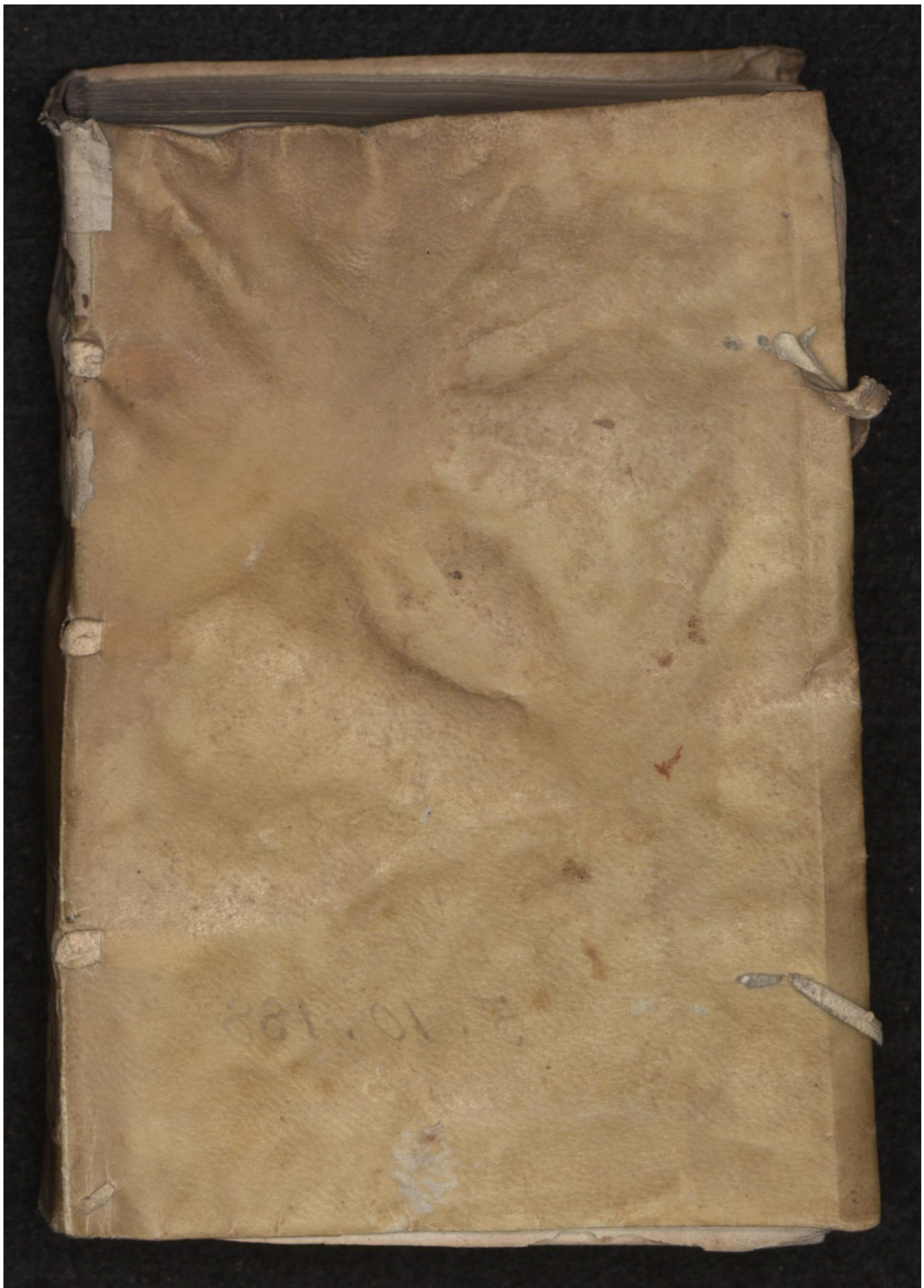
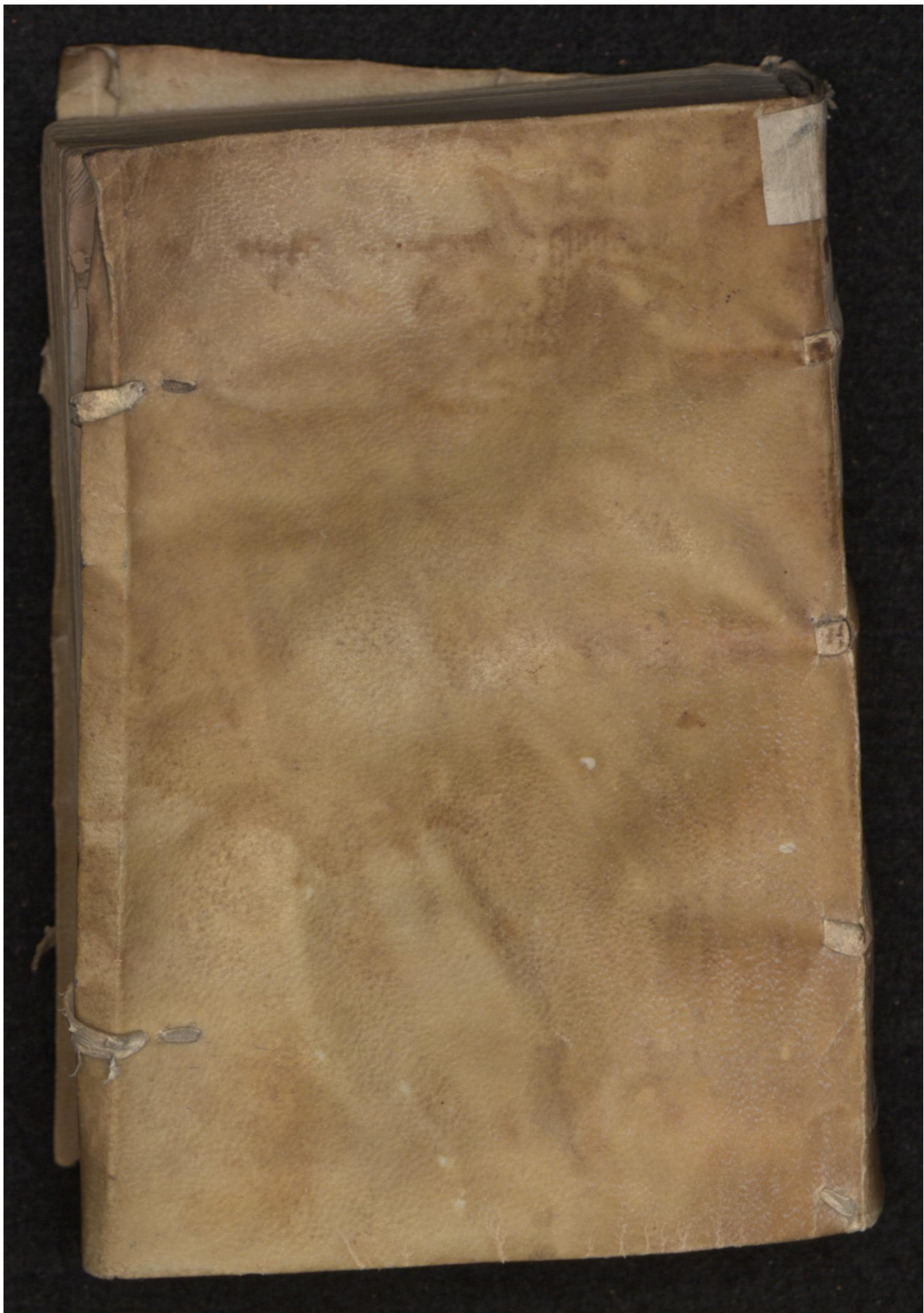

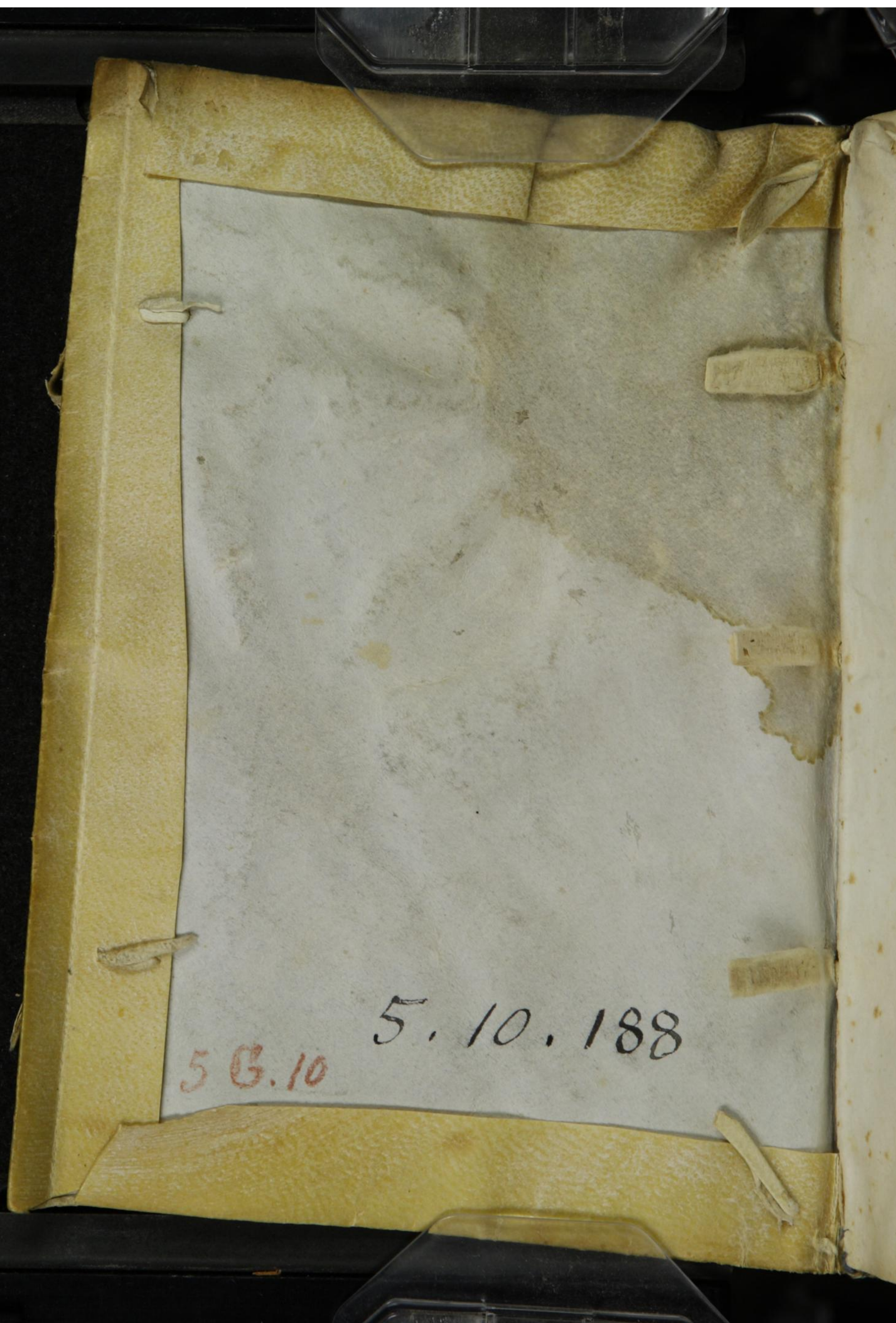

VII
TER
1560
V
10
188

5. 10. 188
5 G. 10

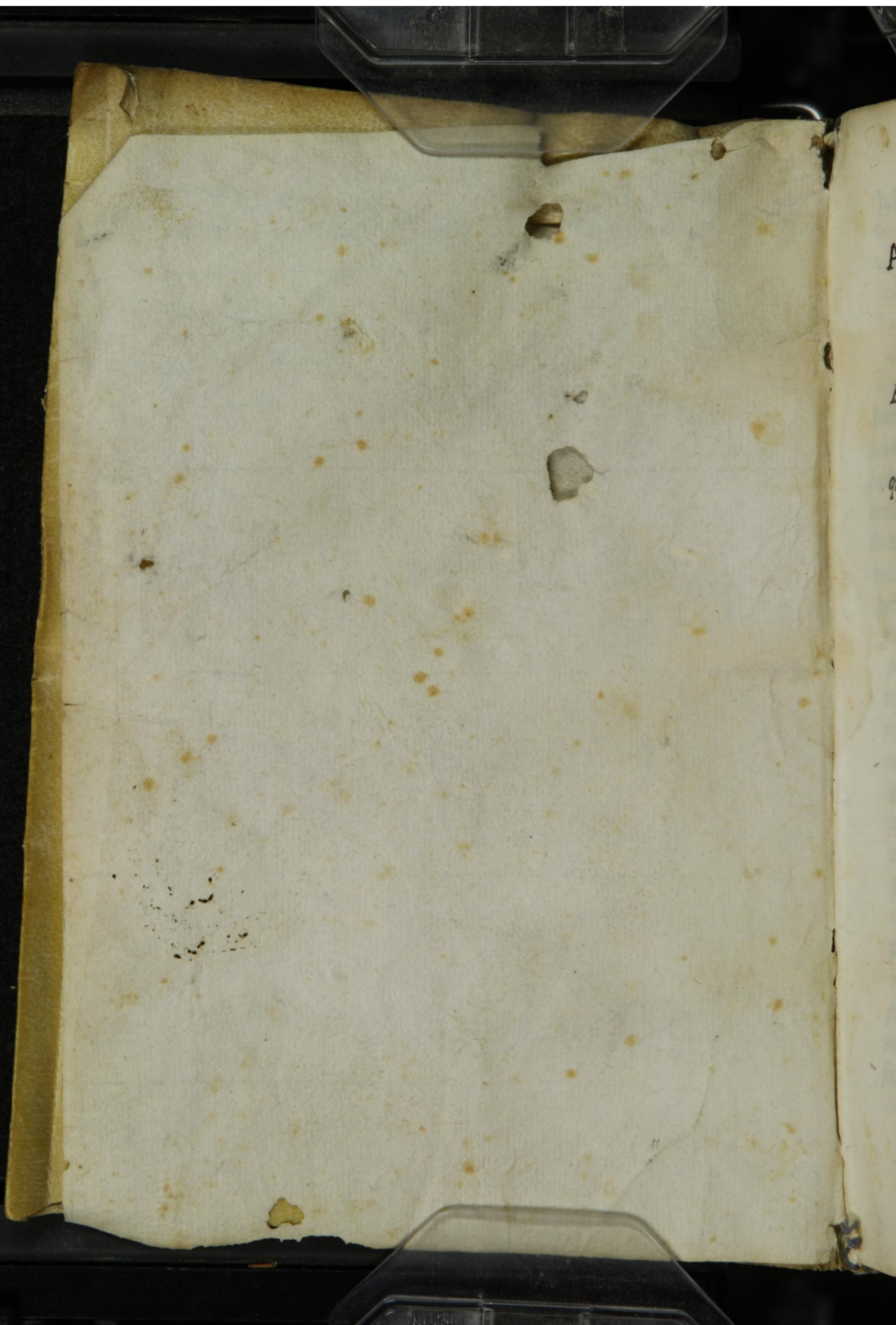
P.

Terentii

XIV VII

TER.

1560

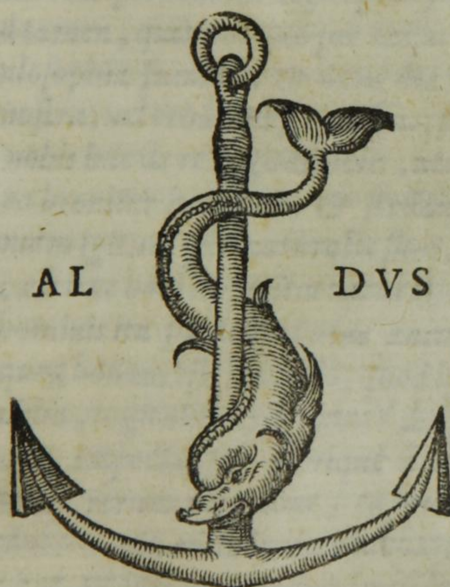

TERENTIVS,

A M. ANTONIO MVRETO locis prope innumerabilibus emendatus.

Eiuſdem Mureti argumenta in ſingulas comœdias, & annotationes,

quibus tum correctionum, magna ex parte, ratio redditur, tum loci obſcuriores explicantur.

VENETIIS, M. D. LX.

M. ANTONIVS MVRETVS
IACOBO SVRIANO,
PATRICIO VENETO, S. D.

QVIDNAM *esse caussæ dicemus, Iacobe Suriane, cur, cum omnium uoluntas, ipsa duce atque impellente natura, dirigatur ad bonum, tam pauci tamen ex hominibus ea, quæ uere bona sunt, consequantur? tibi quidem in primis facile id ad explicandum fuerit; qui cum ceterarum artium scientia perpolitus es, tum in philosophiæ studio ita excellis, ut cetera quidem tibi communia cum multis, huius tua quodam modo propria possessio uideatur. sed tamen, quia nos quoque neque unquam alieni à philosophia fuimus, & nunc maxime, uel uoluntate nostra, uel rebus ita ferentibus, philosophamur; quæ nobis hac de re cogitantibus, ueniebant in mentem, ea breuiter hoc loco, & strictim aperiemus. Quoniam igitur, quæ naturalia sunt, in toto genere sunt; & hæc boni appetitio naturalis est: fit, nullius ut hominis ita sit deprauatus animus, quin uel ad id, quod bonum est, uel ad id, quod ipse bonum putat, consilia, cogitationesq. omnes dirigat suas. quibus autem impediuntur plerique à magnarum præclararumq. rerum adeptione, ea quattuor fere esse animaduerto. alij enim iudicio labuntur, idq. dupliciter; ut aut, prauis opinionibus impediti, prætermissis rebus uere bonis, inanes quasdam, minusque fructuosas amplexentur; aut, cum recte statuerint,*

quid ſequi debeant, alijs tamen id, quàm quibus opor tet, quærere inſiſtant uijs: alij conſtantiam, perſeue rantiamq. non retinent; ſed cum & ad ea, quæ bona ſunt, initio animum adiecerint, & eas ingreſſi ſint uias, quæ, quò ipſi tendunt, ferant; poſtea tamen uel difficultate rerum deterriti, uel ſua leuitate diſtra cti, conuertuntur aliò, & uel ignauiæ ſeſe dant, uel certe urgere id, quod principio ſibi propoſuerant, deſinunt: alij denique, cum & uere iudicent, & ſatis conſtanter in eo quod inſtituere, pertendant, uirium tamen imbecillitate & inopia, conſequi ea, quæ uolunt, non queunt. harum omnium rerum grauiora exempla ex omnibus uitæ partibus ſumere eſt: ſed ego nunc illud exponam, quod me hoc tempore in hanc co gitationem deduxit; ut in eo explicando, ad id, quod mihi proprie propoſitum eſt, mea paullatim delabatur oratio. cùm enim mecum Suriane in animo repu to, qui fiat, ut hac tempeſtate tam pauci ſint, in quorum aut ſermone, aut ſcriptis liceat imaginem aliquam antiquæ illius Romanæ orationis agnoſcere; re perio, huic quoque malo eas, quas ante dixi, ſubeſſe cauſſas. Primum ita agreſti aliquot ingenio reperias, ut, quæ in facienda, excolendaq. oratione ſumitur, omnem perire operam putent: alios, qui, quamuis in ornate loquendi ratione ſtudium ponendum non ne gent; non in latina id tamen, græca ue lingua, ſed in ea, qua uulgo utimur, fieri cenſeant oportere. atque illos quidē merito poſſit quilibet, ut amentes aliquos, ſtupidosq., contemnere: horum uero peruerſa opinio
ita

ita iam per omnem Italiam peruagata, quasiq́. proseminata est, ut innumeros præclaro iuuenes ingenio, a studio earum linguarum, quibus omnis humanitas, omnis doctrina elegans, omnis antiquitatis memoria continetur, abduxerit; periculumq́. porro sit, ne, si hoc malum radices agat, quæ semper propria Italorum laus fuit, ut soli ex omnibus latina oratione perite ac scienter uterentur, eam qui sustineant, non multi in Italia reperiantur. Alterum uitium est, quo transalpini multi (fatendum enim est) laboramus: quòd, cum in latini sermonis elegantia excellere pulchrum putemus, non tamen fere callemus, quo ad eam itinere contendere oporteat: itaque de nostris pauciores hactenus, quàm uellem, extiterunt, qui se ad Ciceronis, Terentij, Cæsaris imitationem componerent. peruolutabant sine ullo discrimine omnes omnium scriptorum libros, & ex omnium commistione uarium quoddam & multiforme pro suo quisque ingenio dicendi genus effingebant: pulchriq́. sibi ac beati uidebantur, si eam consequerentur facultatem, ut de rebus propositis uerba fundere, animiq́. sui sensus qualicunque orationis genere ad alios perferre possent. ergo in Gallia, Germaniaq́., qui celeriter & expedite latine loquerentur, (si hoc modo est latine loqui) innumeros; qui bene ac diserte, uix unum aut alterum, haud ita pridem reperire potuisses. Nam illud quoque, quod tertio loco posui, nostrum non paucis impedimento est. Semel rectam uiam ingressi, uel relanguescimus, uel, mutabilitate quadam, minimis ple

runque momentis ab ea deducimur. Indecorum eſſet, de me ipſo prædicare me: ſed hoc ſine ulla uanitate aſ firmare poſſum; quo minus aliquam loquendi ſcribé-diq́. facultatem conſequerer, horum mihi trium nihil obſtitiſſe. ſemper latini ſermonis puritatem magnum quoddam & præclarum bonum eſſe duxi: ſemper eam ex illorum, quos ſupra nominaui, eiſq́. finitimorum ſcriptis, uelut è puriſſimis fontibus, haurié dam ſum ratus: neque me uel debilitauit laboris metus, uel à ſuſcepto ſtudio ingenij mobilitas auocauit. uires mihi, ne id, ad quod toto pectore ferebar, conſequerer, defuerunt. quod potui, in eo me continui, ut illorum, qui hac laude floruerant, libros diligenter euoluerem: quo uirtutes illorum aliqua ex parte, ſi minus exprimere imitando, at certe intelligendo conſequi, & commonſtrare olim adoleſcentibus meliori natis ingenio poſſem. ac, quoniam Ciceronem ſummo tot ætatum conſenſu primas ſine controuerſia tenere, ab ipſo autem Cicerone Terentium optimum latinitatis auctorem nominari uidebam, incredibile ſtudium in eius poetæ fabulis collocaui, ut etiá, crebro repetita lectione, ad uerbũ ediſcerem. nuper igitur, cum eas Paulus Manutius, uir eruditiſſimus, et in hac latine loquendi facultate omnium iudicio ſingularis, denuo typis ſuis deſcriptas emittere pararet; egit mecum pro familiaritate noſtra, ut eas accurate recognoſcerem, adhibitiſq́. ueteribus libris, iudicioq́. etiam meo, perpurgarem ab ijs mendis, quibus illas aliorum quorundam negligentia, inſcitia,

auda-

audacia contaminasset. feci libens; tum ut obtemperarem auctoritati hominis de me optime meriti; tū ut aliquid nauarem assidue, quo studiosorum labor minueretur. non auderem hoc dicere, nisi mihi conscius essem, uera loqui. tantum effeci, quantum si alius post me quispiam effecerit; erit, cur sibi serio, qui huius poetæ studiosi sunt, gratulentur. Hunc meum laborem ad te potissimum, Iacobe Suriane, mitto, tibiq́. dedico, tum eximia tua præstantiq́. uirtute ac eruditione commotus, tum, quoniam, ex quo in hac urbe ueterum scripta interpretari, constituto mihi publice stipendio, cœpi, tota me uestra domus admirabili quodam amoris ardore complexa est. erit autem hoc munus tibi fortasse minus utile; qui iam dudum in philosophiæ penetralia receptus, non ita sæpe demittis animū ad hæc leuioris operæ studia: Hermolao quidem, & Georgio, fratribus tuis, modestissimis, studiosissimisq́. adolescentibus, non inutile fore confido. Vale.

TERENTII VITA,

& de tragœdia, ac comœdia non pauca, ex Aelio Donato, & aliis.

PVBLIVS *Terentius Afer, Carthagine natus, seruiuit Romæ Terentio Lucano senatori: a quo ob ingenium, & formam nõ institutus modo liberaliter, sed & mature manumissus. quidam captum esse existimant. quod fieri nullo modo potuisse, Fenestella docet, cum in fine secundi belli Punici & ante initium tertij natus sit, & mortuus; nec, si a Numidis aut Getulis captus sit, ad ducem Romanum peruenire potuisse, nullo commercio inter Italicos & Afros, nisi post deletam Carthaginem, cœpto. hic cum multis nobilibus familiariter uixit, sed maxime cum Scipione Africano, & cum Lælio: quibus etiam corporis gratia conciliatus existimatur. quod & ipsum Fenestella arguit, contendens utroque maiorem natu fuisse. quamuis Cornelius Nepos æquales omnes fuisse tradit, & Porcius suspicionem de consuetudine per hæc faciat:*

Dum lasciuiam nobilium & fucosas laudes petit;
Dum Africani uocem diuinam inhiat auidis auribus;
Dum, ad Furium se cenitare, & Lælium, pulchrum putat;
Dum se amari ab hisce credit, crebro in Albanũ rapi
Ob florem ætatis suæ; ad summã inopiã redactus est.
Itaque è conspectu omnium abijt Græciam in terrã ultimam:

Mortuus est in Stymphalo Arcadiæ oppido. nil Publius
Scipio profuit, nihil ei Lælius, nil Furius,
Tres per idem tẽpus qui agitabant nobiles facillime.
Eorum ille opera ne domum quidem habuit conducticiam;
Saltem ut esset, quò referret obitũ domini seruulus.
scripsit comœdias sex: ex quibus primam Andriam cum ædilibus daret, iussus ante Cæcilio recitare, ad cenantem cũ uenisset, dictus est initium quidem fabulæ, quòd erat contemptiore uestitu, subsellio iuxta lectulum residens legisse; post paucos uero uersus, inuitatus ut accumberet, cenasse una; deinde cetera percurrisse non sine magna Cæcilij admiratione. & hanc autẽ, et quinque reliquas æqualiter populo probauit. quãuis Volcatius de enumeratione omniũ ita scribit:
Sumetur Hecyra sexta ex his fabula.
Eunuchus quidem bis acta est, meruitq. pretium, quantum nulla antea cuiusquam comœdia, id est, octo millia nummum: propterea summa quoque titulo ascribitur. nam Adelphorum principium Varro etiam præfert principio Menandri. non obscura fama est, adiutum Terentium in scriptis a Lælio et Scipione: quibuscum familiariter uixit. eandem ipse auxit. nunquam enim, nisi leuiter, se tutari conatur, ut in prologo Adelphorum.
Nam quod isti dicunt maleuoli, homines nobiles
Hunc adiutare, assidueq. una scribere:
Quod illi maledictum uehemens existimant,

Eam laudem hic ducit maximam: cum illis placet,
Qui uobis uniuersis, & populo placent:
Quorum opera in bello, in otio, in negotio,
Suo quisque tempore usu' est sine superbia.

uidetur autem se leuius defendisse, quia sciebat, Lælio & Scipioni non ingratam esse hanc opinioné: quæ tamen magis, et usque ad posteriora tempora ualuit. Q. Memmius in oratione pro se ait. P. Africanus, qui à Terentio personam mutuatus, quæ domi luserat ipse, nomine illius in scenam detulit. Nepos auctore certo comperisse se ait: C. Lælium quondam in Puteolano kal. Martij, admonitum ab uxore, temporius ut discumberet, petijsse ab ea, ne interpellaretur: serius tandem ingressum triclinium, dixisse, non sæpe in scribendo magis successisse sibi: deinde rogatum ut scripta illa proferret, pronuntiasse uersus, qui sunt in Heautontimorumeno, Sati' pol proterue me Syri promissa huc induxerunt. Santra Terentiũ existimat, si modo in scribendo adiutoribus indiguerit, non tam Scipione & Lælio uti potuisse, qui tunc adolescentuli fuere, quàm Sulpicio Gallo, homine docto, & qui consularibus ludis initium fecerit fabularum dandarum; uel Q. Fabio Labeone, & M. Popillio, consulari utroque, ac poeta: ideo ipsum non iuuenes designasse; qui se adiuuisse dicerentur, sed uiros, quorum operam & in bello, & in otio, & in negotio populus sit expertus. Post editas comœdias nondum v atque xxx egressus annum, caussa euitandæ opinionis, quia uidebatur aliena pro suis edere; seu

perci-

percipiendi Græcorum instituta, moresq., quos perin de exprimeret in scriptis; egressus urbe est, neque amplius rediit. de morte eius Volcatius tradit.

Sed ut Afer sex populo edidit comœdias,
Iter hinc in Asiam fecit: nauim cnm semel
Conscendit, uisus nunquam est. sic uita uacat.

Q. Consetius redeuntem è Græcia periisse in mari dicit cum centum & octo fabulis conuersis à Menãdro. ceteri, mortuum esse in Arcadiæ Stymphalo, tradũt, Cn. Cornelio Dolabella, M. Fuluio Nobiliore cos. morbo implicitum acri, dolore ac tædio amissarum fabularum, quas in naui præmiserat, ac simul fabularum, quas nouas fecerat. Fuisse dicitur mediocri statura, gracili corpore, colore fusco. reliquit filiã, quæ equiti R. nupsit; item hortulos x x iugerũ, uia Appia ad Martis uillã. quo magis miror Porciũ scribere,

- nil Publius
Scipio profuit, nihil ei Lælius, nil Furius,
Tres per idẽ tempus qui agitabant nobiles facillime.
Eorum ille opera ne domũ quidẽ habuit conducticiã:
Saltẽ ut esset, quò referret obitum domini seruulus.

hunc Afranius quidẽ omnibus comicis præfert, scribens in Compitalibus,

Terentio non similem dices quempiam.

Volcatius autem non solum Neuio, & Plauto, & Cæcilio, sed Licinio quoque postponit. Cicero in Limone hactenus laudat.

Tu quoque, qui solus lecto sermone Terenti
Conuersum expressumq. latina uoce Menandrum

In

In medio populi sedatis uocibus effers,
Quidquid come loquens, ac omnia dulcia dicens.
item C. Cæsar.
Tu quoque tu in summis o dimidiate Menander
Poneris, & merito, puri sermonis amator.
Lenibus atque utinam scriptis adiuncta foret uis
Comica; ut æquato uirtus polleret honore
Cum Græcis, neque in hac despectus parte iaceres.
Vnum hoc maceror & doleo tibi deesse Terenti.

Hæc Suetonius Tranquillus. nam duos Terentios poetas fuisse scribit Mæcius: quorum alter Fregellanus fuerit Terentius Libo, alter libertinus Terentius Afer patria, de quo nunc loquimur. Scipionis fabulas edidisse Terentium, Valegius in Actæone ait,

Hæ quæ uocantur fabulæ, cuius sunt?
Non has, qui iura populis recensentibus dabat
Honore summo affectus, fecit fabulas?

Duæ ab Apollodoro translatæ esse dicuntur comico, Phormio, & Hecyra; quattuor reliquæ à Menádro: ex quibus magno successu, et pretio stetit Eunuchus; Hecyra sæpe exclusa, uix acta est.

INITIVM tragœdiæ & comœdiæ à rebus diuinis est inchoatum: quibus pro fructibus uota soluentes, operabantur antiqui. nam incensis iam altaribus, & admoto hirco, id genus carminis, quod sacer chorus reddebat Libero patri, tragœdia dicebatur: uel ἀπὸ τοῦ τράγου, hoc est ab hirco, hoste uinearum, & à cantilena: (eius ipsius rei apud Virgilium plena fit mentio) uel quòd hirco dona-

donabatur eius carminis poeta: uel quòd uter eius mu
ſti plenus ſollemne præmium cantoribus fuerat: uel
quòd ora ſua fæcibus perlinebant ſcenici ante uſum
perſonarum ab Aeſchylo repertum: fæces enim di-
cuntur græce τρύγες. & his quidem cauſſis tragœdiæ
nomen eſt inuentum. At uero, nondum coactis in ur
bem Atheniẽſibus, cum Apollini Nomio, id eſt, pa
ſtorum uicinorumq. præſidi deo, conſtructis aris, in
honorem diuinæ rei, circum Atticæ uicos, uillas, pa
gos, & compita feſtum carmen ſollemniter canta-
rent: orta eſt comœdia, ἀπὸ τοῦ κωμάζειν καὶ ἄδειν;
quod eſt, comeſſatum ire cantantes. quod a poetis ſol-
lemni die, uel amatorie laſciuientibus choris comicis
non abſurdum eſt. itaque ut rerum, ita etiam tempo
rum ipſorum cœpto ordine tragœdia primo prolata eſ
ſe cognoſcitur. nam ut ab incultis & feris moribus
paullatim peruentum eſt ad mãſuetudinem, urbesq.
ſunt conditæ, & uita mitior atque otioſior proceſſit:
ita res tragicæ longe ante comicas inuentæ. quamuis
autem retro priſca uoluẽtibus reperiatur Theſpis tra
gœdiæ primus inuentor; & comœdiæ ueteris pater
Eupolis, cum Cratino, Ariſtophaneq. eſſe dicatur:
Homerus tamen, qui fere omnis poeticæ largiſſimus
fons eſt, etiam his carminibus exempla præbuit, &
uelut quadam ſuorum operum lege præſcripſit: qui
Iliadem inſtar tragœdiæ, Odyſſeam ad imaginem co
mœdiæ feciſſe monſtratur: nam poſt illius tale, tan-
tumq. documentum, ab ingenioſiſſimis imitatoribus
& digeſta in ordinem, & diuiſa ſunt ea, quæ etiam
tum

tum temere ſcribebantur adhuc impolita, atque in ipſis rudimentis haudquaquam, ut poſtea facta ſunt, decora, atque leuia. at nos ea, quæ proprie de tragœdia dicenda ſunt, titulo propoſiti operis inſtantes, in alia tempora differamus, & de his fabulis iam loquamur, quas Terentius imitatus eſt. Poſtquam demonſtrandæ originis cauſſa de utriuſque generis initio diximus; quod neceſſe eſt, iam dicemus. Comœdia fere uetus, ut ipſa quoque olim tragœdia, ſimplex carmen, quemadmodum iam diximus, fuit: quod chorus circa aras fumantes, nunc ſpatiatus, nunc reuoluens gyros, cum tibicine concinebat. ſed primo una perſona ſubſtituta eſt cantoribus: quæ reſpondens alternis choro, locupletauit, uariauitq́. rem muſicam: tum altera, tum tertia: & ad poſtremum creſcente numero, per auctores diuerſos perſonæ, pallæ, cothurni, ſocci, & ceteri ornatus, atque inſignia ſcenicorum reperta, & ad hoc unicuique ſuus habitus: & ad ultimum, qui primarum partium, qui ſecundarum, & tertiarum, qui quartarum, atque quintarum actores eſſent, diſtributa & diuiſa quinquepartito tota eſt fabula. quæ tamen in ipſis ortus ſui uelut quibuſdam incunabulis, & uix dum incipiens, κωμῳδία dicta eſt ἀρχαία; iccirco quia nobis parum cognitis initijs nata eſt; aut quia ineſt in ea uelut hiſtorica fides ueræ narrationis, & denominatio omniũ, de quibus libere deſcribebatur. etenim per priſcos poetas, non, ut nunc, penitus ficta argumenta, ſed res geſtæ à ciuibus, palam cum eorum ſæpe, qui geſſerant,

rant,

rant, nomine decantabantur. ideo ipsa suo tempore moribus multum profuit ciuitatis; cum unusquisque caueret culpa, ne spectaculo ceteris esset, & domestico probro. sed cũ poetæ abuti licentius stylo, & passim lædere ex libidine cœpissent plures bonos; ne quisquam in alterum carmen infame proponeret, lege lata, siluere. & hinc deinde aliud genus fabulæ, id est satyra, sumpsit exordium: quæ à satyris, quos illotos semper ac petulátes deos scimus esse, uocitata est. etsi aliunde nomen traxisse praue putant alij. hæc, quæ satyra dicitur, eiusmodi fuit, ut in ea, quamuis duro & ueluti agresti modo, de uitijs ciuium, tamen sine ullo proprij nominis titulo carmen esset. quod itẽ genus comœdiæ multis obfuit poetis; cum in suspicionem potentibus ciuibus uenissent, illorum facta descripsisse in peius, ac deformasse genus stylo carminis. quod primo Lucilius nouo cõscripsit modo, ut poesim inde faceret, id est, unius carminis plures libros. hoc igitur, quo supra diximus, modo coacti omittere satyram, aliud genus carminis, τὴν νέαν κωμῳδίαν, *hoc est, nouam comœdiam, reperere poetæ; quæ argumẽto communi magis, & generaliter ad omnes homines, qui mediocribus fortunis agunt, pertineret, & minus amaritudinis spectatoribus, & eadem opera multum delectationis afferret, concinna argumento, consuetudine congrua, utilis sententijs, grata salibus, apta metro. ut igitur superiores illæ suis quæque celebrantur auctoribus, ita hæc* νέα κωμῳδία *cum multorum ante, ac postea, tum præcipue Menandri Terentijq.*

rentijq.

rentijq́. eſt. de qua cum multa dicenda ſint; ſat erit tamen, uelut admonendi lectoris cauſſa, quod de arte comica ueterum chartis continetur, exponere. Comœdia uetus ut ab initio chorus fuit, paullatimq́. perſonarum numero in quinque actus proceſſit; ita paullatim, uelut attrito atque extenuato choro, ad nouā comœdiam ſic peruenit, ut in ea non modo non inducatur chorus, ſed ne locus quidem ullus iam relinquatur choro. nam poſtquam otioſo tempore faſtidioſior ſpectator effectus, tunc cum ad cantores ab actoribus fabula tranſibat, conſurgere, & abire cœpiſſet; admonuit poetas primo quidem choros prætermittere, locum eius relinquentes; ut Menander fecit, hac de cauſſa, non, ut alij exiſtimant, alia. poſtremo ne locum quidem reliquerunt: quod Latini fecerunt comici: unde apud illos dirimere actus quinquepartitos difficile eſt. tum etiam Græci prologos non habent more noſtrorum, quos Latini habēt. deinde θεὸς ἀπὸ μηχάνης, id eſt deos argumentis narrandis machinatos, ceteri Latini inſtar Græcorum habent, Terentius nō habet. ad hoc προτατικὰ πρόσωπα, id eſt, perſonas extra argumentum accerſitas, non facile ceteri habent: quibus Terentius ſæpe utitur, ut per harum inductiones facile pateat argumentum. Veteres etſi ipſi quoque in metris negligentius egerunt iambici uerſus dū taxat in ſecundo & quarto loco, tamē à Terentio uincuntur reſolutione huius metri, quantum poteſt comminuti ad imaginem prorſæ orationis. tum perſonarum leges circa habitum, ætatem, officium, partes

agendi,

agendi, nemo diligentius Terentio custodiuit. quin etiam solus ausus est in fictis argumentis, cum fidem ueritatis assequeretur, etiam contra præscripta comica meretrices interdum non malas introducere; quibus tamen, cur bonæ sint, & uoluptas per ipsum, et caussa non desit. hæc cum artificiosissima Terentius fecerit, tum illud est admirandum, quòd & morem retinuit, ut comœdiam scriberet, & temperauit affectum, ne in tragœdiam transiliret. quod cum alijs rebus minime obtentũ & a Plauto, & ab Afranio, & Accio, et multis fere magis comicis inuenimus. Illud quoque inter Terẽtianas uirtutes mirabile, quòd eius fabulæ eo sunt temperamento, ut neque extumescant ad tragicam celsitudinem, neque abijciantur ad histrionicam. adde, quòd nihil abstrusum ab eo ponitur, aut quod ab historicis requirendum sit: quod sæpius Plautus facit, & eo est obscurior in pluribus locis. adde, quòd argumenti ac styli ita attente memor est, ut nusquam non cauerit, aut curauerit ea, quæ obesse potuerunt: tum, quòd media primis atque postremis ita nexuit, ut nihil additum alteri, sed aptum ex se totum, & uno corpore uideatur esse compositum. illud quoque mirabile in eo: primo, quòd non ita miscet personas quattuor, ut obscura sit earum distinctio, & item, quòd nihil ad populum facit actorem uelut ex tragœdia loqui. quod uitium Plauti frequentissimum est. illud etiam inter cetera eius laude dignum uidetur, quòd locupletiora argumenta ex duplicibus negotijs delegerit ad scribẽdum.

B nam,

*nam, excepta Hecyra, in qua ſcribit Pamphili amorem, ceteræ quinque binos adoleſcentulos habent. Illud uero tenendum eſt, poſt νέαν κωμῳδίαν, Latinos multa fabularum genera protuliſſe, ut Togatas a ſcenicis, atque argumentis latinis; Prætextatas ab dignitate perſonarum, & latina hiſtoria; Attellanas a ciuitate Cãpaniæ, ubi actitatæ ſunt plurimæ; Rhyntonicas ab actoris nomine; Tabernarias ab humilitate argumenti, & ſtyli; Mimos ab diuturna imitatione uilium rerum, & leuium perſonarum. Inter tragœdiam autem, & comœdiam cum multa, tum inprimis hoc diſtat, quòd in comœdia mediocris fortunæ hominum parui impetus, periculaq., lætique ſunt exitus actionum: at in tragœdia omnia contraria, ingentes perſonæ, magni timores, exitus funeſti habentur. & illic turbulenta prima, tranquilla ultima, in tragœdia contrario ordine res aguntur: tum quòd in tragœdia fugienda uita, in comœdia capeſſenda exprimitur: poſtremo quòd omnis comœdia de fictis eſt argumentis, tragœdia ſæpe de hiſtorica fide petitur. Latinæ fabulæ primo a Liuio Andronico ſcriptæ * ſunt ad cunctas res, etiam cum recentius idem poeta & actor fabularum ſuarum fuiſſet. Comœdiæ autem aut motoriæ ſunt, aut ſtatariæ, aut mixtæ. motoriæ, turbulentæ: ſtatariæ, quietiores: mixtæ, ex utroque actu conſiſtentes. Comœdia per quattuor partes diuiditur, prologum, protaſin, epitaſin, cataſtrophen. Prologus eſt uelut præfatio quædam fabulæ, in quo ſolo licet præter argumentum*

aliquid

aliquid ad populum uel ex poetæ, uel ex ipsius fabulæ, uel ex actoris commodo loqui. Protasis primus est actus, initiumq. dramatis. Epitasis, incrementum, processusq. turbarum, ac totius, ut ita dixerim, nodus erroris. Catastrophe, conuersio rerum est ad iucundos exitus, patefacta cunctis cognitione gestorũ. Comœdia est fabula, diuersa instituta continens affectuum ciuilium, ac priuatarum rerum: qua discitur, quid sit in uita utile, quid contra euitandum. hanc Græci sic definiere: κωμῳδία ἐστὶν ἰδιωτικῶν, καὶ πολιτικῶν πραγμάτων ἀκίνδυνος περιοχή. Comœdiam esse Cicero ait, imitationem uitæ, speculum consuetudinis, imaginem ueritatis. Comœdiæ autem à more antiquo dictæ, quia in uicis huiusmodi carmina initio agebantur apud Græcos, ut in Italia compitalicijs ludicris admixto pronuntiationis modulo: quo, dum actus commutantur, populus detinebatur: aut ἀπὸ τῶν κώμων, hoc est, ab actu uitæ hominum, qui in uicis habitabant ob mediocritatem fortunarum, non in aulis regijs, ut sunt personæ tragicæ. Comœdia uero, quia poema sub imitatione uitæ atque similitudine compositum est, in gestu & pronuntiatione consistit. Comœdiam apud Græcos dubium est quis inuenerit primus: apud Latinos, certum est, & comœdiam togatam, & tragœdiam primo Liuium Andronicum reperisse: * qui ait, comœdiam esse quotidianæ uitæ speculum: nec iniuria. nam ut intenti speculo, ueritatis lineamenta facile per imagines colligimus; ita lectione comœdiæ imitationem uitæ, consue

tudinisq́. non ægerrime animaduertimus. huius autem originis ratio ab exteris ciuitatibus, moribusq́. prouenit. Athenienses nanque Atticam custodientes elegantiam, cum uellent male uiuentes notare, in uicos & compita ex omnibus locis læti, alacresq́. ueniebant, ibiq́. cum nominibus singulorum uitam publicabant, unde nomen compositum ut comœdia uocaretur. hæc autem carmina primitus in pratis mollibus agebantur: nec deerant præmia, quibus ad scribendum doctorum prouocarentur ingenia. sed & actoribus munera offerebantur, quo libentius iucundo uocis fluxu ad dulcedinem commendationis uterētur. caper nanque pro dono his dabatur, quia uitibus noxium animal habebatur, à quo etiam tragœdiæ nomen exortum est. Non nulli autem ex amurca, olei fæce, quæ est humor aquatilis, tragœdiam dici, uocariq́. maluerunt. qui ludi cum per artifices in honorem Liberi patris agerentur, etiam ipsi comœdiarū, tragœdiarumq́. scriptores huius dei uelut præsens numen colere uenerariq́. cœperunt. cuius rei probabilis ratio extitit. ita enim carmina inchoata præferebantur, ut per ea laudes eius, & facta gloriosa celebrari, proferriq́. constaret. tum paullatim fama huius artis increbuit. Thespis autem primus hæc scripta in omnium notitiam protulit. postea Aeschylus secutus exemplum publicauit. de quibus ita Horatius in arte poetica loquitur.

Ignotum tragicæ genus inuenisse camœnæ
Dicitur, & plaustris uexisse poemata Thespis,

Quæ

Quæ canerent, agerentq. peruncti fæcibus ora.
Post hunc personæ, pallæq. repertor honestæ
Aeschylus & modicis instrauit pulpita tignis,
Et docuit magnumq. loqui, nitiq. cothurno.
Successit uetus his comœdia, non sine multa
Laude: sed in uitium libertas excidit, & uim
Dignam lege regi. lex est accepta, chorusque
Turpiter obticuit, sublato iure nocendi.
Nil intentatum nostri liquere poetæ:
Nec minimum meruere decus, uestigia græca
Ausi deserere, & celebrare domestica facta,
Vel qui prætextas, uel qui docuere togatas.

Fabula generale nomen est. eius duæ primæ partes sunt, tragœdia, & comœdia. si latina argumentatio sit, prætextata dicitur. Comœdia autem multas species habet. aut enim Palliata est, aut Togata, aut Tabernaria, aut Attellana, aut Mimus, aut Rhyntonica, aut Planipedia. Planipedia autem dicta ob humilitatem argumenti eius, ac uilitatem actorum: qui non cothurno, aut socco utũtur in scena, aut pulpito, sed plano pede: uel ideo, quòd non ea negotia continet, quæ personarum in turribus aut in cenaculis habitantium sunt, sed in plano & humili loco. Personati primi egisse dicuntur comœdiam Cincius, & Faliscus: tragœdiam Minucius, & Prothonius. Omnium autem comœdiarum scripta ex quattuor rebus omnino sumuntur, nomine, loco, facto, euentu: nomine, ut Phormio, Hecyra, Curculio, Epidicus: loco, ut Andria, Leucadia, Brundisina: fa-

cto, ut Eunuchus, Asinaria, Captiui: euentu, ut Commorientes, Crimen, Heautontimorumenos. Comœdiarum formæ sunt tres: Palliatæ, græcum habitum referentes; quas non nulli tabernarias uocant: Togatæ, iuxta formam personarum habitum togarum desiderantes: Attellanæ, salibus & iocis compositæ; quæ in se non habent nisi uenustam elegãtiam. Comœdia autem diuiditur in quattuor partes, Prologum, Protasin, Epitasin, Catastrophen. Prologus est prima dictio a Græcis dicta πρόλογος, id est antecedens ueram fabulæ compositionem elocutio. eius species quattuor sunt, συςατικὸς, commendaticius; quo fabula uel poeta commendatur: ἀναφορικὸς, relatiuus; quo aut aduersario maledicta, aut gratiæ populo referuntur: ὑποθετικὸς, argumentatiuus, fabulæ argumentum exponens: μικτὸς, mixtus, omnia hæc in se continens. Inter prologum, & prologium quidam hoc interesse uoluerunt: quia prologus est ubi poeta excusatur, aut fabula commendatur: prologium autem est, cum tantum de argumento dicitur. Protasis est primus actus fabulæ, quo pars argumenti explicatur, pars reticetur ad populi expectationem tenendam. Epitasis inuolutio argumenti, cuius elegantia connectitur. Catastrophe explicatio fabulæ, per quam euentus eius approbatur. In plerisque fabulis ipsarum nomina priora ponebantur, quàm poetarum: in non nullis poetarũ, quàm fabularum. cuius moris diuersitatem antiquitas probat. nam cum primum aliqui fabulas ederent,

rent, ipſarum nomina pronuntiabantur ante, quàm poetæ pronuntiarentur, ne aliqua inuidia a ſcribendo deterreri poſſent. cum autem per editionem multarum poetæ iam eſſet auctoritas acquiſita; rurſus priora poetarum nomina proferebantur, ut per ipſorum uocabula fabulis attentio acquireretur. Actas diuerſis ludis manifeſtum eſt inſcribi. nam ludorum quattuor ſunt ſpecies, quos curules ædiles munere publico curant: Megalenſes, magnis dijs conſecrati, quos Græci μεγάλους θεούς appellant: Funebres, ad retinendum populum inſtituti, dum pompa funeri decreta in honorem patricij uiri plene inſtruitur: Plebeij, qui pro ſalute plebis eduntur: Apollinares, Apollini conſecrati. In ſcena duæ aræ poni ſolebant, dextera Liberi, ſiniſtra eius dei, cui ludi fiebant. unde Terentius in Andria ait,

Ex ara hinc ſume uerbenas. * multa deſunt.

hinc Vlyſſem palliatum ſemper inducunt: ſiue quòd aliquando inſaniam ſimulauit, quo tempore tectum ſe eſſe uoluit, ne agnitus cogeretur in bella prodire: ſeu ob ſingularem ſapientiam, qua tectus, munitusq. plurimum ſocijs profuit. huius enim uirtutis erat, animi ſemper decipientis ingenium. non nulli Ithacæ incolas, ſicut Locros, palliatos fuiſſe commemorant. Achillis, & Neoptolemi perſonæ diademata habent, quamuis regalia ſceptra nunquam tenuerint. cuius argumenti probatio talis inducitur, quòd nunquam cum reliqua Græciæ iuuentute ad gerenda cum Troianis bella ſacramenta coniurationis inie-

runt, nec unquam ſub Agamemnonis imperio fue runt. Comicis ſenibus candidus ueſtitus inducitur, quòd is antiquiſſimus fuiſſe memoratur. adoleſcentibus diſcolor attribuitur. ſerui comici amictu exiguo conteguntur, paupertatis antiquæ gratia, uel quo expeditiores agant. paraſiti cum intortis pallijs eueniunt. læto ueſtitus candidus, ærumnoſo obſoletus, purpureus diuiti, pauperi phœniceus datur, mi liti chlamys purpurea, puellæ habitus peregrinus inducitur. leno pallio uarij coloris utitur. meretrici ob auaritiam luteum datur. Syrmata dicta ſunt ab eo, quòd trahuntur: quæ res ab ſcenica luxuria inſtituta eſt. eadem in luctuoſis perſonis incuriam ſui per negligentiam ſignificant. Aulæa quoque in ſce na in terra ſternuntur, quòd pictus ornatus erat, ex Attalica regia Romam uſque perlatus: pro quibus ſiparia ætas poſterior accepit. eſt autem minutum uelum, quod populo obſiſtit, dum fabularum actus commutantur. Diuerbia hiſtriones pronuntiabant. cantica uero temperabantur modis, non a poeta, ſed a perito artis muſicæ factis. neque enim omnia iiſdem modis in uno cantico agebantur, ſed ſæpe mutatis, ut ſignificant qui tres numeros in comœdijs ponunt: qui tres continent mutatos modos cantici illius. qui huiuſmodi modos faciebant, nomen in principio fabulæ & ſcriptoris, & actoris ſu perponebant. huiuſmodi adeo carmina ad tibias fiebant; ut, his auditis, multi ex populo ante dicerent, quam fabulam acturi ſcenici eſſent, quàm omnino

ſpecta-

ſpectatoribus ipſis antecedens titulus pronuntiaretur. Agebantur autem tibijs paribus, aut imparibus; & dextris, aut ſiniſtris. dextræ autem tibiæ ſua grauitate ſeriam comœdiæ dictionem prænuntiabant: ſiniſtræ & Serranæ acuminis leuitate iocum in comœdia oſtendebant. ubi autem dextra et ſiniſtra acta fabula inſcribebatur: mixtim ioci & grauitates denuntiabantur.

AELII DONATI IN ANDRIAM TERENTII PRAEFATIO.

COMOEDIA *Andria, cum palliata sit, de loco nomen accepit, et a Menādro prius, & nunc ab ipso Terentio: qui cum de Chryside loqueretur, sic ait:*
Hei uereor, ne quid Andria adportet mali.
& hoc commune uocabulum est & in græca, et in latina lingua. hæc maiori ex parte motoria est, continetq. actus amatorum adolescentium, & patrum piorum. callidi serui, astutæ ancillæ, seueri senes, adolescentuli liberales. in hac primæ partes senis Simonis sunt, secundæ Daui, tertiæ Chremetis, & deinceps reliquorum. prologus in hac acer inducitur, & in aduersarios non mediocriter exasperatur; sed tamen id subtiliter, ut omnia lacessitus facere uideatur, ac dicere. hic protasis subtilis, epitasis tumultuosa, catastrophe pæne tragica: & tamen repente ex his turbis in tranquillum peruenit. Hæc prima acta est, ludis Megalensibus, M. Fuluio & M'. Glabrione ædilibus curulibus. egerunt L. Atilius Latinus Prænestinus, & L. Ambiuius Turpio: modos fecit Flaccus Claudij, tibijs paribus dextris & sinistris. & est tota græca, edita M. Marcello, & C. Sulpicio cos. pronuntiataq. est Andria Terentij, ob incognitum adhuc nomen poetæ, & minoris apud populum auctoritatis, ac meriti. Diuerbijs & canticis lepide distincta

stincta est: & successu spectata prospero, hortamento poetæ fuit ad alias conscribendas. initium autem προτατικὸν πρόσωπον, id est aduēticiam personam recepit Sosiæ, propter euoluendam argumenti obscuritatem. persona autem protatica ea intelligitur, quæ semel inducta in principio fabulæ, in nullis deinceps fabulæ partibus adhibetur. Adnotandum sane, puellarum liberalium nullam orationem in proscenio induci in comœdia palliata, præter inuocationem Iunonis Lucinæ: quæ & ipsa quoque post scenam fieri solet.

EIVSDEM ARGVMENTVM IN EANDEM.

CHREMES Atticus, pater Pasibulæ & Philumenæ, cum ex his duabus se Pasibulã perdidisse falso crederet, relictam Athenis, nec uisam postea multo tempore, tanquam unicam sibi putabat Philumenam, quam Charinus adolescẽs Atheniensis adamabat unice, & sibi petebat uxorẽ. sed pater eam Pamphilo cuidam Simonis filio ultro desponderat. qui Pamphilus contra sororem Chrysidis ac peregrinam tum creditam Pasibulam supra dictam, alteram Chremetis filiam, sub nomine Glycerij latenter sic amauit, ut ex ea filium suscepisset inscio patre. qua re intellecta, commotus Simo pater Pamphili, dum per falsas nuptias tentat animum Pamphili, multis dolis a Dauo ipse deluditur seruo, periculoq. Charini & Pamphili motus error in fabula: qui usque ad eum finem ductus est, dum Athenas ueniens Andrius quidam Crito rem aperiat, & nodum fabulæ soluat: per quem agnita Pasibula recipitur a parentibus, & traditur Pamphilo amanti: Philumena uero Charino despondetur, & traditur exoptanti. Perspecto argumento, scire debemus hãc esse uirtutem poeticam, ut a nouissimis argumenti rebus incipiens, initium fabulæ et originem narratiue reddat spectatoribus, auctoremq. præsentem sibi exhibeat, ubi finis est fabulæ. hunc enim ordinem et circulum poeticæ artis, uel uirtutis non modo secuti

ſunt tragici, comiciq́. auctores, ſed Homerus etiam & Virgilius tenuerunt. Diuiſionem actuum in latinis fabulis internoſcere difficile eſt. cauſſam iam dudum demonſtrauimus. unde autem, aut quo modo, quamuis ægre, tamen intelligi, diſtinguiq́. poſſint, eſt operæpretium dicere. Principio dicẽdum eſt, nullam perſonam egreſſam quinquies ultra exire poſſe. ſed illa re plerunque decipimur, quòd perſonam, cum tacuerit, egreſſam falſo putamus: quæ nihilo minus in proſcenio tacens loquendi tempus expectat. eſt igitur attente animaduertendum, ubi & quando ſcena uacua ſit ab omnibus perſonis, ut in ea chorus uel tibicen audiri poſſit: quod cum uiderimus, ibi actum eſſe finitum debemus agnoſcere. Confundit ſæpe lectorem id, quòd perſona in ſuperiori ſcena deſinens, & in proxima incipiens loqui non intelligitur ingreſſa: quod ipſum experientes ſtatim dijudicant de rerum ac temporum quantitate. poteſt enim fieri, ut & ingreſſa ſit, ac egreſſa, quam praue credimus de proſcenio non receſſiſſe. poſſe autem quinto egredi perſonam, non & neceſſe eſſe dicimus, ut appareat ultra exire non poſſe; in tragœdia parcius exire & ſolere pariter, & licere. Primus actus in Andria narrationem Simonis apud Soſiam continet argumenti; quod populus hac occaſione perdiſcit; mox querelam apud ſe Daui de domino, & eiuſdem cum domino uerba, & rurſus eiuſdem ſerui deliberationem quid rerum gerat. Secundi actus hæc ſunt: Charini uerba, primo cum Byrrhia ſeruo, & poſt: cum ipſo Pã

philo

philo de nuptijs: Pamphili sermo cum patre dolo consentientis in nuptias Byrrhiæ uerba: Daui callida oratio aduersum senem. Tertio actui hæc attribuuntur: Mysidis cum obstetrice colloquium, Dauo, ac Simone audientibus: partus Glycerij suspectus seni, & Daui apud eum fraudulenta sermocinatio: Simonis uerba cum Chremete de nuptijs: Daui perturbatio ac Pamphili. Quartum actum per hæc intelligimus. prima Charini uerba sunt, indignantis uelut fidem sibi non seruatam a Pamphilo: tum Mysidis uerba apud Pamphilum, eiusdemq. questus: Daui administratio doli aduersus Chremetem. In quinto actu Simonis & Chremetis prope iurgium, disputatio, tum detectio fallaciarum Daui: tum indignatio patris aduersus filium: tum Critonis interuentus, &, per eum cognitis rebus, in tranquillum res acta, ducentibus uxores, quas concupiuerant, Pamphilo, & Charino. Illud non commouere nos debet, quòd in horum actuum distinctione uidentur de proscenio non discessisse personæ quædam: sed tenere debemus, ideo Terentium uicinitatis mentionem fecisse in principio, ut modico receptu & adesse, & abesse personam intelligamus. nihil ergo secus factum est ab antiquis, qui ad hunc modum Terentianas fabulas diuiserunt.

VOLCATII SEDIGITI DE COMICIS LATINIS IAMBI.

Multos incertos certare hanc rem uidimus,
Palmam poetæ comico cui deferant.
Eum, iudice me, errorem diſſoluam tibi:
Vt, contra ſi quis ſentiat, nil ſentiat.
Cæcilio palmam ſtatuo de comico.
Plautus ſecundus facile exuperat ceteros.
Dein Næuius qui ſeruet, pretio in tertio eſt.
Si quid quarto detur, dabitur Licinio.
Poſt inſequi Licinium facio Atilium.
In ſexto conſequetur hos Terentius.
Turpilius ſeptimum, Trabea octauum obtinet.
Nono loco eſſe facile facio Luſcium.
Antiquitatis cauſſa, decimum addo Ennium.

De ijſdem Varronis iudicium.
citat Nonius.

In argumentis Cæcilius poſcit palmam, in ἤθεσιν Terentius, in ſermonibus Plautus.

Ex eiuſdem libro v. de latino ſermone.
citat Soſipater.

Ἤθη nulli alij ſeruare conuenit, quàm Titinnio, & Terentio. πάθη uero Trabea, Atilius, Cæcilius facile mouerant.

PERSONAE.

Simo	ſenex,
Soſia	ſeruus,
Dauus	ſeruus,
Myſis	ancilla,
Pamphilus	adoleſcens,
Carinus	adoleſcens,
Byrrhia	ſeruus,
Lesbia	obſtetrix,
Glycerium	Chremetis filia,
Chremes	ſenex,
Crito	hoſpes,
Dromo	ſeruus.

C. SVLPICII APOLLINARIS

PERIOCHA.

Sororem falſo creditam meretriculæ,
Genere Andriæ, Glycerium uitiat Pamphilus:
Grauidaq. facta, dat fidem uxorem ſibi
Fore hanc: nam aliam pater ei deſponderat
Gnatam Chremetis: atque, ut amorem comperit,
Simulat futuras nuptias, cupiens, ſuus
Quid haberet animi filius, cognoſcere.
Daui ſuaſu non repugnat Pamphilus.
Sed, ex Glycerio natum ut uidit puerulum
Chremes, recuſat nuptias, generum abdicat:
Mox filiam Glycerium inſperato agnitam
Dat Pamphilo hanc, aliam Charino coniugem.

ANDRIA

ANDRIA TERENTII

ACTA LVDIS MEGALENSIB. M. FVLVIO, ET M'. GLABRIONE AEDILIB. CVRVLIB. EGERVNT L. AMBIVIVS TVRPIO, L. ATILIVS PRAENESTINVS. MODOS FECIT FLACCVS CLAVDII, TIBIIS PARIB. DEXTRIS, ET SINISTRIS. ET EST TOTA GRAECA, EDITA M. MARCELLO, C. SVLPICIO COS.

PROLOGVS.

POETA cum primum animum ad scribendum appulit,
Id sibi negoti credidit solum dari,
Populo ut placerent, quas fecisset fabulas.
Verum aliter euenire multo intelligit:
Nam in prologis scribundis operam abutitur,
Non qui argumentum narret, sed qui maleuoli
Veteris poetæ maledictis respondeat.
Nunc, quam rē uitio dent, quæso animum aduortite.
Menander fecit Andriam, & Perinthiam.
Qui utramuis recte norit, ambas nouerit.
Non ita sunt dissimili argumento, sed tamen
Dissimili oratione sunt factæ, ac stylo.
Quæ conuenere, in Andriam ex Perinthia
Fatetur transtulisse, atque usum pro suis.
Isti id uituperant factum, atque in eo disputant,
Contaminari non decere fabulas.
Faciunt næ intellegendo, ut nihil intellegant.
Qui cum hunc accusant, Næuium, Plautum, Enniū
Accusant, quos hic noster auctores habet:

C *Quorum*

Quorum æmulari exoptat negligentiam
Potius, quàm istorum obscuram diligentiam.
Dehinc ut quiescant porro, moneo, & desinant
Maledicere, malefacta ne noscant sua.
Fauete, adeste æquo animo, & rem cognoscite,
Vt pernoscatis, ecquid spei sit relliquum,
Posthac quas faciet de integro comœdias,
Spectandæ, an exigendæ sint uobis prius.

ACTVS PRIMI SCENA I.

SIMO, SOSIA.

SI. *VOS istæc intro auferte: abite. Sosia*
Ades dum: paucis te uolo. SO. *dictũ puta.*
Nempe ut curentur recte hæc. SI. *immo aliud.* SO. *quid est,*
Quod tibi mea ars efficere hoc possit amplius?
SI. *Nihil istac opus est arte ad hanc rem quam paro.*
Sed ijs, quas semper in te intellexi sitas,
Fide, & taciturnitate. SO. *expecto, quid uelis.*
SI. *Ego postquam te emi à paruulo, ut semper tibi*
Apud me iusta, & clemens fuerit seruitus,
Scis. feci, e seruo ut esses libertus mihi,
Propterea quòd seruiebas liberaliter.
Quod habui summum pretium, persolui tibi.
SO. *In memoria habeo.* SI. *haud muto factum.* SO. *gaudeo,*
Si tibi quid feci, aut facio, quod placeat Simo, &,

Id gratum fuisse aduorsum te, habeo gratiam.
Sed mihi hoc molestum est: nam istæc commemoratio
Quasi exprobratio est immemoris benefici.
Quin tu uno uerbo dic, quid est, quod me uelis.
SI. Ita faciam. hoc primum in hac re prædico tibi:
Quas credis esse has, non sunt ueræ nuptiæ.
SO. Cur simulas igitur? SI. ré omné a principio audies.
Eo pacto & gnati uitam, & consilium meum
Cognosces, & quid facere in hac re te uelim.
Nam is postquam excessit ex ephebis Sosia,
Liberius uiuendi fuit potestas: nam antea
Qui scire posses, aut ingenium noscere;
Dum ætas, metus, magister prohibebant? SO. ita est.
SI. Quod plerique omnes faciunt adolescentuli,
Vt animum ad aliquod studium adiungant, aut equos
Alere, aut canes ad uenandum, aut ad philosophos:
Horum ille nihil egregie præter cetera
Studebat, & tamen omnia hæc mediocriter.
Gaudebam. SO. non iniuria: nam id arbitror
Apprime in uita esse utile, ut NE QVID NIMIS.
SI. Sic uita erat: facile omnes perferre, ac pati:
Cum quibus erat cunque una, ijs sese dedere,
Eorum obsequi studijs, aduersus nemini,
Nunquam præponens se alijs. ita facillime
Sine inuidia inuenias laudem, & amicos pares.
SO. Sapienter uitam instituit: nanque hoc tempore
OBSEQVIVM AMICOS, VERITAS ODIVM PARIT.
SI. Interea mulier quædam ab hinc triennium

Ex Andro commigrauit huc uiciniæ,
Inopia, & cognatorum neglegentia
Coacta, egregia forma, atque ætate integra.
SO. Hei uereor, ne quid Andria apportet mali.
SI. Primum hæc pudice uitam, parce, ac duriter
Agebat, lana, ac tela uictum quæritans:
Sed poſtquam amans acceſſit, pretium pollicens,
Vnus, & item alter; ita ut ingenium eſt omnium
Hominum a labore procliue ad lubidinem,
Accepit conditionem, dein quæſtum occipit.
Qui tum illam amabant, forte, ita ut fit, filiam
Perduxere illuc ſecum, ut una eſſet, meum.
Egomet continuo mecum: certe captus eſt:
Habet. obſeruabam mane illorum ſeruulos
Venientes, aut abeuntes: rogitabam, heus puer,
Dic ſodes, quis heri Chryſidem habuit? nam Andriæ
Illi id erat nomen. SO. teneo. SI. Phædrũ, aut Cliniã
Dicebant, aut Niceratum. (nam hi tres tum ſimul
Amabant) eho, quid Pamphilus? quid? ſymbolam
Dedit, cenauit. Gaudebam. item alio die
Quærebam: comperiebam nihil ad Pamphilum
Quicquam attinere. enimuero ſpectatum ſatis
Putabam, & magnum exemplum continentiæ:
Nam qui cum ingenijs conflictatur eiuſmodi,
Neque commouetur animus in ea re tamen,
Scias poſſe habere iam ipſum ſuæ uitæ modum.
Cum id mihi placebat, tum uno ore omnes omnia
Bona dicere, & laudare fortunas meas,
Qui gnatum haberem tali ingenio præditum.
Quid uerbis opus eſt? hac fama impulſus Chremes,

Vltro ad me uenit, unicam gnatam suam
Cum dote summa filio uxorem ut daret.
Placuit: despondi: hic nuptijs dictus est dies.
SO. *Quid obstat, cur non ueræ fiant?* SI. *audies.*
Fere in diebus paucis, quibus hæc acta sunt,
Chrysis uicina hæc moritur. SO. *o factum bene:*
Beasti: metui a Chryside. SI. *ibi tum filius*
Cũ illis, qui amarant Chrysidẽ, una aderat frequens:
Curabat una funus: tristis interim,
Non nunquam conlacrumabat. placuit tum id mihi.
Sic cogitabam: hic paruæ consuetudinis
Caussa mortem huius tam fert familiariter:
Quid, si ipse amasset? quid mihi hic faciet patri?
Hæc ego putabam esse omnia humani ingeni
Mansuetiq. animi officia. quid multis moror?
Egomet quoque eius caussa in funus prodeo,
Nihil suspicans etiã mali. SO. *hem quid est?* SI. *scies.*
Effertur: imus. interea inter mulieres,
Quæ ibi aderant, forte unam aspicio adolescẽtulam,
Forma. SO. *bona fortasse.* SI. *& uoltu Sosia*
Adeo modesto, adeo uenusto, ut nihil supra.
Quia tum mihi lamentari præter ceteras
Visa est, & quia erat forma præter ceteras
Honesta, & liberali; accedo ad pedisequas;
Quæ sit, rogo. sororem esse aiunt Chrysidis.
Percussit illico animum. at at, hoc illud est,
Hinc illæ lacrumæ, hæc illa est misericordia.
SO. *Quàm timeo, quorsum euadas.* SI. *funus interim*
Procedit: sequimur: ad sepulcrum uenimus.

In ignem posita est: fletur. interea hæc soror,
Quam dixi, ad flammam accessit imprudentius,
Sati' cum periclo. ibi tum exanimatus Pamphilus
Bene dissimulatum amorem, & celatum indicat:
Accurrit: mediam mulierem complectitur:
Mea Glycerium, inquit, quid agis? cur te is perditũ?
Tum illa, ut consuetum facile amorem cerneres,
Reiecit se in eum flens quàm familiariter.
SO. Quid ais? SI. redeo inde iratus, atque ægre ferens.
Nec satis ad obiurgandum caussæ. diceret,
Quid feci? quid commerui, aut peccaui pater?
Quæ sese uoluit in ignem inijcere, prohibui,
Seruaui. honesta oratio est. SO. recte putas:
Nam si illum obiurges, uitæ qui auxilium tulit;
Quid facias illi, qui dederit damnum, aut malum? Si.
Venit Chremes postridie ad me, clamitans,
Indignum facinus, comperisse, Pamphilum
Pro uxore habere hanc peregrinam. ego illud sedulo
Negare factum. ille instat factum. denique
Ita tum discedo ab illo, ut qui se filiam
Neget daturũ. SO. nõ tu ibi gnatũ? SI. ne hæc quidẽ
Sati' uehemens caussa ad obiurgandũ. SO. qui, cedo?
SI. Tute ipse his rebus finem præscripsisti pater:
Prope adest, cum alieno more uiuendum est mihi:
Sine nunc meo me uiuere interea modo.
SO. Quis igitur relictus est obiurgandi locus?
SI. Si propter amorem uxorem nolit ducere.
Ea primum ab illo animaduertenda iniuria est.
Et nunc id operam do, ut per falsas nuptias

Vera

Vera obiurgandi caussa sit, si deneget;
Simul, sceleratus Dauus si quid consili
Habet, ut consumat nunc, cum nihil obsint doli:
Quem ego credo manibus, pedibusq. obnixe omnia
Facturum, magis id adeo, mihi ut incommodet,
Quàm ut obsequatur gnato. s. quapropter? si. rogas?
Mala mens, malus animu'. quẽ quidem ego si sensero.
Sed quid opu'st uerbis? sin eueniat, quod uolo,
In Pamphilo ut nil sit moræ: restat Chremes:
Qui mihi exorandus est, & spero confore.
Nunc tuum est officiũ, has bene ut assimules nuptias,
Perterrefacias Dauum, obserues filium,
Quid agat, quid cum illo consilij captet. so. sat est:
Curabo: eamus iam nunc intro. si. i præ, sequar.
Non dubium est quin uxorem nolit filius:
Ita Dauum modo timere sensi, ubi nuptias
Futuras esse audiuit. sed ipse exit foras.

ACTVS PRIMI SCENA II.

DAVVS, SIMO.

D. MIRABAR, *hoc si sic abiret: & heri semper lenitas,*
Verebar, quorsum euaderet.
Qui postquam audierat non datum iri filio uxorẽ suo,
Nunquam cuiquam nostrum uerbum fecit, neque id ægre tulit.
s. *At nũc faciet, neque, ut opinor, sine tuo magno malo.*
D. *Id uoluit, nos sic nec opinantes duci falso gaudio,*

Sperantes iã amoto metu, interea oscitantes opprimi,
Vt ne esset spatium cogitandi ad disturbãdas nuptias:
Astute. S. carnufex quæ loquitur? D. herus est, neque præuideram.
S. Daue. D. hem, quid est? S. ehodum ad me. D. quid hic uolt? S. quid ais? D. qua de re? S. rogas?
Meum gnatum rumor est amare. D. id populus curat scilicet.
S. Hoccine agis, an non? D. ego uero istuc. S. sed nunc ea me exquirere,
Iniqui patris est: nam, quod antehac fecit, nihil ad me attinet:
Dum tempus ad eam rem tulit, sciui animum ut expleret suum:
Nunc hæc dies aliã uitã affert, alios mores postulat.
Dehinc postulo, siue æquum est, te oro Daue, ut redeat iam in uiam.
D. Hoc quid sit? S. omnes qui amant, grauiter sibi dari uxorem ferunt.
D. Ita aiunt. S. tum si quis magistrum cepit ad eam rem improbum,
Ipsum animum ægrotum ad deteriorem partem plerunque applicat.
D. Non hercle intellego. S. non? hem. D. non: Dauus sum, non Oedipus,
S. Nempe ergo aperte uis, quæ restant, me loqui. D. sane quidem.
S. Si sensero hodie, quicquam in his te nuptijs
Fallaciæ conari, quo fiant minus;

Aut

Aut uelle in ea re ostendere, quàm sis callidus:
Verberibus cæsum te in pristinum Daue dedam usque ad necem,
Ea lege, atque omine, ut, si te inde exemerim, ego pro te molam.
Quid, hoc? intellextin'? an nondum etiam ne hoc quidem? D. *immo callide:*
Ita aperte ipsam rem modo locutus: nihil circuitione usus es.
S. *Vbiuis, facilius passus sim, quàm in hac re, me deludier.*
D. *Bona uerba quæso.* S. *irrides? nihil me fallis. sed dico tibi,*
Ne temere facias, neque tu hoc dicas tibi non prædictum. caue.

ACTVS PRIMI SCENA III.

DAVVS.

ENIMVERO *Daue nihil loci est segnitiæ, neque socordiæ,*
Quantum intellexi modo senis sententiam de nuptijs.
Quæ si non astu prouidentur, me, aut herum pessundabunt.
Nec, quid agam, certum est, Pamphilum ne adiutem, an auscultem seni.
Si illum relinquo, eius uitæ timeo; sin opitulor, huius minas:

Cui

Cui uerba dare difficile est. primum iam de amore, hoc comperit:
Me infensus seruat, ne quam faciã in nuptijs fallaciã.
Si senserit, perij; aut, si libitũ fuerit, caussam ceperit,
Quo iure, quaq. iniuria præcipitem in pristinũ dabit.
Ad hæc mala hoc mi accedit etiam: hæc Andria,
Siue ista uxor, siue amica est, grauida e Pãphilo est:
Audireq. eorum est operæpretium audaciam:
Nam inceptio est amentium, haud amantium:
Quicquid peperisset, decreuerunt tollere:
Et fingunt quandam inter se nunc fallaciam,
Ciuem Atticam esse hanc: fuit olim quidam senex,
Mercator: nauẽ is fregit apud Andrum insulam:
Is obijt mortem: ibi tum hanc eiectam Chrysidis
Patrem recepisse orbam, paruam. fabulæ
Mihi quidem non hercle fit uerisimile.
Atqui ipsis commentum placet.
Sed Mysis ab ea egreditur. at ego hinc me ad forũ, ut
Conueniam Pamphilum, ne de hac re pater imprudentem opprimat.

ACTVS PRIMI SCENA IIII.

MYSIS.

AVDIVI *Archillis iam dudum: Lesbiam adduci iubes.*
Sane pol illa temulenta est mulier, & temeraria,
Nec sati' digna, cui committas primo partu mulierẽ:

Tamen eam adducã. importunitatẽ ſpectate aniculæ:
Quia compotrix eius eſt. Di date facultatem obſecro
Huic pariundi, atque illi in alijs potius peccandi locũ.
Sed quidnam Pamphilum exanimatum uideo? uereor, quid ſiet.
Opperiar, ut ſciam, nunquidnam hæc turba triſtitiæ afferat.

ACTVS PRIMI SCENA V.

PAMPHILVS, MYSIS.

P. HOCCINE eſt humanum factum, aut inceptum? hoccine officium patris?
M. Quid illud eſt?
P. Pro deum, atque hominum fidem, quid eſt, ſi non hæc contumelia eſt?
Vxorem decreuit dare ſeſe mi hodie: non ne oportuit
Præſciſſe me ante? non ne prius communicatum oportuit?
M. Miſeram me, quod uerbum audio? P. quid Chremes? qui denegauerat,
Se commiſſurũ mihi gnatam ſuam uxorẽ: id mutauit:
Quoniam me immutatum uidet.
Ita ne obſtinate operam dat, ut me a Glycerio miſerum abſtrahat?
Quod ſi fit, pereo funditus.
Adeon' hominem inuenuſtum eſſe, aut infelicem quenquam, ut ego ſum?
Pro deum, atque hominum, nullon' ego

Chre-

Chremetis pacto affinitatem effugere potero? quot modis
Contemptus, spretus? facta, transacta omnia. hem
Repudiatus repetor, quamobrem? nisi si id est, quod suspicor:
Aliquid monstri alunt: ea quoniam nemini obtrudi potest,
Itur ad me. M. oratio hæc me miseram exanimauit metu.
P. Nam quid ego dicam de patre? ah
Tantam ne rem tam neglegenter agere? præteriens modo
Mihi apud forum, uxor tibi ducenda est Pamphile hodie, inquit: para:
Abi domum. id mihi uisus est dicere, abi cito, & suspende te.
Obstupui. censen' ullum me uerbũ potuisse proloqui?
Aut ullam caussam, ineptam saltem, falsam, iniquam? ob mutui.
Quòd si ego prius id rescissem; quid facerem, si quis nunc me roget;
Aliquid facerem, ut hoc ne facerem. sed nunc primum quid exequar?
Tot meme impediunt curæ, quæ meum animum diuerse trahunt;
Amor, huius misericordia, nuptiarum solicitatio,
Tum patris pudor, qui me tam leni passus est animo usque adhuc,
Quæ meo cunque animo libitum est, facere: ei ne ego

ut aduorſer? hei mihi,
Incertum eſt, quid agam. M. miſera timeo, hoc incertum quorſum accidat.
Sed nunc peropu' eſt, aut hunc eum ipſa, aut me aliquid de illa aduorſum hunc loqui.
Dum in dubio eſt animus, paullo momento huc illuc impellitur.
P. Quis hic loquitur? Myſis ſalue. M. o ſalue Pamphile. P. quid agit? M. rogas?
Laborat e dolore: atque ex hoc miſera ſolicita eſt, diē
Quia olim in hunc ſunt conſtitutæ nuptiæ: tum autem hoc timet,
Ne deſeras ſe. P. hem, ego ne iſtuc conari queam?
Ego propter me illam decipi miſeram ſinam?
Quæ mihi ſuum animum, atque omnē uitā credidit,
Quam ego animo egregie carā pro uxore habuerim;
Bene, & pudice eiu' doctum, atque eductum, ſinam,
Coactum egeſtate ingenium immutarier?
Non faciam. M. haud uereor, ſi in te ſolo ſit ſitum:
Sed uim ut queas ferre. P. adeon' me ignauū putas?
Adeon' porro ingratum, aut inhumanum, aut ferū,
Vt neque me conſuetudo, neque amor, neque pudor
Commoueat, neque commoneat, ut ſeruem fidem?
M. Vnum hoc ſcio, hanc meritā eſſe, ut memor eſſes ſui.
P. Memor eſſem? o Myſis Myſis, etiam nunc mihi
Scripta illa dicta ſunt in animo Chryſidis
De Glycerio. iam ferme moriens me uocat:
Acceſſi: uos ſemotæ: nos ſoli: incipit:
Mi Pamphile, huius formam, atque ætatem uides:

Nec

Nec clam te est, quàm illi utræque res inutiles
Et ad pudicitiam, & tutandam ad rem sient.
Quòd ego per hanc te dextram oro, et genium tuum,
Per tuam fidem, perq. huius solitudinem
Te obtestor, ne abs te hanc segreges, neu deseras,
Si te in germani fratris dilexi loco,
Siue hæc te solum semper fecit maxumi,
Seu tibi morigera fuit in rebus omnibus.
Te isti uirum do, amicum, tutorem, patrem:
Bona nostra hæc tibi committo, & tuæ mando fidei.
Hanc me in manũ dat: mors continuo ipsam occupat.
Accepi: acceptam seruabo. M. *ita spero quidem.*
P. *Sed cur tu ab illa?* M. *obstetricem accerso.* P. *propera:*
Atque audin'? uerbum unum caue de nuptijs,
Ne ad morbum hoc etiam. M. *teneo.*

ACTVS SECVNDI SCENA I.

CHARINVS, BYRRHIA, PAMPHILVS.

QVID *ais Byrrhia?*
Datur illa Pamphilo hodie nuptum? B. *sic est.* C. *qui scis Byrrhia?*
B. *Apud forum modo de Dauo audiui.* C. *uæ uæ misero mihi.*
Vt animus in spe, atque in timore usque antehac attentus fuit,
Ita, postquam adempta spes est, lassus, cura confectus stupet.
B. *Quæso ædepol Charine, quoniam id fieri, quod uis,*
non

non poteſt,

Velis id, quod poſſit. C. nihil aliud, niſi Philumenam, uolo.

B. Ah, quanto ſatius eſt, id operam te dare,

Iſtum qui amorẽ ex animo amoueas, quàm id loqui,

Quo magis libido fruſtra incendatur tua.

C. Facile omnes, cum ualemus, recta conſilia ægrotis damus.

Tu ſi hic ſis, aliter ſentias. B. age age, ut lubet. C. ſed Pamphilum

Video. omnia experiri certum eſt prius, quàm pereo. B. quid hic agit?

C. Ipſum hunc orabo: huic ſupplicabo: amorem huic narrabo meum:

Credo, impetrabo, ut aliquot ſaltẽ nuptijs prodat dies.

Interea fiet aliquid, ſpero. B. id aliquid nihil eſt. C. Byrrhia,

Quid tibi uidetur? adeon' ad eum? B. quid ni? ſi nihil impetres,

Vt te arbitretur ſibi paratum mœchum, ſi illam duxerit.

C. Abi hinc, abi in malam crucem cum ſuſpicione iſtac, ſcelus.

P. Charinum uideo, ſalue. C. o ſalue Pamphile:

Ad te aduenio, ſpem, ſalutem, auxilium, conſilium expetens.

P. Neque pol conſili locum habeo, neque auxilij copiã.

Sed iſtuc quidnam eſt? C. hodie uxorem ducis? P. aiunt. C. Pamphile,

Si id

Si id facis, hodie postremum ne uides. P. quid ita? C. hei mihi,
Vereor dicere: huic dic quæso Byrrhia. B. ego dicam. P. quid est?
B. Sponsam hic tuam amat. P. næ iste haud mecum sentit. ehodum dic mihi,
Nunquidnam amplius tibi cum illa fuit Carine? C. ah Pamphile,
Nil. P. quàm uellem. C. nunc te per amicitiam, & per amorem obsecro,
Principio ut ne ducas. P. dabo equidem operam. C. sed si id non potes,
Aut tibi nuptiæ hæ sunt cordi. P. cordi? C. saltem aliquot dies
Profer, dum proficiscor aliquò, ne uideam. P. audi nunc iam:
Ego Carine neutiquam officium esse liberi puto,
Cum is nil promereat, postulare id gratiæ apponi sibi.
Nuptias effugere ego istas malo, quàm tu adipiscier.
C. Reddidisti animum. P. nunc si quid potes aut tu, aut hic Byrrhia.
Facite, fingite, inuenite, efficite, qui detur tibi:
Ego id agam, mihi qui ne detur. C. sat habeo. P. Dauum optume
Video. huius consilio fretus sum. C. at tu hercle haud quicquam mihi,
Nisi ea, quæ nihil opu' sunt sciri. fugin' hinc? S. ego uero ac lubens.

ACTVS

ACTVS SECVNDI SCENA II.

DAVVS, CHARINVS, PAMPHILVS.

D. DI BONI, *boni quid porto? ſed ubi inueniam Pamphilum,*
Vt metum, in quo nunc eſt, adimam, atque expleam animum gaudio?
C. *Lætus eſt, neſcio quid.* P. *nihil eſt. nondum hæc reſciuit mala.*
D. *Quem ego nunc credo; ſi iam audierit ſibi paratas nuptias,*
C. *Audin' tu illum?* D. *toto me oppido exanimatum quærere.*
Sed ubi quæram? aut quò nunc primum intendam? C. *ceſſas alloqui?*
D. *Abeo.* P. *Daue ades, reſiſte.* D. *quis homo eſt, qui me? o Pamphile,*
Te ipſum quæro. euge o Charine: ambo oportune: uos uolo.
P. *Daue, perij.* D. *quin tu hoc audi.* P. *interij.* D. *quid timeas, ſcio.*
C. *Mea quidem hercle in dubio uita eſt.* D. *& tu quid, ſcio.*
P. *Nuptiæ mihi.* D. *& id ſcio.* P. *hodie.* D. *obtundis, tametſi intelligo.*
Id paues, ne ducas tu illam: tu autem, ut ducas. C. *rem tenes.*
P. *Iſtuc ipſum.* D. *atque iſtuc ipſum, nil pericli eſt: me uide.*

D P. Ob-

P. *Obſecro te, quamprimum hoc me libera miſerum metu.* D. *hem,*
Libero: uxorem tibi iam non dat Chremes. P. *qui ſcis?* D. *ſcio.*
Tuus pater modo me prehendit: ait, tibi uxorem dare
Hodie, item alia multa, quæ nunc non eſt narrandi locus.
Continuo ad te properans percurro ad forum, ut dicam tibi hæc.
Vbi te non inuenio, ibi aſcendo in quendam excelſum locum,
Circunſpicio: nuſquã. forte ibi huius uideo Byrrhiam:
Rogo: negat uidiſſe: mihi moleſtũ quid agam, cogito.
Redeunti interea ex ipſa re mi incidit ſuſpectio: hem,
Paullulum obſoni, ipſus triſtis, de improuiſo nuptiæ:
Non cohærent. P. *quorſumnam iſtuc?* D. *egomet continuo ad Chremem.*
Cum illo aduenio, ſolitudo ante oſtiũ: iam id gaudeo.
P. *Recte dicis, perge.* D. *maneo: interea introire neminẽ*
Video, exire neminem, matronam nullam, in ædibus
Nil ornati, nil tumulti. acceſſi, introſpexi. P. *ſcio.*
Magnum ſignum. D. *num uidentur conuenire hæc nuptijs?*
P. *Non, opinor, Daue.* D. *opinor, narras? non recte accipis.*
Certa res eſt. etiã puerũ inde abiens conueni Chremis,
Olera, et piſciculos minutos ferre obolo in cenam ſeni.
C. *Liberatus ſum Daue hodie tua opera.* D. *at nullus quidem.*

C. *Quid*

C. Quid ita? nempe huic prorsus illam non dat. D. ridiculum caput.
Quasi necesse sit, si huic nõ dat, te illã uxorem ducere.
Nisi uides, nisi senis amicos oras, ambis. C. bene mones.
Ibo: etsi hercle sæpe iã me spes hæc frustrata est. uale.

ACTVS SECVNDI SCENA III.

PAMPHILVS, DAVVS.

P. QVID igitur sibi uolt pater? cur simulat? D. ego dicam tibi.
Si id succenseat nunc, quia non det tibi uxorem Chremes,
Ipsũ sibi esse iniurius uideatur: neque id iniuria:
Prius, quàm tuum, ut sese habeat, animum ad nuptias perspexerit.
Sed si tu negaris ducere, ibi culpam in te transferet:
Tum illæ turbæ fient. P. quid? uis, patiar? D. pater est Pamphile.
Difficile est. tum hæc sola est mulier. dictum ac factum inuenerit
Aliquam caussam, quamobrem eijciat oppido. P. eijciat? D. cito.
P. Cedo igitur, quid faciam Daue? D. dic te ducturum. P. hem. D. quid est?
P. Ego dicam? D. cur non? P. nunquam faciam. D. ne nega.
P. Suadere noli. D. ex ea re quid fiat, uide.

P. Vt ab illa excludar, huc concludar. D. non ita est.
Nempe hoc sic esse opinor dicturum patrem:
Ducas uolo hodie uxorem. tu, ducam, inquies:
Cedo, quid iurgabit tecum? hic reddes omnia,
Quæ nunc sunt certa ei consilia, incerta ut sient,
Sine omni periclo: nam hocce haud dubium est, quin Chremes
Tibi non det gnatam: nec tu ea caussa minueris
Hæc, quæ facis, ne is mutet suam sententiam.
Patri dic uelle: ut, cum uelit tibi iure irasci, non queat.
Nam quod tu speres, propulsabo facile. uxorem his moribus
Dabit nemo. inopem inueniet potius, quàm te corrumpi sinat:
Sed si te æquo animo ferre accipiet, neglegentem feceris.
Aliã otiosus quæret: interea aliquid acciderit boni.
P. Itan' credis? D. haud dubium id quidem est. P. uide, quò inducas. D. quin taces?
P. Dicam. puerum autem ne resciscat mihi esse ab illa, cautio est:
Nam pollicitus sum suscepturum. D. o facinus audax. P. hanc fidem
Sibi, me obsecrauit, qui se sciret non deserturum, ut darem.
D. Curabitur. sed pater adest. caue, te esse tristem sentiat.

ACTVS

ACTVS SECVNDI SCENA IIII.

SIMO, DAVVS, PAMPHILVS.

S. REVISO, *quid agant, aut quid captent*
D. *consili.*
Hic nunc nõ dubitat, quin te ducturũ neges:
Venit meditatus alicunde ex solo loco:
Orationem sperat inuenisse se,
Qua differat te: proin' tu face; apud te ut sies.
P. *Modo ut possim.* D. *crede mihi hoc inquã Pãphile,*
Nunquam hodie tecum commutaturum patrem
Vnum esse uerbum, si te dices ducere.

ACTVS SECVNDI SCENA V.

BYRRHIA, SIMO, DAVVS, PAMPHILVS.

B. HERVS *me, relictis rebus, iussit Pãphilũ*
Hodie obseruare, ut, quid ageret de nuptijs,
Scirem. id propterea nunc hunc uenientem
sequor.
Ipsum adeo præsto uideo cum Dauo. hoc agam.
S. *Vtrunque adesse uideo.* D. *hem serua.* S. *Pamphile.*
D. *Quasi de improuiso respice ad eum.* P. *hem pater.*
D. *Probe.* S. *hodie uxorem ducas, ut dixi, uolo.*
B. *Nunc nostræ parti timeo, quid hic respondeat.*
P. *Neque istic, neque alibi tibi usquam erit in me mora.*
B. *hem.*
D. *Obmutuit.* B. *quid dixit?* S. *facis, ut te decet.*
Cum istuc, quod postulo, impetro cum gratia.

D. Sum uerus? B. herus, quantũ audio, uxore excidit.
S. I iam nunc intro, ne in mora, cum opu' ſit, ſies.
P. Eo. B. nulla ne in re eſſe homini cuiquam fidem?
Verum illud uerbum eſt, uolgo quod dici ſolet,
Omnes ſibi melius malle eſſe, quàm alteri.
Ego illam uidi uirginem: forma bona
Memini uidere: quo æquior ſum Pamphilo,
Si ſe illam in ſomnis, quàm illum, amplecti maluit.
Renuntiabo; ut pro hoc malo mihi det malum.

ACTVS SECVNDI SCENA VI.

DAVVS, SIMO.

D. HIC nunc me credit aliquam ſibi fallaciam
Portare, & ea me hic reſtitiſſe gratia.
S. Quid Dauus narrat? D. æque quicquam nunc quidem.
S. Nihil ne? hem. D. nihil prorſus. S. atqui exſpectabam quidem.
D. Præter ſpem euenit: ſentio: hoc male habet uirum.
S. Potin' es mihi uerum dicere? D. nihil facilius.
S. Num illi moleſtæ quippiam hæ ſunt nuptiæ,
Huiuſce propter conſuetudinem hoſpitæ?
D. Nihil hercle: aut, ſi adeo, bidui eſt, aut tridui
Hæc ſolicitudo: noſtin'? deinde deſinet:
Etenim eam ſecum rem recta reputauit uia.
S. Laudo. D. dum licitum eſt illi, dumq. ætas tulit,
Amauit: tum id clam: cauit, ne unquam infamiæ
Ea res ſibi eſſet, ut uirum fortem decet.

Nunc uxore opus est: animum ad uxorem appulit.
S. *Subtristis uisu' est esse aliquantulum mihi.*
D. *Nihil propter hanc rem: sed est, quod succenset tibi.*
S. *Quidnam est?* D. *puerile est.* S. *quid est?* D. *nihil.* S. *quin dic, quid est.*
D. *Ait nimium parce facere sumptũ.* S. *me ne?* D. *te.*
Vix, inquit, drachmis obsonatus est decem:
Num filio uidetur uxorem dare?
Quem, inquit, uocabo ad cenam meorum æqualium
Potissimum nunc? &, quod dicendum hic siet,
Tu quoque perparce nimium. non laudo. S. *tace.*
D. *Commoui.* S. *ego, istæc recte ut fiant, uidero.*
Quidnam hoc rei est? quidnã hic uolt ueterator sibi?
Nã si hic mali est quicquã, hẽ illic est huic rei caput.

ACTVS TERTII SCENA PRIMA.

MYSIS, SIMO, DAVVS, LESBIA, GLYCERIVM.

M. *Ita pol quidem res est, ut dixti Lesbia:*
Fidelem haud ferme mulieri inuenias uirũ.
S. *Ab Andria est ancilla hæc. quid narras?*
D. *ita est.*
M. *Sed hic Pamphilus.* S. *quid dicit?* M. *firmauit fidem.*
S. *hem.*
D. *Vtinam aut hic surdus, aut hæc muta facta sit.*
M. *Nam quod peperisset, iussit tolli.* S. *o Iupiter,*
Quid ego audio? actũ est, siquidẽ hæc uera prædicat.
L. *Bonum ingenium narras adolescentis.* M. *optimum.*

Sed ſequere me intro, ne in mora illi ſis. L. ſequor.
D. Quod remediũ nunc huic malo inueniã? S. quid hoc?
Adeon' eſt demens? ex peregrina? iam ſcio: ah
Vix tandem ſenſi ſtolidus. D. quid hic ſenſiſſe ait?
S. Hæc primum affertur iam mihi ab hoc fallacia.
Hanc ſimulant parere, quo Chremetem abſterreant.
G. Iuno Lucina fer opem, ſerua me obſecro.
S. Hui, tam cito? ridiculum. poſtquam ante oſtium
Me audiuit ſtare, approperat. non ſat commode
Diuiſa ſunt temporibus tibi Daue hæc. D. mihin'?
S. Num immemores diſcipuli? D. ego, quid narres, neſcio.
S. Hiccine ſi me imparatum in ueris nuptijs
Adortus eſſet, quos mihi ludos redderet?
Nunc huius periclo fit. ego in portu nauigo.

LESBIA, SIMO, DAVVS.

L. ADHVC Archillis, quæ aſſolent, quæq. oportet
Signa ad ſalutẽ eſſe, omnia huic eſſe uideo.
Nunc primum fac iſtæc ut lauet: poſt deinde,
Quod iuſſi ei dare bibere, &, quantum imperaui,
Date: mox ego huc reuertor.
Per, æcaſtor, ſcitu' puer natu' eſt Pamphilo.
Deos quæſo, ut ſit ſuperſtes: quando quidem ipſe eſt ingenio bono,
Cumq. huic ueritus eſt optumæ adoleſcenti facere iniuriam.

S. *Vel hoc quis non credat, qui norit te, abs te esse ortum? D. quidnam id est?*

S. *Nõ imperabat corã, quid opus facto esset puerperæ: Sed postquam egressa est, illis, quæ sunt intus, clamat de uia.*

O Daue, itan' contemnor abs te? aut ita ne tandem idoneus

Tibi uideor esse, quẽ tã aperte fallere incipias dolis?

Saltem accurate, ut metui uidear certe, si resciuerim.

D. *Certe hercle nunc hic se ipsus fallit, haud ego.* SI. *edixin' tibi?*

Interminatus sum, ne faceres? num ueritus? quid rettulit?

Credon' tibi hoc, nunc peperisse hanc e Pamphilo?

D. *Teneo, quid erret: quid ego agam? habeo.* S. *quid taces?*

D. *Quid credas? quasi non tibi renuntiata sint hæc sic fore.*

S. *Mihin' quisquam?* D. *eho, an tute intellexti hoc assimulari?* S. *irrideor.*

D. *Renuntiatum est: nã qui istæc tibi incidit suspectio?*

S. *Qui? quia te noram.* D. *quasi tu dicas, factum id consilio meo.*

S. *Certe enim scio.* D. *non satis me pernosti etiam, qualis sim, Simo.*

S. *Ego ne te?* D. *sed, si quid narrare occœpi, continuo dari*

Tibi uerba censes. S. *falso.* D. *itaque hercle nihil iam mutire audeo.*

S. *Hoc ego ſcio unum, neminem peperiſſe hic.* D. *intellextin'?*
Sed nihilo ſeciu' mox deferent puerum huc ante oſtiũ.
Id ego iã nunc tibi renuntio here futurũ, ut ſis ſciens;
Ne hoc poſterius dicas, Daui factũ conſilio, aut dolis.
Prorſus a me opinionem hanc tuam ego eſſe amotam uolo.
S. *Vnde id ſcis?* D. *audiui, & credo. multa concurrunt ſimul,*
Qui coniecturam hanc nunc facio. iam primum hæc ſe e Pamphilo
Grauidam dixit eſſe. inuentum eſt falſum. nunc, poſtquam uidet
Nuptias domi apparari, miſſa eſt ancilla illico
Obſtetricem accerſitum ad eam, & puerum ut afferret ſimul.
Hoc niſi fit, puerũ ut tu uideas, nil mouentur nuptiæ.
S. *Quid ais? cum intellexeras,*
Id conſilij capere, cur non dixti extemplo Pamphilo?
D. *Quis igitur eum ab illa abſtraxit, niſi ego? nam omnes nos quidem*
Scimus, quàm miſere hanc amarit: nunc ſibi uxorem expetit.
Poſtremo id mihi da negoti. tu tamen idẽ has nuptias
Perge facere ita, ut facis: et, id ſpero adiuturos deos.
S. *Immo abi intro. ibi me opperire, & quod parato opus eſt, para.*
Non impulit me, hæc nunc omnino ut crederem.
Atque haud ſcio, an, quæ dixit, ſint uera omnia:

Sed paruipendo. illud mihi multo maxumum est,
Quod mihi pollicitu' est ipsus gnatus. nunc Chremem
Conueniam: orabo gnato uxorem: si impetro,
Quid alias malim, quàm hodie has fieri nuptias?
Nam gnatus quod pollicitu' est, haud dubiũ est mihi,
Si nolit, quin eum merito possim cogere.
Atque adeo in tẽpore eccũ ipsum obuiam Chremem.

SIMO, CHREMES.

S. IVBEO Chremetem. C. oh, te ipsum quærebam. S. & ego te. C. optato aduenis.
Aliquot me adiere, ex te auditum qui aiebant, hodie filiam
Meam nubere tuo gnato: id uiso, tu ne, an illi insaniant.
S. Ausculta paucis: &, quid ego te uelim, & tu quod quæris, scies.
C. Ausculto: loquere, quid uelis.
S. Per ego te deos oro, & nostram amicitiam Chreme,
Quæ incepta a paruis cum ætate accreuit simul;
Perq. unicam gnatam tuam, & gnatum meum,
Cuius tibi potestas summa seruandi datur;
Vt me adiuues in hac re, atque ita, uti nuptiæ
Fuerant futuræ, fiant. C. ah ne me obsecra:
Quasi hoc te orando a me impetrare oporteat.
Alium esse censes nunc me, atque olim, cum dabam?
Si in rem est utrique, ut fiant, accersi iube.
Sed si ex ea re plus mali est, quàm commodi

Vtrique; id oro te, in commune ut consulas,
Quasi illa tua sit, Pamphiliq. ego sim pater.
S. *Immo ita uolo, itaq. postulo ut fiat, Chreme:*
Neque postulem abs te, nisi ipsa res moneat.
C. *quid est?*
S. *Iræ sunt inter Glycerium, & gnatum.* C. *audio.*
S. *Ita magnæ, ut sperem posse auelli.* C. *fabulæ.*
S. *Profecto sic est.* C. *sic hercle, ut dicam tibi:*
AMANTIVM *iræ, amoris integratio est.*
S. *Hem, id te oro, ut ante eamus, dum tempus datur,*
Dumq. eius lubido occlusa est contumelijs,
Prius quàm harum sceleris, et lacrumæ confictæ dolis
Reducant animum ægrotum ad misericordiam.
Vxorem demus. spero consuetudine, &
Coniugio liberali deuictum, Chreme,
Dehinc facile ex illis sese emersurum malis.
C. *Tibi ita uidetur. at ego non posse arbitror*
Neque ilum hác perpetuo habere, neque me perpeti.
S. *Qui scis ergo istuc, nisi periculum feceris?*
C. *At istuc periclum in filia fieri, graue est.*
S. *Neque incommoditas denique huc omnis redit;*
Si eueniat, quod di prohibeant, discessio.
At si corrigitur; quot commoditates, uide:
Principio amico filium restitueris:
Tibi generum firmum, & filiæ inuenies uirum.
C. *Quid istuc? si istuc animum induxti esse utile,*
Nolo tibi ullum commodum in me claudier.
S. *Merito te semper maxumi feci Chreme.*
C. *Sed quid ais?* S. *quid?* C. *qui scis eos nunc discorda-*
re

re inter se?

S. Ipsu' mihi Dauos, qui intimu' est eorum cõsilijs, dixit:
Et is mihi suadet, nuptias, quantũ queã, ut maturẽ.
Num censes faceret, filium nisi sciret eadẽ hæc uelle?
Tute adeo iam eius audies uerba. heus euocate huc Dauom.
Sed eccum uideo ipsum foras exire.

ACTVS TERTII SCENA IIII.

DAVVS, SIMO, CHREMES.

D. AD te ibam. S. quidnam est?
D. Cur non accersitur? iam aduesperascit.
S. audin' tu illum?
Ego dudum non nil ueritus sum Daue abs te, ne faceres idem,
Quod uolgus seruorum solet, dolis ut me deluderes?
Propterea quòd amat filius. D. egenu' istuc facerem. S. credidi:
Idq́. adeo metuens uos celaui, quod nunc dicam. D. quid? S. scies.
Nam propemodum habeo iam tibi fidem. D. tandem agnosti, qui siem.
S. Non fuerant nuptiæ futuræ. D. quid non? S. sed ea gratia
Simulaui, uos ut pertentarem. D. quid ais? S. sic est res. D. uide.
Nunquam quiui ego istuc intellegere. uah consilium callidum.

S. Hoc

S. Hoc audi. ut hinc te iussi introire, oportune hic fit mihi obuiam.

D. Hem numnam perijmu'? S. narro, quæ tu dudum narrasti mihi.

D. Quidnam audio? S. gnatam ut det, oro; uixq. id exoro. D. occidi.

S. Hem, quid dixti? D. optume inquam factum. S. nunc per hunc nulla est mora.

C. Domum modo ibo: ut apparentur, dicam: atque huc renuntio.

S. Nunc te oro Daue, quoniam solus mihi effecisti has nuptias.

D. Ego uero solus. S. corrigere mihi gnatũ porro enitere.

D. Faciam hercle sedulo. S. potes nunc, dum animus irritatus est.

D. Quiescas. S. age igitur: ubi nunc est ipsis? D. mirum, ni domi est.

S. Ibo ad eum, atque eadem hæc, quæ tibi dixi, dicam itidem illi. D. nullu'sum.

Quid caussæ est, quin hinc in pristinum recta proficiscar uia?

Nihil est preci loci relictum. iam perturbaui omnia:

Herum fefelli: in nuptias conieci herilem filium:

Feci hodie, ut fierent, insperante hoc, atque inuito Pamphilo.

Hem astutias. quòd si quiessem, nihil euenisset mali.

Sed eccum ipsum uideo: occidi:

Vtinam mihi esset aliquid hic, quò nunc me præcipitem darem.

ACTVS TERTII SCENA V.

PAMPHILVS, DAVVS.

P. VBI illic ſcelus eſt, qui me perdidit? D. periȷ. P. atque hoc confiteor,
Iure obtigiſſe: quandoquidem tam iners, tam nulli conſili
Sum. ſeruon' fortunas meas me commiſiſſe futili?
Ergo pretium ob ſtultitiam fero: ſed inultum id nunquam a me auferet.
D. Poſthac incolumem ſat ſcio fore me, nunc ſi euito hoc malum.
P. Sed quid ego nunc dicam patri? negabon' uelle me, modo
Qui ſum pollicitus ducere? qua fiducia id facere audeã?
Nec, quid me nunc faciam, ſcio. D. nec de me equidem, atque id ago ſedulo.
Dicam aliquid iam inuenturum, ut huic malo aliquam producam moram. P. oh.
D. Viſus ſum. P. ehodum bone uir, quid ais? uiden' me conſilijs tuis
Miſerum impeditum eſſe? D. at iam expediam. P. expedies? D. certe Pamphile.
P. Nempe ut modo. D. immo melius ſpero. P. oh, tibi ego ut credam furcifer?
Tu rem impeditam, & perditam reſtituas? hem quo fretu' ſim,
Qui me hodie ex trãquilliſſima re cõieciſti in nuptias.
An non dixi hoc eſſe futurum? D. dixti. P. quid meritus

ritus es? D. crucem.
Sed paullulum ſine ad me ut redeam: iam aliquid diſpiciam. P. hei mihi,
Cur non habeo ſpatium, ut de te ſumam ſupplicium, uti uolo:
Nanque hocce tempus, præcauere mihi me, haud te ulciſci, ſinit.

ACTVS QVARTI SCENA I.

CHARINVS, PAMPHILVS, DAVVS.

C. HOCCINE credibile eſt, aut memorabile,
Tanta uecordia innata cuiquam ut ſiet,
Vt malis gaudeat alienis, atque ex incommodis.
Alterius ſua ut comparet commoda? ah
Id ne eſt uerum? immo id genus eſt hominum peſſumum,
In denegando modo queis pudor eſt paullulum:
Poſt ubi iam tempus eſt promiſſa perfici,
Tum coacti neceſſario ſe aperiunt, & timent,
Et tamen res cogit eos denegare. ibi
Tum impudentiſſima eorum oratio eſt:
Quis tu es? qui mihi es? cur meam tibi? heus,
Proxumus ſum egomet mihi. attamen, ubi fides eſt,
Si roges, nihil pudet. hic, ubi opus eſt,
Non uerentur: illic, ubi nihil opus eſt, ibi uerentur.
Sed quid agam? adeam ne ad eum, & cum eo iniuriam hanc expoſtulem?

Mala ingeram multa. atque aliquis dicat, nihil promoueris.
Multum. molestus certe ei fuero, atque animo morem gessero.

P. Charine, & me, & te imprudens, nisi quid di respiciunt, perdidi.

C. Ita ne imprudens? tandem inuenta est caussa: soluisti fidem.

P. Quid tandem? C. etiam nunc me seducere istis dictis postulas?

P. Quid istuc est? C. postquam me amare dixi, complacita est tibi.
Heu me miserum, qui tuum animum ex animo spectaui meo.

P. Falsu' es. C. non tibi satis esse hoc uisum solidum est gaudium,
Nisi me lactasses amantem, & falsa spe produceres?
Habeas. P. habeam? ah nescis quantis in malis uerser miser,
Quantasq. hic suis consilijs mihi confecit solicitudines
Meus carnufex. C. quid istuc tam mirum est? de te exemplum capit.

P. Haud istuc dicas, si cognoris uel me, uel amorem meum.

C. Scio, cum patre altercasti dudum, & is nunc propterea tibi
Succenset, nec te quiuit hodie cogere, illam ut duceres.

P. Immo etiam, quo tu minus scis ærumnas meas,
Hæ nuptiæ non apparabantur mihi,

Nec postulabat nunc quisquam uxorem dare.
C. Scio: coactus tua uoluntate es. P. mane,
Nondum scis. C. scio equidem illam ducturũ esse te.
P. Cur me enicas? hoc audi. nunquam destitit
Instare, ut dicerem esse ducturum patri:
Suadere, orare, usque adeo donec perpulit.
C. Quis homo istuc? P. Dauos. C. Dauos? P. Dauos omnia.
C. Quamobrem? P. nescio. nisi mihi deos satis
Scio fuisse iratos, qui auscultauerim.
C. Factum est hoc Daue? D. factum est. C. hem quid ais scelus?
At tibi dij dignum factis exitium duint.
Eho, dic mihi, si omnes hunc coniectum in nuptias
Inimici uellent, quod, ni hoc, consilium darent?
D. Deceptus sum, at non defatigatus. C. scio.
D. Hac non successit, alia aggrediemur uia:
Nisi id putas, quia primo processit parum,
Non posse iam ad salutem conuerti hoc malum.
P. Immo etiam: nam sati' credo, si aduigilaueris,
Ex unis geminas mihi conficies nuptias.
D. Ego Pamphile hoc tibi pro seruitio debeo,
Conari manibus, pedibus, noctesq́., & dies
Capitis periculum adire, dum prosim tibi.
Tuum est, si quid præter spem euenit, mi ignoscere.
Parum successit quod ago, at facio sedulo.
Vel melius tu aliud reperi, me missum face.
P. Cupio. restitue in quem me accepisti locum.
D. Faciam. P. at iam hoc opus est. D. hem, st, mane: crepuit

crepuit a Glycerio ostium.

P. Nil ad te. D. quæro. P. hem, nunccine demum? D. at iam hoc tibi inuentum dabo.

ACTVS QVARTI SCENA II.

MYSIS, PAMPHILVS, CHARINVS, DAVVS.

M. IAM, ubi ubi erit, inuentum tibi curabo, & mecum adductum

Tuum Pamphilum: tu modo anime mi noli te macerare.

P. Mysis. M. quid est? hem Pamphile, optume mihi te offers. P. quid est?

M. Orare iussit, si se ames, hera, iam ut ad sese uenias:

Videre ait te cupere. P. uah, perij: hoc malum integrascit.

Siccine me, atque illam opera tua nunc miseros solicitari?

Nam iccirco accersor, nuptias quòd mi apparari sensit.

C. Quibu' quidem quàm facile poterat quiesci, si hic quiesset.

D. Age, si hic non insanit satis sua sponte, instiga. M. atque ædepol,

Ea res est, proptereaq. nunc misera in mærore est.

P. Mysis,

Per omnes tibi adiuro deos: nunquã eã me deserturũ,

Non, si capiundos mihi sciam esse inimicos omnes homines.

Hăc mihi expetiui, cõtigit: cõueniunt mores: ualeant,
Qui inter nos dissidium uolunt: hanc, nisi mors, mi adimet nemo.
C. *Resipisco.* P. *non Apollinis magi' uerum, atque hoc, responsum est.*
Si poterit fieri, ut ne pater per me stetisse credat,
Quo minus hæ fierent nuptiæ; uolo. sed si id non poterit;
Id faciã, in procliui quod est, per me stetisse ut credat.
Quis uideor? C. *miser æque, atque ego.* D. *consilium quæro.* C. *fortis es.*
Scio, quid conere. D. *hoc ego tibi profecto effectum reddam.*
P. *Iam hoc opus est.* D. *quin iam habeo.* C. *quid est?* D. *huic, non tibi, habeo; ne erres.*
C. *Sat habeo.* P. *quid facies? cedo.* D. *dies hic mi ut sit sati', uereor,*
Ad agendum: ne uacuum esse me nunc ad narrandum credas.
Proinde hinc uos amolimini: nã mi impedimẽto estis.
P. *Ego hanc uisam.* D. *quid tu? quò hinc te agis?* C. *uerum uis dicam?* D. *immo etiam*
Narrationis incipit mihi initium. C. *quid me fiet?*
D. *Eho impudens, non satis habes, quòd tibi dieculam addo,*
Quantum huic promoueo nuptias? C. *Daue attamẽ.* D. *quid ergo?*
C. *Vt ducam.* D. *ridiculum.* C. *huc face ad me, ut uenias, si quid poteris.*

D. Quid ueniam? nihil habeo. C. attamen si quid. D. age, ueniam. C. si quid,
Domi ero. D. Tu Mysis, dum exeo, parumper opperire hic.
M. Quapropter? D. ita facto opus est. M. matura. D. iam inquam hic adero.

ACTVS QVARTI SCENA III.

MYSIS.

M. NIL ne esse proprium cuiquam? Dij uostram fidem.
Summum bonum esse heræ putabam hunc Pamphilum,
Amicum, amatorem, uirum, in quouis loco
Paratum: uerum ex eo nunc misera quem capit
Dolorem? facile hic plus mali est, quàm illic boni.
Sed Dauus exit: mi homo, quid istuc obsecro est?
Quò portas puerum?

ACTVS QVARTI SCENA IIII.

DAVVS, MYSIS.

D. MYSIS nunc opus est tua
Mihi ad hanc rem ex prompta memoria, atque astutia.
M. Quidnam incepturus? D. accipe a me hunc ocyus,
Atque ante nostram ianuam appone. M. obsecro,
Humi ne? D. ex ara hinc sume uerbenas tibi,

Atque eas ſubſterne. M. quamobrẽ id tute non facis?
D. Quia, ſi forte opus ad herum iuſiurandum mihi
Non appoſuiſſe, ut liquido poſſim. M. intelligo.
Noua nunc religio in te iſtæc inceſſit, cedo?
D. Moue ocyus te, ut, quid agam, porro intellegas.
Pro Iupiter. M. quid? D. ſponſæ pater interuenit.
Repudio conſilium, quod primum intenderam.
M. Neſcio, quid narres. D. ego quoque hinc ab dextera
Venire me aſſimulabo. tu, ut ſubſeruias
Orationi, utcunque opu' ſit uerbis, uide.
M. Ego, quid agas, nihil intellego: ſed, ſi quid eſt,
Quod mea opera opus ſit uobis, aut tu plus uides,
Manebo, ne quid uoſtrum romorem commodum.

ACTVS QVARTI SCENA V.

CHREMES, MYSIS, DAVVS.

C. REVERTOR, poſtquam, quæ opus fuere ad nuptias
Gnatæ, paraui, ut iubeam accerſi. ſed quid hoc?
Puer hercle eſt. mulier, tun' appoſuiſti hunc? M. ubi
Illic eſt? C. non mihi reſpondes? M. hem, nuſquam eſt. uæ miſeræ mihi,
Reliquit me homo, atque abijt. D. di uoſtram fidem,
Quid turbæ eſt apud forum? quid illic hominum litigant.
Tum annona cara eſt. quid dicam aliud, neſcio.
M. Cur tu obſecro hic me ſolam? D. hem, quæ hæc eſt fabu-

fabula?
Eho Mysis, puer hic unde est? quis ue huc attulit?
M. Satin' sanus es, qui me id rogites? D. quem igitur rogem,
Qui hic neminem alium uideo? C. miror, unde sit.
D. Dicturan' quod rogo? M. au. D. concede ad dexterá.
M. Deliras. non tute ipse? D. uerbum si mihi
Vnum, præterquam quod te rogo, faxis, caue.
M. Male dicis. D. unde est? dic clare. M. a uobis. D. ha ha hæ.
Mirum uero, impudenter mulier si facit.
C. Ab Andria est ancilla hæc, quantum intellego.
D. Adeon' uidemur uobis esse idonei,
In quibus sic illudatis? C. ueni in tempore.
D. Propera adeo puerum tollere hinc ab ianua.
Mane: caue quoquam ex istoc excessis loco.
M. Dij te eradicent. ita me miseram territas.
D. Tibi ego dico, an non? M. quid uis? D. at etiá rogas?
Cedo, cuium puerum hic apposuisti, dic mihi.
M. Tu nescis? D. mitte id, quod scio: dic, quod rogo:
M. Vestri. D. cuius uestri? M. Pamphili. D. hem, quid Pamphili?
M. Eho, an nó est? C. recte ego semper fugi has nuptias.
D. O facinus animaduertendum. M. quid clamitas?
D. Quem ne ego eri uidi ad uos afferri uesperi?
M. O hominem audacem. D. uerum. uidi Cantharam
Suffarcinatam. M. Dijs pol habeo gratias,
Cum in pariundo aliquot affuerunt liberæ.
D. Næ illa illum haud nouit, cuius caussa hæc incipit.

Chremes, si positum puerum ante ædes uiderit,
Suam gnatam non dabit: tanto hercle magis dabit.
C. Non hercle faciet. D. nunc adeo, ut tu sis sciens,
Ni puerum tollis, iamiam ego hunc mediam in uiam
Prouoluam, teq. ibidem peruoluam in luto.
M. Tu pol homo non es sobrius. D. fallacia
Alia aliam trudit. iam susurrari audio,
Ciuem Atticam esse hanc. C. hem. D. coactus legibus
Eam uxorem ducet. M. au, obsecro, an non ciuis est?
C. Iocularium in malum insciens pæne incidi.
D. Quis hic loquitur? o Chreme, per tempus aduenis:
Ausculta. C. audiui iam omnia. D. an ne tu omnia?
C. Audiui inquã a principio. D. audistin' obsecro? hem
Scelera: hanc iam oportet in cruciatum hinc arripi.
Hic ille est: non te credas Dauom ludere.
M. Me miseram: nihil pol falsi dixi mi senex.
C. Noui rem omnem. sed est Simo intus? D. intus est.
M. Ne me attingas sceleste. si pol Glycerio nõ omnia hæc.
D. Eho inepta, nescis quid sit actum. M. quid sciam?
D. Hic socer est. alio pacto haud poterat fieri,
Vt sciret hæc, quæ uolumus. M. hem, prædiceres.
D. Paullum interesse censes, ex animo omnia,
Vt fert natura, facias, an de industria?

ACTVS QVARTI SCENA VI.

CRITO, MYSIS, DAVVS.

C. In hac habitasse platea dictum est Chrysidem,
Quæ se inhoneste optauit parare hic diuitias
Potius

Potius, quàm in patria honesta pauperauiuere.
Eius morte ea ad me lege redierunt bona.
Sed quos perconter, uideo. saluete. M. obsecro,
Quem uideo? est ne hic Crito, sobrinus Chrysidis?
Is est. C. o Mysis salue. M. saluos sis Crito.
C. Itan' Chrysis? hem. M. nos quidem pol miseras perdidit.
C. Quid uos? quo pacto hic? sati' ne recte? M. nos ne? sic.
Vt quimus, aiunt; quando, ut uolumus, non licet.
C. Quid Glycerium? iam hic suos parentes repperit?
M. Vtinam. C. an nondum etiam? haud auspicato huc me appuli:
Nam pol, si id scissem, nunquam huc tetulissem pedē:
Semper enim eius dicta est hæc, atque habita est soror:
Quæ illius fuerunt, possidet. nunc me hospitem
Lites sequi, quàm hic mihi sit facile, atque utile,
Aliorum exempla commonent. simul arbitror,
Iam esse aliquē amicum, & defensorem ei: nam fere
Grandiuscula iam profecta est illinc. clamitent,
Me sycophantam hereditatem persequi,
Mendicum. tum, ipsam despoliare non licet.
M. O optume hospes pol Crito antiquum obtines.
C. Duc me ad eam, quando huc ueni, ut uideam. M. maxume.
D. Sequar hos: nolo me in tempore hoc uideat senex.

ACTVS QVINTI SCENA I.

CHREMES, SIMO.

C. SATI' iam, sati' Simo spectata erga te amicitia est mea:
Sati' pericli cœpi adire: orandi iam finem face.
Dum studeo obsequi tibi, pæne illusi uitam filiæ.
S. Immo enim quammaxime abs te oro, atque postulo Chreme,
Vt beneficiũ, uerbis initum dudum, nũc re cõprobes.
C. Vide, quàm iniquus sis præ studio. dum efficias id, quod cupis,
Neque modum benignitatis, neque quid me ores, cogitas:
Nam si cogites, remittas iam me onerare iniurijs.
S. Quibus? C. ah rogitas? perpulisti me, ut homini adolescentulo,
In alio occupato amore, abhorrenti ab re uxoria,
Filiam darem in seditionem, atque incertas nuptias;
Eiu' labore, atque eiu' dolore gnato ut medicarer tuo.
Impetrasti: incepi, dũ res tetulit: nunc non fert: feras.
Illã hinc ciuẽ esse aiũt: puer est natus: nos missos face.
S. Per ego te deos oro, ut ne illis animum inducas credere,
Quibus id maxume utile est illũ esse quam deterrimũ.
Nuptiarum gratia hæc sunt ficta, atque incepta omnia.
Vbi ea caussa, quamobrem hæc faciunt, erit adempta

pta his, desinent.

C. Erras. cum Dauo egomet uidi iurgantem ancillam. S. scio. C. at

Vero uoltu; cũ, ibi me adesse, neuter tũ præsenserat.

S. Credo; et id facturas, Dauus dudum prædixit mihi:

Et nescio quid tibi sum oblitus hodie, ac uolui dicere.

ACTVS QVINTI SCENA II.

DAVVS, CHREMES, SIMO, DROMO.

D. A NIMO iam nunc otioso esse impero. CH. hem Dauom tibi.

S. Vnde egreditur? D. meo præsidio, atque hospitis. S. quid ilud mali est?

D. Ego commodiorem hominem, aduentum, tempus non uidi. S. scelus,

Quemnam hic laudat? D. omnis res est iam in uado. S. cesso alloqui?

D. Herus est: quid agam? S. o salue bone uir. D. hem Simo, o noster Chreme,

Omnia apparata iam sunt intus. CH. curasti probe.

D. Vbi uoles, accerse. S. bene sane. id enimuero hic nunc abest.

Etiam tu hoc respondes, quid istic tibi negotij est? D. mihin'? S. ita.

D. Mihi ne? S. tibi ego. D. modo introij. S. quasi ego, quàm dudum, rogem.

D. Cum tuo gnato una. S. an ne est intus Pamphilus? crucior miser.

Eho,

Eho, non tu dixti esse inter eos inimicitias carnufex?
D. *Sunt.* S. *cur igitur hic est?* CH. *quid ilum censes? cum illa litigat.*
D. *Immo uero indignum Chreme iam facinus faxo ex me audias.*
Nescio quis senex modo uenit: ellum, confidés, catus:
Cum faciem uideas, uidetur esse quanti uis preti:
Tristi' seueritas inest in uoltu, atque in uerbis fides.
S. *Quidnam apportas?* D. *nil equidem, nisi quod ilum audiui dicere.*
S. *Quid ait tandem?* D. *Glycerium se scire esse hanc ciuem Atticam.*
S. *Hem Dromo, Dromo.* D. *quid est?* S. *Dromo.* D. *audi.* S. *uerbum si addideris. Dromo.*
D. *Audi obsecro.* DR. *quid uis?* S. *sublimem hunc intro rape, quantum potes.*
DR. *Quem?* S. *Dauom.* D. *quamobrem?* S. *quia lubet. rape inquam.* D. *quid feci?* S. *rape.*
D. *Si quicquã mentitũ inuenies, occidito.* S. *nihil audio.*
Ego iam te commotum reddam. D. *tametsi hoc uerum est.* S. *tu tamen*
Cura asseruandum uinctum, atque audin'? quadrupedem constringito.
Age nunc: iam ego pol hodie, si uiuo, tibi
Ostendam, herum quid sit pericli fallere, &
Illi patrem. CH. *ah ne sæui tantopere.* S. *Chreme,*
Pietatem gnati. non ne te miseret mei?
Tantum laborem capere ob talem filium?
Age Pamphile: exi Pamphile: ecquid te pudet?

ACTVS

ACTVS QVINTI SCENA III.

PAMPHILVS, SIMO, CHREMES.

P. QVIS me uolt? perij, pater est. S. quid ais omnium? C. ah.
Rem potius ipsam dic, ac mitte male loqui.
S. Quasi quicquam in hunc iam grauius dici posset.
Ain' tandem ciuis Glycerium est? P. ita prædicant.
S. Ita prædicant? ingentem confidentiam:
Num cogitat, quid dicat? num facti piget?
Num eius color pudoris signum usquam indicat?
Adeon' impotenti esse animo, ut præter ciuium
Morem, atque legem, & sui uoluntatem patris
Tamen hanc habere studeat cum summo probro?
P. Me miserum. S. modo ne id demum sensti Pamphile?
Olim istuc, olim, cum ita animum induxti tuum,
Quod cuperes, aliquo pacto efficiundum tibi,
Eodem die istuc uerbum uere in te accidit.
Sed quid ago? cur me excrucio? cur me macero?
Cur meam senectam huius solicito amentia? an
Pro huius ego ut peccatis supplicium sufferam?
Immo habeat, ualeat, uiuat cum illa. P. mi pater.
S. Quid mi pater, quasi tu huius indigeas patris.
Domus, uxor, liberi inuenti inuito patre:
Adducti, qui illam ciuem hinc dicant: uiceris.
P. Pater licet ne pauca? S. quid dices mihi?
C. Attamen Simo audi. S. ego audiam? quid ego audiã
Chreme? C. attamen dicat sine. S. age dicat, sino.

P. Ego

P. *Ego me amare hanc fateor. si id peccare est, fateor id quoque.*
Tibi pater me dedo. quiduis oneris impone: impera:
Vis me uxorem ducere? hanc amittere? ut potero, feram.
Hoc modo te obsecro, ut ne credas a me allegatum hunc senem.
Sine me expurgem, atque illum huc coram adducam. S. *adducas?* P. *sine pater.*
C. *Aequum postulat: da ueniam.* P. *sine te hoc exorem.* S. *sino.*
Quiduis cupio, dum ne ab hoc me falli comperiar Chreme.
C. *Pro peccato magno paullum supplicij satis est patri.*

ACTVS QVINTI SCENA IIII.

CRITO, CHREMES, SIMO, PAMPHILVS.

CR. M ITTE *orare. una harum quæuis caussa me, ut faciam, monet,*
Vel tu, uel quòd uerum est, uel quòd ipsi cupio Glycerio.
CH. *Andrium ego Critonem uideo? æcere is est.* CR. *saluos sis Chreme.*
CH. *Quid tu Athenas insolens?* CR. *euenit. sed hicine est Simo?*
CH. *Hic est.* S. *me ne quæris? eho tu Glycerium hinc ciuem esse ais?*

CR.

CR. *Tu negas?* S. *Ita ne huc paratus aduenis?* CR. *quare?* S. *rogas?*

Tu ne impune hæc facias? tu ne hic homines adolescentulos,
Imperitos rerum, eductos libere, in fraudem illicis?
Solicitando, & pollicitando eorum animos lactas? CR. *sanun' es?*

S. *Ac meretricios amores nuptijs conglutinas?*

P. *Perij: metuo, ut substet hospes.* CH. *si Simo hunc noris satis,*
Nó ita arbitrere. bonus hic est uir. S. *hic uir sit bonus?*
Ita ne attemperate uenit hodie in ipsis nuptijs,
Vt ueniret antehac nunquam? est uero huic credendum Chreme.

P. *Ni metuam patrem, habeo pro illa re, illum quod moneam probe.*

S. *Sycophanta.* CR. *hem.* CH. *sic Crito est hic: mitte.* CR. *uideat, qui siet.*
Si mihi pergit, quæ uolt, dicere, ea, quæ non uolt, audiet,
Ego istæc moueo, aut curo? non tu tuum malum æquo animo feres?
Nam, ego, quæ dixi, uera, an falsa audieris, iam sciri potest.
Atticus quidam olim naui fracta apud Andrum eiectus est,
Est istæc una parua uirgo. tum ille egés forte applicat
Primum ad Chrysidis patrem se. S. *fabulá inceptat.* CH. *sine.*

CR. *Ita*

CR. *Ita ne uero obturbat?* CH. *perge.* CR. *tum is mihi cognatus fuit,*
Qui eũ recepit. ibi ego audiui ex illo ſeſe eſſe Atticũ.
Is ibi mortuus eſt. CH. *eius nomen?* CR. *nomen tam cito tibi?*
Phania. CH. *hem, perij.* CR. *uerum hercle opinor fuiſſe Phaniam.*
Hoc certo ſcio, Rhánuſiũ ſe aiebat eſſe. CH. *o Iupiter.*
CH. *Eadem hæc Chreme multi alij in Andro tum audiuere.* CH. *utinam id ſiet,*
Quod ſpero. eho dic mihi, quid is eam tum, Crito,
Suam ne aiebat eſſe? CR. *non.* CH. *cuiam igitur?* CR. *fratris filiam.*
CH. *Certe mea eſt.* CR. *quid ais?* S. *quid tu? quid ais?* P. *arrige aures Pamphile.*
S. *Qui credis?* CH. *Phania ille frater meus fuit.* S. *noram, & ſcio.*
CH. *Is hinc bellum fugiens, meq. in Aſiam perſequens, proficiſcitur.*
Tum illam hic relinquere eſt ueritus. poſt illa nunc primum audio,
Quid ilo ſit factum. P. *uix ſum apud me: ita animus commotu' eſt metu,*
Spe, gaudio, mirando hoc tanto, tam repentino bono.
S. *Næ iſtam multimodis tuam inueniri gaudeo.* P. *credo pater.*
CH. *At mihi unus ſcrupulus etiam reſtat. qui me male habet.* P. *dignus es*
Cum tua religione odio. nodum in ſirpo quæris. CR. *quid*

quid istud est?

CH. Nomen non conuenit. CR. fuit hercle aliud huic paruæ. CH. quod Crito?

Nunquid meministi? CR. id quæro. P. ego ne huius memoriam patiar meæ

Voluptati obstare, cum ego possim in hac re medicari mihi?

Non patiar. heus Chreme: quod quæris, Pasibula. CR. ipsa est. CH. ea est.

P. Ex ipsa millies audiui. S. omnes nos gaudere hoc Chreme.

Te credo credere. CH. ita me dij ament, credo. P. quid restat pater?

S. Iam dudum res reduxit me ipsa in gratiam. P. o lepidum patrem.

De uxore ita, ut possedi, nihil mutat Chremes. CH. caussa optuma est:

Nisi quid pater aliud ait. P. nempe. S. scilicet. CH. dos, Pamphile, est

Decem talenta. P. accipio. CH. propero ad filiam. eho mecum Crito:

Nam illam me haud nosse credo. S. cur non illam huc transferri iubes?

P. Recte admones. Dauo istuc dedam iam negoti. S. non potest.

P. Qui? S. quia habet aliud magis ex sese, & maius. P. quidnam? S. uinctus est.

P. Pater, non recte uinctu' est. S. haud ita iussi. P. iube solui obsecro.

S. Age fiat. P. at matura. S. eo intro. P. o faustum, et felicem hunc diem.

ACTVS QVINTI SCENA V.

CHARINVS, PAMPHILVS.

C. PROVISO, quid agat Pamphilus: atque eccum. P. aliquis forsan me putet
Non hoc putare uerum: at mihi nunc sic esse hoc uerum lubet.
Ego uitã deorum propterea sempiternã esse arbitror,
Quòd uoluptates eorum propriæ sunt. nam mihi immortalitas
Parta est, si nulla huic ægritudo gaudio intercesserit.
Sed quem ego potissimum exoptem nunc mihi, cui hæc narrem, dari?
C. Quid illuc gaudi est? P. Dauom uideo. nemo est, quem mallem, omnium:
Nam hunc scio mea solide solũ gauisurũ esse gaudia.

ACTVS QVINTI SCENA VI.

DAVVS, PAMPHILVS, CHARINVS.

D. PAMPHILVS ubinam hic est? P. Daue. D. quisnam homo est? P. ego sum. D. o Pamphile.
P. Nescis, quid mihi obtigerit. D. certe: sed, quid mihi obtigerit, scio.
P. Et quidem ego. D. more hominum euenit, ego ut

quod

quod ſum nactus mali,
Prius reſciſceres tu, quàm ego, tibi quod euenit boni.
P. Mea Glycerium ſuos parentes reperit. D. o factum bene.
C. Hem. P. pater amicus ſumus nobis. D. quis? P. Chremes. D. narras probe.
P. Nec mora ulla eſt, quin eam uxorem ducam. C. num ille ſomniat
Ea, quæ uigilans uoluit? P. tum de puero Daue? D. ah deſine:
Solus eſt, quem diligunt dij. C. ſaluus ſum, ſi hæc uera ſunt.
Colloquar. P. quis homo eſt? Charine, in tempore ipſo mi aduenis.
C. Bene factum. P. hem, audiſti? C. omnia. age, me in tuis ſecundis reſpice.
Tuus eſt nunc Chremes. facturum, quæ uoles, ſcio omnia.
P. Memini: atque adeo longum eſt, nos illum expectare, dum exeat.
Sequere hac me. intus apud Glycerium eſt nunc. tu Daue abi domum,
Propera, accerſe, hinc qui auferant eam: quid ſtas? quid ceſſas? D. eo.
Ne expectetis, dum exeant huc: intus deſpondebitur:
Intus tranſigetur, ſi quid eſt, quod reſtet. plaudite.

PERSONAE.

Phædria	*adoleſcens,*
Parmeno	*ſeruus,*
Thais	*meretrix,*
Gnatho	*paraſitus,*
Chærea	*adoleſcens,*
Thraſo	*miles,*
Pythias	*ancilla,*
Chremes	*ſenex,*
Antipho	*adoleſcens,*
Dorias	*ancilla,*
Dorus	*eunuchus,*
Sanga	*ſeruus,*
Sophrona	*nutrix,*
Laches	*ſenex.*

ACTA LVDIS MEGALENSIB. L. POSTVMIO ALBINO, L. CORNELIO MERVLA AEDILIB. CVRVLIB. EGERE L. AMBIVIVS TVRPIO, L. ATILIVS PRAENESTINVS. MODVLAVIT FLACCVS CLAVDII TIBIIS DVABVS DEXTRA, ET SINISTRA. GRAECA MENANDRV, ACTA II. M. VALERIO, C. FANNIO COS.

C. SVLPICII APOLLINARIS

PERIOCHA.

SORORE M falſo dictitatam Thaidis,
Id ipſum ignorans, miles aduexit Thraſo,
Ipſiq. donat. erat hæc ciuis Attica.
Eidem eunuchum, quem emerat, tradi iubet
Thaidis amator Phædria, ac rus ipſe abit,
Thraſoni oratus biduum concederet.
Ephebus frater Phædriæ puellulam
Cum deperiret dono miſſam Thaidi,
Ornatu Eunuchi induitur: ſuadet Parmeno:
Introijt: uitiat uirginem: ſed Atticus
Ciuis repertus frater eius, collocat
Vitiatam Ephebo: Phædriam exorat Thraſo.

Ἄδηλον.

M ERETRIX adolescentem, cuius mutuo amore tenebatur, exclusit: eiq. reuocato exclusionis caussas reddidit. eius frater minor natu uirginem, quam miles meretrici dono miserat, amare cœpit; deductusq. in domum meretricis pro eunucho, uitiat. re itaque cognita, cum illusam se meretrix doleret, ab eodem adolescente placatur: interuentuq. fratris eius ciuem cognitam Athenien sem ducit uxorem. miles quoque in partem meretricij amoris receptus illuditur.

PROLOGVS.

S I quisquam est, qui placere se studeat bonis
Quàm plurimis, & minime multos lædere;
In his poeta hic nomen profitetur suum.
Tum si quis est, qui dictum in se inclementius
Existimauit esse, sic existimet,
Responsum, non dictum esse, quia læsit prior,
Qui bene uertendo, & easdem scribendo male, ex
Græcis bonis Latinas fecit non bonas:
Idem Menandri Phasma nunc nuper dedit,
Atque in Thesauro scripsit, caussam dicere
Prius unde petitur, aurum quare sit suum,
Quàm illic, qui petit, unde is sit thesaurus sibi,
Aut unde in patrium monumentum peruenerit.
Dehinc ne frustretur ipse se, aut sic cogitet;

Defun-

Defunctus iam sum, nihil est quod dicat mihi:
Is ne erret, moneo, & desinat lacessere:
Habeo alia multa, quæ nunc condonabitur;
Quæ proferentur post, si perget lædere
Ita, ut facere instituit. nunc quam acturi sumus
Menandri Eunuchum, postquam ædiles emerunt,
Perfecit, sibi ut inspiciundi esset copia.
Magistratus cum ibi adesset, occepta est agi.
Exclamat, furem, non poetam: fabulam
Dedisse, & nil dedisse uerborum tamen:
Colacem esse Næui, & Plauti ueterem fabulam,
Parasiti personam inde ablatam, & militis.
Si id est peccatum, peccatum imprudentia est
Poetæ, non qui furtum facere studuerit.
Id ita esse, uos iam iudicare poteritis.
Colax Menandri est: in ea est parasitus Colax,
Et miles gloriosus: eas se non negat
Personas transtulisse in Eunuchum suam
Ex Græca: sed eas fabulas factas prius
Latinas scisse sese, id uero pernegat.
Quòd si personis ijsdem uti alijs non licet:
Qui magis licet currentes seruos scribere,
Bonas matronas facere, meretrices malas,
Parasitum edacem, gloriosum militem,
Puerum supponi, falli per seruum senem,
Amare odisse, suspicari? denique
Nullum est iam dictum, quod non dictum sit prius.
Quare æquum est uos cognoscere, atque ignoscere,
Quæ ueteres factitarunt, si faciunt noui.

Date operam, & cum silentio animaduortite,
Vt pernoscatis quid sibi Eunuchus uelit.

ACTVS PRIMI SCENA I.

PHAEDRIA, PARMENO.

PH. QVID igitur faciam? non eam? ne nunc quidem,
Cum accersor ultro? an potius ita me comparem,
Non perpeti meretricum contumelias?
Exclusit, reuocat. redeam? non, si me obsecret.
PA. Siquidem hercle possis, nil prius, neque fortius:
Verum si incipies, neque perficies nauiter:
Atque ubi pati non poteris, cum nemo expetet,
Infecta pace, ultro ad eam uenies, indicans
Te amare, & ferre non posse: actum est, ilicet,
Peristi: eludet, ubi te uictum senserit.
Proin tu, dum est tempus, etiam atque etiam cogita,
Here. quæ res in se neque consilium, neque modum
Habet ullum, eam consilio regere non potes.
In amore hæc omnia insunt uitia, iniuriæ,
Suspectiones, inimicitiæ, induciæ,
Bellum, pax rursum. incerta hæc si tu postules
Ratione certa facere, nihilo plus agas,
Quàm si des operam, ut cum ratione insanias.
Et quod nunc tute tecum iratus cogitas:
Ego ne illam? quæ illum? quæ me? quæ non? sine modo:

Mori

Mori me malim: sentiet qui uir siem:
Hæc uerba mehercule una falsa lacrumula,
Quam oculos terendo misere, uix ui expresserit,
Restinguet: & te ultro accusabis, & ei dabis
Vltro supplicium. PH. *indignum facinus. nunc ego et*
Illam scelestam esse, & me miserum sentio:
Et tædet: & amore ardeo: & prudens, sciens,
Viuus, uidensq́. pereo: nec, quid agam, scio.
PA. *Quid agas? nisi ut te redimas captum quàm queas*
Minimo: si nequeas paullulo, at quanti queas:
Et ne te afflictes. PH. *ita ne suades?* PA. *si sapis:*
Neque, præterquam quas ipse amor molestias
Habet, addas; & illas, quas habet, recte feras.
Sed ipsa egreditur nostri fundi calamitas:
Nam quod nos capere oportet, hæc intercipit.

ACTVS PRIMI SCENA II.

THAIS, PHAEDRIA, PARMENO.

T. MISERAM *me, uereor ne illud grauius Phædria*
Tulerit; ne ue aliorsum, atque ego feci, acceperit,
Quòd heri intromissus non est. PH. *totus Parmeno*
Tremo horreoq́., postquam aspexi hanc. PA. *bono animo es:*
Accede ad ignem hunc, iam calesces plus satis.
T. *Quis hic loquitur? hem, tun' eras mi Phædria?*
Qui hic stabas? cur non recta introibas? PA. *ceterum*

De exclusione uerbum nullum. T. *quid taces?*

PH. *Sane quia uero hæ mihi patent semper fores,*
Aut quia sum apud te primus. T. *missa istæc face.*

PH. *Quid missa? o Thais, Thais, utinam esset mihi*
Pars æqua amoris tecum, ac pariter fieret, ut
Aut hoc tibi doleret itidem, ut mihi dolet;
Aut ego istuc abs te factum nihili penderem.

T. *Ne crucia te obsecro anime mi, mi Phædria.*
Non pol, quo quenquam plus amem, aut plus diligã,
Eo feci: sed ita erat res: faciundum fuit.

PA. *Credo, ut fit, misera præ amore exclusit hunc foras.*

T. *Siccine ais Parmeno? age. sed, huc qua gratia*
Te accersi iussi, ausculta. PH. *fiat.* T. *dic mihi*
Hoc primũ, potin' est hic tacere? PA. *ego ne? optume.*
Verum heus tu, lege hac tibi meam astringo fidem:
Quæ uera audivi, taceo, & contineo optume:
Sin falsum, aut uanum, aut fictum est, continuo pa-
lam est.
Plenus rimarum sum, hac atque illac perfluo.
Proin tu, taceri si uis, uera dicito.

T. *Samia mihi mater fuit: ea habitabat Rhodi.*

PA. *Potest taceri hoc.* T. *ibi tum matri paruolam*
Puellam dono quidam mercator dedit,
Ex Attica hinc arreptam. PH. *ciuẽ ne?* T. *arbitror:*
Certum non scimus: matris nomen & patris
Dicebat ipsa: patriam, & signa cetera
Neque scibat, neque per ætatem etiam potuerat.
Mercator hoc addebat, e prædonibus,
Unde emerat, se audisse, arreptam e Sunio.

Mater

Mater ubi accepit, cœpit studiose omnia
Docere, educere, ita uti si esset filia.
Sororem plerique esse credebant meam.
Ego cũ illo, quo cum uno rem habebam tum, hospite,
Abij huc: qui mihi reliquit hæc, quæ habeo, omnia.
PA. Vtrunque hoc falsum est: effluet. T. qui istuc?
PA. quia
Neque tu uno eras contenta, neque solus dedit:
Nã hic quoque bonã, magnamq. partẽ ad te attulit,
T. Ita est. sed sine me peruenire, quò uolo.
Interea miles, qui me amare occeperat,
In Cariam est profectus. te interea loci
Cognoui. tute scis, post illa quàm intumum
Habeam te, & mea consilia ut tibi credam omnia.
PH. Ne hoc quidem tacebit Parmeno. PA. oh, dubium
ne id est?
T. Hoc agite amabo. mater mea illic mortua est
Nuper. eius frater aliquantum ad rem est auidior.
Is ubi hancce forma uidet honesta uirginem,
Et fidibus scire pretium sperans, illico
Producit, uendit. forte fortuna affuit
Hic meus amicus: emit eam dono mihi,
Imprudens harum rerum, ignarusq. omnium:
Is uenit: postquam sensit me tecum quoque
Rem habere, fingit caussas, ne det, sedulo:
Ait si fidem habeat, se iri præpositum tibi
Apud me, ac non id metuat, ne, ubi eam acceperim,
Sese relinquam, uelle se illam mihi dare;
Verum id uereri. sed, ego quantum suspicor,

Ad

Ad uirginem animum adiecit. PH. etiá ne amplius?
T. Nil: nam quæſiui. nunc ego eam mi Phædria,
Multæ ſunt cauſſæ, quamobrem cupio abducere:
Primum, quod ſoror eſt dicta: præterea, ut ſuis
Reſtituam, ac reddam. ſola ſum: habeo hic neminem,
Neque amicum, neque cognatú. quamobrẽ Phædria
Cupio aliquos parare amicos beneficio meo.
Id amabo adiuta me, quo id fiat facilius.
Sine ilum priores partes hoſce aliquot dies
Apud me habere. nihil reſpondes? PH. peſſuma,
Ego quicquam cum iſtis factis tibi reſpondeam?
PA. Hei noſter, laudo. tandem perdoluit: uir es.
PH. At ego neſciebam, quorſum tu ires. paruola
Hinc eſt arrepta: eduxit mater pro ſua:
Soror eſt dicta: cupio abducere, ut reddam ſuis.
Nempe omnia hæc nunc uerba huc redeunt denique:
Excludor ego, ille recipitur: qua gratia?
Niſi illum plus amas, quàm me: et iſtam nunc times,
Quæ aduecta eſt, ne illum talem præripiat tibi.
T. Egon' id timeo? PH. quid te ergo ſolicitat? cedo.
Num ſolus ille dona dat? nuncubi meam
Benignitatem ſenſiſti te claudier?
Non ne, ubi mihi dixti cupere te ex Aethiopia
Ancillulam, relictis rebus omnibus,
Quæſiui? eunuchum porro dixti uelle te,
Quia ſolæ utuntur his reginæ: repperi:
Heri minas uiginti pro ambobus dedi:
Tamen contemptus abs te, hæc habui in memoria:
Ob hæc facta abs te ſpernor. T. quid iſtuc Phædria?

Quanquam

Quanquã illam cupio abducere; atque hac re arbitror
Id fieri posse maxume: ueruntamen,
Potius quàm te inimicum habeam, faciã, ut iusseris.
PH. Vtinam istuc uerbum ex animo, ac uere diceres,
Potius quàm te inimicum habeam. si istuc crederem
Sincere dici, quiduis possem perpeti.
PA. Labascit, uictus uno uerbo. quàm cito?
T. Ego non ex animo misera dico? quam ioco
Rem uoluisti a me tandem, quin perfeceris?
Ego impetrare nequeo hoc abs te, biduum
Saltem ut concedas solum. PH. siquidem biduum:
Verum ne fiant isti uiginti dies.
T. Profecto non plus biduũ, aut. PH. aut? nihil moror.
T. Non fiet. hoc modo sine te exorem. PH. scilicet
Faciundum est, quod uis. T. merito amo te. PH. bene facis:
Rus ibo: ibi hoc me macerabo biduum:
Ita facere certum est: mos gerundu' est Thaidi.
Tu huc Parmeno fac illi adducantur. PA. maxume.
PH. In hoc biduum Thais uale. T. mi Phædria,
Et tu. nunquid uis aliud? PH. ego ne quid uelim?
Cum milite isto præsens, absens ut sies:
Dies, noctesq. ames me: me desideres:
Me somnies: me expectes: de me cogites:
Me speres: me te oblectes: mecum tota sis:
Meus fac sis postremo animus, quando ego sum tuus.
T. Me miseram, forsitan hic mihi paruam habeat fidẽ,
Atque ex aliarum ingenijs nunc me iudicet.
Ego pol, quæ mihi sum conscia, hoc certo scio,

Neque

Neque me finxisse falsi quicquam, neque meo
Cordi esse quenquam cariorem hoc Phædria:
Et quicquid huius feci, caussa uirginis
Feci: nam me eius spero fratrem propemodum
Iam repperisse, adolescentem adeo nobilem: &
Is hodie uenturum ad me constituit domum.
Concedam hinc intro, atque expectabo, dum uenit.

ACTVS SECVNDI SCENA I.

PHAEDRIA, PARMENO.

PH. ITA fac, ut iussi, deducantur isti. PA. faciam. PH. at diligenter.
PA. Fiet. PH. at mature. PA. fiet. PH. satin' hoc mandatum est tibi?
PA. Ah rogitare? quasi difficile siet. utinam
Tam aliquid facile inuenire possis Phædria,
Hoc quàm peribit. PH. ego quoque una pereo. quod mi est carius.
Ne istuc tã iniquo patiare animo. PA. minime: quin
Effectum dabo. sed nunquid aliud imperas?
PH. Munus nostrum ornato uerbis, quod poteris: &
Istum æmulum, quod poteris, ab ea pellito.
PA. Memini, tametsi nullus moneas. PH. ego rus ibo, atque ibi manebo.
PA. Censeo. PH. sed heus tu. PA. quid uis? PH. censen' posse me offirmare, &
Perpeti, ne redeam interea? PA. te ne? non hercle arbitror:

Nam

Nam aut iam reuertere, aut mox noctu te adiget hor sum insomnia.

PH. *Opu' faciam, ut defatiger usque, ingratijs ut dormiam.*

PA. *Vigilabis lassus: hoc plus facies.* PH. *ah, nil dicis Parmeno.*

Eijciunda hercle hæc mollities animi: nimis me indulgeo.

Tandem ego non illa caream, si sit opus, uel totum triduum? PA. *hui,*

Vniuersum triduũ? uide, quid agas. PH. *stat sentẽtia.*

PA. *Dij boni, quid hoc morbi est? adeon' homines immutarier*

Ex amore, ut non cognoscas eundẽ esse? hoc nemo fuit

Minus ineptus, magi' seuerus quisquam, nec magi' continens.

Sed quis hic est, qui huc pergit? at at, hic quidem est parasitus Gnatho

Militis: ducit secum una uirginem huic dono: papæ,

Facie honesta. mirũ, ni ego me turpiter hodie hic dabo

Cum meo decrepito hoc Eunucho. hæc superat ipsam Thaidem.

ACTVS SECVNDI SCENA II.

GNATHO, PARMENO.

G. D*II immortales, homini homo quid præstat? stulto intellegens*

Quid interest? hoc adeo ex hac re uenit in mentem mihi:

Conueni

Conueni hodie aduenienſ quendam mei loci hinc, atque ordinis,
Hominem haud impurum, itidem patria qui abligurrierat bona.
Video ſentum, ſqualidum, ægrum, pannis, anniſq́. obſitum.
Quid iſtuc, inquam, ornati eſt? quoniam miſer, quod habui, perdidi,
Hem quò redactus ſum: omnes noti me, atque amici deſerunt.
Hic ego ilum contempſi præ me: quid homo, inquam, ignauiſſime?
Ita ne paraſti te, ut ſpes nulla reliqua in te ſiet tibi?
Simul conſilium cum re amiſti? uiden' me ex eodem ortum loco?
Qui color, nitor, ueſtitus, quæ habitudo eſt corporis?
Omnia habeo, neque quicquam habeo: nil cum eſt, nil defit tamen.
At ego infelix neque ridiculus eſſe, neque plagas pati
Poſſum. quid tu his rebus credis fieri? tota erras uia.
Olim iſti fuit generi quondam quæſtus apud ſæclum prius.
Hoc nouum eſt aucupium: ego adeo hanc primus inueni uiam.
Eſt genus hominum, qui eſſe primos ſe omnium rerum uolunt,
Nec ſunt: hos conſector: hiſce ego non paro me ut rideant,
Sed eis ultro arrideo, et eorũ ingenia admiror ſimul:

Quic-

Quicquid dicunt, laudo: id rursum si negant, laudo id quoque:
Negat quis, nego: ait, aio: postremo imperaui egomet mihi,
Omnia assentari. is quæstus nũc est multo uberrimus.
PA. Scitum hercle hominem: hic homines prorsum ex stultis insanos facit.
G. Dum hæc loquimur, interea loci ad macellum ubi aduenimus,
Concurrunt læti mi obuiam cupedinarij, coqui,
Lanij, cetarij, fartores, piscatores, aucupes,
Quibus & re salua, & perdita profueram, & prosum sæpe:
Salutant: ad cenam uocant: aduentum gratulantur.
Ille ubi miser, famelicu', uidet me esse in tãtũ honoré,
Et tam facile uictum quærere; ibi homo cœpit me obsecrare,
Vt sibi liceret discere id de me. sectari iussi:
Si potis est, tanquam philosophorum habent disciplinæ ex ipsis
Vocabula, parasiti itidem ut Gnathonici uocentur.
PA. Viden', ossum, & cibu' quid faciat alienus? GN. sed ego cesso
Ad Thaidem hanc deducere, & rogitare ad cenam ut ueniat.
Sed Parmenonem ante ostium Thaidis tristem uideo,
Riualis seruum. salua est res: nimirum hic homines frigent.
Nebulonem hunc certum est ludere. PA. hice hoc mu

nere arbitrantur
Suam Thaidem esse. GN. *plurima salute Parmenonẽ*
Summum suum impartit Gnatho. quid agitur?
PA. *statur.* GN. *uideo:*
Nũquidnam hic, quod nolis, uides? PA. *te.* GN. *credo. at nunquid aliud?*
PA. *Qui dum?* GN. *quia tristi's.* PA. *nihil equidem.*
GN. *ne sis. sed quid uidetur*
Hoc tibi mancipium? PA. *non malum hercle.* GN. *uro hominem.* PA. *ut falsus animi est.*
GN. *Quàm hoc munus gratum Thaidi arbitrare esse?*
PA. *hoc nunc dices.*
Eiectos hinc nos. OMNIVM *rerum heus uicissitudo est.*
GN. *Sex ego te totos Parmeno hos menses quietũ reddã?*
Ne sursum, deorsum cursites; ne ue usque ad lucem uigiles.
Ecquid beo te? PA. *men'? papæ.* GN. *sic soleo amicos.* PA. *laudo.*
GN. *Detineo te fortasse: tu profectus aliò fueras.*
PA. *Nusquam.* GN. *tum tu igitur paullum da mihi operæ: fac, admittar*
Ad illam. PA. *age modo, nunc tibi patent fores hæ, quia istam ducis.*
GN. *Num quem euocari hinc uis foras?* PA. *sine, biduum hoc prætereat.*
Qui mihi nunc uno digitulo fores aperis fortunatus,
Næ tu istas faxo calcibus sæpe insultabis frustra.
GN. *Etiam tu hic stas Parmeno? eho numnam tu hic relictus*

lictus custos,
Ne quis forte internuntius clam a milite ad istam cursitet?
PH. Facete dictum. mira uero, militi quæ placeant.
Sed uideo herilem filium minorem huc aduenire.
Miror, qui ex Piræeo abierit: nam ibi custos publice est nunc.
Non temere est: & properans uenit: nescio quid circunspectat.

ACTVS SECVNDI SCENA III.

CHAEREA, PARMENO.

CCIDI.
O Neque uirgo est usquam, neque ego, qui illam e conspectu amisi meo.
Vbi quæram? ubi inuestigem? quem perconter? quam insistam uiam?
Incertus sum: una hæc spes est; ubi ubi est, diu celari non potest.
O faciem pulchram: deleo omnes dehinc ex animo mulieres:
Tædet quotidianarum harum formarum. PA. ecce autem alterum,
De amore nescio quid loquitur. o infortunatũ senem.
Hic uero est, qui si amare occeperit, ludum iocumq́.
Dices fuisse illũ alterũ, præut huius rabies quæ dabit.
CH. Vt di illum, deæq́. senium perdant, qui me hodie remoratus est;

Meq́. adeo, qui restiterim; tum autem qui illum floc
ci fecerim.
Sed eccum Parmenonem. salue. PA. quid tu es tristis? quid ue alacris?
Vnde is? C. ego hercle nescio, neque unde eam, neque quorsum eam:
Ita prorsum oblitus sum mei.
PA. Qui quæso? C. amo. PA. ehem. C. nunc te Parme
no ostendes, qui uir sies.
Scis te mihi sæpe pollicitú esse: Chærea, aliquid inuenit
Modo, quod ames: in ea re utilitatem ego faciam ut
noscas meam:
Cum in cellulam ad te patris penum omnem congerebam clanculum.
PA. Age inepte. C. hoc hercle factum est. fac, sis, nunc
promissa appareant,
Siue adeo digna res est, ubi tu neruos intendas tuos.
Haud similis uirgo est uirginum nostrarum: quas ma
tres student
Demissis humeris esse, uincto pectore, ut gracilæ siét.
Si qua est habitior paullo, pugilem esse aiunt: deducunt cibum:
Tametsi bona est natura, reddunt curatura iunceas:
Itaque armantur. PA. quid tua istæc? C. noua figura oris. PA. papæ.
CH. Color uerus, corpus solidum, & succi plenum. PA.
anni. C. sedecim.
PA. Flos ipse. C. hanc tu mihi ui, clam, precario
Fac tradas: mea nihil refert, dum potiar modo.

PA. Quid,

PA. Quid, uirgo cuia est? C. nescio hercle. P. unde est?
C. tantundem. P. ubi habitat?
CH. Ne id quidem. P. ubi uidisti? C. in uia. P. qua ratione amisisti?
CH. Id equidem aduenias mecum stomachabar modo:
Neque quenquam hominem esse ego arbitror, cui magis bonæ
Felicitates omnes aduersæ sient.
PA. Quid hoc est sceleris? C. perij. P. quid factum est?
C. rogas.
Patris cognatum atque æqualem Archidemidem
Nostin'? P. quid ni? C. is, dum sequor hanc, fit mihi obuiam.
PA. Incommode hercle. CH. immo enimuero infeliciter:
Nam incommoda alia sunt dicenda Parmeno.
Illum, liquet mihi deierare, his mensibus
Sex septem prorsum non uidisse proximis,
Nisi nunc, cum minime uellem, minimeq. opus fuit.
Eho, nō ne hoc mōstri simile est? quid ais? P. maxume.
CH. Continuo accurrit ad me, quàm longe quidem,
Incuruus, tremulus, labijs demissis, gemens:
Heus heus, tibi dico Chærea, inquit. restiti.
Scin', quid ego te uolebam? dic. cras est mihi
Iudicium. quid tum? ut diligenter nunties
Patri, aduocatus mane mihi esse ut meminerit.
Dum hæc dicit, abijt hora. rogo, num quid uelit.
Recte, inquit. abeo. cum huc respicio ad uirginem,
Illa sese interea commodum huc aduorterat
In nostrā hanc plateā. PA. mirū, ni hanc dicit, modo

Huic quæ data est dono. C. *huc cum aduenio, nulla erat.*

PA. *Comites secuti scilicet sunt uirginem?*

CH. *Verum, parasitus cum ancilla.* PA. *ipsa est scilicet.*

Desine: iam conclamatum est. CH. *alias res agis.*

PA. *Istuc agis quidem.* CH. *nostin' quæ sit? dic mihi: aut Vidistin'?* PA. *uidi, noui: scio, quò abducta sit.*

CH. *O Parmeno mi, nostin'?* PA. *noui.* C. *& scis, ubi siet?*

PA. *Huc deducta est ad Thaidem: ei dono data est.*

CH. *Quis is est tam potens cum tanto munere hoc?* PA. *miles Thraso,*

Phædriæ riualis. C. *duras fratris partes prædicas.*

PA. *Immo enim, si scias quod donum huic dono contra comparet,*

Tum magis id dicas. C. *quodnam quæso hercle?* PA. *eunuchum.* C. *illum ne obsecro*

Inhonestum hominem, quem mercatus est here, senem, mulierem?

PA. *Istunc ipsum.* C. *homo quatietur certe cũ dono foras.*

Sed istam Thaidem non sciui nobis uicinam. PA. *haud diu est.*

CH. *Perij. nunquam ne etiam me illam uidisse? ehodum dic mihi,*

Est ne, ut fertur, forma? PA. *sane.* C. *at nihil ad nostram hanc.* PA. *alia res est.*

CH. *Obsecro te hercle Parmeno, fac ut potiar.* PA. *faciam sedulo, ac*

Dabo operam, adiutabo. nunquid me aliud uis? C. *quò*

quò nunc is? PA. domum,

Vt mancipia hæc, ita ut iussit frater, deducam ad Thaidem.

CH. O fortunatum istum eunuchum, qui quidem in hanc detur domum.

PA. Quid ita? C. rogitas? summa forma semper conseruam domi

Videbit, colloquetur, aderit una in unis ædibus,

Cibum non nunquam capiet cum ea, interdum propter dormiet.

PA. Quid, si nunc tute fortunatus fias? C. qua re Parmeno?

Responde. PA. capias tu illiu' uestem. C. uestem? quid tum postea?

PA. Pro illo te deducam. C. audio. P. te esse illum dicã. C. intellego.

P. Tu illis fruare commodis, quibu' tu illum dicebas modo:

Cibum una capias, assis, tangas, ludas, propter dormias:

Quandoquidem illarum neque quisquam te nouit, neque scit qui sies.

Præterea forma, ætas ipsa est, facile ut te pro eunucho probes.

CH. Dixisti pulchre: nunquam uidi melius consiliũ dari.

Age eamus intro: nunc iam orna me, abduc, duc, quantum potes.

P. Quid agis? iocabar equidem. C. garris. P. perij, quid ego egi miser?

Quò trudis? perculeris iã tu me? tibi equidẽ dico, mane.

CH. Eamus. P. Pergin'? C. certum est. P. uide, ne nimium calidum hoc sit modo.

C. Non est profecto. sine. P. at enim istæc in me cudetur faba. ah

Flagitium facimus. C. an id flagitium est, si in domum meretriciam

Deducar, & illis crucibus, quæ nos, nostramq. adolescentiam

Habent despicatam, & quæ nos semper omnibus cruciant modis,

Nunc referam gratiam, atque eas itidem fallam, ut ab illis fallimur?

An potius hæc pati, æquom est fieri, ut a me ludatur dolis?

Quod qui rescierint, culpent? illud merito factum omnes putent.

P. Quid istuc? si certum est facere, faciam. uerum ne post conferas

Culpam in me. C. non faciam. P. iubes ne? C. iubeo, cogo, atque impero.

P. Nunquam defugiam auctoritatem: sequere. C. dij uortant bene.

ACTVS TERTII SCENA I.

THRASO, GNATHO, PARMENO.

T. MAGNAS uero agere gratias Thais mihi.

G. Ingentes. T. ain' tu, læta est? G. non tam ipso quidem

Dono,

Dono, quàm abs te datum esse: id uero serio
Triumphat. P. huc prouiso, ut, ubi tempus siet,
Deducam. sed eccum militem. T. est istuc datum
Profecto mihi, ut sint grata quæ facio omnia.
G. Aduorti hercle animum. T. uel rex semper maxumas
Mihi agebat, quicquid feceram, alijs non item.
G. Labore alieno magno partam gloriam
Verbis sæpe in se transmouet, qui habet salem:
Qui in te est. T. habes. G. rex te ergo in oculis.
T. scilicet.
G. Gestare. T. uero. credere omnem exercitum,
Consilia. G. mirum. T. tum sicubi eum satietas
Hominum aut negoti si quando odium ceperat,
Requiescere ubi uolebat, quasi: nostin'? G. scio.
Quasi ubi illam expueret miseriã ex animo. T. tenes.
Tum me conuiuam solum abducebat sibi. G. hui,
Regem elegantem narras. T. immo sic homo
Est perpaucorum hominum. G. immo malorum arbitror,
Si tecum uiuit. T. inuidere omnes mihi,
Mordere clanculum: ego non flocci pendere:
Illi inuidere misere. uerum unus tamen
Impense, elephantis quem Indicis præfecerat,
Is ubi molestus magis est, quæso, inquam, Strato
Eo ne es ferox, quia habes imperium in belluas?
G. Pulchre mehercle dictum, & sapienter. papæ,
Iugularas hominem. quid ille? T. mutus illico.
G. Quid ni esset? P. dij uostram fidem, hominẽ perditũ,
Miserumq., et illũ sacrilegum. T. quid ilud Gnatho,

Quo pacto Rhodium tetigerim in conuiuio,
Nunquid tibi dixi? G. nunquam: ſed narra obſecro.
Plus millies iam audiui. T. una in conuiuio
Erat hic, quem dico, Rhodius adoleſcentulus.
Forte habui ſcortum: cœpit ad id alludere,
Et me irridere. quid ais, inquam, homo impudens?
Lepus tute es, et pulpamentum quæris. G. ha, ha, hæ.
T. Quid eſt? G. facete, lepide, laute, nihil ſupra.
Tuum obſecro ne hoc dictum erat? uetu' credidi.
T. Audieras? G. ſæpe; & fertur in primis. T. meum eſt.
G. Dolet dictum imprudenti adoleſcenti, & libero.
P. At te dij perdant. G. quid ille quæſo? T. perditus.
Riſu omnes, qui aderant, emoriri. denique
Metuebant omnes iam me. G. non iniuria.
T. Sed heus tu purgon' ego me de iſtac Thaidi,
Quòd eam me amare ſuſpicatur? G. nihil minus,
Immo magis auge ſuſpicionem. T. cur? G. rogas?
Scin'? ſi quando illa mentionem Phædriæ
Facit, aut ſi laudat, te ut male urat. T. ſentio.
G. Id ut ne fiat, hæc res ſola eſt remedio.
Vbi nominabit Phædriam, tu Pamphilam
Continuo. ſi quando illa dicet, Phædriam
Comeſſatum intromittamus: tu, Pamphilam
Cantatum prouocemus. ſi laudabit hæc
Illius formam: tu huius contra. denique
Par pro pari referto, quod eam remordeat.
T. Siquidem me amaret, tum iſtuc prodeſſet Gnatho.
G. Quando illud, quod tu das, expectat, atque amat;
Iam dudum amat te; iam dudum illi facile fit,

Quod

Quod doleat: metuet semper. quem ipsa nunc capit
Fructum, ne quando iratus tu aliò conferas.
T. Bene dixti, at mihi istuc non in mentem uenerat.
G. Ridiculum: non enim cogitaras: ceterum,
Idem hoc tute melius quanto inuenisses Thraso?

ACTVS TERTII SCENA II.

THAIS, THRASO, PARMENO, GNATHO, PYTHIAS.

TH. AVDIRE uocem uisa sum modo militis:
Atque eccum. salue mi Thraso. THR. o Thais mea,
Meum suauium, quid agitur? ecquid nos amas
De fidicina istac? P. quàm uenuste. quod dedit
Principium adueniens. TH. plurimum merito tuo.
G. Eamus ergo ad cenam: quid stas? P. hem alterum.
Ex homine hunc natum dicas. TH. ubi uis, nõ moror.
P. Adibo, atque assimulabo, quasi nunc exeam.
Ituran' Thais quopiam es? TH. ehem Parmeno,
Bene fecisti: hodie itura. P. quò? TH. ecquid hunc uides?
P. Video, & me tædet. ubi uis, dona assunt tibi
A Phædria. TH. quid stamus? cur non imus hinc?
P. Quæso hercle ut liceat, pace quod fiat tua,
Dare huic quæ uolumus, conuenire & colloqui.
THR. Perpulchra credo dona, haud nostris similia.
PA. Res indicabit. heus iubete istos foras
Exire, quos iussi. ocyus procede tu huc.

Ex Aethiopia est usque hæc. T. *hic sunt tres minæ.*
G. *Vix.* P. *ubi tu es Dore? accede huc. hem eunuchum tibi*
Quàm liberali facie, quàm ætate integra?
TH. *Ita me di ament, honestus est.* P. *quid tu ais Gnatho?*
Nunquid habes, quod contemnas? quid tu autem Thraso?
Tacent: satis laudant. fac periculum in litteris,
Fac in palæstra, in musicis. quæ liberum
Scire equom est adolescentem, solertem dabo.
THR. *Ego illum eunuchum, si sit opus, uel sobrius.*
P. *Atque hæc qui misit, non sibi soli postulat*
Te uiuere, & sua caussa excludi ceteros:
Neque pugnas narrat, neque cicatrices suas
Ostentat: neque tibi obstat: quod quidam facit.
Verum, ubi molestum non erit, ubi tu uoles,
Vbi tempus tibi erit, sat habet si tum recipitur.
THR. *Apparet seruom hunc esse domini pauperis,*
Miserique. C. *nam hercle nemo posset, sat scio,*
Qui haberet qui pararet alium, hunc perpeti.
P. *Tace tu: quem esse ego puto infra omnes infimos*
Homines: nam, qui huic animum assentari induxeris,
E flamma te petere cibum posse arbitror.
THR. *Iá ne imus?* TH. *hos prius introducā, et, quæ uolo,*
Simul imperabo: postea continuo exeo.
THR. *Ego hinc abeo: tu istam opperire.* P. *haud conuenit*
Vna cum amica ire imperatorem in uia.
THR. *Quid tibi ego multa dicam? domini similis es.*
G. *Ha, ha, hæ.* T. *quid rides?* G. *istuc, quod dixti modo:*

Et illud de Rhodio dictum in mentem uenit.
Sed Thais exit. T. abi: præcurre, ut sint domi
Parata omnia. G. fiat. TH. diligenter Pythias
Fac cures, si Chremes huc forte aduenerit,
Vt ores primum ut maneat: si id non commodum est,
Vt redeat: si id non poterit, ad me adducito.
PY. Ita faciam. TH. quid? quid aliud uolui dicere?
Hem, curate istam diligenter uirginem.
Domi assitis, facite. T. eamus. TH. uos me sequimini.

ACTVS TERTII SCENA III.

CHREMES, PYTHIAS.

CH. PROFECTO quãto magis magisq́. cogito,
Nimirum dabit hæc Thais mihi magnum malum:
Ita me uideo ab ea astute labefactarier.
Iam tum, cum primum iussit me ad se accersier,
(Roget quis, quid tibi cum illa? ne noram quidem)
Vbi ueni, caussam, ut ibi manerem, repperit:
Ait rem diuinam fecisse, & rem seriam
Velle agere mecum. iam tum erat suspectio,
Dolo malo hæc fieri omnia. ipsa accumbere
Mecum, mihi sese dare, sermonem quærere.
Vbi friget, huc euasit, quàm pridem pater
Mihi & mater mortui essent. dico, iam diu.
Rus Sunij ecquod habeam, & quàm longe a mari.
Credo ei placere hoc: sperat se a me auellere.
Postremo, ecqua inde parua perisset soror;

Ecquis

Ecquis cum ea una; quid habuisset, cum perit;
Ecquis eam posset noscere. hæc cur quæritet?
Nisi illa forte, quæ olim perijt paruola
Soror, hanc se intendit esse, ut est audacia.
Verum ea si uiuit, annos nata est sedecim,
Non maior: Thais, ego quàm sum, maiuscula est?
Misit porro orare, ut uenirem serio.
Aut dicat quid uolt, aut molesta ne siet.
Non hercle ueniá tertio. heus. heus. PY. hic quis est?
CH. Ego sum Chremes. PY. o capitulum lepidissimum.
CH. Dico ego mi insidias fieri? PA. Thais maxumo
Te orabat opere, ut cras redires. CH. rus eo.
PA. Fac amabo. CH. non possum, inquam. PA. at apud nos hic mane,
Dum redeat ipsa. CH. nihil minus. PA. cur mi Chremes?
CH. Malam rem. abis hinc? PA. si istuc ita certú est tibi,
Amabo, ut illuc transeas, ubi ila est. CH. eo.
PA. Abi Dorias, cito hunc deduce ad militem.

ACTVS TERTII SCENA IIII.

ANTIPHO.

A. HERI aliquot adolescentuli coijmus in Piræeo,
In hunc diem ut de symbolis essemus. Chæream ei rei
Præfecimus: dati annuli: locu', tépus constitutú est.
Præterijt tépus: quo in loco dictú est, parati nihil est.

Homo

Homo ipse nusquam est: neque scio, quid dicam, aut quid coniectem.
Nunc mihi hoc negoti ceteri dedere, ut illú quæram:
Idq. adeo uisam, si domi est. quisnam hinc a Thaide exit?
Is est, an non est? ipsu'est. quid hoc hominis? qui est hic ornatus?
Quid illud mali est? nequeo satis mirari, neque coniicere.
Nisi quicquid est, procul hinc libet priu', quid sit, sciscitari.

ACTVS TERTII SCENA V.

CHAEREA, ANTIPHO.

CH. NVM quis hic est? nemo est. num quis hinc me sequitur? nemo homo est.
Iam ne erumpere hoc licet mihi gaudium? pro Iupiter,
Nunc tempu' profecto est, cum perpeti me possum interfici:
Ne uita aliqua hoc gaudium contaminet ægritudine.
Sed neminem ne curiosum interuenire nunc mihi,
Qui me sequatur, quoquò eam, rogitando obtundat, enicet,
Quid gestiam, aut quid lætus sim, quò pergam, unde emergam, ubi siem
Vestitum hunc nactus, quid mihi quæram, sanus sim an ne insaniam?

A. Adi-

A. Adibo, atque ab eo gratiam hanc, quam uideo uelle, inibo.
Chærea, quid est quòd sic gestis? quid sibi hic uestitus quærit?
Quid est, quod lætus sis? quid tibi uis? satis ne sanus? quid me
Aspectas? quid taces? CH. o festus dies hominis: amice
Salue: nemo omnium est, quem ego magi' nunc cuperem uidere.
A. Narra istuc quæso quid siet. CH. immo ego te obsecro hercle, ut audias.
Nostin' hanc, quam frater amat? A. noui, nempe opinor Thaidem.
CH. Istam ipsam. A. sic commemineram. CH. quædam hodie est ei dono data
Virgo. quid ego eius tibi nunc faciem prædicem, aut laudem Antipho,
Cum ipsum me noris, quàm elegans formarum spectator siem?
In hac commotus sum. A. ain' tu? CH. primam dices, scio, si uideris.
Quid multa uerba? amare cœpi. forte fortuna domi
Quidam erat eunuchus, quem mercatus fuerat frater Thaidi:
Neque is deductus etiam tum ad eam. summonuit me Parmeno
Ibi seruus, quod ego arripui. A. quid id est? C. tacitus, citius audies.

Vt ueſtem cum illo mutem, & pro illo iubeam me illuc ducier.

A. *Pro eunuchon'?* C. *ſic eſt.* A. *quid tandem ex ea re ut caperes commodi?*

CH. *Rogas? uiderem, audirem, eſſem una, qua cum cupiebam Antipho.*

Num parua cauſſa, aut parua ratio eſt? traditus ſum mulieri.

Illa illico ubi me accepit, læta uero ad ſe abducit domum,

Commendat uirginem. A. *cui? tibi ne?* CH. *mihi.* A. *ſatis tuto tamen.*

CH. *Edicit, ne uir quiſquam ad eam adeat, & mihi, ne abſcedam, imperat,*

In interiore parte ut maneam ſolus cum ſola. annuo,

Terram intuens modeſte. AN. *miſer.* CH. *ego, inquit, ad cenam hinc eo:*

Abducit ſecum ancillas: paucæ, quæ circum illam eſſent, manent

Nouitiæ puellæ. continuo hæc adornant, ut lauet.

Adhortor, properent. dum apparatur, uirgo in conclaui ſedet,

Suſpectans tabulam quandam pictam, ubi inerat pictura hæc, Iouem

Quo pacto Danaæ miſiſſe aiunt quondam in gremium imbrem aureum.

Egomet quoque id ſpectare cœpi: & quia conſimilem luſerat

Iam olim ille ludum, impendio magis animu' gaudebat

bat mihi,
Deum sese in hominem conuertisse, atque per alienas tegulas
Fucum factum mulieri, uenisse per impluuium clanculum.
At quẽ Deum? qui templa cæli summa sonitu cõcutit.
Ego homuncio hoc non facerem? ego uero illud feci, ac lubens.
Hæc dum mecum reputo, accersitur lauatum interea uirgo.
It, lauit, redit: deinde illam in lecto illæ collocarunt.
Sto expectans, siquid mihi imperent: uenit una, heus tu, inquit, Dore
Cape hoc flabellum, & uentulum huic sic facito dum lauamur.
Vbi nos lauerimus, si uoles, lauato. accipio tristis.
A. Tum equidem istuc os tuum impudens uidere nimium uellem,
Status quis esset, flabellum tenere te asinum tantum.
C. Vix elocuta est hoc, foras simul omnes proruunt se:
Abeunt lauatum, perstrepunt, ita ut fit, domini ubi absunt.
Interea somnus uirginem opprimit. ego limis aspecto
Sic per flabellum clanculũ, et simul alia circunspecto
Satin' explorata sint. uideo esse: pessulum ostio obdo.
A. Quid tum? CH. quid tum fatue? A. fateor. CH. egon' occasionem
Mihi ostentatam, tam breuem, tam optatam, tam insperatam,

Amit-

Amitterẽ? tũ pol ego is essem uere, qui assimulabar.
A. Sane hercle ut dicis. sed interim de symbolis quid actum est?
C. Paratum est. A. frugi es: ubi? domin'? C. immo apud libertum Discum.
A. Perlonge est: sed tanto ocyus properemus: muta uestẽ.
C. Vbi mutem? perij: nam domo exulo nunc: metuo fratrem,
Ne intus sit: porro autẽ, pater ne rure redierit iam.
A. Eamus ad me: ibi proxumum est ubi mutes. C. recte dicis.
Eamus: & de istac simul, quo pacto porro possim
Potiri, consilium uolo capere una tecum. A. fiat.

ACTVS QVARTI SCENA I.

DORIAS.

ITA me dij bene ament, quantum ego illum uidi, non nihil timeo
Misera, ne quam ille hodie insanu' turbam faciat, aut uim Thaidi.
Nam postquam iste aduenit Chremes adolescens frater uirginis,
Rogat, illum admitti ut iubeat. ille continuo irasci, neque
Negare audere: Thais porro instare, ut hominem inuitet. id
Faciebat retinendi illius caussa: quia, illa quæ cupibat de sorore eius indicare, ad eam rem tempus

non erat.
Inuitat tristis. mansit ibi. illa cum illo sermoné illico.
Miles uero sibi putare adductũ ante oculos æmulum;
Voluit facere contra huic ægre: heus heus, inquit, puer huc Pamphilam
Accerse, ut delectet hic nos. illa exclamat, minime gentium.
Tun'in conuiuium illã? miles tendere. inde ad iurgiũ.
Interea aurum sibi clam mulier demit, dat mihi ut auferam.
Hoc est signi, ubi primum poterit, sese illinc subducet, scio.

ACTVS QVARTI SCENA II.

PHAEDRIA.

CVM rus eo, cœpi egomet mecum inter uias,
Ita fit ubi quid in animo est molestiæ,
Aliam rem ex alia cogitare, et ea omnia in
Peiorem partẽ. quid opu' est uerbis? dum hæc puto,
Præterij imprudens uillam. longe iam abieram,
Cum sensi. redeo sursum, male uero me habens.
Vbi ad ipsum ueni diuerticulum, constiti:
Occepi mecum cogitare, hem biduum hic
Manendum est soli sine illa? quid tum postea?
Nihil est. quid? nihil? si non tangendi copia est,
Eho ne uidendi quidem erit? si illud non licet,
Saltem hoc licebit. certe extrema linea
Amare, haud nihil est. uillam prætereo sciens.
Sed quid hoc quòd timida subito egreditur Pythias?

ACTVS QVARTI SCENA III.

PYTHIAS, DORIAS, PHAEDRIA.

PY. VBI illum ego scelerosum misera, atque impium inueniam? aut ubi
Quæram? hoccine tam audax facinus facere esse ausum? PH. perij: hoc quid sit, uereor.
PY. Quin insuper etiam scelu', postquam ludificatu' est uirginem,
Vestem omnem miseræ discidit, eam ipsam capillo conscidit.
PH. Hem. PY. qui nunc si detur mihi,
Vt ego unguibus facile illi in oculos inuolem uenefico?
PH. Profecto nescio quid absente nobis turbatũ est domi.
Adibo. quid istuc? quid festinas? aut quem quæris Pythias?
PY. Hem Phædria, egon' quem quæram? abi hinc quò dignu' es cum donis tuis
Tam lepidis. PH. quid istuc est rei?
PY. Rogas me? eunuchum quem dedisti nobis, quas turbas dedit?
Vitiauit uirginem, quam heræ dederat dono miles. PH. quid ais?
PY. Perij. PH. temulenta es. PY. utinam sic sient, mihi qui male uolunt.
D. Au, obsecro mea Pythias, quod istucnã monstri fuit?
PH. Insanis: qui istuc facere eunuchus potuit? PY. ego illum nescio
Qui fuerit: hoc, quod fecit, res ipsa indicat.

Virgo ipſa lacrumat, neque, cum rogites quid ſit, audet dicere.
Ille autem bonus uir nuſquam apparet. etiam hoc mi ſera ſuſpicor,
Aliquid domo abeuntem abſtuliſſe. PH. *nequeo mirari ſatis,*
Quò abire ignauos ille poſſit longius, niſi domum
Forte ad nos rediјt. PY. *uiſe amabo, num ſit.* PH. *iam faxo ſcies.*
D. *Periј, obſecro. tam infandum facinus mea tu, ne audiui quidem.*
PY. *At pol ego amatores audieram mulierum eſſe eos maxumos,*
Sed nihil poteſſe: uerum miſeræ non in mentem uenerat.
Nam illum aliquò concluſſem, neque illi commiſiſſem uirginem.

ACTVS QVARTI SCENA IIII.

PHAEDRIA, DORVS, PYTHIAS, DORIAS.

PH. EXI *foras ſceleſte: at etiam reſtitas?*
Fugitiue prodi, male conciliate. DO. *obſecro.* PH. *oh,*
Illud uide, os ut ſibi diſtorſit carnufex.
Quid huc reditio eſt? quid ueſtis mutatio eſt?
Quid narras? paullum ſi ceſſaſſem Pythia,
Domi non offendiſſem: ita iam ornabat fugam.

PY. *Ha-*

PY. *Habes ne hominem amabo?* PH. *quid ni?* PY. *o factum bene.*
DO. *Istuc pol uero bene.* PY. *ubi est?* PH. *rogitas? non uides?*
PY. *Videam obsecro, quem?* P. *hunc scilicet.* PY. *quis hic est homo?*
P. *Qui ad uos deductus hodie est.* PY. *hunc oculis suis*
Nostrarum nunquam quisquam uidit Phædria.
PH. *Non uidit?* PY. *an tu hunc credidisti esse, obsecro,*
Ad nos deductum? P. *nanque alium habui neminem.*
PY. *au,*
Ne comparandus hic quidem ad illum est. ille erat
Honesta facie, & liberali. P. *ita uisus est*
Dudum, quia uaria ueste exornatus fuit:
Nunc tibi uidetur fœdus, quia illam non habet.
PY. *Tace obsecro: quasi uero paullum intersiet.*
Ad nos deductus hodie est adolescentulus,
Quem tu uero uidere uelles Phædria.
Hic est uetus, uietus, ueternosus, senex,
Colore mustellino. P. *hem, quæ hæc est fabula?*
Eò redigis me, ut, quid egerim, egomet nesciam.
Eho tu, emin' ego te? DO. *emisti.* PY. *iube mihi denuo*
Respondeat. P. *roga.* PY. *uenistin' hodie ad nos? negat.*
At ille alter uenit annos natus sedecim:
Quem secum adduxit Parmeno. P. *agendum, hoc mihi expedi.*
Primum unde habes istam, quā habes, uestem? taces?
Monstrum hominis, non dicturus? DO. *uenit Chærea.*
PH. *Frater ne?* DO. *ita est.* PH. *quando?* DO. *hodie.*

PH. quàm dudum? DO. modo.
PH. Qui cum? DO. cum Parmenone. PH. noras ne eum prius?
DO. Non: nec, quis esset, unquam audieram dicier.
PH. Vnde igitur, meum fratrem esse, sciebas? DO. Parmeno
Dicebat eum esse: is dedit hanc mihi uestem. PH. occidi.
DO. Meam ipse induit: post una ambo abierunt foras.
PY. Iam sati' credis sobriam esse me, et nil mentitã tibi?
Iam sati' certum est uirginem uitiatam esse? PH. age nunc bellua,
Credis huic quod dicat? PY. quid isti credam? res ipsa indicat.
PH. Concede istuc paullulum. audin'? etiam paullulum, sat est.
Dic dum hoc rursum, Chærean' tuam uestem detraxit tibi?
DO. Factum. P. & ea est indutus? D. factum. P. et pro te huc deductu' est? DO. ita.
P. Iupiter magne, o scelestum, atque audacem hominem. PY. uæ mihi,
Etiam nunc non credis indignis nos irrisas modis?
PH. Mirum ni tu credas quod iste dicat. quid agã, nescio.
Heus tu negato rursum. possum ne ego hodie ex te exculpere
Verum? uidistin' fratrem Chæream? DO. non. PH. non potest sine
Malo fateri, uideo. sequere me hac. modo ait, modo

do negat.

Ora me. DO. *obſecro te uero Phædria.* PH. *i intro.*
DO. *hoi, hei.*

PH. *Alio pacto honeſte quo modo hinc nunc abeã, neſcio.*
Actum eſt ſi quidem. tu me hic etiam nebulo ludificabere?

PY. *Parmenonis tam ſcio eſſe hanc technam, quàm me uiuere.*

DO. *Sic eſt.* PY. *inueniam hodie, parem ubi pol referam gratiam.*
Sed nunc quid faciendum cenſes Dorias? DO. *de iſtac rogas*
Virgine? PY. *ita: utrum taceam ne, an prædicem?*
DO. *pol, ſi ſapis,*
Quod ſcis neſcis, neque de eunucho, neque de uitio uirginis.
Hac re & omni turba euolues te, et ili gratũ feceris.
Id modo dic, abiſſe Dorum. PY. *ita faciam?* DO. *ſed uideon' Chremem?*
Thais iam aderit. PY. *quid ita?* DO. *quia, cum inde abeo, iam tunc inceperat*
Turba inter eos. PY. *aufer aurum hoc: ego ſcibo ex hoc, quid ſiet.*

ACTVS QVARTI SCENA V.

CHREMES, PYTHIAS.

CH. AT at, *data hercle uerba mihi ſunt: uicit uinum quod bibi.*
At dum accubabam, quàm uidebar mihi

eſſe

esse pulchre sobrius:

Postquam surrexi, neque pes, neque mens satis suum officium facit.

PY. Chreme. C. quis est? ehem Pythia, uah quanto nunc formosior

Videre, quàm dudum? PY. certe quidem tu pol multo alacrior.

CH. verbum hercle uerum hoc est: SINE Cerere & Libero friget Venus.

Sed Thais multo ante uenit? PY. an ne abijt iam a milite?

CH. Iam dudum, ætatem. lites sunt inter eos factæ maxumæ.

PY. Nil dixit tum, ut sequere sese? C. nihil, nisi abiens mihi innuit.

PY. Eho, non ne id sat erat? C. at nesciebam id dicere illam, nisi quia

Correxit miles, quod intellexi minus: nam me extrusit foras.

Sed eccam ipsam uideo: miror, ubi huic ego anteuorterim.

ACTVS QVARTI SCENA VI.

THAIS, CHREMES, PYTHIAS.

TH. CREDO equidem illum iam affuturum esse, illam ut eripiat: sine

Veniat: atqui si illam digito attigerit uno, oculi illico

Effo-

Effodientur. usque eò ego illiu' ferre possum ineptias,
Et magnifica uerba, uerba dum sint. uerum enim si ad rem
Conferentur, uapulabit.
CH. Thais, ego iam dudum hic assum. T. o mi Chreme, te ipsum expectabam:
Scin' tu turbam hanc propter te esse factam? & adeo ad te attinere hanc
Omnem rem? C. ad me? qui? quasi istuc. T. quia dum tibi sororem studeo
Reddere, & restituere, hæc atque huiusmodi sum multa passa.
CH. Vbi ea est? T. domi apud me. C. ehem. T. quid est?
Educta, ita uti teq., illaq. dignum est. C. quid ais? T. id quod res est.
Hanc tibi dono do, neque repeto pro illa abs te quicquam pretij.
CH. Et habetur, & referetur a me Thais tibi, ita uti merita es,
Gratia. T. at enim caue, ne prius, quàm hanc a me accipias, amittas
Chreme: nam hæc ea est, quam miles à me ui nunc uenit ereptum.
Abi tu, cistellam Pythias domo effer cũ monumẽtis.
CH. Viden' tu illum Thais? PY. ubi sita est? TH. in risco. odiosa cessas?
CH. Militem secum ad te quantas copias adducere?
At at at. TH. num formidolosus obsecro es mi homo?

CH. apa-

CH. *apagesis,*

Ego formidolosus? nemo est hominũ, qui uiuat, minus.

TH. *Atque ita opu' est.* CH. *au, metuo, qualem tu me esse homines existumes.*

TH. *Immo hoc cogitato: qui cum res tibi est, peregrinus est,*

Minu' potens quàm tu, minu' notus, amicorum hic habens minus.

CH. *Scio istuc: sed tu quod cauere possis, stultum admittere est.*

Malo ego nos prospicere, quàm hunc ulcisci accepta iniuria.

Abi tu, atque ostium obsera intus, ego dum hinc transcurro ad forum:

Volo ego adesse hic aduocatos nobis in turba hac.

TH. *mane.*

CH. *Melius est.* TH. *mane.* CH. *omitte, iam adero.*

TH. *nil opus est istis Chreme:*

Hoc dic modo, sororem illam tuam esse, & te paruam uirginem

Amisisse, nunc cognosse: signa ostende. PY. *assunt.*

TH. *cape.*

Si uim faciet, in ius ducito hominem: intellextin'?

C. *probe.*

TH. *Fac, animo hæc præsenti dicas.* C. *faciam.* TH. *attolle pallium.*

Perij, huic ipsi opus patrono est, quem defensorem paro.

ACTVS QVARTI SCENA VII.

THRASO, GNATHO, SANGA, CHREMES, THAIS.

THR. HANCCINE *ego ut contumeliam tam insignem in me accipiam Gnatho?*
Mori me satius est. Simalio, Donax, Syrisce, sequimini.
Primum ædes expugnabo. GN. *recte.* THR. *uirginem eripiam.* GN. *probe.*
THR. *Male multabo ipsam.* GN. *pulchre.* THR. *in medium huc agmen cum uecti Donax,*
Tu Simalio in sinistrũ cornu, tu Syrisce in dexterum.
Cedo alios: ubi centurio est Sanga, & manipulus furum? S. *eccum adest.*
THR. *Quid ignaue? peniculon' pugnare, qui istum huc portes, cogitas?*
S. *Ego ne? imperatoris uirtutem noueram, & uim militum:*
Sine sanguine hoc fieri non posse: qui abstergerem uulnera.
THR. *Vbi alij?* S. *qui, malum, alij? solus Sannio seruat domi.*
THR. *Tu hosce instrue: hic ego ero post principia: inde omnibus signum dabo.*
G. *Illuc est sapere: ut hosce instruxit, ipsus sibi cauit loco.*
THR. *Idem hocce Pyrrhus factitauit.* CH. *uiden' tu Thais, quam hic rem agit?*

Nimirum consilium illud rectum est de occludendis ædibus.

TH. Sane, quòd tibi nunc uir uideatur esse, hic nebulo magnus est:

Ne metuas. THR. quid uidetur? G. fundam tibi nunc nimis uellem dari,

Vt tu illos procul hinc ex occulto cæderes: facerent fugam.

THR. Sed eccam Thaidem ipsam uideo. G. quàm mox irruimus? THR. mane.

Omnia prius experiri uerbis, quàm armis, sapientem decet.

Qui scis, an, quæ iubeam, sine ui faciat? G. Dij uostram fidem,

Quanti est sapere. nunquam accedo ad te, quin abs te abeam doctior.

THR. Thais, primum hoc mihi responde: cum tibi do istam uirginem,

Dixtin' hos mihi dies soli dare te? TH. quid tum postea? THR. rogitas,

Quæ mihi ante oculos amatorē corā adduxisti tuum?

Quid cum illo ut agas? & cum eo clam subduxisti te mihi?

TH. Libuit. THR. Pamphilam ergo huc redde, nisi ui mauis eripi.

CH. Tibi ilam reddat? aut tu eam tangas? omnium. G. ah, quid ais? tace.

CH. Quid tu tibi uis? THR. ego non tangam meam? CH. tuam autem furcifer?

G. Caue

G. *Caue sis: nescis, cui maledicas nunc uiro.* CH. *non tu hinc abis?*

Scin' tu, ut tibi res se habeat? si quicquam hodie hic turbæ cœperis,

Faciam huius loci, dijq., meiq. semper memineris.

GN. *Miseret tui me, qui hunc tantum hominem facias inimicum tibi.*

CH. *Diminuam ego caput tuum hodie, nisi abis.* GN. *ain' uero canis?*

Siccine agis? THR. *quis tu es homo? quid tibi uis? quid cum illa rei tibi est;*

CH. *Scibis. principio eam esse dico liberam.* THR. *hem.* CH. *ciuem Atticam.* THR. *hui.*

CH. *Meam sororem.* THR. *os durum.* CH. *miles, nunc adeo edico tibi,*

Ne uim facias ullã in illã. Thais, ego eo ad Sophronã

Nutricem, ut eam adducam, & signa ostendam hæc. THR. *tun' me prohibeas,*

Meam ne tangam? CH. *prohibeo inquam.* GN. *audin' tu? hic furti se alligat.*

CH. *Satin' hoc est tibi?* THR. *hoc idem tu ais?* TH. *quære, qui respondeat.*

THR. *Quid nunc agimus?* GN. *quin redeamus: iam hæc tibi aderit supplicans*

Vltro. TH. *credin'?* G. *immo certe: noui ingenium mulierum:*

Nolunt, ubi uelis: ubi nolis, cupiunt ultro. THR. *bene putas.*

GN. *Iam dimitto exercitum?* THR. *ubi uis.* G. *Sanga,*

ita

ita uti fortes decet

Milites, domiq., fociq. fac uicissim ut memineris.

SAN. *Iam dudum est animus in patinis.* GN. *frugi es.*

THR. *uos me hac sequimini.*

ACTVS QVARTI SCENA I.

THAIS, PYTHIAS.

TH. ERGIN' *scelesta mecum perplexe loqui?*

P *Scio, nescio: abijt: audiui: ego non affui.*

Non tu istuc mihi dictura aperte es, quicquid est?

Virgo conscissa ueste lacrumans obticet,

Eunuchus abijt, quamobrem? quid factū est? taces?

PY. *Quid tibi ego dicam misera? illum eunuchum negát*

Fuisse. TH. *quis fuit igitur?* PY. *iste Chærea.*

TH. *Qui Chærea?* PY. *iste ephebus frater Phædriæ.*

TH. *Quid ais uenefica?* PY. *atqui certo comperi.*

TH. *Quid is obsecro ad nos, quamobrem adductu' est.*

PY. *nescio.*

Nisi amasse credo Pamphilam. T. *hem misera occidi,*

Infelix, si quidem tu istæc uera prædicas.

Num id lacrumat uirgo? PY. *id opinor.* T. *quid ais sacrilega?*

Istuccine interminata sum hinc abiens tibi?

PY. *Quid facerem? ita ut tu iusti, soli credita est.*

TH. *Scelesta, ouem lupo commisti. dispudet,*

Sic mihi data esse uerba. quid hominis illic est?

PY. *Hera mea tace, obsecro, saluæ sumus: hominem*

Habemus

Habemus ipſum. T. ubi is eſt? P. hem ad ſiniſtram,
non uides?
En. T. uideo. PY. comprehendi iube, quantum poteſt.
TH. Quid illi facies ſtulta? PY. quid faciam, rogas?
Vide amabo, ſi non, cum aſpicias, os impudens
Videtur. TH. non. PY. tum, quæ eius confidentia eſt.

ACTVS QVINTI SCENA II.

CHAEREA, THAIS, PYTHIAS.

CH. APVD Antiphonē uterque, mater, et pater,
Quaſi dedita opera, domi erant, ut nullo modo
Introire poſſem, quin uiderent me. interim
Dum ante oſtium ſto, notus mihi quidam obuiam
Venit. ubi uidi, ego me in pedes, quantum queo,
In angiportum quoddam deſertum, inde item
In aliud, inde in aliud. ita miſerrimus
Fui fugitando, ne quis me cognoſceret.
Sed eſt ne hæc Thais, quam uideo? ipſa eſt. hæreo.
Ah, quid faciam? quid mea autem? quid faciet mihi?
TH. Adeamus. bone uir Dore, ſalue: dic mihi,
Aufugiſtin'? CH. hera, factum. TH. ſatin' id tibi placet?
CH. Non. TH. credin' te impune habiturum? CH. unā hanc noxiam
Mitte: ſi aliam unquam admiſero ullam, occidito.
TH. Num meam ſæuitiam ueritus es? CH. non. TH. Quid igitur?

CH. *Hanc metui, ne me criminaretur tibi.*
TH. *Quid feceras?* CH. *paullulum quiddam.* PY. *eho, paullulum impudens?*
An paullulum esse hoc tibi uidetur, uirginem
Vitiare ciuem? CH. *conseruam esse credidi.*
PY. *Conseruam? uix me contineo, quin inuolem in*
Capillum. monstrum, etiam ultro derisum aduenit.
TH. *Abi hinc insana.* PY. *quid ita uero? debeam,*
Credo, isti quicquam furcifero, si id fecerim;
Præsertim cum se seruom fateatur tuum.
TH. *Missa hæc faciamus. non te dignum Chærea*
Fecisti: nam si ego digna hac contumelia
Sum maxime, at tu indignus qui faceres tamen.
Neque ædepol, quid nunc consili capiam, scio,
De uirgine istac: ita conturbasti mihi
Rationes omnes, ut eam non possim suis,
Ita ut æquom fuerat, atque ut studuit, tradere, ut
Solidum parerem hoc mihi beneficium Chærea.
CH. *At nunc dehinc spero æternam inter nos gratiam*
Fore Thais. sæpe ex huiusmodi re quapiam, &
Malo ex principio magna familiaritas
Conflata est. quid, si hoc quispiam uoluit deus?
TH. *Equidem pol in eam partem accipioq. & uolo.*
CH. *Immo ita quæso. unum hoc scito, contumeliæ*
Non me fecisse caussa, sed amoris. TH. *scio,*
Et pol propterea magis nunc ignosco tibi.
Non adeo inhumano ingenio sum Chærea,
Neque tam imperita, ut, quid amor ualeat, nesciam.
CH. *Te quoque iam Thais, ita me dij bene ament, amo.*

PY. *Tum pol ab isto tibi hera cauendum intellego.*
CH. *Nó ausim.* PY. *nihil tibi quicquá credo.* TH. *desinas.*
CH. *Ego me tuæ commendo & committo fidei.*
Nunc ego te in hac re mihi oro ut adiutrix sies:
Te mihi patronam cupio Thais: te obsecro:
Emoriar, si non hanc uxorem duxero.
TH. *Tamen si pater.* CH. *quid? ah uolet, certo scio,*
Ciuis modo hæc sit. TH. *paullulum opperirier*
Si uis, iam frater ipse hic aderit uirginis:
Nutricem accersitum ijt, quæ illam aluit paruolam:
In cognoscendo tute ipse aderis Chærea.
CH. *Ego uero maneo.* TH. *uis ne interea, dum is uenit,*
Domi opperiamur potius, quàm hic ante ostium?
CH. *Immo percupio.* P. *quam tu rem actura obsecro es?*
TH. *Nam quid ita?* P. *rogitas? hunc tu in ædis cogitas*
Recipere posthac? TH. *cur non?* P. *crede hoc meæ fidei,*
Dabit hic aliquá pugná denuo. TH. *au, tace obsecro.*
P. *Parum perspexisse eius uidere audaciam.*
CH. *Non faciam Pythia.* P. *non pol, credo Chærea,*
Nisi si commissum non erit. C. *quin Pythias*
Tu me seruato. P. *neque pol seruandum tibi*
Quicquam dare ausim, neque te seruare. apage te.
TH. *Optime. adest ipse frater.* C. *perij hercle: obsecro*
Abeamus intro Thais: nolo, me in uia
Cum hac ueste uideat. TH. *quamobrem tandem? an quia pudet?*
CH. *Id ipsum.* P. *id ipsum? uirgo uero.* T. *i præ, sequar.*
Tu istic mane, ut Chremem introducas Pythias.

ACTVS QVINTI SCENA III.

PYTHIAS, CHREMES, SOPHRONA.

PY. QVID? quid euenire in mentem nunc possit mihi,
Quidnā, qui referam illi sacrilego gratiam,
Qui hunc supposuit nobis? C. moue uero ocyus
Te nutrix. S. moueo. C. uideo, sed nil promoues.
PY. Iam ne ostendisti signa nutrici? C. omnia.
PY. Amabo, quid ait? cognoscit ne? C. ac memoriter.
PY. Bene æpol narras: nam illi faueo uirgini.
Ite intro: iam dudum hera uos expectat domi.
Virum bonum eccum Parmenonem incedere
Video: uide, ut otiosus sit, si dijs placet.
Spero me habere, qui hunc meo excruciem modo.
Ibo intro, de cognitione ut certum sciam:
Post exibo, atque hunc perterrebo sacrilegum.

ACTVS QVINTI SCENA IIII.

PARMENO, PYTHIAS.

PA. REVISO, quidnam Chærea hic rerū gerat.
Quòd si astu rem tractauit, dij uostram fidē,
Quantam, & quàm ueram laudem capiet Parmeno?
Nam ut omittam, quòd ei amorem difficillimum, &
Carissimum ab meretrice auara: uirginem
Quam amabat, eam confeci sine molestia,

Sine

Sine ſumptu, ſine diſpendio. tum hoc alterum,
Id uero eſt, quod ego mihi puto palmarium,
Me repperiſſe, quo modo adoleſcentulus
Meretricum ingenia & mores poſſet noſcere;
Mature ut cum cognorit, perpetuo oderit.
Quæ dum foris ſunt, nihil uidetur mundius,
Nec magis cõpoſitum quicquam, nec magis elegans:
Quæ, cum amatore ſuo cum cenant, ligurriunt.
Harum uidere ingluuiem, ſordes, inopiam,
Quàm inhoneſtæ ſolæ ſint domi, atque auidæ cibi,
Quo pacto ex iure heſterno panem atrum uorent.
Noſſe omnia hæc, ſalus eſt adoleſcentulis.
PY. *Ego pol te pro iſtis dictis & factis, ſcelus,*
Vlciſcar; ut ne impune in nos illuſeris.

ACTVS QVINTI SCENA V.

PYTHIAS, PARMENO.

PY. PRO *deum fidem, facinus fœdum: o infelicem adoleſcentulum,*
O ſceleſtum Parmenonem, qui iſtum huc adduxit. PA. *quid eſt?*
PY. *Miſeret me: itaque, ut ne uiderem, miſera huc effugi foras.*
Quæ futura exempla dicunt in eum indigna? PA. *o Iupiter,*
Quæ illæc turba eſt? numnam ego perij? adibo. quid iſtuc Pythias?
Quid ais? in quem exempla fient? PY. *rogitas au-*

dacissime?

Perdidisti istum, quem adduxti pro eunucho, adolescentulum,

Dum studes dare uerba nobis. PA. quid ita? aut quid factum est? cedo.

PY. Dicam. uirginem istam, Thaidi hodie quæ dono data est,

Scin' eam hinc ciuem esse? & eius fratrem apprime nobilem?

PA. Nescio. PY. atqui sic inuenta est: eam iste uitiauit miser.

Ille ubi id resciuit factum frater uiolentissimus.

PA. Quidnam fecit? PY. colligauit primum eum miseris modis.

PA. Colligauit? hem. PY. atque equidem orante, ut ne id faceret, Thaide.

PA. Quid ais? PY. nunc minatur porro sese id, quod mœchis solet:

Quod ego nunquam uidi fieri, neque uelim. PA. qua audacia

Tantum facinus audet? PY. quid ita tantum? PA. an non hoc maxumum est?

Quis homo pro mœcho unquam uidit in domo meretricia

Deprendi quenquam? PY. nescio. PA. at ne hoc nesciatis Pythias,

Dico, edico uobis, nostrum esse illum herilem filium. PY. hem,

Obsecro an is est? PA. ne quam in illum Thais uim fieri

fieri sinat.
Atque adeo autem cur non egomet intro eo? PY. uide Parmeno
Quid agas, ne neque illi prosis, & tu pereas: nam hoc putant,
Quicquid factum est, ex te esse ortum. PA. quid igitur faciam miser?
Quid ue incipiam? ecce autem uideo rure redeuntem senem.
Dicam huic, an non? dicam hercle: etsi mihi magnum malum
Scio paratum: sed necesse est, huic ut subueniat. PY. sapis:
Ego abeo intro: tu isti narrato ordine, ut factum siet.

ACTVS QVINTI SCENA VI.

LACHES, PARMENO.

LA. Ex meo propinquo rure hoc capio commodi:
Neque agri, neque urbis odium me unquam percipit.
Vbi satias cœpit fieri, commuto locum.
Sed est ne ille noster Parmeno? & certe ipsius est.
Quem præstolare Parmeno hic ante ostium?
PA. Quis homo est? hem, saluũ te aduenire here gaudeo.
LA. Quem præstolare? P. perij: lingua hæret metu. L. hem,
Quid est, quod trepidas? sati' ne saluæ? dic mihi.
PA. Here, primum te arbitrari id, quod res est, uelim.

Quicquid huius factum est, culpa non factum est mea.
LA. *Quid?* PA. *recte sane interrogasti, oportuit*
Rem prænarrasse me. emit quendam Phædria
Eunuchum, quem dono huic daret. LA. *cui?* PA. *Thaidi,*
LA. *Emit? perij hercle. quanti?* PA. *uiginti minis.*
LA. *Actum est.* PA. *tum quandam fidicinam amat hic Chærea.*
LA. *Hem, quid amat? an scit iam ille, quid meretrix siet?*
An in astu uenit? aliud ex alio malum.
PA. *Here, ne me spectes: me impulsore hæc non facit.*
LA. *Omitte de te dicere. ego te furcifer,*
Si uiuo. sed istuc, quicquid est, primum expedi.
PA. *Is pro illo eunucho ad Thaidem hanc deductus est.*
LA. *Pro eunuchon'?* PA. *sic est. hunc pro mœcho postea*
Comprehendere intus, & constrinxere. LA. *occidi.*
PA. *Audaciam meretricum specta.* LA. *nunquid est*
Aliud mali, damni ue, quod non dixeris;
Reliquom? P. *tantum est.* LA. *cesson' huc intro irrumpere?*
PA. *Non dubium est, quin mihi magnum ex hac re sit malum,*
Nisi, quia necesse fuit hoc facere, id gaudeo,
Propter me hisce aliquid esse euenturum mali:
Nam iam diu aliquam caussam quærebat senex,
Quamobrem insigne aliquid faceret ijs: nunc repperit.

ACTVS

ACTVS QVINTI SCENA VII.

PYTHIAS, PARMENO.

PY. NVNQVAM ædepol quicquam iam diu, quod magis uellem euenire,
Mi euenit, quàm quòd modo senex intro ad nos uenit errans.
Mihi solæ ridiculo fuit, quæ, quid timeret, scibam.
PA. Quid hoc autem est? PY. nunc id prodeo, ut conueniam Parmenonem.
Sed ubi obsecro est? PA. men' quærit hæc? PY. atque eccum uideo: adibo.
PA. Quid est inepta? quid tibi uis? quid rides? pergin'? PY. perij.
Defesa iam sum misera te ridendo. PA. quid ita? PY. rogitas?
Nunquam ædepol hominem stultiorem uidi, nec uidebo. ah,
Non pote satis narrari, quos ludos præbueris intus.
At etiam primo callidum, & disertum credidi hominem.
Quid? illico ne credere ea, quæ dixi, oportuit te?
An pœnitebat flagitij, te auctore quod fecisset
Adolescens, ni miserum insuper etiã patri indicares?
Nam quid illi credis animi tum fuisse, ubi uestẽ uidit
Illam esse eum indutum pater? quid? iam scis te perijsse?
PA. Ehem, quid dixti pessuma? an mentita es? etiam

ri

rides?

Itan' lepidum tibi uiſum eſt ſcelus, nos irridere? PY. *nimium.*

PA. *Siquidem iſtuc impune habueris.* PY. *uerum?* PA. *reddam hercle.* PY. *credo:*

Sed in diem iſtuc Parmeno eſt fortaſſe, quod minitare:

Tu iam pendebis, qui ſtultum adoleſcétulum nobilitas

Flagitijs, & eundem indicas: uterque in te exempla edent.

PA. *Nullus ſum.* PY. *hic pro illo munere tibi honos eſt habitus. abeo.*

PA. *Egomet meo indicio miſer, quaſi ſorex, hodie perij.*

ACTVS QVINTI SCENA VIII.

GNATO, THRASO.

GN. QVID *nunc? qua ſpe, aut quo conſilio huc imus? quid inceptas Thraſo?*

TH. *Ego ne? ut Thaidi me dedam, & faciam quod iubeat.* GN. *quid eſt?*

TH. *Qui minus huic, quàm Hercules ſeruiuit Omphale?* GN. *exemplum placet.*

Vtinam tibi commitigari uideam ſandalio caput.

Sed quid? fores crepuere ab ea. quid autem hoc eſt mali?

Hunc ego nunquam uideram etiam. quidnam properans hinc proſilit?

ACTVS QVINTI SCENA IX.

CHAEREA, PARMENO, PHAEDRIA, GNATHO, THRASO.

CH. O POPVLARES, *ecquis me uiuit hodie fortunatior?*
Nemo hercle quisquam: nam in me plane dij potestatem suam
Omnem ostendere, qui tam subito tot congruerint commoda.
PA. *Quid hic lætus est?* CH. *o Parmeno mi, o mearum uoluptatum omnium*
Inuentor, inceptor, perfector, scin' me in quibus sim gaudijs?
Scis Pamphilam meam inuentam ciuem? PA. *audiui.* C. *scis sponsam mihi?*
PA. *Bene, ita me di ament, factum.* GN. *audin' tu illum quid ait?* C. *tum autem Phædriæ,*
Meo fratri, gaudeo amorem esse omnem in tranquillo: una est domus:
Thais patris se commendauit, in clientelam & fidem
Nobis dedit se. P. *fratris igitur Thais tota est.* CH. *scilicet.*
P. *Iá hoc aliud est, quod gaudeamus: miles pellitur foras.*
CH. *Tum tu, frater, ubi ubi est, fac quamprimum hæc audiat.* PA. *uisam domum.*
T. *Nunquid Gnatho dubitas, quin ego nunc perpetuo perierim?* GN. *sine*

Dubio

Dubio opinor. CH. quid commemorem primum, aut quem laudem maxume?
Illum, qui mihi dedit consilium ut facerem; an me, qui id ausu' sim
Incipere? an fortunam collaudem, quæ gubernatrix fuit,
Quæ tot res, tantas, tam oportune in unum conclusit diem? an
Mei patris festiuitatem & facilitatem? o Iupiter
Serua obsecro hæc nobis bona. PH. Dij uostram fidem, incredibilia
Parmeno modo quæ narrauit. sed ubi est frater? C. præsto est. PH. gaudeo.
C. Satis credo. nihil est Thaide hac frater tua dignius,
Quod ametur: ita nostræ est omni fautrix familiæ. PH. hui mihi
Illam laudas? T. perij, quanto spei est minu' tanto magis amo,
Obsecro Gnatho in te spes est. GN. quid uis faciam? T. perfice hoc.
Precibus, pretio, ut hæream aliqua in parte tamen apud Thaidem.
GN. Difficile est. T. si quid collibuit, noui te. hoc si effeceris,
Quoduis donum, præmium a me optato, id optatum feres.
GN. Ita ne? T. sic erit. GN. hoc si efficio, postulo ut mihi tua domus
Te præsente, absente pateat, inuocato ut sit locus
Sem-

Semper. TH. do fidem ita futurum. GN. accingar.
PH. quem hic ego audio?
O Thraso. T. saluete. PH. tu fortasse, quæ facta hic
sient,
Nescis. T. scio. PH. cur ergo in his te ego conspicor
regionibus
T. Vobis fretus. PH. scis quàm fretus? miles edico tibi,
Si in platea hac te offendero post unquam; quod di-
cas mihi.
Alium quærebam, iter hac habui: periisti. GN. eia
haud sic decet.
P. Dictum est. GN. non cognosco uostrum tam superbú.
PH. sic erit.
G. Prius audite paucis: quod cum dixero, si placuerit,
Facitote. PH. audiamus. GN. tu concede paullum
istuc Thraso.
Principio ego uos credere ambos hoc mihi uehemen-
ter uelim,
Me, huius quicquid facio, id facere maxume caussa
mea:
Verum idé si uobis prodest, uos non facere inscitia est.
PH. Quid id est? G. militem riualem ego recipiendum
censeo. PH. hem
Recipiendum? G. cogita modo. tu hercle cum illa
Phædria
Et libenter uiuis, & enim bene libenter uictitas,
Et quod des paullum, & necesse est multum accipe-
re Thaidem.
Vt tuo amori suppeditare possit sine sumptu tuo; ad
Om-

Omnia hæc magis oportunus, nec magis ex uſu tuo
Nemo eſt. principio & habet quod det, & dat nemo largius:
Fatuus eſt, inſulſus, tardus, ſtertit, noctesq́., & dies:
Neque tu iſtum metuas ne amet mulier: pellas facile, ubi uelis.

PH. *Quid agimus?* GN. *præterea hoc etiam, quod ego uel primum puto,*
Accipit hominem nemo melius prorſus, neque prolixius.

PH. *Mirum, ni illoc homine quoquo pacto opus eſt.*
CH. *idem arbitror.*

GN. *Recte facitis. unum etiam hoc uos oro, ut me in uoſtrum gregem*
Recipiatis: ſati' diu hoc iam ſaxũ uoluo. P. *recipimus.*

CH. *Ac libenter.* G. *at ego pro iſtoc Phædria, & tu Chærea,*
Hunc comedendum, & deridendum uobis præbeo.
CH. *placet.*

PH. *Dignus eſt.* G. *Thraſo, ubi uis, accede.* T. *obſecro te, quid agimus?*

G. *Quid? iſti te ignorabãt. poſtquã eis mores oſtẽdi tuos,*
Et collaudaui ſecundum facta & uirtutes tuas,
Impetraui. T. *bene feciſti. gratiam habeo maxumã.*
Nunquam etiam fui uſquam, quin me omnes amarent plurimum.

GN. *Dixin' ego uobis, in hoc eſſe Atticam eloquentiam?*

PH. *Nil præter promiſſum eſt. ite hac. uos ualete, & paludite.*

PERSO-

PERSONAE.

Chremes,	*senex.*
Clitipho,	*adolescens.*
Syrus,	*seruus.*
Sostrata,	*matrona.*
Bacchis,	*meretrix.*
Menedemus,	*senex.*
Clinia,	*adolescens.*
Dromo,	*seruus.*
Phrygia,	*ancilla.*
Antiphila,	*Chremetis filia.*
Nutrix.	

TEREN. HEAVTONTIMORV.
GRAECA EST MENANDRV, ACTA LVDIS MEGALENSIB. L. CORNELIO LENTVLO, L. VALERIO FLACCO AEDILIB. CVRVLIB. EGIT AMBIVIVS TVRPIO. MODOS FECIT FLACCVS CLAVDI. ACTA PRIMVM TIBIIS IMPARIBVS, DEINDE DVABVS DEXTRIS: ACTA ETIAM TERTIO, TI. SEMPRONIO, M'. IVVENTIO COS.

C. SVLPICII APOLLINARIS PERIOCHA.

IN MILITIAM proficisci gnatum Cliniam,
Amantem Antiphilam, compulit durus pater:
Animiq. sese angebat, facti pænitens.
Mox ut reuersu'est, clam patrem diuortitur
Ad Clitiphonem. is amabat scortum Bacchidem.
Cum accerseret cupitam Antiphilam, Clinia,
Vt eius Bacchis uenit amica, ac seruolæ
Habitum gerens Antiphila. factum id, quo patrem
Suum celaret Clitipho. hic technis Syri
Decem minas meretriculæ aufert a sene:
Antiphila Clitiphonis reperitur soror.
Hanc Clinia, aliam Clitipho uxorem accipit.

PROLOGVS

PROLOGVS.

N E cui ſit uoſtrum mirum, cur partes ſeni
Poeta dederit, quæ ſunt adoleſcentium:
Id primũ dicam: deinde, quod ueni, eloquar.
Ex integra Græca integram comœdiam
Hodie ſum acturus Heautontimorumenon,
Duplex quæ ex argumento facta eſt ſimplici.
Nouam eſſe oſtendi, & quæ eſſet. nunc, qui ſcripſerit,
Et cuia græca ſit, ni partem maxumam
Exiſtimarem ſcire uoſtrum, id dicerem.
Nunc, quã ob rem has partes didicerim, paucis dabo.
Oratorem uoluit eſſe me, non prologum:
Veſtrum iudicium fecit: me actorem dedit.
Sed hic actor tantum poterit a facundia,
Quantum ille potuit cogitare commode,
Qui orationem hanc ſcripſit, quam dicturu' ſum.
Nam quod rumores diſtulerunt maleuoli,
Multas contaminaſſe græcas, dum facit
Paucas latinas: factum hic eſſe id non negat,
Neque ſe id pigere, & deinde facturum autumat.
Habet bonorum exemplum: quo exemplo ſibi
Licere id facere, quod illi fecerunt, putat.
Tum quod maleuolus uetus poeta dictitat,
Repente ad ſtudium hunc ſe applicaſſe muſicum,
Amicum ingenio fretum, haud natura ſua:
Arbitrium ueſtrum, ueſtra exiſtimatio
Valebit. quam ob rem omnes uos oratos uolo,
Ne plus iniquum poſſit quàm æquum ratio.

Facite, æqui sitis, date crescendi copiam,
Nouarum qui spectandi faciunt copiam
Sine uitijs: ne ille pro se dictum existumet,
Qui nuper fecit seruo currenti in uia
Decesse populum: cur insano seruiat?
De illius peccatis plura dicet, cum dabit
Alias nouas, nisi finem maledictis facit.
Adeste æquo animo: date potestatem mihi.
Statariam agere ut liceat per silentium:
Ne semper seruos currens, iratus senex,
Edax parasitus, sycophanta autem impudens,
Auarus leno, assidue agendi sint mihi
Clamore summo, cum labore maxumo.
Mea caussa, caussam hanc iustã esse, animũ inducite,
Vt aliqua pars laboris minuatur mihi:
Nam nunc nouas qui scribunt, nihil parcunt seni.
Laboriosa si qua est, ad me curritur:
Sin lenis est, ad alium defertur gregem.
In hac est pura oratio. experimini,
In utranque partem ingenium quid possit meum.
Si nunquam auare pretium statui arti meæ.
Et eum esse quæstum in animum induxi maxumum,
Quammaxume seruire uostris commodis:
Exemplum statuite in me, ut adolescentuli
Vobis placere studeant potius, quàm sibi.

ACTVS

ACTVS PRIMI SCENA PRIMA.

CHREMES, MENEDEMVS SENEX.

QVANQVAM *hæc inter nos nuperq; notitia admodum est.*

Inde adeo quòd agrum in proxumo hic mercatus es,

Nec rei fere sane amplius quicquam fuit:
Tamen uel uirtus tua me, uel uicinitas,
Quod ego in propinqua parte amicitiæ puto,
Facit, ut te audacter moneam, & familiariter,
Quòd mihi uidere præter ætatem tuam
Facere, & præter quàm res te adhortatur tua.
Nam pro deum, atque hominũ fidẽ, quod uis tibi? aut
Quid quæris? annos sexaginta natus es.
Aut plus eo, ut conijcio. agrum in his regionibus
Meliorem, neque pretij maioris nemo habet:
Seruos complures: proinde quasi nemo siet,
Ita tute attente illorum officia fungere.
Nunquam tam mane egredior, neque tam uespere
Domum reuertor, quin te in fundo conspicer
Fodere, aut arare, aut aliquid ferre denique.
Nullum remittis tempus, neque te respicis.
Hæc non uoluptati esse, satis certo scio.
At enim me, quantum hic operis fiat, pænitet.
Quod in opere faciundo operæ consumis tuæ,
Si sumas in illis exercendis, plus agas.
ME. *Chreme, tantum ne est ab re tua otij tibi,*
Aliena ut cures, eaq., nihil quæ ad te attinent?

CH. Homo ſum: humani a me nil alienum puto.
Vel me monere hoc, uel percontari puta;
(Rectum eſt) ego ut faciam, non ut deterream.
ME. Mihi ſic eſt uſus: tibi ut opus eſt facto, face.
CH. An cuiquã eſt uſus homini, ſe ut cruciet? M. mihi eſt.
CH. Si quid laboris eſt, nollem: ſed iſtuc quid mali eſt?
Quæſo, quid de te tantum meruiſti? M. heu hoi.
CH. Ne lacruma, atque iſtuc, quicquid eſt, fac me ut ſciã.
Ne retice: ne uerere: crede inquam mihi:
Aut conſolando, aut conſilio, aut re iuuero.
ME. Scire hoc uis? C. hac cauſſa equidem, qua dixi tibi.
ME. Dicetur. C. iſtos raſtros interea tamen
Depone, ne labora. M. minime. C. quam rem agis?
ME. Sine me, uacuum tempus ne quod duim mihi
Laboris. CH. non ſinam inquam. ME. ah, non æquom facis.
CH. Hui, tam graues hos quæſo? M. ſic meritũ eſt meũ.
CH. Nunc loquere. M. filium unicum adoleſcentulum
Habeo. ah quid dixi habere me? immo habui Chreme.
Nunc habeam, nec ne, incertum eſt. CH. quid ita iſtuc? M. ſcies.
Eſt e Corintho hic aduena anus paupercula.
Eius filiam ille amare cœpit perdite,
Prope iá ut pro uxore haberet. hæc clam me omnia.
Vbi rem reſciui, cœpi non humaniter,
Neque ut ægrotum animum decuit adoleſcentuli,
Tractare, ſed ui & uia peruolgata patrum:
Quotidie accuſabam: hem: tibi ne hæc diutius

Licere ſperas facere me uiuo patre,
Amicam ut habeas prope iam in uxoris loco?
Erras, ſi id credis, & me ignoras Clinia.
Ego te meum eſſe dici tantiſper uolo,
Dum, quod te dignum eſt, facies: ſed ſi id non facis,
Ego, quod me in te ſit facere dignum, inuenero.
Nulla adeo ex re iſtuc fit niſi ex nimio otio.
Ego iſtuc ætatis non amori operam dabam,
Sed in Aſiam abij hinc propter pauperiem, atque ibi
Simul rem, & gloriam armis belli repperi.
Poſtremo adeo res redijt: adoleſcentulus
Sæpe eadem, & grauiter audiendo uictus eſt:
Aetate me putauit, & ſapientia
Plus ſcire, & prouidere, quàm ſe ipſum ſibi:
In Aſiam ad regem militatum abijt Chreme.
CH. Quid agis? M. clam me profectus, menſes tres abeſt.
CH. Ambo accuſandi: etſi illud inceptum tamen
Animi eſt pudentis ſignum, & non inſtrenui.
ME. Vbi comperi ex ijs, qui ei fuere conſcij,
Domum reuertor mæſtus, atque animo fere
Perturbato, atque incerto præ ægritudine:
Adſido: accurrunt ſerui: ſoccos detrahunt:
Video alios feſtinare, lectos ſternere,
Cenam apparare: pro ſe quiſque ſedulo
Faciebat, quo illam mihi lenirent miſeriam.
Vbi uideo hæc, cœpi cogitare, hem, tot mei
Solius ſoliciti ſunt cauſſa, ut me unum expleant?
Ancillæ tot me ueſtiant? ſumptus domi
Tantos ego ſolus faciam? ſed gnatum unicum,

Quem pariter uti his decuit, aut etiam amplius,
Quòd illa ætas magis ad hæc utenda idonea est,
Ego eum hinc eieci miserum iniustitia mea.
Malo quidem me dignum quouis deputem,
Si id faciam: nam usque dum ille uitam illam incolit
Inopem, carens patria ob meas iniurias,
Interea usque illi de me supplicium dabo,
Laborans, quærens, parcens, illi seruiens.
Ita facio prorsus: nihil relinquo in ædibus,
Nec uas, nec uestimentum: conrasi omnia:
Ancillas, seruos, nisi eos, qui opere rustico
Faciundo facile uictum exercerent suum,
Omnes produxi ac uendidi: inscripsi illico
Aedes: mercedem quasi talenta ad quindecim
Coegi: agrum hunc mercatus sum: hic me exerceo:
Decreui, tantisper me minus iniuriæ,
Chreme, meo gnato facere, dum fiam miser;
Nec mihi fas esse ulla me uoluptate his frui,
Nisi ubi illuc saluos redierit meus particeps.
CH. Ingenio te esse in liberos leni puto, &
Illum obsequentem, si quis recte aut commode
Tractaret. uerum neque tu illum sati' noueras,
Nec te ille. hoc ubi fit, ibi non uere uiuitur.
Tu illum, nunquam ostendisti, quanti penderes:
Nec tibi ille est credere ausus quæ est æquom patri.
Quod si esset factum, hæc nunquam euenissent tibi.
ME. Ita res est, fateor: peccatum a me maxumum est.
CH. Menedeme, at porro recte spero: illum tibi
Saluum affuturum esse hic confido propediem.

ME.

ME. *Vtinam dij ita faxint.* C. *facient. nunc, ſi commodum eſt,*
Dionyſia hic ſunt, hodie apud me ſis uolo.
ME. *Non poſſum.* C. *cur non? quæſo tandē aliquantulū*
Tibi parce: idem abſens facere te hoc uolt filius.
ME. *Non conuenit, qui illum ad laborem impulerim,*
Nunc me ipſum fugere. C. *ſiccine eſt ſententia?*
ME. *Sic.* CH. *bene uale.* ME. *& tu.* CH. *lacrumas excuſsit mihi,*
Miſeretq. me eius: ſed, ut diei tempus eſt,
Monere oportet me hunc uicinum Phaniam,
Ad cenam ut ueniat: ibo, ut uiſam ſi domi eſt.
Nil opus fuit monitore: iam dudum domi,
Aiunt, præſto apud me eſſe: egomet conuiuas moror.
Ibo adeo hinc intro. ſed quid crepuerunt fores?
Hinc a me quiſnam egreditur? huc conceſſero.

ACTVS PRIMI SCENA II.

CLITIPHO, CHREMES.

NIHIL *adhuc eſt, quod uereare Clinia:*
haudquaquam etiam ceſſant:
Et illā ſimul cū nuntio tibi hic ego affuturā
Hodie, ſcio. proin tu ſolicitudinem iſtā falſam, quæ te
Excruciat, omittas. CH. *quicum loquitur filius?* CL. *pater adeſt,*
Quem uolui. adibo. pater oportune aduenis.
CH. *Quid eſt?* CL. *hunc Menedemum noſti ne noſtrum uicinum?* CH. *probe.*

CLI. Huic filium ſcis eſſe? CH. audiui, in Aſia. CLI. non eſt pater, apud
Nos eſt. CH. quid ais? CLI. uenientem, e naui egredientem adduxi illico
Ad cenam: nam mihi magna cum eo iam inde uſque a pueritia
Semper fuit familiaritas. CH. uoluptatem magnam nuntias.
Quàm uellem Menedemum inuitatum, ut nobiſcum hodie eſſet amplius,
Vt hanc lætitiá nec opinanti primus ei obijcerẽ domi:
Atque etiam nunc tempus eſt. CLI. caue faxis: non eſt opus pater.
CH. Quapropter? CLI. quia enim incertum eſt etiá, quid ſe faciat. modo uenit.
Timet omnia, patris iram, & animum amicæ ſe erga ut ſit ſuæ.
Eam miſere amat. propter eam hæc turba, atque abitio euenit. CH. ſcio.
CLI. Nunc ſeruolum ad eam in urbem miſit, & ego noſtrum una Syrum.
CH. Quid narrat? CLI. quid ille? ſe miſerum eſſe. CH. miſerum? quem minu' credere eſt?
Quid relliqui eſt, quin habeat, quæ quidem in homine dicuntur bona?
Parentes, patriam incolumem, amicos, genus, cognatos, ditias:
Atque hæc perinde ſunt, ut illius animus, qui ea poſſidet:

Qui

Qui uti ſcit, ei bona; illi, qui non utitur recte, mala.
CLI. *Immo ille ſenex fuit importunus ſemper: et nunc nihil magis*
Vereor, quàm ne quid in illum iratus plus ſatis faxit pater.
CH. *Ille ne? ſed reprimam me: nam, in metu eſſe hunc, illi eſt utile.*
CLI. *Quid tute tecum?* CH. *dicam. ut ut erat, manſum tamen oportuit,*
Fortaſſe aliquàto iniquior erat præter eius lubidinē:
Pateretur: nam quem ferret, ſi parentem non ferret ſuum?
Hunccine erat æquom ex illius more, an illum ex huius uiuere? &
Quod illum inſimulant durum, id non eſt: nam parentum iniuriæ
Vniuſmodi sūt ferme, paullo qui eſt homo tolerabilis.
Scortari crebro nolunt: nolunt crebro conuiuarier:
Præbent exigue ſumptum: & ea ſunt tamen ad uirtutem omnia.
Verum ubi animus ſemel ſe cupiditate deuinxit mala,
Neceſſe eſt Clitipho conſilia conſequi conſimilia. hoc
Scitum eſt, periclum ex aliјs facere, tibi quod ex uſu ſiet.
CLI. *Ita credo.* CH. *ego ibo hinc intro, ut uideam, nobis quid cenæ ſiet.*
Tu, ut tempus eſt diei, uide, ſis, ne quò hinc abeas longius.
CLI. *Quàm iniqui ſunt patres in omnes adoleſcentes*
iu-

iudices:
Qui æquom esse censent, nos iam a pueris illico nasci senes,
Neque illarũ affines rerũ esse, quas fert adolescentia.
Ex sua libidine moderantur, quæ est nunc, non quæ olim fuit.
Mihi si unquã filius erit, næ ille facili me utetur patre.
Nam & cognoscendi, & ignoscendi dabitur peccati locus:
Non ut meus, qui mihi per alium ostendit suam sententiam.
Perij: is mihi, ubi adbibit plus paullo, sua quæ narrat facinora.
Nunc ait: periclũ ex alijs facito, tibi quod ex usu siet.
Astutus. næ ille haud scit, quàm mihi nunc surdo narret fabulam.
Magis nunc me amicæ dicta stimulant: da mihi, atque affer mihi:
Cui quid respondeam, nil habeo: neque me quisquam est miserior:
Nam Clinia hic, etsi is quoque suarum rerum satagit, attamen
Habet bene ac pudice eductam, ignaram artis meretriciæ.
Mea est potẽs, procax, magnifica, sumptuosa, nobilis.
Tum, quod dem ei, recte est. nam, nihil esse mihi, relligio est dicere.
Hoc ego mali non pridem inueni: neque etiam dum scit pater.

ACTVS SECVNDI SCENA I.

CLINIA, CLITIPHO.

SI MIHI *secundæ res de amore meo essent, iam dudum scio*
Venissent: sed uereor, ne me absente mulier hic corrupta sit.
Concurrunt multæ opiniones, quæ mihi animum exaugeant;
Occasio, locus, ætas, mater sub imperio cuius est, mala;
Cui nihil præter pretium iam dulce est. CLIT. *Clinia.* CLIN. *hei misero mihi.*
CLIT. *Etiam caues, ne uideat forte hinc te a patre aliquis exiens?*
CLIN. *Faciam: sed nescio quid profecto mihi animu' præsagit mali.*
CLIT. *Pergin' istuc prius diiudicare, quàm scis quid ueri siet?*
CLIN. *Si nihil mali esset, iam hic adessent.* CLIT. *iam adeunt.* CLIN. *quando istuc erit?*
CLIT. *Non cogitas hinc longius abesse? & nosti mores mulierum:*
Dum moliuntur, dum comuntur, annus est. CLIN. *o Clitipho,*
Timeo. CLIT. *respira: eccum Dromonem cum Syro: una assunt tibi.*

ACTVS

ACTVS SECVNDI SCENA II.

SYRVS, DROMO, CLINIA, CLITIPHO.

SY. IN' *tu?* DR. *sic est.* SY. *uerum interea dum sermones cædimus,*
Illæ sunt relictæ. CLIT. *mulier tibi adest, audin' Clinia?*
CLIN. *Ego uero audio nunc demum, & uideo, & ualeo Clitipho.*
CLIT. *Minime mirum: adeo impeditæ sunt: ancillarum gregem*
Ducunt secum. CLIN. *perij, unde illi sunt ancillæ?* CLIT. *men' rogas?*
SY. *Non oportuit relictas: portant quid rerũ?* CLIN. *hei mihi?*
SY. *Aurum, uestem: & uespera scit, & non nouerunt uiam.*
Factũ a nobis stulte est. ubi dum tu Dromo illis obuiã
Propere: quid stas? CLIN. *uæ misero mihi, quanta de spe decidi.*
CLIT. *Quid istuc? quæ res te solicitat autem?* CLIN. *rogitas quid siet?*
Viden' tu ancillas, aurum, uestem? quam cum una hic ancillula
Ego reliqui. unde ea esse censes? CLIT. *uah, nunc demum intellego.*
SY. *Dij boni, quid turbæ est? ædes nostræ uix capiẽt, scio.*

Quid

Quid comedent? quid ebibent? quid ſeni erit noſtro miſerius?
Sed uideo, eccos, quos uolebam. CLIN. o Iupiter, ubinam eſt fides?
Dum ego propter te errans patria careo demens, tu interea loci.
Collocupletaſti te Antiphila, & me in his deſeruiſti malis,
Propter quam in ſumma infamia ſum, & meo patri minu' ſum obſequens:
Cuius nunc pudet me, & miſeret, qui harum mores cantabat mihi,
Monuiſſe fruſtra: neque potuiſſe unquam me ab hac expellere.
Quod nunc faciam tamen: cum gratum mihi eſſe potuit, nolui.
Nemo eſt miſerior me. SY. hic de noſtris uerbis errat uidelicet,
Quæ hic ſumus locuti. Clinia, aliter tuum amorem, atque eſt, accipis:
Nam et uita eſt eadem, et animus te erga idē ac fuit,
Quantum ex ipſa re coniecturam fecimus.
CLIN. Quid eſt obſecro? nam mihi nunc nihil rerum omnium eſt,
Quod malim, quàm me hoc falſò ſuſpicarier.
SY. Hoc primum, ut ne quid huius ignores: anus
Quæ eſt dicta mater eſſe ei antehac, non fuit:
Ea obijt mortem: hoc ipſa in itinere alteræ
Dū narrat, forte audiui. CLIT. quænam eſt altera?

SY.

SY. *Mane, hoc, quod cœpi, primum enarrem Clitipho:*
Post istuc ueniam. CLIT. *propera.* SY. *iam primum omnium,*
Vbi uentum ad ædes est, Dromo pultat fores:
Anus quædam prodit: hæc ubi aperuit ostium:
Continuo hic se coniecit intro, ego consequor:
Anus foribus obdit pessulum, ad lanam redit.
Hinc sciri potuit, aut nusquam alibi, Clinia,
Quo studio uitam suam te absente exegerit:
Vbi de improuiso est interuentum mulieri.
Nam ea res dedit tum existumandi copiam
Quotidianæ uitæ consuetudinem;
Quæ, cuiusque ingenium ut sit, declarat maxume.
Texentem telam studiose ipsam offendimus,
Mediocriter uestitam ueste lugubri,
Eius anuis caussa opinor, quæ erat mortua,
Sine auro tum ornatam, ita uti quæ ornantur sibi,
Nulla re malas expolitam muliebri:
Capillus passus, prolixus, circum caput
Reiectus neglegenter, pax. CLIN. *Syre mi obsecro*
Ne me in lætitiam frustra conijcias. SY. *anus.*
Subtegmen nebat: præterea una ancillula
Erat: ea texebat una pannis obsita,
Neglecta, immunda illuuie. CLIT. *si hæc sunt Clinia*
Vera, ita uti credo; quis te est fortunatior?
Scin' hanc, quam dicit sordidatam & sordidam?
Magnum hoc quoque signum est dominam esse extra noxiam,
Cum eius tam negleguntur internuntij.

Nam

Nam disciplina est eiusdem, munerarier
Ancillas, primum ad dominas qui affectant uiam.

CLIN. Perge obsecro te, & caue ne falsam gratiam
Studeas inire. quid ait, ubi me nominas?

SY. Vbi dicimus rediisse te, & rogare uti
Veniret ad te; mulier telam deserit
Continuo, & lacrumis opplet os totum sibi; ut
Facile scires desiderio id fieri tuo.

CLIN. Præ gaudio (ita me dii ament) ubi sim nescio.
Ita timui. CLIT. at ego nihil esse scibam Clinia.
Agedum uicissim Syre, dic quæ illa est altera.

SY. Adducimus tuam Bacchidem. CLIT. hem, quid Bacchidem?
Eho, sceleste quò illam adducis? S. quò illam ego? ad nos scilicet.

CLIT. Ad patrem ne? S. ad eum ipsum. CLIT. o hominis impudentem audaciam. SY. heus
Tu, non fit sine periclo facinus magnum, & memorabile.

CLIT. Hoc uide: in mea uita tu tibi laudem is quæsitum scelus:
Vbi si paullulum modo quid te fugerit, ego perierim.
Quid ilo facias? S. at enim. CLIT. quid enim? S. si sinas, dicam. CLIN. sine.

CLIT. Sino. S. ita res est, hæc nunc quasi cum. CLIT. quas, malum, ambages mihi
Narrare occipit? CLIN. Syre, uerum hic dicit: mitte: ad rem redi.

S. Enimuero reticere nequeo: multimodis iniurius

Cli-

Clitipho eſt : neque ferri potis eſt. CLI. audiendum hercle eſt : tace.
SY. Vis amare : uis potiri : uis, quod des illi, effici.
Tuum eſſe in potiundo periclum non uis. haud ſtulte ſapis :
Siquidem id ſapere eſt, uelle te id, quod non poteſt contingere.
Aut hæc cum illis ſunt habenda, aut ila cum his amittenda ſunt.
Harum duarũ conditionum nunc utram malis, uide :
Etſi conſilium, quod cepi, rectum eſſe & tutum ſcio :
Nam tua apud patrem amica tecum ſine metu ut ſit, copia eſt :
Tum, illi argentum quod pollicitu'es, eadem hac inueniam uia :
Quod ut efficerem, orando ſurdas iam aures reddideras mihi.
Quid aliud tibi uis? CLIT. ſiquidem hoc fit. S. ſiquidem experiundo ſcies.
CLIT. Age age, cedo iſtuc tuum conſilium quid id eſt? S. aſſimulabimus,
Tuam amicam, huius eſſe amicam. CLIT. pulchre : cedo : quid hic faciet ſua?
An ea quoque huius dicetur, ſi hæc una dedecori eſt parum?
SY. Immo ad tuam matrem deducetur. CL. quid eò? S. longum eſt Clitipho,
Tibi ſi narrem, quam ob rem id faciam : uera cauſſa eſt. CLIT. fabulæ :

Nihil

Nihil sati' firmi uideo, quam ob rem accipere hunc
mihi expediat metum.
SY. *Mane, habeo aliud, si istuc metuis, quod ambo confiteamini*
Sine periclo esse. CLIT. *huiusmodi, obsecro, aliquid*
reperi. S. *maxume.*
Ibo obuiam hinc: dicam, ut reuortantur domum.
CLIT. *hem,*
Quid dixti? S. *ademptum tibi iam faxo omnẽ metũ,*
In aurem utramuis otiose ut dormias.
CLIT. *Quid ago nunc?* CLIN. *tu'ne? quod boni.*
CLIT. *Syre, dic modo*
Verum. S. *age modo: hodie sero: ac nequicquã uoles.*
CLIN. *Datur modo: fruere dum licet: nam nescias,*
Eiu' sit potestas posthac, an nunquam tibi.
CLIT. *Syre inquam.* S. *perge porro, tamen istuc ago.*
CLIT. *Verum hercle istuc est, Syre, Syre inquam heus*
heus Syre.
SY. *Concaluit: quid uis?* CLIT. *redi, redi.* S. *assum,*
dic, quid est?
Iam hoc quoque negabis tibi placere. CLIT. *immo*
Syre
Et me, & meum amorem, famam permitto tibi,
Tu es iudex: ne quid accusandus sis, uide.
SY. *Ridiculum est, istuc me admonere Clitipho:*
Quasi istic minor mea res agatur, quàm tua.
Hic si quid nobis forte aduorsi euenerit,
Tibi erunt parata uerba, huic homini uerbera.
Quapropter neutiquam hæc res neglectu est mihi.

Sed istum exora, ut suam esse assimulet. CLI. scilicet.
Facturum me esse. in eum iam res rediit locum,
Vt sit necesse. CLIT. merito amo te Clinia.
CLIN. Verũ illa ne quid titubet. S. perdocta est probe.
CLIT. At hoc demiror, qui tam facile potueris
Persuadere illi, quæ solet quos spernere?
SY. In tempore ad eam ueni; quod rerum omnium est
Primum: nam misere quendam offendi ibi militem
Eiu' noctem orantem. hæc arte tractabat uirum,
Cupidum ut illius animum inopia incenderet,
Eademq́. ut apud te esset ob hoc quamgratissima.
Sed heus tu uide, sis, ne quid imprudens ruas.
Patrem nouisti, ad has res quàm sit perspicax:
Ego te autem noui, quàm esse soleas impotens.
Inuersa uerba, euersas ceruices tuas,
Gemitus, screatus, tussis, risus, abstine.
CLIT. Laudabis. SY. uide sis. CLIT. tutemet mirabere.
SY. Sed quàm cito sunt consecutæ mulieres?
CLIT. Vbi sunt? cur retines? S. iam nunc hæc non est tua.
CLIT. Scio, apud patrem, at nunc interim. S. nihilo magis.
CLIT. Sine. S. non sinam inquam. CLIT. quæso paulisper. S. ueto.
CLIT. Saltem salutare. S. abeas, si sapis. CLIT. eo. quid
Istic? S. manebit. CLIT. o felicem hominem. S. ambula.

ACTVS SECVNDI SCENA III.

BACCHIS, ANTIPHILA, CLINIA, SYRVS.

B. AE DEPOL Antiphila mea laudo te, et fortunatam iudico,
Id cum ſtuduiſti, iſti formæ mores ut conſimiles forent:
Minimeq́. (ita me dij ament) miror, ſi te ſibi quiſque expetit.
Nam mihi, quale ingenium haberes, fuit indicio oratio tua.
Et cum egomet nunc mecum in animo uitam tuam conſidero,
Adeoq́. uoſtrarum omnium, uolgus quæ ab ſeſe ſegregant.
Et uos eſſe iſtiuſmodi, & nos non eſſe, haud mirabile eſt.
Nam uobis expedit eſſe bonas: nos, quibus cum res eſt, non ſinunt.
Quippe forma impulſi noſtra nos amatores colunt:
Hæc ubi immutata eſt, illi ſuũ animũ aliò conferunt.
Niſi proſpectum eſt interea aliquid nobis, deſertæ uiuimus.
Vobis cũ uno ſimul ubi ætatẽ agere decretum eſt uiro,
Cuius mos maxume eſt conſimilis uoſtrum; hi ſe ad uos applicant;
Hoc beneficio utrique ab utriſque uero deuincimini;
Vt nũquã ulla amori uoſtro incidere poſſit calamitas.

AN. *Nescio alias: me scio quidem semper fecisse sedulo,*
Vt ex illius commodo meum compararem commodum. CLIN. *ah.*
Ergo mea Antiphila tu nunc sola reducem me in patriam facis.
Nam, dum abs te absum, omnes mihi labores fuere, quos cepi, leues,
Præterquam tui carendum quòd erat. S. *credo.* CLI. *Syre, uix suffero.*
Hoccine me miserũ non licere meo modo ingenio frui?
SY. *Immo, ut patrem tuum uidi esse habitum, diu etiã duras dabit.*
B. *Quisnam hic adolescens est, qui intuitur nos?* A. *ah, retine me obsecro.*
B. *Amabo, quid tibi est?* A. *disperij.* B. *perij misera, quid stupes*
Antiphila? A. *uideon' Cliniam, an non?* B. *quem uides?* CLI. *salue anime mi.*
A. *O mi expectate Clinia, salue.* CLIN. *ut uales?*
A. *Saluom uenisse gaudeo.* CLIN. *teneo ne te*
Antiphila, animo exoptata maxume meo?
SY. *Ite intro: nam uos iam dudum expectat senex.*

ACTVS TERTII SCENA I.

CHREMES, MENEDEMVS.

CH. LVCISCIT *hoc iam: cesso pultare ostium*
Vicini? primum ex me ut sciat, sibi filium

Rediisse. etsi adolescentem hoc nolle intellego.
Verum, cum uideam miserum hunc tam excrucia-
rier
Eiu' abitu, celem tam insperatum gaudium,
Cum illi nihil pericli ex indicio siet?
Haud faciam: nam, quod potero, adiutabo senem,
Ita ut filium meum amico, atque æquali suo
Video inseruire, & socium esse in negotiis.
Nos quoque senes est æquom senibus obsequi.
ME. Aut ego profecto ingenio egregie ad miseriam
Natus sum, aut illud falsum est, quod uolgo audio
Dici, diem adimere ægritudinem hominibus:
Nam mihi quidem quotidie augescit magis
De filio ægritudo; & quanto diutius
Abest, magi' cupio tanto, & magis desidero.
CH. Sed ipsum egressum foras uideo: adibo, alloquar.
Menedeme salue: nuntium apporto tibi,
Cuius maxume te fieri participem cupis.
ME. Nunquidnam de gnato meo audisti Chreme?
CH. Valet, atque uiuit. M. quæso, ubinam? C. apud
me domi.
ME. Meus gnatus? C. sic est. M. uenit? C. certe. M.
Clinia
Meus uenit? C. dixi. M. eamus, duc me ad eum ob-
secro.
CH. non uolt te scire se rediisse etiam: & tuum
Conspectum fugitat ob peccatum: tum hoc timet,
Ne tua duritia illa antiqua etiam adaucta sit.
ME. Non tu ei dixisti, ut essem? C. non. M. quam ob

rem Chreme?

CH. Quia pessume istuc in te, atque in illum consulis,
Si te tam leni, & uicto esse animo ostenderis.

ME. Non possum: satis iam, satis pater durus fui. C. ah,
Vehemens in utranque partem Menedeme es nimis,
Aut largitate nimia, aut parsimonia.
In eandem fraudem ex hac re, atque ex illa, incides.
Primum olim potius, commeare filium
Quàm paterere ad mulierculam, quæ paullulo
Tum erat contenta, cuiq. erant grata omnia,
Proterruisti hinc. ea coacta ingratijs
Postilla cœpit uictum uolgo quærere.
Nunc, cum sine magno intertrimento non potest
Haberi, quiduis dare cupis. nam, ut tu scias,
Quàm ea nunc instructa pulchre ad perniciem siet;
Primum, iam ancillas secum adduxit plus decem,
Oneratas ueste, atque auro. satrapes si siet,
Sufferre amator nunquam eius sumptus queat,
Nedum tu possis. M. est ne ea intus? C. sit rogas?
Sensi: nam ei unam cenam, atque eius comitibus
Dedi: quòd si iterum mihi sit danda, actum siet:
Nam, ut alia omittam, pitissando modo mihi
Quid uini absumpsit? sic, hoc, dicens, asperum
Pater est: hoc aliud lenius sodes uide.
Releui dolia omnia, omnes serias:
Omnes habui solicitos: atque hæc una nox:
Quid te futurum censes, quem assidue exedent?
Sic me dij amabunt; ut tuarum miseritum est
Menedeme fortunarum. M. faciat, quod lubet:

Su-

Sumat, consumat, perdat: decretum est pati:
Dum illum modo habeam mecũ. C. si certum est tibi
Sic facere, illud permagni referre arbitror,
Vt nescientem sentiat te id sibi dare.
M. Quid faciam? C. quiduis potius, quàm quod cogitas:
Per alium quemuis ut des, falli te sinas
Technis per seruolum: etsi subsensi id quoque,
Illos ibi esse, & id inter se agere clanculum.
Syru' cum illo uostro consusurrat: conferunt
Consilia adolescentes: & tibi perdere
Talentum hoc pacto satius est, quàm illo minam.
Non nunc pecunia agitur, sed illud, quo modo
Minimo periclo id demus adolescentulo.
Nam si semel tuum animum is intellexerit,
Prius proditurum te tuam uitam, & prius
Pecuniam omnem, quàm abs te amittas filium: hui,
Quantam fenestram ad nequitiam patefeceris.
Tibi autem porro ut non sit suaue uiuere.
Nam deteriores omnes sumus licentia.
Quodcunque inciderit in mentem, uolet: neque id
Putabit, prauom, an rectum, quod petet, fiet.
Tu, rem perire, & ipsum, non poteris pati.
Dare denegaris: ibit ad illud illico,
Quo maxume apud te se ualere sentiet,
Abiturum se abs te esse illico minabitur.
ME. Videre uerum, atque ita uti res est, dicere.
CH. Somnum hercle ego hac nocte oculis non uidi meis,
Dum id quæro, tibi qui filium restituerem.

ME. Cedo dextram: porro te oro idē ut facias Chreme.
CH. Paratus ſum. ME. ſcin', quid nunc te facere uolo?
CH. Dic. M. quod ſenſiſti illos me incipere fallere,
Id ut maturent facere. cupio illi dare,
Quod uolt: cupio ipſum iam uidere. CH. operam dabo.
Syrus eſt prehendendus atque adhortandus mihi.
A me neſcio quis exit: concede hinc domum,
Ne nos inter nos congruere ſentiant.
Paullum hoc negoti mihi obſtat: Simus, & Crito
Vicini noſtri hic ambigunt de finibus:
Me cepere arbitrum: ibo, ac dicam, ut dixeram,
Operam daturum me, hodie non poſſe his dare.
Continuo hic adero. ME. ita quæſo. dij uoſtram fidē,
Itan' comparatam eſſe hominum naturam omnium,
Aliena melius ut uideant, & iudicent,
Quàm ſua? an eo fit, quia in re noſtra aut gaudio
Sumus præpediti nimio, aut ægritudine:
Hic mihi nunc quanto plus ſapit, quàm egomet mihi?
CH. Diſſolui me, otioſus operam ut tibi darem.

ACTVS TERTII SCENA II.

SYRVS, CHREMES.

SY. HAC illac circuncurſa: inueniendū eſt tamē
Argentum, intendēda in ſenem eſt fallacia.
CH. Num me fefellit, hoſce id ſtruere? uidelicet
Eſt Cliniæ ille ſeruus tardiuſculus:
Iccirco huic noſtro tradita eſt prouincia.

SY.

SY. *Quis hic loquitur. perij, numnam hæc audijt?* CH.
Syre. SY. *hem.*

CH. *Quid tu istic?* SY. *recte. equidé te demiror Chreme*
Tam mane, qui here tantum biberis. CH. *nihil nimis.*

SY. *Nihil, narras? uisa uero est, quod dici solet,*
Aquilæ senectus. CH. *eia.* SY. *mulier commoda, &*
Faceta hæc est meretrix. CH. *sane idem uisa est mihi.*

SY. *Et quidem hercle forma luculenta.* CH. *sic satis.*

SY. *Ita non ut olim, sed uti nunc, sane bona:*
Minimeq. miror, Clinia hanc si deperit:
Sed habet patrem quendam auidum, miserum, atque aridum,
Vicinum hunc: nostin'? at quasi is non ditijs
Abundet, gnatu' eius profugit inopia.
Scin' esse factum, ut dico? CH. *quid ego nesciam?*
Hominem pistrino dignum. SY. *quem?* CH. *istum seruolum*
Dico adolescentis. SY. *Syre tibi timui male.*

CH. *Qui passus est id fieri.* SY. *quid faceret?* CH. *rogas?*
Aliquid reperiret, fingeret, fallacias,
Vnde esset adolescenti, amicæ quod daret,
Atque hunc difficilem inuitum seruaret senem.

SY. *Garris.* CH. *hæc facta ab illo oportebant Syre.*

SY. *Eho quæso laudas qui heros fallunt?* CH. *in loco,*
Ego uero laudo. SY. *recte sane.* CH. *quippe quia*
Magnarum sæpe id remedium ægritudinum est:
Iam huic mansisset unicus gnatus domi:

SY. *Ioco ne an serio illæc dicat, nescio,*

Nisi

Nisi mihi quidem addit animum, quo lubeat magis.
CH. At nunc quid expectat Syre? an, dum hinc denuo
Abeat, cum tolerare huius sumptus non queat?
Non ne ad senem aliquam fabricam fingit? SY. stolidus est.
CH. At te adiutare oportet adolescentuli
Caussa. SY. equidem facile facere possum, si iubes:
Etenim, quo pacto id fieri soleat, calleo.
CH. Tanto hercle melior. SY. non est mentiri meum.
CH. Fac ergo. SY. at heus tu, facito dum eadem hæc memineris,
Si quid huius simile forte aliquando euenerit,
Vt sunt humana, tuus ut faciat filius.
CH. Non usus ueniet, spero. S. spero hercle ego quoque:
Neque eo nunc dico, quòd quicquam illum senserim:
Sed si quid, ne quid. quæ sit eius ætas, uides:
Et næ ego te, si usus ueniat, magnifice Chreme
Tractare possim. CH. de istoc, cum usus uenerit,
Videbimus quid opus sit: nunc istuc age.
SY. Nunquam cõmodius unquam herum audiui loqui,
Nec, cum malefacere crederem mi impunius
Licere. quisnam a nobis egreditur foras?

ACTVS TERTII SCENA III.

CHREMES, CLITIPHO, SYRVS.

CH. QVID istuc, quæso? qui istic mos est Clitipho? ita ne fieri
Oportet? CLIT. Quid ego feci? CH. uidin' ego

ego te modo manum in sinum huic
Meretrici insérere? SY. acta est res, perij. CLI. me
ne? CH. hisce oculis, ne nega.
Facis adeo indegne iniuriam illi, qui non abstineas
manum:
Nam istæc quidem contumelia est, hominem amicum ad te recipere,
Atque eius amicam subagitarem: uel here in uino, quàm immodestus
Fuisti? S. factum est. CH. quàm molestus? ut equidẽ,
Ita me dij ament, metui quid futurum denique esset.
noui ego
Animos amantiũ: grauiter aduortũt, quæ nõ cẽseas.
CL. At mihi fides apud hunc est, nihil me istius factu-
rum pater.
C. Esto: at certe cõcedas ab eorũ ore aliquãtisper aliquò.
Libido multa fert: ea prohibet facere tua præsentia.
Ego de me facio coniecturam. nemo est meorum amicorum hodie,
Apud quem expromere omnia mea occulte Clitipho audeam.
Apud alium prohibet dignitas: apud alium ipsius facti piget,
Ne ineptus, ne proteruos uidear. quod illum facere credito.
Sed nostrum est intellegere, utcunque, atque ubicunque opus sit, obsequi.
SY. Quid istic narrat? CLIT. perij. SY. Clitipho, hæc
ego præcipio tibi:

Hominis

Hominis es frugi & temperantis functus officium.
CLIT. tace
Sodes. SY. recte sane. CH. Syre pudet me. SY. credo: neque id iniuria.
Quin mihi molestum est. CLIT. pergin'? SY. hercle uerum, dico quod uidetur.
CLI. Non ne accedam ad illos? CH. eho quæso, una accedundi uia est?
SY. Actum est: hic se prius indicarit, quàm ego argentum effero. Chreme,
Vin' tu homini stulto mihi auscultare? CH. quid faciam? SY. iube hunc
Abire hinc aliquò. CLIT. quò ego hinc abeam? SY. quo? quò lubet: da illis locum:
Abi deambulatum. CLIT. deambulatum, quo? SY. uah, quasi desit locus.
Abi sane istac, istorsum, quò uis. CH. recte dicit: censeo.
CLI. Dij te eradicent syre, qui me istinc extrudis. SY. at tu pol tibi
Posthac comprimito istas manus.
Censen' uero? quid illum porro credis facturum Chreme,
Nisi eum, quantum dij dant tibi opis, seruas, castigas, mones?
CH. Ego istuc curabo. SY. atqui nunc here hic tibi asseruandus est.
CH. Fiet. SY. si sapias: nam mihi iam minu' minusq. obtemperat.

CH.

CH. *Quid tu? ecquid de illo, quod dudum tecum egi, egisti Syre? aut*
Reperisti quod placeat, an nondum etiam? SY. *de fallacia?*
Inuenta est: inueni quandam nuper. CH. *frugi es: cedo, quid id est?*
SY. *Dicam: uerum, ut aliud ex alio incidit.* CH. *quidnam Syre?*
SY. *Pessuma hæc est meretrix.* CH. *ita uidetur.* SY. *immo, si scias.*
Hoc uide; quod inceptet facinus. Fuit quædam anus Corinthia
Hic: huic drachmarum argenti hæc mille dederat mutuum.
CH. *Quid tum?* SY. *ea mortua est: reliquit filiam adolescentulam:*
Ea relicta huic arrhaboni est pro illo argento. CH. *intellego.*
SY. *Hanc secum huc adduxit, eaq. est nunc ad uxorem tuam.*
CH. *Quid tum?* SY. *Clinia orat, sibi uti nunc det illam. illi tamen*
Post daturum mille nummum. poscit. CH. *& poscit quidem?* SY. *hui*
Dubium id est? CH. *ego sic putaui. quid nunc facere cogitas?*
SY. *Ego ne? ad Menedemum ibo: dicam hanc esse captam e Caria,*
Ditem, & nobilem: si redimat, magnum inesse in
ea

ea lucrum.

CH. Erras. SY. quid ita? CH. pro Menedemo nunc tibi ego respondeo:

Non emo. quid ais? SY. optata loquere. CH. atqui non est opus.

SY. Non opus est? CH. non hercle uero. SY. qui? istuc miror. CH. iam scies.

Mane mane, quid est, quòd tam a nobis grauiter crepuere fores?

ACTVS QVARTI SCENA I.

SOSTRATA, CHREMES, NVTRIX, SYRVS.

SO. NISI me animus fallit, hic profecto est annulus, quem ego suspicor,

Is, qui cum exposita est gnata. CH. quid uolt sibi Syre hæc oratio?

SO. Quid est? is ne tibi uidetur? NV. dixi equidem, ubi ostendisti, illico,

Eum esse. SO. at ut sati' contemplata modo sis mea nutrix. NV. satis.

SO. Abi nunc iam intro: atque, illa si iam lauerit, mihi nuntia.

Hic ego uirum interea opperibor. SY. te uolt: uideas, quid uelit.

Nescio quid tristis est: non temere est: metuo, quid sit. CH. quid siet?

Næ ista hercle magno iam conatu magnas nugas dixerit.

SO.

SO. *Ehem mi uir.* CH. *ehem mea uxor.* SO. *te ipsum quæro.* CH. *loquere, quid uelis.*

SO. *Primum te hoc oro, ne quid credas me aduorsum edictum tuum*

Facere ausam. CH. *uis tibi me istuc, etsi incredibile est, credere?*

Credo. SY. *nescio, quid peccati portet hæc purgatio.*

SO. *Meministin' me esse grauidam, & mihi te magnopere interminatum,*

Si puellam parerem, nolle tolli? C. *scio quid feceris:*

Sustulisti. SY. *si sic factum est domina, ergo herus damno auctus est.*

SO. *Minime: sed erat hic anus Corinthia haud impura: ei dedi*

Exponendam. CH. *o Iupiter, tantam esse in animo inscitiam?*

SO. *Perij, quid ego feci?* CH. *at rogitas?* SO. *si peccaui mi Chreme,*

Insciens feci. C. *id quidē ego, etsi tu neges, certe scio,*

Te inscientem, atque imprudentem dicere, ac facere omnia:

Tot peccata in hac re ostēdis. nā iam primum, si meū

Imperium exequi uoluisses, interemptam oportuit,

Non simulare mortē uerbis, re ipsa spem uitæ dare.

At id omitto: misericordia, animus maternus: sino.

Quàm bene uero abs te prospectum est: quid uoluisti? cogita:

Nempe anui illi prodita abs te filia est planissume,

Per te uel uti quæstum faceret, uel uti ueniret palā.

Credo

Credo id cogitaſti: quiduis ſatiu' eſt, dum uiuat modo.
Quid cum illis agas, qui neque ius, neque bonum, atque æquom ſciunt,
Melius, peius, proſit, obſit, nil uident, niſi quod lubet?
SO. Mi Chreme, peccaui fateor: uincor: nunc hoc te obſecro,
Quanto tuus eſt animus natu grauior, ignoſcentior,
Vt meæ ſtultitiæ iuſtitia tua ſit aliquid præſidi.
CH. Scilicet equidem iſtuc factum ignoſcam: uerum Soſtrata
Male docet te mea facilitas multa. ſed iſtuc quicquid eſt,
Qua hoc occeptum eſt cauſſa, loquere. SO. ut ſtulte, & miſere omnes ſumus
Religioſæ; cum exponendam do illi, de digito annulum
Detraho; & eum dico ut una cum puella exponeret;
Si moreretur, ne expers partis eſſet de noſtris bonis.
CH. Iſtuc recte: conſeruaſti te, atque illam. SO. hic is eſt annulus.
CH. Vnde habes? SO. quam Bacchis ſeccum adduxit adoleſcentulam. SY. hem.
CH. Quid ea narrat? SO. ea lauatum dum it, ſeruandum mihi dedit
Annulum. non aduorti primo: at poſtquam aſpexi, illico
Cognoui: ad te exilij. C. quid nunc ſuſpicare, aut inuenis

De illa? SO. nescio, nisi ut ex ipsa quæras, unde hunc habuerit,

Si potis est reperiri. SY. interij: plus spei uideo, quàm uolo:

Nostra est, ita si est. C. uiuit ne illa, cui tu dederas? SO. nescio.

CH. Quid renuntiauit olim fecisse? SO. id, quod iusserá.

CH. Nomen mulieris cedo quod sit, ut quæratur. SO. Philtere.

SY. Ipsa est. mirum, ni illa salua est, & ego perij. CH. Sostrata

Sequere me intro hac. SO. ut præter spem euenit. quàm timui male,

Ne nunc animo ita esses duro, ut olim in tollenda, Chreme.

CH. Non licet hominé esse sæpe ita ut uolt, si res nō sinit.

Nunc ita tempus est mi, ut cupiam filiam: olim nil minus.

SY. Nisi fallit me animus, haud multum a me aberit infortunium:

Ita hercle in angustum oppido nunc meæ coguntur copiæ:

Nisi aliquid uideo, ne esse amicam hanc gnati resciscat senex.

Nam quod sperem de argento, aut posse postulem me fallere,

Nihil est: triumpho, si licet me latere tecto abscedere.

Crucior, bolum tantum mihi ereptum tam subito e faucibus.

M Quid

Quid agam? aut quid comminiſcar? ratio de integro ineunda eſt mihi.
Nil tam difficile eſt, quin quærẽdo inueſtigari poſſiet.
Quid, ſi hoc ſic incipiam nunc? nihil eſt. ſi ſic? tantundem egero.
Ac ſic opinor: non poteſt: immo optume. euge optumam habeo.
Retraham hercle, opinor, ad me illud idem fugitiuum argentum tamen.

ACTVS QVARTI SCENA II.

CLINIA, SYRVS.

C. NVLLA mihi res poſthac poteſt iam interuenire tanta,
Quæ mihi ægritudinem afferat: tanta hæc lætitia oborta eſt.
Dedo patri me nunc iam, ut frugalior ſim quàm uolt.
SY. Nil me fefellit: cognita eſt, quantum audio huius uerba.
Iſtuc tibi ex ſententia tua obtigiſſe lætor.
C. O mi Syre, audiſtin' obſecro? S. quid ni? qui uſque una affuerim.
C. Cui æque audiſti cõmodi quicquam eueniſſe? S. nulli.
C. Atque, ita me dij ament, ut ego nunc non tam meapte cauſſa
Lætor, quàm illius: quam ego ſcio eſſe honore quouis dignam.
SY. Ita credo: ſed nunc Clinia age, da te mihi uiciſſim:
Nam

Ná amici quoque res eſt uidéda, in tuto ut collocetur,
Ne quid de amica nunc ſenex. CLIN. o Iupiter.
S. quieſce.
CLIN. Antiphila mea nubet mihi. S. ſiccine me interloquere?
CLIN. Quid faciam Syre mi? gaudeo: fer me. S. fero hercle uero.
CLIN. Deorum uitam adepti ſumus. S. fruſtra operam hanc opinor ſumo.
CLIN. Loquere, audio. S. at iam hoc non ages. CLIN. agam. S. uidendum eſt, inquam,
Amici quoque res Clinia tui in tuto ut collocetur:
Nam ſi nunc a nobis abis, & Bacchidẽ hic relinquis,
Noſter reſciſcet illico eſſe amicam hanc Clitiphonis:
Si abduxeris, cælabitur itidem, ut cælata adhuc eſt.
CLIN. At enim iſtoc nihil eſt magis Syre meis nuptijs aduorſum:
Nam quo ore appellabo patrem? tenes, quid dicam? SY. quid ni?
CLIN. Quid dicam? quam cauſſam afferam? SY. quin nolo mentiare:
Aperte, ita ut res ſeſe habet, narrato. CLIN. quid ais? SY. iubeo
Illam te amare, et uelle uxorem hanc eſſe Clitiphonis.
CL. Bonam atque iuſtam rem oppido imperas, & factu facilem.
Et ſcilicet iam me hoc uoles patrem exorare, ut cælet
Senem uoſtrum. SY. immo ut recta uia rem narret ordine omnem. CL. hem,

Satin' ſanus es, & ſobrius? tu quidem illum plane prodis:

Nam qui ille poterit eſſe in tuto, dic mihi?

SY. *Huic equidem conſilio palmam do: hic me magnifice effero,*

Qui uim tantam in me, & poteſtatem habeam tantæ aſtutiæ,

Vera dicendo ut eos ambos fallã; ut, cum narret ſenex

Voſter noſtro, iſtam eſſe amicam gnati, non credat tamen.

CL. *At enim ſpem iſtoc pacto rurſum nuptiarum omnem eripis:*

Nam dum amicam hanc meam eſſe credet, non committet filiam.

Tu fortaſſe, quid me fiat, parui curas, dum illi conſulas.

SY. *Quid, malum, me ætatẽ cenſes uelle id aſſimularier?*

Vnus eſt dies: dum argentũ eripio, pax, nihil amplius.

CL. *Tantum ſat habes? quid tum quæſo, ſi hoc pater reſciuerit?*

SY. *Quid, ſi redeo ad illos, qui aiunt, quid ſi nunc cælum ruat?*

CL. *Metuo, quid agam.* S. *metuis? quaſi non ea poteſtas ſit tua,*

Quo uelis in tẽpore ut te exoluas, rem facias palam.

CL. *Age, age, traducatur Bacchis.* S. *optume. ipſa exit foras.*

ACTVS

ACTVS QVARTI SCENA III.

BACCHIS, CLINIA, SYRVS, DROMO, PHRYGIA.

BA. SATI' *pol proterue me Syri promiſſa huc induxerunt,*
Decem minas quas mihi dare pollicitus eſt. quòd ſi is nunc me
Deceperit; ſæpe obſecrans me, ut ueniam, fruſtra ueniet:
Aut, cũ uenturam dixero, et conſtituero; cũ is certe
Renuntiarit; Clitipho cum ſpe pendebit animi;
Decipiam, ac non ueniam; Syrus mihi tergo pœnas pendet.
CL. *Sati' ſcite promittit tibi.* S. *atqui tu hanc iocari credis?*
Faciet, niſi caueo. B. *dormiunt: pol ego iſtos commouebo.*
Mea Phrygia audiſti, homo iſte modo quam uillam demonſtrauit
Charini? P. *audiui.* B. *proxumam eſſe huic fundo ad dextram?* P. *memini.*
B. *Curriculo percurre: apud eũ miles Dionyſia agitat.*
SY. *Quid inceptat?* B. *dic me hic oppido eſſe inuitam, atque aſſeruari:*
Verum aliquo pacto uerba me his daturam eſſe, & uenturam.
SY. *Perij hercle: Bacchis mane, mane: quò mittis iſtanc*

ſtanc quæſo?

Iube, maneat. B. abi. S. quin paratum eſt argentũ.

B. quin maneo.

S. Atqui iam dabitur. B. ut lubet, num ego inſto? S. at ſcin' quid ſodes?

B. Quid? S. tranſeundum nunc tibi eſt ad Menedemũ, & tua pompa

Eò traducenda eſt. B. quam rem agi' ſcelus? S. ego ne? argentum cudo,

Quod tibi dem. B. dignam me putas, quam illudas? S. non eſt temere.

B. Etiam ne tecum hic res mihi eſt? S. minime: tuum tibi reddo.

B. Eatur. S. ſequere hac. heus Dromo. D. quis me uolt? S. Syrus. D. quid eſt rei?

S. Ancillas omnes Bacchidis traduce huc ad uos propere.

B. Quam ob rem? S. ne quæras. & ferant, quæ ſecum huc attulerunt.

Sperabit ſumptũ ſibi ſenex eſſe harum abitu leuatũ.

Næ ille haud ſcit, hoc paullum lucri quantum ei damni apportet.

Tu neſcis id quod ſcis Dromo, ſi ſapies. D. mutũ dices.

ACTVS QVARTI SCENA IIII.

CHREMES, SYRVS.

C. ITA me dij amabunt, ut nunc, Menedemi uicem,

Miſeret me, tantum deueniſſe ad eum mali.

Il-

Illanccine mulierem alere cum illa familia ?
Etsi scio, hosce aliquot dies non sentiet :
Ita magno desiderio fuit ei filius.
Verum ubi uidebit tantos sibi sumptus domi
Quotidianos fieri, nec fieri modum :
Optabit rursum, ut abeat ab se filius.
Syrum optume, eccum. S. *cesso hunc adoriri?* C. *Sy*
re. S. *hem.*
C. *Quid est?* S. *te mihi ipsum iam dudum optabam dari.*
C. *Videre egisse iam nescio quid cum sene.*
S. *De illo, quod dictum dudum? ac factum reddidi.*
C. *Bonan' fide?* S. *bona hercle.* C. *non possum pati,*
Quin tibi caput demulceam. accede huc Syre :
Faciam boni tibi aliquid pro ista re, ac lubens.
S. *At si scias, quàm scite in mentem uenerit.*
C. *Vah, gloriare euenisse ex sententia?*
S. *Non hercle uero : uerum dico.* C. *dic, quid est?*
S. *Tui Clitiphonis esse amicam hanc Bacchidem*
Menedemo dixit Clinia, & ea gratia
Secum adduxisse, ne tu id persentisceres.
C. *Probe.* S. *dic sodes.* C. *nimium inquam.* S. *immo*
sic satis.
Sed porro ausculta quod superest fallaciæ.
Sese ipse dicet tuam uidisse filiam :
Sibi complacitam eius formam, postquam aspexerit :
Hanc se cupere uxorẽ. C. *modo quæ inuẽta est?* S. *eã :*
Et quidem iubebit posci. C. *quam ob rem istuc Syre?*
Nam prorsus nihil intellego. S. *hui, tardus es.*
C. *Fortasse.* S. *argentum dabitur ei ad nuptias,*

Aurum, atque uestem, qui, tenes ne? CH. comparet?
SY. *Id ipsum.* C. *at illi ego nec do, nec despondeo.*
SY. *Non? quam ob rem?* C. *quam ob rem, me rogas? homini.* S. *ut lubet.*
Non ego perpetuo dicebam illam illi ut dares,
Verum ut simulares. C. *non mea est simulatio:*
Ita tu istæc tua misceto, ne me admisceas.
Egon', cui daturus non sim, ut ei despondeam?
SY. *Credebam.* C. *minime.* S. *scite poterat fieri:*
Et ego hoc, quia dudum tu tantopere iusseras,
Eò cœpi. C. *credo.* S. *ceterum equidem istuc Chreme*
Aequi boniq. facio. C. *atqui tum maxume*
Volo te dare operam ut fiat, uerum alia uia.
SY. *Fiat: quæratur aliud. sed illud quod tibi*
Dixi de argento, quod ista debet Bacchidi,
Id nunc reddendum est illi: neque tu scilicet
Eo nunc confugies: quid mea? num mihi datum est?
Num iussi? num illa oppignerare filiam
Meam me inuito potuit? uerum illud Chreme
Dicunt: ius summum, sæpe summa malitia est.
C. *Haud faciam.* S. *immo alijs si licet, tibi non licet.*
Omnes in lauta te & bene parte aucta putant.
CH. *Quin egomet iam ad eam deferam.* S. *immo filiun*
Iube potius. CH. *quam ob rem?* S. *quia enim in eun suspectio est*
Translata amoris. CH. *quid tum?* S. *quia uidebitur*
Magis uerisimile id esse, cum hic illi dabit:
Et simul conficiam facilius ego, quod uolo.
Ipse adeo adest: abi: effer argentum. CH. *effero.*

ACTVS

ACTVS QVARTI SCENA V.

CLITIPHO, SYRVS.

CL. NVLLA *est tam facilis res, quin difficilis fiet,*
Quàm inuitus facias. uel me hæc deambulatio,
Quàm non laboriosa, ad languorem dedit:
Nec quicquam magis nunc metuo, quàm ne denuo
Miser aliquo extrudar hic, ne accedā ad Bacchidem.
Vt te omnes equidem dij, deæ, quantum est, Syre
Cum tuo isto inuento, cumq. incepto perduint.
Huiusmodi mi res semper comminiscere,
Vbi me excarnufices. S. *is hinc quò dignus es?*
Quàm pæne tua me perdidit proteruitas.
CL. *Vellem hercle factum: ita meritu'.* SY. *meritu'? quo modo?*
Næ me istuc ex te prius audisse gaudeo,
Quàm argentum haberes, quod daturus iam fui.
CL. *Quid igitur dicam tibi uis? abijsti: mihi*
Amicam adduxti, quam non liceat tangere.
SY. *Iam non sum iratus: sed scin' ubi nunc sit tibi*
Bacchis. CL. *apud nos.* SY. *non.* CL. *ubi igitur?*
SY. *apud Cliniam.*
CL. *Perij.* SY. *bono animo es: iam argentum ad eam deferes,*
Quod ei es pollicitus. CL. *garris. unde id?* S. *a patre.*
CL. *Ludis fortasse me.* S. *ipsa re experibere.*
CL. *Næ ego fortunatus homo sum. deamo te Syre.*
SY. *Sed pater egreditur. caue, quicquam admiratu' sis,*

Qua

Qua caussa id fiat; obsecundato in loco;
Quod imperabit, facito: loquitor paucula.

ACTVS QVARTI SCENA VI.

CHREMES, CLITIPHO, SYRVS.

CH. VBI *Clitipho nunc est?* S. *eccum me, inque.* CL. *eccum hic tibi.*
CH. *Quid rei esset, dixti huic?* S. *dixi pleraque omnia.*
CH. *Cape hoc argentum, ac defer.* S. *hei, quid stas lapis?*
Quin accipis? CL. *cedo sane.* S. *sequere hac me ocyus:*
Tu hic nos, dum eximus, interea opperibere:
Nam nihil est illic, quod moremur diutius.
CH. *Minas quidem iam decem habet a me filia:*
Quas pro alimentis esse nunc duco datas.
Hasce ornamentis consequentur alteræ.
Porro hæc talenta dotis apposcent duo.
Quàm multa iniusta, ac praua fiunt moribus?
Mihi nunc, relictis rebus, inueniendus est
Aliquis, labore inuenta mea cui dem bona.

ACTVS QVARTI SCENA VII.

MENEDEMVS, CHREMES.

ME. MVLTO *omnium nunc me fortunatissimum*
Factum puto esse gnate, cum te intellego
Resipisse. CH. *ut errat.* ME. *te ipsum quærebam Chreme:*

Serua,

Serua, quod in te eſt, filium, & me, & familiam.
CH. *Cedo, quid uis faciam?* ME. *inueniſti hodie filiam.*
CH. *Quid tum?* ME. *hanc uxorem ſibi dari uolt Clinia.*
CH. *Quæſo, quid hominis es?* ME. *quid?* CH. *iam ne oblitus es,*
Inter nos quid ſit dictum de fallacia,
Vt ea uia abs te argentum auferretur? ME. *ſcio.*
CH. *Ea res nunc agitur ipſa.* ME. *quid dixti Chreme?*
Erraui. res acta eſt. quanta ſpe decidi?
CH. *Et quidem iſtæc, quæ eſt apud te, Clitiphonis eſt*
Amica. ME. *ita aiunt.* CH. *& tu credis?* ME. *omnia.*
CH. *Et ilum aiunt uelle uxorem, ut, cum deſpõderim,*
Des qui aurum, ac ueſtem, atque alia, quæ opus ſunt, comparet.
ME. *Id eſt profecto: id amicæ dabitur.* CH. *ſcilicet*
Daturum. M. *ah, fruſtra igitur gauiſus ſum miſer.*
Quiduis tamen iam malo, quàm hunc amittere.
Quid nunc renuntiem abs te reſponſum Chreme,
Ne ſentiat me ſenſiſſe, atque ægre ferat?
CH. *Aegre? nimium illi Menedeme indulges.* M. *ſine:*
CH. *Inceptum eſt: perfice hoc mihi perpetuom Chreme.*
CH. *Dic conueniſſe, egiſſe te de nuptijs.*
ME. *Dicam, quid deinde?* CH. *me facturũ eſſe omnia,*
Generum placere: poſtremo etiam, ſi uoles,
Deſponſam quoque eſſe dicito. M. *hem, iſtuc uoluerã.*
CH. *Tanto ocyus te ut poſcat, & tu id, quod cupis,*
Quamocyſſime ut des. M. *cupio.* CH. *næ tu propediẽ,*
Vt iſtam rem uideo, iſtius obſaturabere.
Sed hæc ita ut ſunt, cautim, & paullatim dabis,

Si sapies. M. *faciã.* C. *abi intro : uide, quid postulent:*
Ego domi ero, si quid me uoles. ME. *sane uolo:*
Nam te scientem faciam, quicquid egero.

ACTVS QVINTI SCENA I.

MENEDEMVS, CHREMES.

ME. E GO *me non tam astutum, neque ita perspicacem esse id scio:*
Sed hic adiutor meus, & monitor, & præmonstrator Chremes
Hoc mihi præstat. in me quiduis harũ rerum cõuenit,
Quæ sunt dicta in stultum, caudex, stipes, asinus, plumbeus:
In illum nil potest: nam exuperat eius stultitia omnia hæc.
CH. *Ohe, iam desine deos uxor gratulando obtundere,*
Tuam esse inuentam gnatam; nisi ilos tuo ex ingenio iudicas,
Vt nil credas intellegere, nisi idem dictum est centies.
Sed quid iandudũ interim illic gnatus cessat cũ Syro?
ME. *Quos ais homines Chreme cessare?* CH. *hem, Menedeme aduenis?*
Dic mihi, Cliniæ, quæ dixi, nuntiastin'? ME. *omnia.*
CH. *Quid ait?* ME. *gaudere adeo occepit, quasi qui cupiunt nuptias.*
CH. *Ha, ha, hæ.* ME. *quid risisti?* CH. *serui uenere in mentem Syri*
Calliditates. ME. *itane?* CH. *uoltus quoque hominum*

num fingit ſcelus.

ME. *Gnatus quòd ſe aſſimulat lætum, id dicis?* CH. *id.* M. *idem iſtuc mihi*

Venit in mentem. CH. *ueterator.* ME. *magi', ſi magi' noris, putes,*

Ita rem eſſe. CH. *ain' tu?* ME. *quin tu auſculta.* C. *mane: priu' hoc ſcire expeto,*

Quid perdideris: nam ubi deſponſam nuntiaſti filio,

Continuo inieciſſe uerba tibi Dromonem ſcilicet,

Sponſæ ueſtem, aurum, atque ancillas opus eſſe argentum ut dares.

ME. *Non.* CH. *quid non?* ME. *non inquam.* CH. *neque ipſe gnatus?* ME. *nil prorſus Chreme.*

Magis unum etiam inſtare, ut hodie conficerentur nuptiæ.

CH. *Mira narras. quid Syrus meus? ne is quidem quicquam?* ME. *nihil.*

CH. *Quamobrem?* M. *neſcio equidem: ſed te miror, qui alia tam plane ſcias.*

Sed tuum ille quoque Syrus idem mire finxit filium,

Vt ne paullulum quidem ſuboleat amicam eſſe hanc Cliniæ.

CH. *Quid ais?* M. *mitto iam oſculari, atque amplexari: id nil puto.*

CH. *Quid eſt, quod amplius ſimuletur?* M. *uah.* CH. *quid eſt?* ME. *audi modo.*

Eſt mihi ultimis conclaue in ædibus quoddam retro:

Huc eſt intro latus lectus, ueſtimentis ſtratus eſt.

CH. *Quid poſtquam hoc eſt factum?* ME. *dictum factum*

ctum, huc abijt Clitipho.

CH. *Solus?* ME. *solus.* CH. *timeo.* ME. *Bacchis consecuta est illico.*

CH. *Sola?* ME. *sola.* CH. *perij.* ME. *ubi abiere intro, operuere ostium.* CH. *hem,*

Clinia hæc fieri uidebat? ME. *quid ni? una mecum simul.*

CH. *Filij est amica Bacchis Menedeme: occidi.*

ME. *Quamobrem?* CH. *decẽ dierũ uix mi est familia.*

ME. *Quid? istuc times, quod operam amico ille dat suo?*

CH. *Immo quòd amicæ.* ME. *si dat.* CH. *an dubium id tibi est?*

Quenquam ne animo tam comi esse, aut leni putas,

Qui se uidente amicã patiatur suam? M. *ha, ha, hæ.*

Quidni? quo uerba facilius dentur mihi.

CH. *Derides? merito mihi nunc ego succenseo.*

Quot res dedere, ubi possem persentiscere,

Ni essem lapis? quæ uidi? uæ misero mihi.

At næ illud haud inultum, si uiuo, ferent:

Nam iam. ME. *non tu te cohibes? non te respicis?*

Non tibi ego exempli satis sum? CH. *præ iracundia*

Menedeme non sum apud me. ME. *te ne istuc loqui?*

Non ne id flagitium est, te alijs consilium dare,

Foris sapere, tibi non posse auxiliarier?

CH. *Quid faciam?* ME. *id, quod me fecisse aiebas parũ:*

Fac, te esse patrem sentiat: fac, ut audeat

Tibi credere omnia, abs te petere, & poscere,

Ne quam aliam quærat copiam, ac te deserat.

CH. *Immo abeat potius multo quouis gentium,*

Quàm

Quàm hic per flagitium ad inopiam redigat patrem:
Nam ſi illi pergo ſuppeditare ſumptibus
Menedeme, mihi illæc uere ad raſtros res redit.
ME. *Quot incommoda tibi in hac re capies, niſi caues?*
Difficilem oſtendis te eſſe, & ignoſces tamen
Poſt, & id ingratum. CH. *ah neſcis, quàm doleam.*
ME. *ut lubet.*
Quid hoc, quod uolo, ut illa nubat noſtro? niſi quid eſt,
Quod malis. CH. *immo & gener, & affines placent.*
ME. *Quid dotis dicam te dixiſſe filio?*
Quid obticuiſti? CH. *dotis?* M. *ita dico.* CH. *ah.* ME. *Chreme,*
Ne quid uereare, ſi eſt minu': nil dos nos mouet.
CH. *Duo talenta pro re noſtra ego eſſe decreui ſatis:*
Sed ita dictu opu' eſt, ſi me uis ſaluom eſſe, & rem, & filium,
Me mea omnia bona doti dixiſſe illi. M. *quã rẽ agis?*
CH. *Id mirari te ſimulato, & illum rogitato ſimul,*
Quamobrem id faciam. ME. *quin ego uero, quamobrem id facias, neſcio.*
CH. *Ego ne? ut illius animum, qui nunc luxuria, & laſciuia*
Diffluit, retundam, redigam, ut, quò ſe uortat, neſciat.
ME. *Quid agis?* CH. *mitte, ac ſine me in hac re gerere mihi morem.* ME. *ſino:*
Ita ne uis? CH. *ita.* ME. *fiat.* CH. *age iam, ut uxorem accerſat, paret*
Se. hic ita, ut liberos eſt æquom, dictis confutabitur.
Sed

Sed Syrum. ME. *quid eum?* CH. *ego ne? si uiuo, adeo exornatum dabo,*
Adeo depexum, ut, dum uiuat, meminerit semper mei:
Qui sibi me pro ridiculo, ac delectamento putat.
Non (ita me dij ament) auderet facere hæc uiduæ mulieri,
Quæ in me fecit.

ACTVS QVINTI SCENA II.

CLITIPHO, MENEDEMVS, CHREMES, SYRVS.

CL. *Ita ne tandem quæso est Menedeme, ut pater*
Tam in breui spatio omnem de me eiecerit animum patris?
Quodnam ob facinus? quid ego tantum sceleris admisi miser?
Volgo id faciunt. ME. *scio tibi esse grauius multo, ac durius.*
Cui fit. uerum ego haud minus ægre patior id, qui nescio.
Nec rationem capio, nisi quòd tibi bene ex animo uolo. CLI. *hic*
Patrem astare aiebas? ME. *eccum.* CH. *quid me incusas Clitipho?*
Quicquid ego huius feci, tibi prospexi, & stultitiæ tuæ.

Vbi

Vbi te uidi animo esse omisso, et, suauia in præsentia
Quæ essent, prima habere, neque consulere in longitudinem:
Cepi rationem, ut neque egeres, neque ut hæc posses perdere.
Vbi, cui decuit primo, tibi non licuit: per te mihi dare,
Abij ad proxumos, tibi qui erant, eis commisi, & credidi.
Ibi tuæ stultitiæ semper erit præsidium Clitipho,
Victus, uestitus, quò in tectum te receptes. CL. ei mihi.
CH. Satius est, quàm te ipso herede hæc possidere Bacchidem.
SY. Disperij: scelestus quantas turbas conciui insciens?
CL. Emori cupio. CH. prius quæso disce, quid sit uiuere.
Vbi scies, si displicebit uita, tum istoc utitor.
SY. Here licet ne. CH. loquere. SY. at tuto. CH. loquere. SY. quæ ista est prauitas,
Quæ ue est amentia, quod peccaui ego, id obesse huic? CH. ilicet,
Ne te admisce: nemo accusat Syre te: nec tu arã tibi,
Neque precatorem pararis. SY. quid agis? CH. nil succenseo,
Nec tibi, nec huic, nec uos est æquũ, quod facio, mihi.
SY. Abijt. rogasse uellem. CL. quid Syre? SY. unde mihi peterem cibum.
Ita nos abalienauit. tibi iam esse ad sororẽ intellego.
CL. Adeon' rem redijsse, ut periclum etiam fame mihi sit Syre?

N SY.

SY. Modo liceat uiuere, ſpes eſt. CL. quæ? SY. nos eſu-
rituros ſatis.
CL. Irrides in re tãta, neque me quicquã cõſilio adiuuas?
SY. Immo & ibi nunc ſum, & uſque dudum id egi,
dum loquitur pater:
Et, quantum ego intellegere poſſum. CL. quid? S.
non abierit longius.
CL. Quid id ergo? SY. ſic eſt, non eſſe horum te arbi-
tror. CL. quid iſtuc Syre?
Satin' ſanus es? SY. ego dicam, quod mi in mentem:
tu dijudica.
Dum iſtis fuiſti ſolus, dum nulla alia delectatio,
Quæ propior eſſet, te indulgebãt, tibi dabãt: nũc, filia
Poſtquam eſt inuenta uera, inuenta eſt cauſſa, qua
te expellerent.
CL. Eſt ueriſimile. SY. an tu ob peccatum hoc eſſe illum
iratum putas?
C. Nõ arbitror. S. nũc aliud ſpecta: matres omnes filijs
In peccato adiutrices, auxilio in paterna iniuria
Solent eſſe: id non fit. CL. uerum. quid ergo nunc
faciam Syre?
SY. Suſpectionẽ quære ex illis iſtam: rem profer palam.
Si non eſt uerum, ad miſericordiam ambos adduces
cito, aut,
Scibis cuius ſis. CL. recte ſuades: faciam. SY. ſat
recte hoc mihi in
Mentem uenit: nanque adoleſcens, quàm minima in
ſpe ſitus erit,
Tam facillime patris pacem in leges conficiet ſuas.

Etiam

Etiā haud ſcio, an ne uxorē ducat, ac Syro nil gratiæ.
Quid autem hoc? ſenex exit foras: ego fugio. adhuc
quod factum eſt,
Miror non iuſſiſſe illico me arripi. ad Menedemum
hinc pergam. eum
Precatorem mihi paro: ſeni noſtro fidei nihil habeo.

ACTVS QVINTI SCENA III.

SOSTRATA, CHREMES.

S. PROFECTO, niſi caues tu homo, aliquid gnato conficies mali:
Idq́. adeo miror, qui tam ineptum quicquam potuerit tibi
Venire in mentem mi uir. C. oh, pergin' mulier eſſe? ullam ne ego
Rem unquam uolui, quin tu in ea mihi aduorſatrix fueris Soſtrata? at
Si rogitem iam, quid eſt quod peccem, aut quam ob rem id faciam, neſcias.
In qua re nūc tā cōfidēter reſtas ſtulta? S. ego neſcio?
C. Immo ſcis potius, quàm quidem redeat ad integrum eadem oratio.
S. Oh, iniquos es, qui me tacere de re tanta poſtules.
C. Non poſtulo: iam loquere. nihilo minus ego hoc faciam tamen.
S. Facies? C. uerū. S. nō uides, quātū mali ex ea re excites?
Subditum ſe ſuſpicatur. C. ain' tu? ſubditum? S. certe inquam mi uir. C. confitere tu

Tuum non esse. S. au, obsecro istuc nostris inimicis siet.
Egon' confitear meum non esse filium, qui sit meus?
C. Quid metuis? ne non, cũ uelis, cõuincas esse illũ tuũ?
S. Quòd filia est inuenta? C. non, sed, quod magi' credendum siet,
Quòd est consimilis moribus,
Facile conuinces ex te natũ: nam tui similis est probe:
Nam illi nihil uitij est relictum, quin id itidẽ sit tibi:
Tum præterea talem, nisi tu, nulla pareret filium.
Sed ipse egreditur, quàm seuerus. rem cum uideas, censeas.

ACTVS QVINTI SCENA IIII.

CLITIPHO, SOSTRATA, CHREMES.

CL. Si unquam ullum fuit tempus mater, cum ego uoluptati tibi
Fuerim, dictus filius tuus tua uoluntate, obsecro
Eius ut memineris, atq. inopis nũc te miserescat mei;
Quod peto, et uolo, parẽtes meos ut cõmonstres mihi.
S. Obsecro mi gnate, ne istuc in animum inducas tuum,
Alienum esse te. CL. sum. S. miseram me, hoccine quæsisti obsecro?
Ita mihi, atque huic sis superstes, ut ex me, atque hoc natus es:
Et caue posthac, si me amas, unquam istuc uerbum ex te audiam. CH. at
Ego, si me metuis, mores caue in te esse istos sentiá.

CL. Quos? CH. si scire uis ego dicam: gerro, iners, fraus, heluo,
Ganeo, damnosus. crede, & nostrum te esse credito.
CL. Non sunt hæc iam dicta parentis. CH. non, si ex capite sis meo
Natus, item ut aiunt Mineruam esse ex Ioue, ea caussa magis
Patiar Clitipho flagitijs tuis me infamem fieri.
SO. Di istæc. CH. nescio Deos: ego, quod potero enitar sedulo.
Quæris id, quod habes, parentes: quod abest, non quæris, patri
Quo modo obsequare, et serues quod labore inuenerit.
Non mihi per fallacias adducere ante oculos? pudet
Dicere hac præsente uerbũ turpe: at te id nullo modo
Facere piguit. CL. eheu quàm ego nunc totus displiceo mihi,
Quàm pudet: neque, quod principium incipiam ad placandum, scio.

ACTVS QVINTI SCENA V.

MENEDEMVS, CHREMES, CLITIPHO, SOSTRATA.

M. ENIMVERO Chremes nimi' grauiter cruciat adolescentulum,
Nimi'q. inhumane. exeo ergo, ut pacem conciliem. optume.

Ipsos uideo. CH. *ehem, Menedeme cur non accersi iubes*
Filiam, & quod dotis dixi, firmas? SO. *mi uir, te obsecro*
Ne facias. CL. *pater obsecro ut mi ignoscas.* M. *da ueniam Chreme:*
Sine te exorem. CH. *egon' mea bona ut dem Bacchidi dono sciens?*
Non faciam. M. *at id nos non sinemus.* CL. *si me uiuom uis pater,*
Ignosce. S. *age, Chreme mi.* M. *age quæso, ne tam obfirma te Chreme.*
CH. *Quid istuc? uideo non licere, ut cœperam, hoc pertendere.*
M. *Facis, ut te decet.* CH. *ea lege hoc adeo faciam, si faciat id,*
Quod ego hunc æquom censeo. CL. *pater, omnia faciam: impera.*
CH. *Vxorem ut ducas.* CL. *pater.* CH. *nihil audio.* ME. *ad me recipio.*
Faciet. CH. *nil etiam audio ipsum.* CL. *perij.* SO. *an dubitas Clitipho?*
CH. *Immo utrum uult?* ME. *faciet omnia.* SO. *hæc, dum incipias, grauia sunt,*
Dumq. ignores: ubi cognoris, facilia. CL. *faciam pater.*
S. *Nate mi, ego pol dabo puellam lepidam, quam tu facile ames,*
Filiã Phanocratæ nostri. CL. *rufam ne illã uirginẽ,*

Cæsiam, sparso ore, adunco naso? non possum pater.
CH. Eia, ut elegans est, credas animum ibi esse? S. aliam dabo.
CL. Quid istuc? quandoquidem ducenda est, egomet habeo propemodum,
Quam uolo. S. nunc laudo te gnate. CL. Archonidis filiam,
S. Perplacet. CL. pater hoc nunc restat. CH. quid? CL. Syro ignoscas uolo,
Quæ mea caussa fecit. C. fiat. Vos ualete, et plaudite.

FABVLAE INTERLOCVTORES.

Mitio	senex,
Demea	senex,
Sannio	leno,
Aeschinus	adolescens,
Syrus	seruus,
Ctesipho	adolescens,
Sostrata	matrona,
Canthara	nutrix,
Geta	seruus,
Hegio	senex,
Dromo	seruus.

ACTA LVDIS FVNEBRIB. L. AIMILII PAVLLI. Q. FABIO MAXIMO, P. CORNELIO AFRICANO * AED. CVR. EGERE L. ATILIVS PRAENESTINVS, MINVCIVS PROTIMVS. MODOS FECIT FLACCVS CLAVDII. TIBIIS SERRANIS. FACTA E GRAECA MENANDRV, L. ANICIO M. CORNELIO COS.

C. SVLPICII APOLLINARIS PERIOCHA.

DVOS cum haberet Demea adoleſcentulos,
Dat Mitioni fratri adoptandum Aeſchinũ,
Sed Cteſiphonem retinet. hunc cithariſtriæ
Lepore captum, ſub duro ac triſti patre,
Frater cælabat Aeſchinus; famam quoque
Amoris in ſe transferebat: denique
Fidicinam lenoni eripuit. uitiauerat
Idem Aeſchinus ciuem Atticam pauperculam;
Fidemq. dederat, hanc ſibi uxorem fore.
Demea iurgare, & grauiter ferre: mox tamen,
Vt ueritas patefacta eſt, ducit Aeſchinus
Vitiatam, potitur Cteſipho cithariſtriam,
Exorato ſuo patre duro Demea.

PROLOGVS.

POSTQVAM poeta ſenſit ſcripturá ſuá
Ab iniquis obſeruari, & aduerſarios
Rapere in peiorẽ partem, quá acturi ſumus:
Indicio de ſe ipſe erit: uos eritis iudices,

Laudi

Laudi ne an uitio duci factum oporteat.
Synapothnescontes Diphili comœdia est.
Eam Commorientes Plautus fecit fabulam.
In græca adolescens est, qui lenoni eripit
Meretricem, in prima fabula. eum Plautus locum
Reliquit integrum. eum hic locum sumpsit sibi
In Adelphos, uerbum de uerbo expressum extulit.
Eam nos acturi sumus nouam: pernoscite,
Furtum ne factum existumetis, an locum
Reprehensum, qui præteritus neglegentia est.
Nam quòd isti dicunt maleuoli, homines nobiles
Eum adiutare, assidueq. una scribere,
Quod illi maledictum uehemens existumant,
Eam laudem hic ducit maxumam, cum illis placet,
Qui uobis uniuersis, & populo placent;
Quorum opera in bello, in otio, in negotio,
Suo quisque tempore usu' est sine superbia.
Debinc ne expectetis argumentum fabulæ:
Senes qui primi uenient, hi partem, aperient,
In agendo partem ostendent. facite, æquanimitas
Vestra poetæ ad scribendum augeat industriam.

ACTVS PRIMI SCENA I.

MITIO.

M. STORAX non redijt hac nocte a cena Aeschinus,
Neque seruulorum quisquam, qui aduorsum ierant.

Profecto

Profecto hoc uere dicunt: si absis uspiam,
Aut ubi si cesses, euenire ea satiu' est,
Quæ in te uxor dicit, & quæ in animo cogitat
Irata, quàm illa, quæ parentes propitij.
Vxor, si cesses, aut te amare cogitat,
Aut tete amari, aut potare, aut animo obsequi,
Et tibi bene esse soli, cum sibi sit male.
Ego, quia non redijt filius, quæ cogito?
Quibu' nunc solicitor rebus? ne aut ille alserit,
Aut uspiam ceciderit, aut perfregerit
Aliquid. uah, quenquam ne hominem in animo instituere, aut
Parare, quod sit carius, quàm ipse est sibi?
Atqui ex me hic non natus est, sed ex fratre. is adeo
Dissimili studio est. iam inde ab adolescentia,
Ego hanc clementem uitam urbanam, atque otium
Secutus sum: &, quod fortunatum isti putant,
Vxorem nunquam habui. ille contra, hæc omnia,
Ruri agere uitam, semper parce, ac duriter
Se habere: uxorem duxit: nati filij
Duo. inde ego hunc maiorem adoptaui mihi:
Eduxi a paruulo, habui, amaui pro meo:
In eo me oblecto: solum id est carum mihi.
Ille ut item contra me habeat, facio sedulo:
Do, prætermitto, non necesse habeo omnia
Pro meo iure agere: postremo, alij clanculum
Patres quæ faciunt, quæ fert adolescentia
Ea ne me cælet, consuefeci filium:
Nam qui mentiri, aut fallere insuerit patrem, aut
Audebit,

Audebit, tanto magis audebit ceteros.
Pudore, & liberalitate liberos
Retinere, ſatius eſſe credo, quàm metu.
Hæc fratri mecum non conueniunt, neque placent.
Venit ſæpe ad me clamans, quid agis Mitio?
Cur perdis adoleſcentem nobis? cur amat?
Cur potat? cur tu his rebus ſumptus ſuggeris?
Veſtitu nimium indulgis: nimium ineptus es.
Nimium ipſe durus eſt, præter æquomq., & bonũ:
Et errat longe mea quidem ſententia,
Qui imperium credat grauius eſſe, aut ſtabilius,
Vi quod fit, quàm illud, quod amicitia adiungitur.
Mea eſt ſic ratio, & ſic animum induco meum.
Malo coactus qui ſuum officium facit,
Dum id reſcitum iri credit, tantiſper cauet:
Si ſperat fore clam, rurſum ad ingenium redit.
Quem beneficio adiungas, ille ex animo facit,
Studet par referre, præſens, abſensq. idem erit.
Hoc patrium eſt, potius conſuefacere filium,
Sua ſponte recte facere, quàm alieno metu.
Hoc pater, ac dominus intereſt. hoc qui nequit,
Fateatur neſcire imperare liberis.
Sed eſt ne hic ipſus, de quo agebam? & certe is eſt.
Neſcio quid triſtem uideo. credo iam, ut ſolet,
Iurgabit. ſaluom te aduenire Demea,
Gaudemus.

ACTVS PRIMI SCENA II.

DEMEA, MITIO.

DE. Em, oportune: te ipsum quærito.
MI. Hem Quid tristis es? DE. rogas me, ubi nobis Aeschinus
Siet; quid tristis ego sim? MI. dixin' hoc fore?
Quid is fecit? DE. quid ile fecerit? quem neque pudet
Quicquam: neque metuit quenquã: neque legẽ putat
Tenere se ullam. nam illa, quæ antehac facta sunt,
Omitto: modo quid designauit? MI. quidnam id est?
DE. Fores effregit, atque in ædes irruit
Alienas: ipsum dominum, atque omnem familiam
Multauit usque ad mortem: eripuit mulierem,
Quam amabat: clamant omnes indignissume
Factum esse. hoc aduenienti quot mihi Mitio
Dixere? in ore est omni populo. denique,
Si conferendum exemplum est, non fratrem uidet
Rei dare operam, ruri esse parcum ac sobrium?
Nullum huius simile factum? hæc cum illi Mitio
Dico, tibi dico. tu illum corrumpi sinis.
MI. Homine imperito nunquam quicquam iniustius,
Qui, nisi quod ipse facit, nihil rectum putat.
DE. Quorsũ istuc? M. quia tu Demea hæc male iudicas.
Non est flagitium, mihi crede, adolescentulum
Scortari, neque potare, non est, neque fores
Effringere. hæc si neque ego, neque tu fecimus,
Non siuit egestas facere nos. tu nunc tibi

Id

Id laudi ducis, quod tum fecisti inopia.
Iniurium est: nam si esset unde id fieret,
Faceremus: & tu illum tuum, si esses homo,
Sineres nunc facere, dum per ætatem licet,
Potius quàm, ubi te expectatum eiecisset foras,
Alieniori ætate post faceret tamen.
DE. Pro Iupiter, rediges tu homo me ad insaniam.
Non est flagitiũ facere hæc adolescentulum? MI. ah,
Ausculta, ne me obtundas de hac re sæpius.
Tuum filium dedisti adoptandum mihi:
Is meus est factus: si quid peccat Demea,
Mihi peccat: ego illi maxumam partem feram.
Obsonat, potat, olet unguenta de meo.
Amat? dabitur a me argentum, ubi erit commodũ;
Vbi non erit, fortasse excludetur foras.
Fores effregit? restituentur. discidit
Vestem? resarcietur. est, dijs gratia,
Et unde hæc fiant, & adhuc non molesta sunt.
Postremo aut desine, aut cedo quemuis arbitrum:
Te plura in hac re peccare ostendam. DE. hei mihi.
Pater esse disce ab alijs, qui uere sciunt.
MI. Natura tu illi pater es, consilijs ego.
DE. Tun' consulis quicquam? MI. ah, si pergis, abiero.
DE. Siccine agis? MI. an ego toties de eadem re audiam?
DE. Curæ est mihi. MI. & mihi curæ est: uerum Demea
Curemus æquam uterque partem, tu alterum,
Ego item alterum: nam ambos curare, propemodum
Reposcere illum est, quem dedisti. DE. ah Mitio.
MI. Mihi sic uidetur. DE. quid istuc? tibi si istuc placet,

Pro-

Profundat, perdat, pereat, nihil ad me attinet.
Iam si uerbum unum posthac. MI. rursum Demea
Irascere? DE. an non credis? repeton' quem dedi?
Aegre est. alienus non sum. si obsto: hem desino.
Vnum uis curem: curo: & est dijs gratia,
Cum ita, ut uolo, est: iste tuus ipse sentiet
Posterius: nolo in illum grauius dicere.
MI. Nec nihil, neque omnia hæc sunt, quæ dicit: tamen
Non nihil molesta hæc sunt mihi: sed ostendere,
Me ægre pati, illi nolui: nam ita est homo:
Cum placo, aduorsor sedulo, & deterreo,
Tamen humane uix patitur: uerum si augeam,
Aut etiam adiutor sim eius iracundiæ,
Insaniam profecto cum illo. etsi Aeschinus
Non nullam in hac re nobis facit iniuriam.
Quam hic non amauit meretricem? aut cui non dedit
Aliquid? postremo nuper (credo iam omnium
Tædebat) dixit uelle uxorem ducere.
Sperabam iam deferuisse adolescentiam:
Gaudebam. ecce autem deintegro. nisi, quicquid est,
Volo scire, atque hominẽ conuenire, si apud forum est.

ACTVS SECVNDI SCENA I.

SANNIO, AESCHINVS.

S. OBSECRO, populares ferte misero, atque innocenti auxilium:
Subuenite inopi. AE. otiose, nunc iam illico hic consiste:

Quid

Quid respectas? nihil pericli est: nunquam, dum ego adero, hic te
Tanget. SA. ego istam inuiti' omnibus.
AE. Quanquam est scelestus, non committet hodie unquam iterum ut uapulet.
SA. Audi Aeschine, ne ignarum fuisse te dicas morum meum,
Ego leno sum. AE. scio. SA. at ita, ut usquam fuit fide quisquam optuma.
Tu quòd te posterius purges, nolle hanc iniuriam mihi
Factam esse; huius non faciam. crede hoc, ego meum ius persequar:
Neque tu uerbis solues unquam, quod re mihi malefeceris.
Noui ego uestra hæc: nollem factum: dabitur iusiurandum, esse te
Indignum iniuria hac; indignis cum egomet sim acceptus modis.
AE. Abi præ strenue, ac fores aperi. SA. ceterum hoc nihil facis.
AE. Intro nunc iam. SA. at enim non sinam. AE. accede illuc Parmeno,
Nimium abijsti istoc, hic propter hunc assiste. hem, sic uolo,
Caue nunc iam oculos a meis oculis quoquam dimoueas tuos,
Ne mora sit, si inuenerim, quin pugnus continuo in mala hæreat.
SA. Istuc uolo ergo ipsum experiri. AE. hem serua.

omitte

omitte mulierem.

SA. O facinu' indignum. AE. geminabit, nisi caues. SA. hei misero mihi.

AE. Non innueram: uerum in istam partem potius peccato tamen:

I nunc iam. SA. quid hoc rei est? regnum ne Aeschine hic tu possides?

AE. Si possiderem, ornatus esses ex tuis uirtutibus.

SA. Quid tibi rei mecum est? AE. nihil. SA. quid? nostin', qui sim? AE. non desidero.

SA. Tetigin' tui quicquam? AE. si attigisses, ferres infortunium.

SA. Qui tibi magis licet meam habere, pro qua ego argentum dedi?

Responde. AE. ante ædes non fecisse erit meliu' hic conuicium:

Nam si molestus pergis esse, iam intro arripiere, atque ibi

Vsque ad necem operiere loris. SA. loris liber? AE. sic erit.

SA. O hominem impurum. hiccine libertatem aiunt æquam esse omnibus?

AE. Si satis iam debacchatus es leno, audi si uis nunc iá.

SA. Egon' debacchatus sum in te,, an tu in me? AE. omitte ista, atque ad rem redi.

SA. Quam rem? quò redeam? AE. iam ne me uis dicere, quod ad te attinet?

SA. Cupio, modo æqui aliquid. AE. uah, leno iniqua me non uolt loqui.

SA. *Leno ſum, fateor, pernicies communis adoleſcentiũ,*
Periurus, peſtis: tamẽ tibi a me nulla eſt orta iniuria.
AE. *Nam hercle etiam id reſtat.* SA. *illuc quæſo redi, quò cœpiſti, Aeſchine.*
AE. *Minis uiginti tu illã emiſti, quæ res tibi uortat male:*
Argenti tantum tibi dabitur. SA. *quid, ſi ego illam nolo uendere,*
Coges me? AE. *minime.* SA. *nanque id metui.* AE. *neque uendundam cenſeo,*
Quæ libera eſt: nam ego illam liberali aſſero cauſ-ſa manu.
Nunc uide utrum uis, argentum accipere, an cauſ-ſam meditari tuam.
Delibera hoc, dum ego redeo, leno. SA. *pro ſupreme Iupiter:*
Minime miror, qui inſanire occipiunt ex iniuria.
Domo me eripuit, uerberauit: me inuito abduxit meam:
Homini miſero plus quingẽtos colaphos infregit mihi.
Ob malefacta hæc tantidem emptam poſtulat ſibi tradier.
Verum enim, quando bene promeruit, fiat: ſuum ius poſtulat.
Age iam cupio, modo ſi argentum reddat. ſed ego hæc hariolor.
Vbi me dixero dare tanti, teſtes faciet illico,
Vendidiſſe me: de argento ſomnium: mox, cras redi.
Id quoque poſſum ferre, ſi modo reddat: quanquam iniurium eſt.

Verum cogito id, quod res est. quando eum quæstum occeperis,
Accipiunda, et mussitanda iniuria adolescentium est.
Sed nemo dabit: frustra egomet mecum has rationes deputo.

ACTVS SECVNDI SCENA VII.

SYRVS, SANNIO.

SY. TACE, *egomet conueniam iam ipsum: cupide accipiat faxo, atque etiam*
Bene dicat secum esse actum. quid istuc Sannio est, quod te audio
Cum hero nescio quid concertasse? S. *nunquam uidi iniquius*
Concertationem comparatam, quàm quæ hodie inter nos fuit.
Ego uapulando, ille uerberando, usque ambo defessi sumus.
SY. *Tua culpa.* SA. *quid agerem?* SY. *adolescenti morem gestum oportuit.*
SA. *Qui potui melius? quin hodie usque os præbui.* SY. *age, scis quid loquar?*
Pecuniam in loco neglegere, maxumum interdum est lucrum. SA. *hui.*
SY. *Metuisti, si nunc de tuo iure concessisses paullulum,*
Atque adolescenti esses morigeratus, hominum homo stultissime,
Ne non tibi istuc fœneraret? SA. *ego spem pretio*

non

non emo

SY. Nunquam rem facies: abi, nescis inescare homines Sannio.

SA. Credo istuc melius esse: uerum ego nunquam adeo astutus fui,
Quin, quicquid possem, mallem auferre potius in præsentia.

SY. Age, noui tuum animum: quasi quicquam tibi sint uiginti minæ,
Dum huic obsequare: præterea autem te aiunt proficisci Cyprum. SA. hem.

SY. Coemisse hinc, quæ illuc ueheres, multa; nauem conductam: hoc scio,
Animus tibi pendet: ubi illinc, spero, redieris, tamen hoc ages.

SA. Nusquam pedem. perij hercle: hac illi spe hoc inceperunt. SY. timet:
Inieci scrupulum homini. SA. o scelera. illuc uide,
Vt in ipso articulo oppressit. emptæ mulieres
Complures, & item hinc alia, quæ porto Cyprum.
Ni eò ad mercatum uenio, damnum maxumum est.
Nunc si hoc omittam, ubi illinc rediero, actum agã.
Nihil est, refrixerit res. nunc demum uenis?
Cur passus? ubi eras? ut sit satius perdere,
Quàm aut hic nũc manere, tam diu, aut tũ persequi.

SY. Iam ne enumerasti, quod ad te rediturum putes?

SA. Hoccine illo dignum est? hoccine incipere Aeschinũ?
Per oppressionem ut hanc mi eripere postulet?

SY. Labascit. unum hoc habeo: uide si satis placet:

Potius, quàm uenias in periclum Sannio,
Serues ne, an perdas totum, diuiduum face.
Minas decem corradet alicunde. SA. hei mihi,
Etiam de ſorte nunc uenio in dubium miſer.
Pudet nihil: omnes dentes labefecit mihi:
Præterea colaphis tuber eſt totum caput.
Etiam inſuper defrudet? nuſquam abeo. SY. ut lubet.
Nunquid uis, quin abeam? SA. immo hercle hoc quæſo Syre,
Vt ut hæc ſunt facta, potius, quàm lites ſequar,
Meum mihi reddat, ſaltem quanti empta eſt. Syre,
Scio te non uſum antehac amicitia mea:
Memorem me dices eſſe, & gratum. SY. ſedulo
Faciam. ſed Cteſiphonem uideo. lætus eſt
De amica. SA. quid, quod te oro? SY. paulliſper mane.

ACTVS SECVNDI SCENA III.

CTESIPHO, SYRVS.

C. ABS quiuis homine, cum eſt opus, beneficium accipere gaudeas:
Verum enimuero id demum iuuat, ſi, quem æquom eſt benefacere, is facit.
O frater frater, quid ego nunc te laudem? ſatis certo ſcio:
Nunquam ita magnifice quicquam dicam, id uirtus quin ſuperet tua:
Itaque unam hanc rem me habere præter alios præcipuam

puam arbitror,
Fratrem homini nemini esse primarum artium ma-
gi' principem.
S. *O Ctesipho.* C. *o Syre, Aeschinus ubi est?* S. *ellum,*
te expectat domi. C. *hem.*
S. *Quid est?* C. *quid sit? illius opera Syre nunc uiuo: fe*
stiuum caput:
Omnia sibi qui post putarit esse præ meo commodo,
Maledicta, famam, meum amorem, & peccatum
in se transtulit,
Nil pote supra. sed quisnam? foris crepuit. S. *ma-*
ne, ipse exit foras.

ACTVS SECVNDI SCENA IIII.

AESCHINVS, SANNIO,
CTESIPHO, SYRVS.

AE. VBI *ille est sacrilegus?* SA. *men' quærit?*
num quidnam effert? occidi:
Nil uideo. AE. *ehem, oportune, te ipsum*
quærito: quid fit Ctesipho?
In tuto est omnis res: omitte uero tristitiam tuam.
C. *Ego illam facile uero omitto, qui quidem te habe-*
am fratrem.
O mi germane, ah uereor coram in os te laudare
amplius,
Ne id assentandi magis, quàm quòd habeam gra-
tum, facere existumes.
AE. *Age inepte, quasi nunc non norimus nos inter nos*

Cteſipho.

Sed hoc mihi dolet, nos pæne ſero ſciſſe, & pæne in eum locum

Rediſſe, ut, ſi omnes cuperent, nihil tibi poſſent auxiliarier.

CT. Pudebat. AE. ah, ſtultitia eſt iſtæc, non pudor, tam ob paruolam

Rem pæne ex patria. turpe dictu. deos quæſo ut iſtæc prohibeant.

CT. Peccaui. AE. quid ait tandem nobis Sannio? S. iam mitis eſt.

AE. Ego ad forum ibo, ut hunc abſoluam: tu intro ad illam Cteſipho.

SA. Syre inſta. S. eamus: nanque hic properat in Cyprum. SA. ne tam quidem,

Quamuis etiam maneo otioſus hic. SY. reddetur, ne time.

SA. At ut omne reddat. S. omne, reddet, tace modo, ac ſequere hac. SA. ſequor.

CT. Heus heus Syre. S. hem quid eſt? CT. obſecro hercle hominem iſtum impuriſſimum

Quam primum abſoluitote, ne, ſi magis iritatus ſiet,

Aliquà ad patrem hoc permanet, atque ego tunc perpetuo perierim.

SY. Non fiet: bono animo eſto. tu cum illa te intus oblecta interim,

Et lectulos iube ſterni nobis, & parari cetera.

Ego iam tranſacta re conuortam me domum cum obſonio.

CT. *Ita quæso: quando hoc bene successit, hilarem hunc sumamus diem.*

ACTVS TERTII SCENA I.

SOSTRATA, CANTHARA.

S. OBSECRO *mea tu nutrix, quid nunc fiet?* CA. *quid fiet, rogas?*
Recte ædepol spero. S. *modo dolores mea tu occipiunt primulum.*
C. *Iam nunc times, quasi nunquam affueris, nunquam tute pepereris.*
S. *Miseram me, neminem habeo, solæ sumus: Geta autem hic non adest;*
Nec habeo quem ad obstetricem mittam, nec qui accersat Aeschinum.
C. *Pol is quidem iam hic aderit: nam nunquam unum intermittit diem,*
Quin semper ueniat. S. *solus mearum miseriarum est remedium.*
C. *E re natæ melius fieri haud potuit, quàm factum est hera:*
Oblatum quando uitium est, quod ad illum attinet potissimum,
Talem, tali genere, tali animo, natum ex tanta familia.
S. *Ita pol est, ut dicis: saluus nobis, deos quæso, ut siet.*

ACTVS TERTII SCENA II.

GETA, SOSTRATA, CANTHARA.

G. NVNC illud est, quod, si omnes omnia sua consilia conferant,
Atque hic malo salutem quærant, auxilij nihil afferant,
Quod mihiq́., heræq́., filiæq́. herili est. uæ misero mihi,
Tot res repente circumuallant, unde emergi nō potest,
Vis, egestas, iniustitia, solitudo, infamia.
Hoccine sæclum? o scelera, o genera sacrilega, o hominem impium.
S. Me miseram, quidnam est, quod sic uideo timidum et properantem Getam?
G. Quem neque fides, neque iusiurandum, neque ulla misericordia
Repressit, neque reflexit, neque quòd partus instabat prope,
Cui miseræ indigne per uim uitium obtulerat. S. non intellego
Satis, quæ loquatur. C. propius obsecro accedamus Sostrata. G. ah,
Me miserū, uix sum cōpos animi: ita ardeo iracundia.
Nihil est, quod malim, quàm illam totam familiam mihi obuiam
Dari, ut iram hanc in eos euomam omnem, dum ægritudo hæc est recens:
Satis mihi id habeā supplicij, dum illos ulciscar modo.

Seni animam primum extinguerem ipsi, qui illud produxit scelus:
Tum autem Syrum impulsorem, uah, quibus illum lacerarem modis.
Sublimem medium arriperem, & capite primum in terram statuerem,
Vt cerebro dispergat uiam:
Adolescēti ipsi oculos eriperē, post hæc præcipitē darē:
Ceteros ruerē, agerē, raperē, tunderē, et prosternerē.
Sed cesso hoc malo heram impertiri propere? S. reuocemus. Geta. G. hem,
Quisquis es, sine me. S. ego sum Sostrata. G. ubi ea est? te ipsam quærito:
Te expecto: oppido oportune te obtulisti mi obuiam
Hera. S. quid est? quid trepidas? G. hei mihi. S. quid festinas mi Geta?
Animum recipe. G. prorsu'. S. quid istuc prorsus ergo est? G. perijmus:
Actum est. S. eloquere obsecro, quid siet. GE. iam. SO. quid iam Geta?
G. *Aeschinus. S. quid ergo is? G. alienu' est a nostra familia. SO. hem,*
Perij, quare? G. amare occepit aliā. S. uæ miseræ mihi.
G. *Neque id occulte fert: a lenone ipsus eripuit palam.*
S. *Satin' hoc certo? G. certe, hisce oculis egomet uidi Sostrata. S. ah,*
Me miseram, quid credas iam? aut cui credas? nostrum ne Aeschinum,
Nostram uitam omnium, in quo nostræ spes, opesq.
omnes

omnes sitæ erant,
Qui sine hac iurabat se unum nũquam uicturum diẽ,
Qui in suo gremio positurũ puerum dicebat, patrẽ ita
Obsecraturum, ut liceret hanc uxorem ducere.
C. *Hera, lacrumas mitte, ac potius, quod ad hanc rem*
opu' porro est, prospice.
Patiamur ne, an narremus cuipiam? C. *au, au mi*
homo, sanun' es?
An hoc proferendum tibi usquam esse uidetur? G. *mi*
hi quidem non placet.
Iam primum, illum alieno animo a nobis esse, res
ipsa indicat.
Nunc si hoc palã proferemus, ille inficias ibit, sat scio;
Tua fama, & gnatæ uita in dubium ueniet. tum
si maxume
Fateatur, cum amet aliam, non est utile hanc illi dari.
Quapropter quoquo pacto tacito est opus. S. *ah mi-*
nime gentium:
Non faciam. G. *quid agis?* S. *proferam.* G. *hem, mea*
Sostrata uide quam rem agas.
S. *Peiore res loco esse non potest, quàm in hoc, quo*
nunc sita est.
Primum indotata est: tum præterea, quæ secunda
ei dos erat,
Periit: pro uirgine dari nuptum non potest: hoc rel-
liquom est,
Si inficias ibit, testis mecum est annulus, quẽ amiserat.
Postremo, quando ego conscia mi sum, a me culpam
hanc procul esse, nec

Pretium,

Pretium, neque rem ullam intercesse illa aut me indignam; experiar Geta.

G. Quid istuc? accedo, ut melius dicas. S. tu, quantum potes, abi,
Atque Hegioni cognato huius rem omnem narrato ordine.
Nam is nostro Simulo fuit summus, & nos coluit maxume.

GE. Nam hercle alius nemo respicit nos. SO. propera tu mea Canthara,
Curre, obstetricem accerse, ut, cum opus sit, ne in mora nobis siet.

ACTVS TERTII SCENA III.

DEMEA.

DE. DISPERII: Ctesiphonem audiui filiũ
Vna affuisse in raptione cum Aeschino.
Id misero restat mihi mali, si illum potest,
Qui alicuius rei est, etiam eũ ad nequitiam abducere.
Vbi ego illum quæram? credo abductum in ganeum
Aliquò. persuasit ille impurus, sat scio.
Sed eccum ire Syrum uideo: hinc scibo iam, ubi siet.
Atque hercle hic de grege illo est: si me senserit
Eum quæritare, nunquam dicet carnufex.
Non ostendam me id uelle.

ACTVS

ACTVS TERTII, SCENA IIII.

SYRVS, DEMEA.

SY. OMNEM rem modo seni,
Quo pacto haberet, enarramus ordine.
Nil quicquã uidi lætius. DE. pro Iupiter.
Hominis stultitiam. SY. collaudauit filium:
Mihi, qui dedissem consilium, egit gratias.
DE. Disrumpor. SY. argentum annumerauit illico:
Dedit præterea in sumptum dimidium minæ:
Id distributum sane est ex sententia. DE. hem,
Huic mandes, si quid recte curatum uelis.
SY. Hem Demea, haud aspexeram te: quid agitur?
DE. Quid agatur? uostram nequeo mirari satis
Rationem. SY. est hercle inepta, ne dicã dolo, atque
Absurda. pisces ceteros purga Dromo:
Congrum istum maximum in aqua sinito ludere
Paullisper: ubi ego uenero, exossabitur:
Prius nolo. DE. hæccine flagitia? SY. mihi quidem non placent:
Et clamo sæpe. salsamenta hæc Stephanio
Fac macerentur pulchre. DE. dij uostram fidem;
Vtrum studio ne id sibi habet, an laudi putat
Fore, si perdiderit gnatum? uæ misero mihi,
Videre uideor iam diem illum, cum hinc egens
Profugiet aliquò militatum. SY. o Demea,
Istuc est sapere, non quod ante pedes modo est,
Videre, sed etiam illa, quæ futura sunt,

Prospi-

Prospicere. DE. *quid? istæc iã pænes uos psaltria est?*
SY. *Ellam intus.* DE. *eho, an domi est habiturus?* SY. *credo, ut est*
Dementia. DE. *hæccine fieri flagitia?* SY. *inepta lenitas*
Patris & facilitas praua. DE. *fratris me quidem*
Pudet, pigetq̃. SY. *nimium inter uos Demea, ac*
Non, quia ades præsens, dico hoc, pernimiũ interest.
Tu, quantus quantus, nihil nisi sapientia es:
Ille futili', somnium. sineres uero illum tuum
Facere hæc? DE. *sinerem illum? aut non sex totis mensibus*
Prius olfecissem, quàm ille quicquam cœperet?
SY. *Vigilantiam tuam tu mihi narras?* DE. *sic siet*
Modo, ut nunc est. S. *ut quisque suum uolt esse, ita est.*
DE. *Quid eum? uidistin' hodie?* S. *tuum ne filium?*
(Abigam hunc rus) iam dudum aliquid ruri agere arbitror
DE. *Sati' scis ibi eum esse?* S. *oh, qui egomet produxi.* DE. *optume est.*
Metui, ne hæreret hic. S. *atque iratum admodum.*
DE. *Quid autem?* S. *adortus iurgio fratrem apud forũ*
De psaltria istac. D. *ain' uero?* S. *uah, nil reticuit:*
Nam, ut numerabatur forte argentum, interuenit
Homo de improuiso, cœpit clamare, Aeschine
Hæccine flagitia facere te? hæc te admittere
Indigna genere nostro? DE. *oh, lacrumo gaudio.*
SY. *Non tu hoc argentum perdis, sed uitam tuam.*

DE. *Saluos sit: ſpero, eſt ſimilis maiorum ſuum.* S. *hui.*
DE. *Syre, præceptorum plenus iſtorum ille.* S. *phi,*
Domi habuit, unde diſceret. DE. *fit ſedulo:*
Nil prætermitto: conſuefacio: denique
Inſpicere, tanquam in ſpeculum, in uitas omnium
Iubeo, atque ex alijs ſumere exemplum ſibi.
Hoc facito. S. *recte ſane.* DE. *hoc fugito.* S. *callide.*
DE. *Hoc laudi eſt.* S. *iſtæc res eſt.* DE. *hoc uitio datur.*
SY. *Probiſſume.* DE. *porro autē.* S. *non hercle otiū eſt*
Nunc mihi auſcultandi: piſces ex ſententia
Nactus ſum: hi mihi ne corrumpantur, cautio eſt:
Nam id nobis tam flagitium eſt, quàm illa Demea
Non facere uobis, quæ modo dixti: &, quod queo.
Conſeruis ad eundem iſtunc præcipio modum.
Hoc ſalſum eſt, hoc aduſtum eſt, hoc lautum eſt parū:
Illud recte, iterum ſic memento: ſedulo
Moneo, quæ poſſum pro mea ſapientia:
Poſtremo, tanquam in ſpeculum, in patinas Demea
Inſpicere iubeo, & moneo quid facto uſu' ſit.
Inepta hæc eſſe, nos quæ facimus, ſentio:
Verum quid facias? ut homo eſt, ita morem geras.
Nunquid uis? DE. *mentem uobis meliorem dari.*
SY. *Tu rus abis hinc?* D. *recte.* S. *nā quid tu hic agas,*
Vbi, ſi quid bene præcipias, nemo obtemperat?
DE. *Ego uero hinc abeo, quando is, quāobrē huc uenerā,*
Rus abijt: illum curo unum: ille ad me attinet:
Quando ita uolt frater, de iſtoc ipſe uiderit.
Sed quis illic eſt, procul quem uideo? eſt ne hic Hegio
Tribulis noſter? ſi ſatis cerno, hercle is eſt,

Vah,

Vah, homo amicu' nobis iam inde a puero. dij boni,
Næ illiusmodi iam magna uobis ciuium
Penuria est. antiqua homo uirtute, ac fide.
Haud cito mali quid ortum ex hoc sit publice.
Quàm gaudeo, ubi etiam huius generis reliquias
Restare uideo. uah, uiuere etiam nunc lubet.
Opperiar hominem hic, ut salutem, & colloquar.

ACTVS TERTII SCENA V.

HEGIO, GETA, DEMEA, PAMPHILA.

HE. PRO *dij immortales, facinus indignum Geta*
Quid narras? GE. *sic est factum.* HE. *ex illan' familia*
Tam illiberale facinus esse ortum? o Aeschine
Pol haud paternum istuc dedisti. DE. *uidelicet*
De psaltria hac audiuit: id illi nunc dolet
Alieno: pater is nihili pendit: hei mihi,
Vtinam hic prope adesset alicubi, atque audiret hæc.
HE. *Ni facient quæ illos æquom est, haud sic auferent.*
GE. *In te spes omnis Hegio nobis sita est:*
Te solum habemus: tu es patronus, tu parens.
Ille tibi moriens nos commendauit senex.
Si deseris tu, perijmus. HE. *caue dixeris:*
Nec faciam, neque me satis pie posse arbitror.
DE. *Adibo. saluere Hegionem plurimum*
Iubeo. HE. *te quærebam ipsum, salue Demea.*
DE. *Quid autem?* HE. *maior filius tuus Aeschinus,*
Quem fratri adoptandum dedisti, neque boni,

Neque

Neque liberalis functus officium uiri est.
DE. Quid istuc? HE. nostrũ amicũ noras Simulũ, atque
Aequalem? DE. quid ni? HE. filiam eius uirginem
Vitiauit. DE. hem. HE. mane, nondũ audisti Demea
Quod est grauissumũ. D. an quicquã est etiã amplius?
H. Vero amplius: nã hoc quidẽ ferundũ aliquo modo est:
Persuasit nox, amor, uinum adolescentia:
Humanum est. ubi scit factum, ad matrem uirginis
Venit ipsus ultro, lacrumans, orans, obsecrans,
Fidem dans, iurans se illam ducturum domum.
Ignotum est, tacitum est, creditum est. uirgo ex eo
Compressu grauida facta est: mensi' hic decimus est:
Ille bonus uir nobis psaltriam, si dijs placet,
Parauit, quicum uiuat, illam deserat.
DE. Pro certon' tu istæc dicis? HE. mater uirginis
In medio est, ipsa uirgo, res ipsa: hic Geta
Præterea, ut captus est seruolorum, non malus,
Neque iners, alit illas, solus omnem familiam
Sustentat: hunc abduce, uinci: quære rem.
GE. Immo hercle extorque, nisi ita factum est Demea:
Postremo non negabit. coram ipsum cedo.
DE. Pudet: nec, quid agam, neque quid huic respondeã,
Scio. PAM. misera me, differor doloribus.
Iuno Lucina fer opem, serua me obsecro. HE. hem.
Numnã illa quæso parturit? G. certe Hegio. H. hem,
Illæc fidem nunc uostram implorat Demea:
Quod uos ius cogit, id uoluntate impetret.
Hæc primum ut fiant, deos quæso, ut uobis decet.
Sin aliter animus uoster est, ego Demea

Summa

Summa ui defendam hanc atque illum mortuum.
Cognatus mihi erat: una a pueris paruoli
Sumus educti: una semper militiæ & domi
Fuimus: paupertatem una pertulimus grauem.
Quapropter nitar, faciam, experiar, denique
Animam relinquam potius, quàm illas deseram.
Quid mihi respondes? D. fratrem conueniam Hegio:
Is quod mihi de hac re dederit consilium, id sequar.
HE. Sed Demea hoc tu facito cum animo cogites,
Quàm uos facillime agitis, quàm estis maxume
Potentes, dites, fortunati, nobiles,
Tam maxume uos æquo animo æqua noscere
Oportet, si uos uoltis perhiberi probos.
DE. Redito: fient, quæ fieri æquom est, omnia.
HE. Decet te facere: Geta duc me intro ad Sostratam.
DE. Non me indicente hæc fiunt: utinam hoc sit modo
Defunctum: uerum nimia illæc licentia
Profecto euadet in aliquod magnum malum.
Ibo, ac requiram fratrem, ut in eum hæc euomam.

ACTVS TERTII SCENA VI.

HEGIO.

H. BONO animo fac sis Sostrata, et istã quod potes
Fac consolere. ego Mitionẽ, si apud forum est,
Cõueniã, atq., ut res gesta est, narrabo ordine.
Si est, ut facturus officium siet suum,
Faciat: sin aliter de hac re eius sententia est;
Respondeat mi, ut, quid agam, quamprimum sciã.

ACTVS QVARTI SCENA I.

CTESIPHO, SYRVS.

CT. IN patrem hinc abijsse rus? S. iam dudum.
A CT. dic sodes. S. apud
Villam est. nunc eum maxume operis aliquid facere credo. CT. utinam quidem.
Quod cum salute eiu' fiat, ita se defatigarit uelim,
Vt triduo hoc perpetuo e lecto prorsus nequeat surgere.
SY. Ita fiat, & istoc si quid potis est rectius. CT. ita. nam hunc diem
Misere nimis perpetuum, ut cœpi, cupio in lætitia degere:
Et illud rus nulla alia caussa tam male odi, nisi quia
Prope est: quòd si abesset longius,
Prius nox oppressisset illic, quàm huc reuorti posset iterum.
Nunc, ubi me illic non uidebit, iam huc recurret, sat scio:
Rogabit me, ubi fuerim: quem ego hodie toto non uidi die.
Quid dicam? S. nihil ne in mente est? CT. nunquam quicquam. S. tanto nequior.
Cliens, amicus, hospes nemo est uobis? CT. sunt: quid postea?
SY. Hisce opera ut data sit. CT. quæ non data sit? non potest fieri. S. potest.

CT.

CT. *Interdiu: sed si hic pernocto, caussæ quid dicã Syre?*
SY. *Vah, quàm uellem etiam noctu amicis operam mos esset dari.*
Quin tu otiosus es: ego illius sensum pulchre calleo.
Cum feruit maxume, tam placidum, quàm ouem, reddo. CT. *quo modo?*
SY. *Laudarier te audit libenter: facio te apud illũ deũ:*
Virtutes narro. CT. *meas?* S. *tuas. homini illico lacrumæ cadunt,*
Quasi puero, gaudio. hem tibi autem. CT. *quidnam est?* S. *lupus in fabula.*
CT. *Pater ne est?* S. *ipsus.* CT. *Syre quid agimus?* S. *fuge modo intro: ego uidero.*
CT. *Si quid rogabit, nusquam tu me: audistin'?* S. *potin' ut desinas?*

ACTVS QVARTI SCENA II.

DEMEA, CTESIPHO, SYRVS.

DE. NAE *ego homo sum infelix. primum fratrẽ nusquam inuenio gentium:*
Præterea autem, dum illum quæro, a uilla mercenarium
Vidi: is filium negat esse ruri: nec, quid agam, scio.
C. *Syre.* S. *quid ais?* C. *men' quærit?* S. *uerum.* C. *perij.* S. *quin tu animo bono es:*
D. *Quid hoc, malũ, infelicitatis? nequeo satis decernere:*
Nisi me credo huic esse natum rei, ferundis miserijs.
Primus sentio mala nostra: primus rescisco omnia.

Primus porro obnuntio: ægre ſolus, ſi quid ſit, fero.
s. Rideo hunc: primum ait ſe ſcire: is ſolus neſcit omnia.
D. Nunc redeo: ſi forte frater redierit, uiſo. C. Syre
Obſecro, uide ne ille huc prorſus ſe irruat. S. etiá taces?
Ego cauebo. C. nunquam hercle hodie ego iſtuc committam tibi.
Nam me iam in cellam aliquam cum illa concludam: id tutiſſimum eſt.
S. Age, tamen ego hunc amouebo. D. ſed eccum ſceleratum Syrum.
S. Non hercle hic quidem durare quiſquam, ſi ſic fit, poteſt.
Scire equidem uolo, quot mihi ſint domini. quæ hæc eſt miſeria? D. quid
Ille gannit? quid uolt? quid ais bone uir? hem, eſt frater domi?
S. Quid, malum, bone uir mihi narras? equidem perij. D. quid tibi eſt?
S. Rogitas? Cteſipho me pugnis miſerũ, et iſtá pſaltriá
Vſque occidit. D. hem, quid narras? S. hem, uide ut diſcidit labrum.
D. Quam ob rem? S. me impulſore hanc emptam eſſe ait. D. non tu eum rus hinc modo
Produxe aiebas? S. factũ: uerũ poſt uenit inſaniẽs.
Nil pepercit. non puduiſſe uerberare hominẽ ſenẽ,
Quem ego modo puerum tantillum in manibus geſtaui meis?
D. Laudo Cteſipho: patriſſas: abi, uirum te iudico.
S. Laudas? næ ille continebit poſthac, ſi ſapiet, manus.

D.

D. Fortiter. S. perquam, quia miseram mulierem & me seruolum,
Qui referire non audebam, uicit, hui, perfortiter.
D. Non potuit melius: idem sensit quod ego, te esse huic rei caput.
Sed est ne frater intus? S. non est. D. ubi illum quæram, cogito.
S. Scio ubi sit, uerum hodie nunquam monstrabo. D. hem quid ais? S. ita.
D. Diminuetur tibi quidem iam cerebrum. S. at nomen nescio
Illius hominis, sed locũ noui ubi sit. D. dic ergo locũ.
S. Nostin' porticum apud macellum hanc deorsum? D. quid ni nouerim?
S. Præterito hac recta platea sursum: ubi eò ueneris,
Cliuos deorsum uorsum est, hac te præcipitato: postea
Est ad hanc manum sacellum: ibi angiportum propter est.
D. Quonam? S. illic, ubi etiam caprificu' magna est: nostin'? D. noui. S. hac pergito.
D. Id quidem angiportum non est peruium. S. uerum hercle. uah,
Censen' hominẽ me esse? erraui, in porticũ rursum, redi.
Sane hac multo propius ibis, & minor est erratio.
Scin' Cratini huius ditis ædes? D. scio. S. ubi eas præterieris,
Ad sinistram hac recta platea; ubi ad Dianæ ueneris,
Ito ad dextram: prius, quàm ad portam uenias, apud ipsum lacum

Est pistrilla, & exaduorsum est fabrica, ibi est. D. *quid ibi facit?*
S. *Lectulos in sole iligneis pedibus faciundos dedit,*
Vbi potetis uos. D. *sane bene. sed cesso ad eũ pergere?*
S. *I sane: ego te exercebo hodie, ut dignus es, silicerniũ.*
Aeschinus odiose cessat: prandium corrumpitur:
Ctesipho autem in amore est totus. ego iam perspiciam mihi:
Nam iam adibo, atque unum quodque, quod quidem erit bellissimum,
Carpam, & cyathos sorbillans paullatim hunc producam diem.

ACTVS QVARTI SCENA III.

MITIO, HEGIO.

M. EGO *in hac re nihil reperio, quam ob rem lauder tantopere Hegio.*
Meum officium facio: quod peccatum a nobis ortum est, corrigo:
Nisi si me in illo credidisti esse hominum numero, qui ita putant
Sibi fieri iniuriam si quã fecere ipsi. ultro expostulant,
Et ultro accusant: id quia non est a me factum, agi' gratias?
H. *Ah, minime: nunquam te aliter, atque es, in animum induxi meum.*
Sed quæso, ut una mecũ ad matrẽ uirginis eas Mitio,
Atque istæc eadẽ, quæ mihi dixti, tute dicas mulieri,

Suſpicionem hanc propter fratrem eius eſſe, & illam pſaltriam:

M. Si ita æquom cenſes, aut ſi ita opus eſt facto, eamus.
H. bene facis:
Nam & illi animum iam relleuabis, quæ dolore, ac miſeria
Tabeſcit; et tu officio fueris functus. ſed ſi aliter putas,
Egomet narrabo quæ mihi dixti. M. immo ego ibo.
H. bene facis:
Omnes, quibu' res ſunt minu' ſecundæ, magi' ſunt neſcio quo modo
Suſpectioſi: ad contumeliam omnia accipiunt magis:
Propter ſuá impotentiam, ſe ſemper credunt neglegi.
Quapropter te ipſum purgare ipſis coram, placabilius eſt.

M. Et recte, & uerum dicis. H. ſequere me ergo hac intro. M. maxume.

ACTVS QVARTI SCENA IIII.

AESCHINVS.

AE. DISCRVCIOR animi. hoccine de improuiſo mali mihi obijci
Tantum, ut neque quid de me faciam, neque quid agam, certum ſiet?
Membra metu debilia ſunt: animus timore obſtupuit: pectore
Conſiſtere nihil conſilij quicquá poteſt. Vah quo modo
Me ex hac turba expediam? tanta nunc ſuſpectio de

me incidit,
Neque ea immerito. Sostrata credit, mihi me emisse hanc psaltriam:
Anus indicium id fecit mihi.
Nam ut hinc forte ea ad obstetricem missa erat, ubi eam uidi, illico
Accedo, rogito, Pāphila quid agat, iam partus assiet:
Eo ne obstetricem accersat. illa exclamat, abi, abi, iam Aeschine
Sati' diu uerba dedisti: satis ad hoc tua nos frustrata est fides.
Hem, quid istuc obsecro inquam est? ualeas, habeas illam quæ placet.
Sensi illico id illas suspicari: sed me repressi tamen,
Ne quid de fratre garrulæ illi dicerem, ac fieret palā.
Nunc quid faciam? dicam ne fratris esse hanc? quod minime est opus
Vsquam efferri. age, omitto: fieri potis est, uti ne quà exeat:
Ipsum id metuo uti credāt: tot cōcurrunt uerisimilia:
Egomet rapui: ipse egomet solui argentum: ad me abducta est domum.
Hæc adeo mea culpa fateor fieri. non me hanc rem patri, ut ut
Erat gesta, indicasse: exorassem ut eam ducerē domū.
Cessatum est usque adhuc: nunc iam porro Aeschine expergiscere:
Nunc hoc primum est: ad illas ibo, ut purgem me accedam ad fores:

Perij,

Perij, horresco semper, ubi pultare hasce occipio
fores miser.
Heus, heus: Aeschinus ego sum, aperite aliquis a-
ctutum ostium.
Prodit nescio quis, concedam huc.

ACTVS QVARTI SCENA V.

MITIO, AESCHINVS.

M. ITA uti dixi, Sostrata
Facite: ego Aeschinum conueniam, ut, quo
modo acta hæc sint, sciat.
Sed quis ostium hoc pultauit? AE. *pater hercle est:*
perij. M. *Aeschine.*
AE. *Quid huic hic negoti est?* M. *tu ne has pepulisti fo-*
res? tacet.
Cur hunc aliquantisper non ludo? melius est:
Quandoquidé hoc nunquam mihi ipse uoluit credere.
Nil mihi respondes? AE. *non equidé istas, quod sciam.*
M. *Ita? nam mirabar quid hic negoti esset tibi.*
Erubuit: salua res est. AE. *dic sodes pater,*
Tibi uero quid istic est rei? M. *nihil mihi quidem.*
Amicus quidam me a foro abduxit modo
Huc aduocatum sibi. AE. *quid?* M. *ego dicam tibi.*
Habitant hic quædam mulieres pauperculæ:
Opinor eas non nosse te, & certe scio:
Neque enim diu huc commigrarunt. AE. *quid tum*
postea?
M. *Virgo est cum matre.* AE. *perge.* M. *hæc uirgo or-*
ba

ba est patre:
Hic meus amicus illi genere est proxumus:
Huic leges cogunt nubere hác. AE. *perij.* M. *quid est?*
AE. *Nil: recte: perge.* M. *is uenit, ut secum auehat:*
Nam habitat Mileti. AE. *hem, uirginem ut secum auehat?*
M. *Sic est.* AE. *Miletum usque obsecro?* M. *ita.* AE. *animo male est.*
Quid ipsæ? quid aiũt? M. *quid istas censes? nihil enim.*
Commenta mater est, esse ex alio uiro
Nescio quo puerum natum, neque eum nominat:
Priorem esse illum, non oportere huic dari.
AE. *Eho non ne hæc iusta tibi uidentur postea?*
M. *Non.* AE. *obsecro non? an illam hinc abducet pater?*
M. *Qui ni illam abducat?* AE. *factum a uobis duriter,*
Immisericorditerq́., atque etiam, si est pater
Dicendum magis aperte, illiberaliter.
M. *Quam ob rẽ?* AE. *rogas me? quid illi tandem creditis*
Fore animi misero, qui illi consueuit prius,
(Qui infelix, haud scio, an illam misere nunc amat)
Cum hanc sibi uidebit præsens præsenti eripi,
Abduci ab oculis? facinus indignum pater.
M. *Qua ratione istuc? quis despondit? quis dedit?*
Cui, quando nupsit? auctor his rebus quis est?
Cur duxit alienam? AE. *an sedere oportuit*
Domi uirginem tam grandem, dum cognatus hic
Illinc ueniret expectantem? hæc mi pater
Te dicere æquom fuit, & id defendere.
M. *Ridicule, aduorsum ne illum caussam dicerem,*

Cui

Cui ueneram aduocatus? sed quid Aeschine
Nostra? aut quid nobis cum illis? abeamus. quid est?
Quid lacrumas? AE. pater obsecro, ausculta. M. Aeschine audiui omnia,
Et scio: nã amo te: quo magis, quæ agi, curæ sunt mihi.
AE. Ita uelim me promerẽtẽ ames, dum uiuas, mi pater,
Vt me hoc delictum admisisse in me id mihi uehementer dolet,
Et me tui pudet. M. credo hercle: nam ingenium noui tuum
Liberale: sed uereor ne indiligens nimium sies.
In qua ciuitate tandem te arbitrare uiuere?
Virginem uitiasti, quam te ius non fuerat tangere.
Iam id peccatum primum magnum, magnum, at humanum tamen.
Fecere alij sæpe, item boni. at postquam euenit, cedo,
Nunquid circũspexti? aut nũquid tute prospexti tibi,
Quid fieret? quà fieret? si te ipsum mihi puduit dicere:
Quà resciscerem? hæc dum dubitas, menses abierunt decem.
Prodidisti & te, & illam miseram, & gnatum, quod quidem in te fuit.
Quid? credebas, dormienti hæc tibi confecturos deos?
Et sine tua opera illã in cubiculum iri deductũ domũ?
Nolim ceterarum rerum te socordem eodem modo.
Bono animo es, duces uxorem hanc. AE. hem. M. bono animo es, inquam. AE. pater
Obsecro num ludis tu nunc me? M. ego te? quam ob rem? AE. nescio.

Nisi,

Nisi, quia tam misere hoc esse cupio uerum, eo uereor magis.

MI. Abi domum, ac deos comprecare, ut uxorem accersas: abi.

AE. Quid? iam ne uxorem? M. iam. AE. iam? M. iam quantum pote. AE. di me pater

Omnes oderint, ni magi' te, quàm oculos nunc amo meos.

MI. Quid? quàm illam? AE. æque. MI. perbenigne. AE. quid? ille ubi est Milesius?

MI. Abijt, perijt, nauem ascendit: sed cur cessas? AE. abi pater:

Tu potius deos comprecare: nam tibi eos certe scio,

Quo uir melior multo es quàm ego sum, obtemperaturos magis.

MI. Ego eo intro, ut, quæ opu' sunt, parentur: fac tu, ut dixi, si sapis.

AE. Quid hoc negoti? hoc est patrem esse, aut hoc est filium esse?

Si frater, aut sodalis esset, qui magi' morem gereret?

Hic non amandus? hiccine non gestandus in sinu est? hem,

Itaque adeo magnam mi iniecit sua commoditate curam,

Ne forte imprudés faciam, quod nolit. sciens cauebo.

Sed cesso ire intro, ne mora meis nuptijs egomet sim?

ACTVS

ACTVS QVARTI SCENA VI.

DEMEA.

DE. DEFESSVS *sum ambulando. ut Syre te cum tua*
Monstratione magnus perdat Iuppiter.
Perreptaui usque omne oppidum ad portam, ad lacũ,
Quò non? neque fabrica ulla erat, neque fratrẽ homo
Vidisse aiebat quisquam. nunc uero domi
Certum obsidere est usque, donec redierit.

ACTVS QVARTI SCENA VII.

MITIO, DEMEA.

MI. IBO, *illis dicam nullam esse in nobis moram.*
DE. *Sed eccum ipsum. te iam dudũ quæro Mitio.*
MI. *Quidnam?* DE. *fero alia flagitia ad te ingentia*
Boni illius adolescentis. M. *ecce autem.* DE. *noua,*
Capitalia. M. *ohe, iam.* D. *nescis qui uir sit.* M. *scio.*
DE. *Ah stulte, tu de psaltria me somnias*
Agere? hoc peccatum est in uirginem ciuem. M. *scio.*
DE. *Eho, scis, et patere?* M. *quid ni patiar?* D. *dic mihi,*
Non clamas? non insanis? M. *non. malim quidem.*
DE. *Puer natus est.* M. *dij bene uortant.* DE. *uirgo nihil habet.*
M. *Audiui.* DE. *& ducenda indotata est?* M. *scilicet.*
DE. *Quid nunc futurum est?* M. *id enim, quod res*
ipsa

ipsa fert:
Illinc huc transferetur uirgo. D. o Iupiter,
Istoccine pacto oportet? M. quid faciam amplius?
DE. Quid facias, rogitas? si non re ipsa tibi dolet,
Simulare certe est hominis. M. quin iam uirginem
Despondi: res composita est: fiunt nuptiæ:
Dempsi metum omnem: hæc magis sunt hominis.
DE. ceterum
Placet tibi factum Mitio? M. non, si queam
Mutare: nunc, cum non queo, æquo animo fero.
Ita uita est hominum, quasi, cum ludas tesseris;
Si illud, quod est maxume opus iactu, non cadit,
Illud, quod cecidit forte, id arte ut corrigas.
DE. Corrector: nempe tua arte uiginti minæ
Pro psaltria periere: quæ, quantum potest,
Aliquò abijcienda est, si non pretio, at gratijs.
M. Neque est, neque illam sane studeo uendere.
DE. Quid igitur facies? M. domi erit. D. pro diuum fidẽ,
Meretrix, & mater familias una in domo?
M. Cur non? DE. sanum ne te credis esse? M. equidem arbitror.
DE. Ita me dij ament, ut uideo ego tuam ineptiam,
Facturum credo, ut habeas quicum cantites.
M. Cur non? DE. & noua nupta eadem hæc discet? M. scilicet.
DE. Tu inter eas restim ductans saltabis. M. probe:
Et tu nobiscum una, si opus sit. DE. hei mihi,
Non te hæc pudent? M. iam uero omitte Demea
Tuam istanc iracundiam, atque ita, uti decet,

Hi-

Hilarum, ac lubentem fac te in nati nuptijs.
Ego hos conueniam, post huc redeo. DE. o Iupiter.
Hanccine uitam? hoscine mores? hanc dementiam?
Vxor sine dote ueniet: intus psaltria est:
Domu' sumptuosa: adolescens luxu perditus:
Senex delirans: ipsa, si cupiat, Salus
Seruare prorsus non potest hanc familiam.

ACTVS QVINTI SCENA I.

SYRVS, DEMEA.

SY. DEPOL Syrisce te curasti molliter,
Ae Lauteq. munus administrasti tuum:
Abi. sed postquam intus sum omnium rerum satur,
Prodeambulare huc libitum est. DE. illud sis uide
Exemplum disciplinæ. SY. ecce autem hic adest senex
Noster. quid fit? quid tu es tristis? DE. ohe scelus.
SY. Eho iam tu uerba fundis hic, sapientia?
DE. Tun'? si meus esses. SY. dis quidem esses Demea,
Ac tuam rem constabilisses. DE. exēplum omnibus,
Curarem, ut esses. S. quamobrem? quid feci? DE. rogas?
In ipsa turba, atque in peccato maxumo,
Quod uix sedatum satis est, potastis scelus,
Quasi re bene gesta. SY. sane nollem huc exitum.

ACTVS QVINTI SCENA II.

DROMO, SYRVS, DEMEA.

DR. HEVS *Syre, rogat te Ctesipho ut redeas.*
SY. *abi.*
DE. *Quid Ctesiphonem hic narrat?* SY. *nihil.*
DE. *eho carnufex,*
Est Ctesipho intus? SY. *non est.* DE. *cur hic nominat?*
SY. *Est alius quidam parasitaster paruolus,*
Nostin'? DE. *iam scibo.* SY. *quid agis? quò abis?*
DE. *mitte me.*
SY. *Noli inquam.* DE. *non manum abstines mastigia?*
An tibi mauis cerebrum dispergi hic? SY. *abijt.*
Aedepol comessatorem haud sane commodum,
Præsertim Ctesiphoni. quid ego nunc agam?
Nisi, dum hæ silescunt turbæ, interea in angulum
Aliquò abeam, atque edormiscam hoc uilli. sic agam.

ACTVS QVINTI SCENA III.

MITIO, DEMEA.

MI. PARATA *a nobis sunt, ut dixi, Sostrata,*
Vbi uis. quisnam a me pepulit, tam grauiter fores?
DE. *Hei mihi, quid faciam? quid agam? quid clamem, aut querar?*
O cælum, o terra, o maria Neptuni. M. *hem tibi,*
Resciuit omnem rem: id nunc clamat: ilicet:

Paratæ lites: ſuccurrendum eſt. DE. *eccum adeſt*
Communis corruptela noſtrum liberum.
M. *Tandem reprime iracundiam, atque ad te redi.*
D. *repreſſi, redij, mitto maledicta omnia:*
Rem ipſam putemus. dictum inter nos hoc fuit,
Ex te adeo eſt ortum, ne tu curares meum,
Ne ue ego tuum. reſponde. M. *factum eſt, non nego.*
D. *Cur nunc apud te potat? cur recipis meum?*
Cur emis amicam Mitio? nam qui minus
Mihi idem ius æquom eſt eſſe, quod mecum eſt tibi?
Quando ego tuum non curo, ne cura meum.
M. *Non æquom dicis, non: nam uetus uerbum hoc quidem eſt,*
Communia eſſe amicorum inter ſe omnia.
D. *Facete: nunc demum iſtæc nata oratio eſt.*
M. *Auſculta paucis, niſi moleſtum eſt, Demea.*
Principio, ſi id te mordet, ſumptum filij
Quem faciunt, quæſo facito hæc tecum cogites.
Tu illos duos olim pro re tollebas tua,
Quòd ſatis putabas tua bona ambobus fore,
Et me tum uxorem credidiſti ſcilicet
Ducturum: eandem illam rationẽ antiquam obtine:
Conſerua, quære, parce fac quamplurimum
Illis relinquas: gloriam tu iſtam obtine:
Mea, quæ præter ſpem euenere, utantur ſine.
De ſumma nihil decedet: quod hinc acceſſerit,
Id de lucro putato eſſe. omnia ſi hæc uoles
In animo uere cogitare Demea,
Et mihi, & tibi, & illis dempſeris moleſtiam.

 D. *Mitto*

D. Mitto rem consuetudine ipsorum. M. mane:
Scio istuc ibam. multa in homine Demea
Signa insunt, ex quibu' coniectura facile fit,
Duo cum idem faciunt, sæpe ut possis dicere,
Hoc licet impune facere huic, illi non licet:
Non quod dissimilis res sit, sed quòd, qui facit:
Quæ ego esse in illis uideo, ut confidam fore ita,
Vt uolumus. uideo eos sapere, intellegere, in loco
Vereri, inter se amare: scire est liberum
Ingenium atque animum: quouis illos tu die
Reducas. at enim metuas, ne ab re sint tamen
Omissiores paullo. o noster Demea,
Ad omnia alia ætate sapimus rectius:
Solum unum hoc uitium affert senectus hominibus;
Attentiores sumus ad rem omnes, quàm sat est:
Quod illos sat ætas acuet. D. ne nimium modo
Bonæ tuæ istæ nos rationes Mitio,
Et tuus iste animus æquus subuortat. MI. tace,
Non fiet. mitte iam istæc: da te hodie mihi:
Exporge frontem. D. scilicet, ita tempus fert,
Faciundum est: ceterum rus cras cum filio
Cum primo lucu. M. immo de nocte censeo:
Hodie modo hilarum fac te. D. & istam psaltriam
Vna illuc mecum hinc abstraham. MI. pugnaueris.
Eo prorsus pacto illic alligaris filium.
Modo facito, ut illá serues. D. ego istuc uidero: atque
Illi fauillæ plena, fumi, ac pollinis
Coquendo sit faxo, & molendo: præter hæc,
Meridie ipso, faciam, ut stipulam colligat:

Tam excoctam reddam, atque atram, quàm carbo est. MI. *placet.*
Nunc mihi uidere sapere. atque equidem filium,
Tum etiam si nolit, cogas, cum illa una cubet.
DE. *Derides? fortunatus, qui isto animo sies:*
Ego sentio. MI. *ah pergis ne?* D. *iam iam desino.*
MI. *I ergo intro, &, cui opus rei est, hilarem hunc sumamus diem.*

ACTVS QVINTI SCENA IIII.

DEMEA.

DE. NVNQVAM *ita quisquam bene subducta ratione ad uitam fuit,*
Quin res, ætas, usus semper aliquid apportet noui,
Aliquid moneat, ut illa, quæ te scire credas, nescias,
Et, quæ tibi putaris prima, in experiundo repudies.
Quod mi euenit nunc: nam ego uitam duram, quam uixi usque adhuc,
Prope iam excurso spatio mitto: id quamobrem? re ipsa repperi
Facilitate nihil homini esse melius, neque clemẽtia. id
Esse uerum, ex me, atque ex fratre cuiuis facile est noscere.
Vitam ille suam semper egit in otio, in conuiuijs:
Clemens, placidus, nulli lædere os, arridere omnibus:
Sibi uixit: sibi sumptũ fecit: omnes bene dicunt, amãt.
Ego ile agrestis, sæuus, tristis, parcus, truculentus,

tus, tenax,

Duxi uxorem: quam ibi miseriam uidi? nati filij,
Alia cura: porro autẽ, illis dũ studeo ut quãplurimũ
Facerem, contriui in quærundo uitam, atque ætatem meam:
Nunc exacta ætate hoc fructi pro labore ab ijs fero,
Odium. ille alter sine labore patria potitur commoda:
Illũ amant, me fugitant: illi credunt consilia omnia:
Illũ diligunt: apud illũ sunt ambo, ego desertu' sum:
Illum, ut uiuat, optant, meam autem mortem expectant scilicet:
Ita eos meo labore eductos maxumo, hic fecit suos
Paullo sumptu: miseriam omnem ego capio, hic potitur gaudia.
Age age, nunc experiamur contra hæc ecquid ego possiem
Blãde dicere, aut benigne facere, quando eò prouocat.
Ego quoque a meis me amari, et magnipendi postulo.
Si id fit dãdo, atque obsequẽdo, noẽ posteriores feram.
Deerit: id mea minime refert, qui sum natu maxumus.

ACTVS QVINTI SCENA V.

SYRVS, DEMEA.

S. HEVS Demea, rogat frater, ne abeas lõgius.
D. Quis homo? o Syre noster, salue, quid fit? quid agitur?
S. Recte. D. optume est. iam nũc hæc tria primũ addidi

Præter

Præter naturam: o noſter, quid fit? quid agitur?
Seruom haud illiberalem præbes te, & tibi
Lubens bene faxim. S. *gratiã habeo.* D. *atqui Syre*
Hoc uerum eſt, & ipſa re experiere propediem.

ACTVS QVINTI SCENA VI.

GETA, DEMEA.

G. HERA, *ego hinc ad hos prouiſam, quàm mox uirginem*
Accerſant. ſed eccum Demeam. ſaluos ſies.
D. *Oh, qui uocare?* G. *Geta.* D. *Geta, hominem maxumi*
Pretij eſſe hodie te iudicaui animo meo:
Nam is mihi eſt profecto ſeruus ſpectatus ſatis,
Cui dominus curæ eſt, ita ut tibi ſenſi Geta:
Et tibi ob eam rem, ſi quid uſus uenerit,
Lubens bene faxim. meditor eſſe affabilis,
Et bene procedit. G. *bonus es, cum hæc exiſtumas.*
D. *Paullatim plebem primulum facio meam.*

ACTVS QVINTI SCENA VII.

AESCHINVS, DEMEA, SYRVS, GETA.

AE. OCCIDVNT *me, qui dum nimi' ſanctas nuptias*
Student facere, in apparãdo conſumũt diẽ.
D. *Quid agitur Aeſchine?* AE. *hem pater mi, tu hic eras?*
D. *Tuus hercle uero & animo, & natura pater,*
Qui te plus quàm oculos hoſce: ſed cur non domum

Vxorem accersis? AE. *cupio: uerũ hoc mihi mora est,*
Tibicina, & hymenæum qui cantent. D. *eho,*
Vin' tu huic seni auscultare? AE. *quid?* D. *missa hæc face,*
Hymenæum, turbam, lampadas, tibicinas:
Atque hanc in horto maceriam iube dirui
Quantum potest, hac transfer, unam fac domum:
Traduc et matrẽ, et familiã omnẽ ad nos. AE. *placet*
Pater lepidissime. D. *euge, iam lepidus uocor.*
Fratri ædes fient peruiæ: turbam domum
Adducet, sumptum admittet: multa: quid mea?
Ego lepidus ineo gratiam: iube nunc iam
Dinumeret illi Babylo uiginti minas.
Syre, cessas ire, ac facere? S. *quid ago?* D. *dirue:*
Tu, illas, abi, & traduce. G. *dij tibi Demea*
Bene faxint, cum te uideo nostræ familiæ
Tam ex animo factum uelle. D. *dignos arbitror.*
Tu quid ais? AE. *sic opinor.* D. *multo rectiu' est,*
Quàm illam puerperam nunc duci huc per uiam
Aegrotam. AE. *nihil enim uidi melius mi pater.*
D. *Sic soleo: sed eccum Mitio egreditur foras.*

ACTVS QVINTI SCENA VIII.

MITIO, DEMEA, AESCHINVS.

MI. IVBET *frater? ubi is est? tu iubes hoc Demea?*
D. *Ego uero iubeo, & in hac re, & alijs omnibus*

Quá-

Quammaxume unam facere nos hanc familiam,
Colere, adiuuare, adiungere. AE. *ita quæso pater.*
M. *Haud aliter censeo.* DE. *immo hercle ita nobis decet.*
Primum huius uxoris est mater. M. *est: quid postea?*
D. *Proba, & modesta.* M. *ita aiunt.* D. *natu grãdior.*
M. *Scio.* D. *parere iam diu hæc per annos non potest:*
Nec, qui eam respiciat, quisquam est: sola est. M. *quam hic rem agit?*
D. *Hanc te æquom est ducere, et te operã, ut fiat, dare.*
M. *Me ducere autem?* D. *te.* M. *me?* D. *te, inquam.* M. *ineptis.* D. *si tu sis homo,*
Hic faciat. AE. *mi pater.* M. *quid? tu asine huic auscultas?* D. *nihil agis.*
Fieri aliter non pote. M. *deliras.* AE. *sine te exorem mi pater.*
M. *Insanis? aufer te.* D. *age, da ueniam filio.* M. *sati' sanus es?*
Ego nouus maritus anno demũ quinto et sexagesimo
Fiam, atque anum decrepitam ducam? id ne estis auctores mihi?
AE. *Fac: promisi ego illis.* M. *promisti autem? de te largitor puer.*
D. *Age, si quid te maius oret?* M. *quasi non hoc sit maxumum.*
D. *Age, da ueniam.* AE. *ne grauare.* D. *fac, promitte.* M. *non omittis?* AE. *non,*
Nisi exorem. M. *uis hæc quidem est.* D. *age, age, prolixe Mitio.*
M. *Etsi hoc mihi prauom, ineptum, absurdum, atque*

 alie-

alienum a uita mea
Videtur, si uos tantopere istuc uoltis, fiat. AE. bene facis:
Merito te amo. D. uerum quid? quid ego dicam? hoc confit quod uolo.
Quid nunc quod restat? Hegio cognatus his est proxumus,
Affinis nobis, pauper: bene nos aliquid facere illi decet.
M. Quid facere? D. agelli hic est sub urbe paullum, quod locitas foras:
Huic demus, qui fruatur. M. paullum id autem? D. si multum, tamen
Faciundum est: pro patre huic est, bonus est, noster est, recte datur.
Postremo non meum illud uerbum facio, quod tu Mitio
Bene, & sapienter dixti dudum: uitium commune omnium est,
Quòd nimium ad rem in senecta attenti sumns. hanc maculam nos decet
Effugere. dictum est uere, & re ipsa fieri oportet, Mitio.
M. Quid istuc est? dabitur quidem, quando hic uolt, Aeschine. AE. mi pater.
D. Nunc tu mihi es germanus pariter corpore, & animo. M. gaudeo.
D. Suo sibi hunc gladio iugulo.

ACTVS QVINTI SCENA IX.

SYRVS, DEMEA, MITIO, AESCHINVS.

S. ACTVM est, quod iusti Demea.
D. F· Frugi homo es. ædepol hodie mea quidem sententia
Iudico, Syrum fieri æquom liberũ. M. istunc liberũ?
Quodnam ob factum? D. multa. S. o noster Demea, æpol uir bonu' es:
Ego istos uobis usque a pueris curaui ambos sedulo,
Docui, monui, bene præcepi semper quæ potui omnia.
D. Res apparet. & quidem hæc porro, obsonare, cũ fide
Scortum adducere, apparere de die conuiuium:
Non mediocris hominis hæc sunt officia. S. o lepidum caput.
D. Postremo hodie in psaltria ista emunda hic adiutor fuit,
Hic curauit: prodesse æquom est: alij meliores erunt,
Denique hic uolt fieri. M. uin' tu hoc fieri? AE. cupio. M. si quidem
Tu uis, Syre eho accede huc ad me, liber esto. S. bene facis:
Omnibu' gratiam habeo, & seorsum tibi præterea Demea.
D. Gaudeo. AE. & ego. S. credo: utinam hoc perpetuũ fiat gaudium, ut
Phrygiam uxorem meam una mecum uideam liberam. D. optumam

Mulierẽ

Mulierem quidẽ. S. & quidẽ nepoti tco, huius filio,
Hodie prima mammã dedit hæc. D. hercle uero serio,
Siquidem prima dedit, haud dubium quin emitti æquom siet.
M. Ob eam rem? D. ob eam: postremo a me argentum, quanti est, sumito.
S. Dij tibi Demea omnes semper omnia optata afferãt.
M. Syre, processisti hodie pulchre. D. siquidem porro Mitio
Tu tuum officium facies, atque huic aliquid paullum præ manu
Dederis, unde utatur. reddet tibi cito. M. istoc uilius.
AE. Frugi homo est. S. reddam hercle. da modo. AE. age pater. M. post consulam.
D. Faciet. S. o uir optime. AE. o pater mi festiuissime.
M. Quid istuc? quæ res tã repente mores mutauit tuos?
Quod proluuium? quæ istæc subita est largitas? D dicam tibi.
Vt id ostenderem, quòd te isti facilem, & festiuum putant,
Id non fieri ex uera uita, neque adeo ex æquo & bono,
Sed ex assentando, indulgendo, & largiendo Mitio.
Nunc adeo si ob eam rem uobis mea uita inuisa est Aeschine,
Quia non iusta iniusta prorsus omnia omnino obsequor:
Missa facio, effundite, emite, facite quod uobis lubet.
Sed si id uoltis potius, quæ uos propter adolescentiam
Minu'

Minu' uidetis, magis impense cupitis, consulitis parum,
Hæc reprehendere, & corrigere me; obsecundare in loco:
Ecce, qui id faciam uobis. AE. *tibi pater permittimus:*
Plus scis, quid facto opus est. sed de fratre quid fiet? D. *sino*
Habeat. finem in istac faciat. M. *istuc recte. Plaudite.*

Hecyram in suum, id est, in ultimum locum reiecimus.

FABULAE INTERLOCUTORES.

Phormio	*parasitus.*
Demipho	*senex.*
Antipho	*adolescens.*
Geta	*seruus.*
Dorio	*leno.*
Chremes	*senex.*
Phædria	*adolescens.*
Dauus	*seruus.*
Sophrona	*nutrix.*
Nausistrata	*matrona.*
Aegio,	
Cratinus,	*aduocati.*
Crito,	

ACTA LVDIS ROMANIS, L. POSTVMIO ALBINO, L. CORNELIO MERVLA AEDIL. CVR. EGERE L. AMBIVIVS TVRPIO, L. ATILIVS PRAENESTINVS. MODOS FECIT FLACCVS CLAVDII. TIBIIS IMPARIB. TOTA GRAECA APOLLODORV. EPIDICAZOMENOS. FACTA IIII, C. FANNIO, M. VALERIO COS.

C. SVLPICII APOLLINARIS PERIOCHA.

CHREMETIS frater aberat peregre Demipho
Relicto Athenis Antiphone filio.
Chremes clam habebat Lemni uxorem, & filiam,
Athenis aliam coniugem, & amantem unice
Gnatum fidicinam. mater e Lemno aduenit
Athenas: moritur: uirgo sola (aberat Chremes)
Funus procurat. ibi eam uisam Antipho
Cum amaret, opera parasiti uxorem accipit.
Pater, & Chremes reuersi fremere: dein minas
Triginta dant parasito, ut illam coniugem
Haberet ipse. argento hoc emitur fidicina.
Vxorem retinet Antipho a patruo agnitam.

PROLOGVS.

POSTQVAM poeta uetus poetam non potest
Retrahere a studio, & transdere hominem in otium,
Maledictis deterrere, ne scribat, parat:

Qui

Qui ita dictitat, quas antehac fecit fabulas,
Tenui esse oratione, & scriptura leui,
Quia nusquam scripsit insanum adolescentulum
Ceruam uidere fugere, & sectari canes,
Et eam plorare, orare ut subueniat sibi.
Quòd si intellegeret, olim cum stetit noua,
Actoris opera magis stetisse, quàm sua:
Minu' multo audaciter, quàm lædit, læderet;
Et magi' placerent, quas fecisset fabulas.
Nunc si quis est, qui hoc dicat, aut sic cogitet,
Vetu' si poeta non lacessisset prior,
Nullum inuenire prologum potuisset nouus
Quem diceret, nisi haberet, cui malediceret:
Is sibi responsum hoc habeat; in medio omnibus
Palmam esse positam, qui autem tractant musicam.
Ille ad famem hunc ab studio studuit reicere:
Hic respondere uoluit, non lacessere.
Benedictis si certasset, audisset bene:
Quod ab ipsó allatum est, sibi esse id rellatum putet.
De illo iam finem faciam dicundi mihi,
Peccandi cum ipse de se finem non facit.
Nunc quid uelim, animum attendite. apporto nouā
Epidicazomenon quam uocant comœdiam
Græci, Latini Phormionem nominant;
Quia primas partes qui aget, is erit Phormio
Parasitus, per quem res agetur maxume.
Voluntas uostra si ad poetam accesserit,
Date operam, adeste æquo animo per silentium;
Ne simili utamur fortuna, atque usi sumus,

Cum per tumultum noster grex motus loco est:
Quem actoris uirtus nobis restituit locum,
Bonitasq́. uostra adiutans, atque æquanimitas.

ACTVS PRIMI SCENA I.

DAVVS.

D. AMICVS *summus meus, et popularis Geta*
Here ad me uenit: erat ei de ratiuncula
Iam pridẽ apud me relliquum pauxillulum
Nummorum: id ut conficerem. confeci: affero.
Nam herilem filium eius duxisse audio
Vxorem: ei credo munus hoc conraditur.
Quàm inique comparatum est ij, qui minus habent,
Vt semper aliquid addant diuitioribus.
Quod ille unciatim uix demenso de suo,
Suum defrudans genium, comparsit miser,
Id illa uniuersum abripiet, haud existumans
Quanto labore partum. porro autem Geta
Ferietur alio munere, ubi hera pepererit:
Porro alio autem, ubi erit puero natalis dies,
Vbi initiabunt: omne hoc mater auferet:
Puer caussa erit mittundi. sed uideon' Getam?

ACTVS PRIMI SCENA II.

GETA, DAVVS.

G. SI QVIS *me quæret rufus.* D. *præsto est, desine.* G. *oh,*
At ego obuiam conabar tibi Daue. D. *accipe, hem:*

Lectum eſt, conueniet numerus, quantum debui.
G. *Amo te, & non neglexiſſe habeo gratiam.*
D. *Præſertim ut nunc ſunt mores: adeo res redit:*
Si quis quid reddit, magna habenda eſt gratia.
Sed quid tu es triſtis? G. ego ne? neſcis quo in metu, et
Quanto in periclo ſim. D. quid iſtuc eſt? G. ſcies,
Modo ut tacere poſſis. D. abi ſis inſciens:
Cuius tu fidem in pecunia perſpexeris,
Verere ei uerba credere? ubi quid mihi lucri eſt
Te fallere? G. ergo auſculta. D. hanc operã tibi dico.
G. *Senis noſtri Daue fratrem maiorem Chremem*
Noſtin'? DA. quid ni? GE. quid? eius gnatum Phædriam?
D. *Tanquam te. G. euenit, ſenibus ambobus ſimul,*
Iter illi in Lemnum ut eſſet, noſtro in Ciliciam
Ad hoſpitem antiquom: is ſenem per epiſtolas
Pellexit, modo non montes auri pollicens.
D. *Cui tanta erat res, & ſupererat? G. deſinas:*
Sic eſt ingenium. D. oh, regem me eſſe oportuit.
G. *Abeuntes ambo hinc tum ſenes me filijs*
Relinquunt quaſi magiſtrum. D. o Geta, prouinciam
Cepiſti duram. G. mihi uſu uenit hoc, ſcio:
Memini relinqui me deo irato meo.
Cœpi aduorſari primo: quid uerbis opu' ſt?
Seni fidelis dum ſum, ſcapulas perdidi.
D. *Venere in mentem iſtæc mihi: nam quæ inſcitia eſt,*
Aduorſum ſtimulum calces? G. cœpi his omnia
Facere, obſequi quæ uellent. D. ſciſti uti foro.
G. *Noſter mali nil quicquam primo: hic Phædria*

Continuo

Continuo quandam nactus est puellulam
Cithariſtriam: hanc amare cœpit perdite.
Ea ſeruiebat lenoni impuriſſimo:
Neque, quod daretur quicquam: id curarant patres.
Reſtabat aliud nihil, niſi oculos paſcere,
Sectari, in ludum ducere, & reducere:
Nos otioſi operam dabamus Phædriæ.
In quo hæc diſcebat ludo, exaduorſum ei loco
Tonſtrina erat quædam: hic ſolebamus fere
Plerunque eam opperiri, dum inde iret domum.
Interea dum ſedemus illi, interuenit
Adoleſcens quidam lacrumans, nos mirarier:
Rogamus, quid ſit: nunquam æque (inquit) ac modo
Paupertas mihi onus uiſum eſt & miſerum, et graue.
Modo quandam uidi uirginem hic uiciniæ
Miſeram, ſuam matrem lamentari mortuam.
Ea ſita erat ex aduorſo: neque illi beneuolens,
Neque notus, neque cognatus, extra unam aniculã,
Quiſquam aderat, qui adiutaret funus. miſeritũ eſt.
Virgo ipſa facie egregia. quid uerbis opu' ſt?
Commorat omnes nos: ibi continuo Antipho,
Voltis ne eamus uiſere? alius, cenſeo,
Eamus, duc nos ſodes: imus, uenimus,
Videmus: uirgo pulchra: & quo magi' diceres,
Nihil aderat adiumenti ad pulchritudinem:
Capillus paſſus, nudus pes, ipſa horrida:
Lacrumæ, ueſtitus turpis, ut, ni uis boni
In ipſa ineſſet forma, hæc formam extinguerent.
Ille, qui illam amabat fidicinam, tantummodo,

Satis, inquit, ſcita eſt: noſter uero. DA. iam ſcio:
Amare cœpit. G. ſcin quàm? quò euadat, uide:
Poſtridie ad anum recta pergit: obſecrat,
Vt ſibi eius faciat copiam. ila enim ſe negat:
Neque eum æquom ait facere: illam ciuẽ eſſe Atticã,
Bonam, bonis prognatam: ſi uxorem uelit,
Lege id licere facere: ſin aliter, negat.
Noſter, quid ageret, neſcire: & illam ducere
Cupiebat, & metuebat abſentem patrem.
DA. Non, ſi rediſſet, ei pater ueniam daret?
GE. Ille ne indotatam uirginem, atque ignobilem
Daret illi? nunquam faceret. D. quid fit denique?
GE. Quid fiat? eſt paraſitus quidam Phormio,
Homo confidens: qui illum dij omnes perduint.
DA. Quid is fecit? GE. hoc conſilium, quod dicam, dedit.
Lex eſt, ut orbæ, qui ſint genere proxumi,
Iis nubant: & illos ducere eadem hæc lex iubet.
Ego te cognatum dicam, & tibi ſcribam dicam:
Paternum amicum me aſſimilabo uirginis:
Ad iudices ueniemus: qui fuerit pater,
Quæ mater, qui cognata tibi ſit, omnia hæc
Confingam: quod erit mihi bonum, atque commodũ.
Cum tu horum nihil refelles, uincam ſcilicet.
Pater aderit: mihi paratæ lites: quid mea?
Illa quidem noſtra erit. D. iocularem audaciam.
GE. Perſuaſit homini: factum eſt: uentũ eſt: uincimur:
Duxit. D. quid narras? G. hoc, quod audis. D. o Geta,
Quid te futurum eſt? G. neſcio hercle: unum hoc ſcio:
Quod fors feret, feremus æquo animo. D. placet:

Hem istuc uiri est officiũ. G. *in me omnis spes mihi est.*
DA. *Laudo.* GE. *ad precatorem abeam credo, qui mihi*
Sic oret: nunc amitte quæso hunc: ceterum
Posthac si quicquam, nihil precor. tantummodo
Non addas ubi ego hinc abiero, uel occidito.
DA. *Quid ille pædagogus, qui citharistriam?*
Quid rei gerit? G. *sic, tenuiter.* D. *non multum habet*
Quod det fortasse. G. *immo nihil, nisi spem meram.*
DA. *Pater eius redijt, an non?* GE. *nondum.* DA. *quid? senem*
Quoad expectatis uostrum? GE. *non certum scio:*
Sed epistolam ab eo allatam esse audiui modo, &
Ad portitores esse delatam: hanc petam.
DA. *Nunquid Geta aliud me uis?* GE. *ut bene sit tibi.*
Puer heus. nemon' huc prodit? cape, da hoc Dorcio.

ACTVS PRIMI SCENA III.

ANTIPHO, PHAEDRIA.

AN. ADEON' *rem redijsse, ut, qui mihi consultum esse optume uelit,*
Phædria, patrem extimescam, ubi in mentem eius aduenti uenit?
Quòd ni fuissem incogitans, ita eum expectarem, ut par fuit.
PH. *Quid istuc est?* AN. *rogitas? qui tam audacis facinoris mihi conscius*
Sis? quòd utinam ne Phormioni id suadere in mentem incidisset,

Neu me cupidum eò impulisset, quod mihi principium est mali.
Non potitus essem: fuisset tum mihi illos ægre aliquot dies:
At non quotidiana cura hæc angeret animum.
PH. audio.
AN. Dum expecto quàm mox ueniat, qui adimat hanc mihi consuetudinem.
PH. Alijs, quia desit quod amant, ægre est; tibi, quia superest, dolet.
Amore abundas Antipho.
Nam tua quidem hercle certe uita hæc expetenda, optandaq. est.
Ita me dij bene ament; ut mihi liceat tam diu, quod amo, frui.
Iam depacisci mortem cupio. tu conijcito cetera,
Quid ego ex hac inopia nunc capiam, & quid tu ex istac copia:
Vt ne addam, quòd sine sumptu, ingenuam, liberalem nactus es:
Quòd habes, ita ut uoluisti, uxorem, sine mala fama: palam
Beatus, ni unum hoc desit, animus qui modeste istæc ferat.
Et si tibi res sit cum eo lenone, quocum mihi est, tum sentias.
Ita plerique ingenio sumus omnes: nostri nosmet pænitet.
AN. At tu mihi cõtra nunc uidere fortunatus Phædria,

Cui deintegro eſt poteſtas etiam conſulẽdi, quid uelis,
Retinere, amare, amittere: ego in eum incidi infelix locum,
Vt neque mihi eius ſit amittendi, nec retinendi copia.
Sed hoc quid eſt? uideon' ego aduenire huc currentem Getam?
Is ipſus eſt. timeo miſer, quam nunc mihi hic rem nuntiet.

ACTVS PRIMI SCENA IIII.

GETA, ANTIPHO, PHAEDRIA.

GE. *NVLLVS es Geta, niſi aliquod iam tibi conſilium celere repereris:*
Ita ſubito nunc imparatum tanta te impendent mala:
Quæ neque uti deuitem ſcio, neque quo modo me inde extraham:
Nam non poteſt cælari noſtra diutius iam audacia.
AN. *Quidnam ille commotus uenit?* GE. *tum, temporis punctum mihi*
Ad hanc rem eſt: herus adeſt. AN. *quid iſtuc eſt mali?*
GE. *Quod cum audierit, quod eius remedium inueniam iracundiæ?*
Loquar ne? incendam. taceam? inſtigem. purgem me? laterem lauem.
Eheu me miſerum: cum mihi pauco, tum Antipho me excruciat animi:

Eius me miſeret: ei nunc timeo: is nunc me retinet: nam abſque eo
Eſſet: recte ego mihi uidiſſem, & ſenis eſſem ultus iracundiam:
Aliquid conuaſaſſem, atque hinc me conijcerem protinam in pedes.

AN. Quam hic fugam, aut furtum parat?

GE. Sed ubi Antiphonem reperiam? aut qua quærere inſiſtam uia?

PH. Te nominat. AN. neſcio quod magnum hoc nuntio expecto malum.

PH. Ah, ſanu' ne es?

GE. Domum ire pergam: ibi plurimum eſt. PH. reuocemus hominem. AN. ſta illico. GE. hem,
Satis pro imperio, quiſquis es. AN. Geta. GE. ipſe eſt, quem uolui obuiam.

AN. Cedo, quid portas, obſecro? atque id, ſi potes, uerbo expedi.

GE. Faciam. AN. eloquere. GE. modo apud portum. AN. meũ ne? GE. intellexti. AN. occidi. PH. hem.

AN. Quid agam? PH. quid ais? GE. huiu' patrem uidiſſe me, patruum tuum.

AN. Nam quod ego huic nunc ſubito exitio remedium inueniam miſer?
Quòd ſi eò meæ fortunæ redeunt, Phanium abs te ut diſtrahar;
Nulla eſt mihi uita expetenda. GE. ergo iſtæc cum ita ſint Antipho,
Tanto magi' te aduigilare æquom eſt. Fortes for-

tuna adiuuat.

AN. Non ſum apud me. GE. atqui opus eſt nunc, cum maxume, ut ſis Antipho:

Nam ſi ſenſerit te timidum pater eſſe, arbitrabitur

Commeruiſſe culpam. PH. hoc uerum eſt. AN. non poſſum immutarier.

GE. Quid ſi aliquid grauius tibi nunc faciundum foret?

AN. Cum hoc non poſſum, illud minu' poſſem. G. hoc nihil eſt Phædria: ilicet:

Quid conterimus operam fruſtra, quin abeam? PH. & quidem ego. AN. obſecro,

Quid ſi aſſimulabo? ſatin' eſt? GE. garris. AN. uoltum contemplamini, hem,

Satin' ſic eſt? GE. non. AN. quid ſi ſic? GE. propemodum. AN. quid ſi ſic. GE. ſat eſt:

Hem iſtuc ſerua, & uerbum uerbo, par pari ut reſpondeas,

Ne ſuis te iratus ſæuidictis protelet. AN. ſcio.

GE. Vi coactum te eſſe inuitum, lege, iudicio: tenes?

Sed quis hic eſt ſenex, quem uideo in ultima platea? AN. ipſus eſt.

Non poſſum adeſſe. GE. ah quid agis? quò abis Antipho? mane,

Mane inquam. AN. egomet me noui, & peccatum meum:

Vobis commendo Phanium, & uitam meam.

PH. Geta, quid nunc fiet? GE. tu iam lites audies:

Ego plectar pendens, niſi quid me fefellerit.

Sed quod modo hic nos Antiphonem monuimus,

Id

Id nosmet ipsos facere oportet Phaedria.

PH. *Aufer mihi oportet: quin tu, quod faciā, impera.*

GE. *Meministin' olim ut fuerit uostra oratio*
In re incipiunda ad defendendam noxiam?
Iustam illam caussam, facilem, uincibilē, optumam.

PH. *Memini.* G. *hem nūc ipsa est opus, aut, si quid potest*
Meliore, & callidiore. PH. *fiet sedulo.*

GE. *Nunc prior adito tu: ego in insidijs hic ero*
Succenturiatus, si quid deficies. PH. *age.*

ACTVS PRIMI SCENA V.

DEMIPHO, GETA, PHAEDRIA.

DE. ITA *ne tandem uxorem duxit Antipho iniussu meo?*
Nec meum imperium: age, mitto imperium: non simultatem meam
Reuereri? saltem nō pudere? o facinus audax, o Geta
Monitor. GE. *uix tandem.* DE. *quid mihi dicent? aut quam caussam reperient?*
Demiror. GE. *atqui repperi iam: aliud cura.* DE. *an ne hoc dicent mihi?*
Intuitus feci: lex coegit. audio, et fateor. G. *placet.*

DE. *Verum scientē, tacitū caussam tradere aduersarijs,*
Etiam ne id lex coegit? PH. *illud durum.* GE. *ego expediam: sine.*

DE. *Incertum est, quid agam, quia praeter spem, atque incredibile hoc mihi accidit.*
Ita sum iritatus, animum ut nequeam ad cogitan-

dum instituere.

Quamobrem omnes, cum secundæ res sunt maxume, tum maxume

Meditari secum oportet, quo pacto aduorsam ærumnam ferant:

Pericla, damna, exilia peregre rediés semper cogitet,

Aut fili peccatum, aut uxoris mortem, aut morbum filiæ:

Communia esse hæc, fieri posse: ut ne quid animo sit nouum:

Quicquid præter spem eueniat, omne id deputare esse in lucro.

GE. O Phædria, incredibile est, quanto herum anteeo sapientia.

Meditata mihi sunt omnia mea incommoda: herus si redierit,

Molendum usque in pistrino: uapulandum: habendæ compedes:

Opus ruri faciundum: horum nil quicquam accidet animo nouum.

Quicquid præter spem eueniet, omne id deputabo esse in lucro.

Sed quid hominem cessas adire, & blande in principio alloqui?

DE. Mei fratris uideo filium ire mihi obuiam.

PH. Mi patrue salue. DE. salue: sed ubi est Antipho?

PH. Saluom aduenire. DE. credo: hoc responde mihi.

PH. Valet: hic est: sed satin' omnia ex sententia?

DE. Vellé quidé. PH. quid istuc? DE. rogitas Phædria?

Bonas

Bonas me absente hic confecistis nuptias.
PH. Eho, an id succenses nunc illi? GE. artificē probū.
DE. Ego ne illi non succenseam? ipsum gestio
Dari mi in conspectum, nunc sua culpa ut sciat
Lenem patrem illum factum me esse acerrimum.
PH. Atqui nil fecit patrue, quod succenseas.
DE. Ecce autem similia omnia: omnes congruunt:
Vnum cognoris, omnes noris. PH. haud ita est.
DE. Hic in noxa est, ille ad defendendam caussam adest.
Cum ille est, hic præsto est: tradunt operas mutuas.
GE. Probe eorum facta imprudens depinxit senex:
DE. Nam ni hæc ita essent, cū illo haud stares Phædria.
PH. Si est patrue, culpam ut Antipho in se admiserit,
Ex qua re minus rei foret, aut famæ temperans:
Non caussam dico, quin, quod meritus est, ferat.
Sed si quis forte malitia fretus sua,
Insidias nostræ fecit adolescentiæ,
Ac uicit: nostra ne ea culpa est, an iudicum,
Qui sæpe propter inuidiam adimunt diuiti,
Aut propter misericordiam addunt pauperi?
GE. Ni nossem caussam, crederem uera hunc loqui.
DE. An quisquam iudex est, qui possit noscere
Tua iusta, ubi tute uerbum non respondeas,
Ita ut ille fecit? PH. functus adolescentuli est
Officium liberalis: postquam ad iudices
Ventum est, non potuit cogitata proloqui:
Ita eum tum timidum obstupefecit pudor.
GE. Laudo hunc: sed cesso adire quamprimum senem?
Here salue: saluom te aduenisse gaudeo. DE. oh,
Bone

Bone custos salue, columen uero familiæ,
Cui commendaui filium hinc abiens meum.
GE. *Iam dudum te omnes nos accusare audio,*
Immerito, & horum me omnium immeritissimo:
Nam quid me in hac re facere uoluisti tibi?
Seruom hominem caussam orare leges non sinunt:
Neque testimonij dictio est. DE. *mitto omnia: adde*
Istuc: imprudens timuit adolescens: sino:
Tu seruus: uerum si cognata est maxume,
Non fuit necesse habere; sed, id quod lex iubet,
Dotem daretis; quæreret alium uirum.
Qua ratione inopem potius ducebat domum?
GE. *Non ratio, uerum argentum deerat.* DE. *sumeret*
Alicunde. GE. *alicunde? nihil est dictu facilius.*
DE. *Postremo, si nullo alio pacto, uel fœnore.*
GE. *Hui, dixti pulchre, si quidem quisquam crederet*
Te uiuo. DE. *non, non sic futurum est, non potest.*
Ego ne illam cum illo ut patiar nuptam unum diem?
Nil suaue meritum est. hominem commonstrarier
Mihi istum uolo, aut, ubi habitet, demonstrarier.
GE. *Nempe Phormionem.* DE. *istũ patronũ mulieris.*
G. *Iá faxo hic aderit.* D. *Antipho ubi nũc est?* PH. *foris.*
DE. *Abi Phædria, eũ require, atque adduce huc.* PH. *eo*
Recta uia equidem illuc. GE. *nempe ad Pamphilam.*
DE. *at ego*
Deos penates hinc salutatum domum
Diuortor: inde ibo ad forum, atque aliquot mihi
Amicos aduocabo, ad hanc rem qui assient,
Vt ne imparatus sim cum adueniet Phormio.

ACTVS

ACTVS SECVNDI SCENA I.

PHORMIO, GETA.

PH. ITA ne patris ais conspectum ueritum hinc abijsse? GE. admodum.
PH. Phanium relictam solam? G. sic. PH. & iratum senem?
G. Oppido. PH. ad te summa solum Phormio rerũ redit:
Tute hoc intristi, tibi omne est exedẽdum: accingere.
G. Obsecro te. P. si rogitabit. G. in te spes est. PH. æcere,
Quid si reddet? G. tu impulisti. PH. sic opinor. G. subueni.
PH. Cedo senem: iam instructa sunt mihi corde consilia omnia.
G. Quid ages? PH. quid uis? nisi ut maneat Phanium, atque ex crimine hoc
Antiphonem eripiam, atque in me omnem iram deriuem senis?
G. O uir fortis, atque amicus: uerum hoc sæpe Phormio
Vereor, ne istæc fortitudo in neruum erumpat denique. P. ah,
Non ita est: factum est periclũ, iam pedũ uisa est uia.
Quot me cẽses homines iã deuerberasse usque ad necẽ
Hospites? tum ciues? quo magi' noui, tanto sæpius.
Cedo dum, en unquam iniuriarum audisti mi scriptam dicam?
G. Qui istuc? PH. quia non rete accipitri tenditur, neque miluio,

Qui

Qui male faciunt nobis: illis, qui nil faciũt, tenditur:
Quia enim in illis fructus est, in illis opera luditur.
Alijs aliunde est periclũ, unde aliquid abradi potest:
Mihi sciunt nihil esse. dices, ducẽt damnatũ domũ:
Alere nolunt hominem edacem: & sapiunt mea quidem sententia,
Pro maleficio si beneficiũ summum nolunt reddere.
G. *Non pote sati' pro merito ab illo tibi referri gratia.*
P. *Immo enim nemo sati' pro merito gratiã regi refert.*
Te ne asymbolũ uenire, unctũ, atque lautũ e balneis,
Otiosum ab animo; cum ille & cura, & sumptu absumitur,
Dum tibi sit, quod placeat: ille ringitur, tu rideas:
Prior bibas, prior decumbas: cena dubia apponitur?
G. *Quid istuc uerbi est?* PH. *ubi tu dubites, quid sumas potissimum.*
Hæc, quum rationem ineas, quàm sint suauia, & quàm cara sint;
Ea qui præbet, nõ tu hũc habeas plane præsentẽ deũ?
G. *Senex adest. uide quid agas: prima coitio est acerrima:*
Si eam sustinueris, post illa iam, ut lubet, ludas licet.

ACTVS SECVNDI SCENA II.

DEMIPHO, GETA, PHORMIO.

D. EN unquam cuiquam contumeliosius
Audistis factã iniuriam, quàm hæc est mihi?
Adeste quæso. G. *iratus est.* PH. *quin tu hoc age:*

Iam ego hunc agitabo. pro deum immortalium,
Negat Phanium esse hanc sibi cognatam Demipho?
Hanc Demipho negat esse cognatam? G. *negat.*
D. *Ipsum esse opinor, de quo agebam. sequimini.*
PH. *Neque eius patrem se scire, qui fuerit?* G. *negat.*
PH. *Nec Stilphonem ipsum scire, qui fuerit?* G. *negat.*
PH. *Quia egens relicta est misera, ignoratur parens,*
Neglegitur ipsa: uide, auaritia quid facit.
G. *Si herum insimulabis auaritiæ, male audies.*
D. *O audaciam; etiam me ultro accusatum aduenit.*
PH. *Nam iam adolescenti nihil est quod succenseam,*
Si illum minus norat: quippe homo iam grandior,
Pauper, cui opera uita erat, ruri fere
Se continebat: ibi agrum de nostro patre
Colendum habebat: sæpe interea mihi senex
Narrabat, se hunc neglegere cognatum suum:
At quem uirum? quem ego uiderim in uita optumũ.
G. *Videas te, atque illũ, ut narras.* PH. *abi in malã crucẽ:*
Nam ni ita eum existumassem, nunquam tã graues
Ob hanc inimicitias caperem in uostram familiam,
Quam is aspernatur nunc tam illiberaliter.
G. *Pergin' hero absenti male loqui impurissime?*
PH. *Dignũ autẽ hoc illo est.* G. *ain' tãdẽ carcer?* D. *Geta.*
GE. *Bonorum extortor, legum contortor.* D. *Geta.*
PH. *Responde.* GE. *quis homo est? ehem.* D. *tace.* GE. *absenti tibi*
Te indignas, seq. dignas contumelias
Nunquam cessauit dicere hodie. D. *ohe, desine.*
Adolescens, primum abs te hoc bona uenia peto,

Si

Si tibi placere potis est, mihi ut respondeas:
Quem amicum tuum ais fuisse istum, explana mihi,
Et qui cognatum me sibi esse diceret.
PH. *Proinde expiscare, quasi nō nosses.* D. *nossem.* P. *ita.*
DE. *Ego me nego: tu, qui ais, redige ad memoriam.*
PH. *Eho, tu sobrinum tuum non noras?* D. *enicas:*
Dic nomen. PH. *nomen? maxume.* D. *quid nūc tacis?*
P. *Perij hercle, nomē perdidi.* D. *hem, quid ais?* P. *Geta,*
Si meministi id quod olim dictum est, subijce. hem,
Non dico: quasi non noris, tentatum aduenis.
D. *Egon' autē tēto?* G. *Stilpho.* PH. *atque adeo, quid mea?*
Stilpho est. D. *quem dixti?* PH. *Stilphonem inquam noueras?*
D. *Neque ego illum noram, neque mihi cognatus fuit*
Quisquā isto nomine. PH. *ita ne? non te horum pudet?*
At si talentum rem reliquisset decem.
D. *Dij tibi male faciant.* PH. *primus esses memoriter*
Progeniē uostrā usque ab auo atque atauo proferēs.
D. *Ita ut dicis. ego tum si aduenissem, qui mihi*
Cognata ea esset, dicerem: itidem tu face:
Cedo, qui est cognata? G. *heus noster, recte: heus tu caue.*
PH. *Dilucide expediui, quibus me oportuit*
Iudicibus: tum, si id falsum fuerat, filius
Cur non refellit? D. *filium narras mihi?*
Cuius de stultitia dici, ut dignum est, non potest.
PH. *At tu, qui sapiens es, magistratus adi,*
Iudicium de eadem caussa iterum ut reddant tibi:
Quandoquidem solus regnas, & soli licet

Hic de eadem caussa bis iudicium adipiscier.
DE. Etsi facta mihi iniuria est, ueruntamen
Potius quàm lites secter, aut quàm te audiam,
Itidem ut cognata si sit, id quod lex iubet
Dotem dare, abduce hanc, minas quinque accipe.
PH. Ha, ha, hæ, homo suauis. DE. quid est? num iniquom postulo?
An ne hoc quidẽ ego adipiscar, quod ius publicũ est?
PH. Ita ne tandem quæso, ciuem ubi abusu' sis,
Mercedem dare lex iubet ei, atque amittere; an,
Vt ne quid turpe ciuis in se admitteret
Propter egestatem, proxumo iussa est dari,
Vt cum uno ætatem degeret, quod tu uetas?
DE. Ita, proxumo quidem: at nos unde? aut quam ob rem? PH. ohe,
Actum, aiunt, ne agas. DE. non agam? immo haud desinam,
Donec perfecero hoc. PH. ineptis. DE. sine modo.
PH. Postremo tecum nihil rei nobis Demipho est:
Tuus est damnatus gnatus, non tu: nam tua
Præterierat iam ducendi ætas. DE. omnia hæc
Illum putato, quæ ego nunc dico, dicere:
Aut quidem cum uxore hac ipsum prohibebo domo.
GE. Iratus est. PH. tute idem melius feceris.
DE. Ita ne es paratus facere me aduorsum omnia
Infelix? PH. metuit hic nos, tametsi sedulo
Dissimulat. GE. bene habent tibi principia. PH. quin, quod est
Ferundum fers? tuis factis dignum feceris,

Vt amici inter nos simus. DE. *egon' tuam expetam*
Amicitiam? aut te uisum, aut auditum uelim?
PH. *Si concordabis cum illa, habebis, quæ tuam*
Senectutem oblectet: respice ætatem tuam.
D. *Te oblectet: tibi habe.* PH. *minue uero irã.* D. *hoc age:*
Satis iam uerborum est: nisi tu properas mulierem
Abducere, ego illam eijciam: dixi Phormio.
PH. *Si tu illam attigeris secus, quàm dignũ est liberã,*
Dicam impingam tibi grandem: dixi Demipho.
Si quid opus fuerit, heus, domo me. GE. *intellego.*

ACTVS SECVNDI SCENA III.

DEMIPHO, GETA, HEGIO, CRATINVS, CRITO.

DE. QVANTA *me cura, & solicitudine afficit*
Gnatus, qui me et se hisce impediuit nuptijs.
Neque mi in conspectũ prodit, ut saltẽ sciã,
Quid de hac re dicat, quid ue sit sententiæ.
Abi tu, uise redierit ne iam, an nondum, domum.
GE. *Eo.* DE. *uidetis quo in loco res hæc siet:*
Quid ago? dic Hegio. HE. *ego Cratinum censeo,*
Si tibi uidetur. DE. *dic Cratine.* CRA. *me ne uis?*
DE. *Te.* CRA. *ego quæ in rem tuam sint, ea uelim facias. mihi*
Sic hoc uidetur. quod te absente hic filius
Egit, restitui in integrum æquom est, & bonum:
Et id impetrabis. dixi. DE. *dic nunc Hegio.*
HE. *Ego sedulo hunc dixisse credo: uerum ita est,*

Quot

Quot homines, tot sententiæ: suus cuique mos.
Mihi non uidetur, quod sit factum legibus,
Rescindi posse: & turpe inceptu est. D. dic Crito.
CRI. Ego amplius deliberandum censeo:
Res magna est. HE. nunquid nos uis? DE. fecistis probe:
Incertior sum multo, quàm dudum. GE. negant
Rediisse. DE. frater est expectandus mihi: is
Quod mihi dederit de hac re consilium, id exequar.
Percontatum ibo ad portum, quoad se recipiat.
GE. At ego Antiphonem quæram, ut, quæ acta hic sunt, sciat.
Sed eccum ipsum uideo in tempore huc se recipere.

ACTVS TERTII SCENA I.

ANTIPHO, GETA.

AN. ENIMVERO Antipho multimodis cum istoc animo uituperandus es.
Ita ne hinc abiisse, & uitam tutandam dedisse aliis tuam?
Alios tuam rem credidisti, quàm te, animaduersuros magis?
Nam, ut ut erant alia, illi certe consuleres, quæ nunc tuæ est domi:
Ne quid propter tuã fidem decepta pateretur mali:
Cuius nunc miseræ spes, opesq. sunt in te uno omnes sitæ.
GE. Equidem here nos iam dudum hic te absentem in-

cusamus, qui abieris.

AN. *Te ipsum quærebam.* GE. *sed ea caussa nihilo magis defecimus.*

AN. *Loquere obsecro, quonam in loco sunt res & fortunæ meæ?*

Nunquid patri subolet? GE. *nil etiam.* AN. *ecquid spei porro est?* G. *nescio.* AN. *ah.*

GE. *Nisi Phædria haud cessauit pro te eniti.* AN. *nihil fecit noui.*

GE. *Tum Phormio itidem in hac re, ut in alijs, strenuum hominem præbuit.*

AN. *Quid is fecit?* GE. *confutauit uerbis admodum iratum patrem.*

AN. *Heu Phormio.* GE. *ego, quod potui porro.* AN. *mi Geta, omnes uos amo.*

GE. *Sic sese habent principia, ut dico: adhuc tranquilla res est:*

Mansurusq. patruum pater est, dum huc adueniat. AN. *quid eum?* GE. *aiebat,*

De eius consilio uelle sese facere, quod ad hanc rem attinet,

AN. *Quantus metus est mihi, uenire huc saluom nunc patruum Geta:*

Nam, ut audio, per unam eius aut uiuam, aut moriar sententiam.

GE. *Phædria tibi adest.* AN. *ubinam?* GE. *eccum a sua palæstra exit foras.*

ACTVS TERTII SCENA II.

PHAEDRIA, DORIO, ANTIPHO, GETA.

PH. DORIO, *audi obſecro.* DO. *nõ audio.* PH. *parumper.* DO. *quin omitte me.*

PH. *Audi, quod dicam.* DO. *at enim tædet iam audire eadem millies.*

PH. *At nunc dicam, quod lubenter audias.* DO. *loquere, audio.*

PH. *Nequeo te exorare, ut maneas triduum hoc? quò nunc abis?*

DO. *Mirabar, ſi tu mihi quicquam afferres noui.*

AN. *Hei, metuo lenonem, nequid ſuat ſuo capiti.* GE. *idem ego metuo.*

PH. *Non mihi credis?* DO. *hariolare.* PH. *ſin fidem do.* DO. *fabulæ.*

PH. *Fœneratũ iſtuc beneficiũ tibi pulchre dices.* D. *logi.*

PH. *Crede mihi, gaudebis facto: uerum hercle hoc eſt.* DO. *ſomnium.*

PH. *Experire, non eſt longum.* DO. *cantilenam eandem canis.*

PH. *Tu mihi cognatus, tu amicus, tu parens.* DO. *garris modo.*

PH. *Adeo ne ingenio eſſe duro te, atque inexorabili,*
Vt neque miſericordia, neque precibus molliri queas?

DO. *Adeon' te eſſe incogitantem atque impudentem Phædria,*
Vt phaleratis dictis ducas me, et meã ductis gratis?

AN. *Miseritum est.* PH. *hei ueris uincor.* GE. *quàm similis uterque est sui?*

PH. *Neque, alia* Antipho *cũ occupatus esset solicitudine, Tum esse hoc mi obiectum malum?* AN. *ah, quid istuc autem est Phædria?*

PH. *O fortunatissime Antipho.* AN. *ego ne?* PH. *qui quod amas, domi est;*
Nec cum huiu' modi unquam usus uenit ut conflictares malo.

AN. *Mihi domi est? immo, quod aiunt, auribus teneo lupum:*
Nam neque, ut amittam a me, inuenio, neque uti retineam, scio.

DO. *Ipsum istuc mihi in hoc est.* A. *eia, ne parũ leno sies.*
Nam quid hic confecit? PH. *hiccine? quod homo inhumanissimus:*
Pamphilam meam uendidit. GE. *quid? uendidit?* AN. *ain' uendidit?*

PH. *Vendidit.* DO. *quàm indignum facinus, ancillam ære emptam suo.*

PH. *Nequeo exorare, ut maneat, & illo cum ut mutet fidem,*
Triduum hoc, dum id, quod est promissum, ab amicis argentum aufero.
Si non tum dedero, unam præterea horam ne oppertus sies.

DO. *Obtundis.* AN. *haud longum est quod orat, Dorio: exoret, sine:*

Idem

Idem hoc tibi, quod bene promeritus fueris, conduplicauerit.

DO. Verba istæc sunt. AN. Pamphilam ne hac urbe priuari sines?

Tum tu præterea horũ amorẽ distrahi poterin' pati?

DO. Neque ego, neque tu. GE. dij tibi omnes id, quod est dignum, duint.

DO. Ego te cóplures aduorsum ingeniũ meũ mẽses tuli

Pollicitantẽ, et nil ferẽtem, flentẽ: nunc cõtra, omnia

Repperi, qui det, neque lacrumet: da locũ melioribus.

A. Certe hercle, satis si cómemini, tibi quidẽ est olim dies,

Quam ad dares huic, præstituta. PH. factum. DO. num ego istuc nego?

AN. Iam ne ea præterijt? DO. non, uerum ei hæc antecessit. AN. non pudet

Vanitatis? DO. minime, dum ob rem. GE. sterquilinium. PH. Dorio,

Ita ne tandem facere oportet? DO. sic sum: si placeo, utere.

AN. Siccine hunc decipis? DO. immo enimuero Antipho hic me decipit:

Nam hic me huiusmodi scibat esse: ego hunc esse aliter credidi.

Iste me fefellit: ego isti nihilo sum aliter, ac fui.

Sed ut ut hæc sunt, tamen hoc faciam: cras mane argentum mihi

Miles se dare dixit: si mihi prior tu attuleris Phædria,

Mea lege utar, ut potior sit, qui prior ad dandum est. Vale.

ACTVS TERTII SCENA III.

PHAEDRIA, ANTIPHO, GETA.

PH. QVID *faciam? unde ego nunc tam subito huic argentum inueniam miser,*
Cui minu' nihilo est? quòd si hic potuisset nunc exorarier
Triduum hoc, promissum fuerat. AN. *ita ne hunc patiemur Geta*
Fieri miserũ, qui me dudum, ut dixti, adiurit comiter?
Quin, cum opus est, beneficium rursum ei experimur reddere?
GE. *Scio equidem hoc esse æquom.* AN. *age ergo, solus seruare hunc potes.*
GE. *Quid faciam?* AN. *inuenias argentum.* GE. *cupio: sed, id unde, edoce.*
AN. *Pater adest hic.* GE. *scio: sed quid tum?* AN. *ah, dictum sapienti sat est.*
GE. *Ita ne?* AN. *ita.* G. *sane hercle pulchre suades: etiam tu hinc abis?*
Non triumpho, ex nuptijs tuis, si nil nanciscor mali,
Ni etiam nunc me huius quærere caussa in malo iubeas crucem?
AN. *Verum hic dicit.* PH. *quid? ego uobis Geta alienus sum?* GE. *haud puto:*
Sed parum ne est, omnibu' quod nunc nobis succenset senex,
Ni instigemus etiã, ut nullus locu' relinquatur preci?

PH.

PH. *Alius ab oculis meis illam ignotum abducet locum?*
Hem, dum igitur licet, dumq. assum, loquimini mecum Antipho:
Contemplamini me. AN. *quamobrem? aut quidnam facturus? cedo.*
PH. *Quoquò hinc asportabitur terrarum, certum est persequi,*
Aut perire. GE. *dij bene uortant, quod agas: pedetentim tamen.*
AN. *Vide, si quid opis potes afferre huic.* GE. *si quid? quid?* AN. *quære obsecro,*
Ne quid plus minus ue faxit, quod nos post pigeat Geta.
GE. *Quæro: saluos est, ut opinor: uerum enim metuo malum.*
AN. *Noli metuere: una tecum bona, mala tolerabimus.*
GE. *Quantum argenti opus est tibi? loquere.* PH. *solæ triginta minæ.*
GE. *Triginta? hui, percara est Phædria.* PH. *istæc uero uilis est.*
GE. *Age, age, inuentas reddam.* PH. *o lepidum caput.*
G. *aufer te hinc.* PH. *iam opus est.*
GE. *Iam feres. sed opu' est mihi Phormionem adiutorem ad rem hanc dari.*
AN. *Præsto est: audacissime oneris quiduis impone, & feret:*
Solus est homo amico amicus. G. *eamus ergo ad eum ocyus.*
PH. *Abi uero: dic, præsto ut sit domi.*

AN. Nunquid est, quod mea opera uobis opu' sit? GE. nil: uerum abi domum, &
Illam miseram, quam ergo nunc intus scio esse exanimatam metu,
Consolare: cessas? A. nihil est, æque quod faciã lubens.
PH. Qua uia istuc facies? GE. dicam in itinere: modo te hinc moue.

ACTVS QVARTI SCENA I.

DEMIPHO, CHREMES.

DE. QVID? qua profectus caussa hinc es Lemnum Chremes,
Adduxtin' tecum filiam? CH. non. DE. quid ita non?
CH. Postquam uidet me eius mater hic esse diutius,
Simul autem non manebat ætas uirginis
Meam neglegentiam: ipsam cum omni familia ad
Me profectam esse aiebant. DE. quid illic tam diu
Quæso igitur commorabare, ubi id audiueras?
CH. Pol me detinuit morbus. D. unde? aut qui? C. rogas?
Senectus ipsa est morbus: sed uenisse eas
Saluas audiui ex nauta, qui illas uexerat.
DE. Quid gnato obtigerit me absente, audistin' Chreme?
CH. Quod quidem me factum consilij incertum facit:
Nam hanc conditionem si cui tulero extraneo,
Quo pacto, aut unde mihi sit, dicendum ordine est.
Te mihi fidelem esse æque, atque egomet sum mihi,
Scibam: ille si me alienus affinem uolet,

Tacebit,

Tacebit, dum intercedet familiaritas:
Sin spreuerit me; plus, quàm opus est scito, sciet:
Vereorq., ne uxor aliquà hoc resciscat mea.
Quòd si fit, ut me excutiam, atque egrediar domo,
Id restat: nam ego meorum solus sum meus.
DE. Scio ita esse, & istæc mihi res solicitudini est:
Neque defetiscar unquam adeo experirier,
Donec tibi id, quod pollicitus sum, effecero.

ACTVS QVARTI SCENA II.

GETA.

EGO hominem callidiorem uidi neminem,
Quàm Phormionem. uenio ad hominem, ut dicerem
Argento opus esse, & id quo pacto fieret:
Vix dum dimidium dixeram, intellexerat:
Gaudebat: me laudabat: quærebat senem:
Dijs gratias agebat, tempus sibi dari,
Vbi Phædriæ se ostenderet nihilo minus
Amicum esse, quàm Antiphoni. hominem ad forum
Iussi opperiri: eò me esse adducturum senem.
Sed eccum: quis est ulterior? at at at Phædriæ
Pater uenit: quid pertimui autem bellua?
An quia, quos fallam, pro uno duo sunt mihi dati?
Commodius esse opinor duplici spe utier.
Petam hinc, unde a primo institui: is si dat, sat est:
Si ab hoc nil fiat, tum hunc adoriar hospitem.

ACTVS QVARTI SCENA III.

ANTIPHO, GETA, CHREMES, DEMIPHO.

AN. EXPECTO, *quàm mox recipiat sese Geta.*
Sed patruum cum patre uideo astantem. hei mihi,
Quàm timeo, aduentus huius quò impellat patrem.
GE. *Adibo hosce: o noster Chremes.* CH. *salue Geta.*
GE. *Venire saluom uolupe est.* CH. *credo.* G. *quid agitur?*
CH. *Multa aduenienti, ut fit, noua hic compluria.*
GE. *Ita de Antiphone audistin' quæ facta?* CH. *omnia.*
GE. *Tun' dixeras huic? facinus indignum Chreme,*
Sic circumiri. D. *cum hoc id agebam commodum.*
GE. *Nam hercle ego quoque id quidem mecum agitans sedulo,*
Inueni, opinor, remedium huic rei. D. *quid Geta?*
Quod remedium? G. *ut abij abs te, fit forte obuiam*
Mihi Phormio. CH. *qui Phormio?* GE. *is, qui istanc.*
CH. *scio.*
GE. *Visum est mihi, ut eius tentarem sententiam.*
Prendo hominem solum: cur non, inquam, Phormio
Vides, inter uos sic hæc potius cum bona
Vt componantur gratia, quàm cum mala?
Heru' liberalis est, & fugitans litium:
Nam ceteri quidem hercle amici omnes modo
Vno ore auctores fuere, ut præcipitem hanc daret.
A. *Quid hic cœptat? aut quò euadet hodie?* G. *an legibus*
Datu-

Daturum pœnas dices, si illam eiecerit?
Iam id exploratum est: eia, sudabis satis,
Si cum illo inceptas homine: ea eloquentia est.
Verum pone esse uictum eum: at tandem tamen
Non capitis eius res agitur, sed pecuniæ.
Postquam hominem his uerbis sentio mollirier,
Soli sumus nunc, inquam, hic. eho dic, quid uelis dari
Tibi in manum, ut herus his desistat litibus,
Hæc hinc facessat, tu molestus ne sies?
AN. Satin' illi dij sunt propitij? GE. nam sat scio,
Si tu aliquam partem æqui boniq. dixeris,
Vt ille est bonus uir, tria non commutabitis
Verba hodie inter uos. D. quis te istæc iussit loqui?
CH. Immo non potuit melius peruenirier
Eò, quo nos uolumus. A. occidi. CH. perge eloqui.
G. At primo homo insanibat. CH. cedo, quid postulat?
GE. Quid? nimium: quantum libuit. CH. dic. GE. si quis daret
Talentum magnum. CH. immo malum hercle: ut nil pudet.
G. Quod dixi adeo ei: quæso, quid si filiam
Suam unicam locaret? parui rettulit
Non suscepisse: inuenta est, quæ dotem petat.
Vt ad pauca redeam, ac mittam illius ineptias:
Hæc denique eius fuit postrema oratio:
Ego, inquit, iam a principio amici filiam,
Ita ut æquom fuerat, uolui uxorem ducere:
Nam mihi ueniebat in mentem eiu' incommodum
In seruitutem pauperem ad ditem dari:

Sed mihi opus erat, ut aperte tibi nunc fabuler,
Aliquantulum quæ afferret, qui dissoluerem
Quæ debeo: & etiam nunc, si uolt Demipho
Dare, quantum ab hac accipio, quæ sponsa est mihi,
Nullam mihi malim, quàm istanc, uxorem dari.
AN. Vtrum stultitia facere ego hunc, an malitia
Dicam, scientem, an imprudentem, incertu' sum.
D. Quid, si animam debet? G. ager oppositu' st pignori ob
Decem minas, inquit. D. age age, iam ducat: dabo.
GE. Aediculæ item sunt ob decem alias. D. hoi hui,
Nimium est. CH. ne clama: petito hasce a me decem.
GE. Vxori emunda ancillula: tum autem pluscula
Supellectile opus est, opu' sumptu ad nuptias:
His rebus pone sane, inquit, decem minas.
DE. Sexcenta proin potius scribito iam mihi dicas:
Nil do: impuratus me ille ut etiam irrideat?
CH. Quæso, ego dabo, quiesce: tu modo filius
Fac ut illam ducat, nos quam uolumus. A. hei mihi
Geta, occidisti me tuis fallacijs.
CH. Mea caussa eijcitur: me hoc æquom est amittere.
GE. Quantum potes, me certiorem, inquit, face,
Si illam dant, hanc ut mittam, ne incertus siem:
Nam illi mihi dotem iam constituerunt dare.
CH. Iam accipiet: illis repudium renuntiet:
Hanc ducat. DE. quæ quidem illi res uortat male.
CH. Oportune adeo nunc mecum argentum attuli,
Fructum, quem Lemni uxoris reddunt prædia:
Id summam: uxori, tibi opus esse, dixero.

ACTVS

ACTVS QVARTI SCENA IIII.

ANTIPHO, GETA.

A. GETA. GE. hem. AN. quid egisti? GE. emunxi argento senes.
A. Satin' est id? GE. nescio hercle: tantum iussu' sum.
A. Eho uerbero, aliud mihi respondes, ac rogo?
G. Quid ergo narras? A. quid ergo narrem? opera tua ad
Restim mihi quidem res rediјt planissume:
Vt te quidem omnes dij, deæq., superi, inferi
Malis exemplis perdant. hem, si quid uelis,
Huic mandes, qui te ad scopulum e tranquillo inferat.
Quid minus utile fuit, quàm hoc ulcus tangere,
Aut nominare uxorem? iniecta est spes patri,
Posse illam extrudi. cedo, nunc porro Phormio
Dotem si accipiet, uxor ducenda est domum:
Quid fiet? G. enim non ducet. AN. noui: ceterum
Cum argentum repetent, nostra caussa scilicet
In neruom potius ibit. G. nihil est Antipho,
Quin male narrando possit deprauarier.
Tu id, quod boni est, excerpis: dicis, quod mali est.
Audi nunc contra iam. si argentum acceperit,
Ducenda est uxor, ut ais: concedo tibi:
Spatium quidem tandem apparandis nuptijs,
Vocandi, sacrificandi dabitur paullulum:
Interea amici, quod polliciti sunt, dabunt:
Id ile istis reddet. AN. quamobrem? aut quid dicet?

cet? G. rogas?
Quot res? postilla monstra euenerunt mihi:
Introijt in ædes ater alienus canis.
Anguis per impluuium decidit de tegulis:
Gallina cecinit: interdixit hariolus,
Haruspex uetuit ante brumam aliquid noui
Negoti incipere; quæ caussa est iustissima.
Hæc fient. AN. ut modo fiant. G. fient: me uide.
Pater exit: abi, dic, esse argentum, Phædriæ.

ACTVS QVARTI SCENA V.

DEMIPHO, GETA, CHREMES.

D. QVIETVS esto inquam: ego curabo, ne quid uerborum duint.
Hoc temere nunquam amittam ego a me, quin mihi testes adhibeam,
Cum dem: &, quamobrem dem, commemorabo. G. ut cautus est, ubi nil opu'st.
CH. Atqui ita opus est facto: at matura, dum lubido eadem hæc manet:
Nam si altera illa magis instabit, forsitan nos reiciat.
D. Rem ipsam putasti. D. duc me ad eum ergo. G. non moror. CH. ubi hoc egeris,
Transito ad uxorem meam, ut conueniat hanc prius, quàm hinc abit.
Dicat eam dare nos Phormioni nuptum, ne succenseat;
Et magis esse illum idoneum, qui ipsi sit familiarior;
Nos

Nos nostro officio nihil egressos esse; quantum is uoluerit,
Datum esse dotis. D. quid, malum, tua id refert? C. magni Demipho.
D. Non sat, tuum officium te fecisse, si non id fama approbat?
CH. Volo ipsius quoque uoluntate hoc fieri, ne se eiectam putet.
D. Idem ego istuc facere possum. CH. mulier mulieri magi' congruet.
D. Rogabo. CH. ubi nūc illas ego reperire possim, cogito.

ACTVS QVINTI SCENA I.

SOPHRONA, CHREMES.

S. QVID agam? quem amicum inueniam mihi misera? aut cui consilia
Hæc referam? aut unde nunc mihi auxilium petam? nam uereor,
Hera ne ob meum suasum indigne iniuria afficiatur:
Ita patrē adolescētis facta hæc tolerare audio uiolēter.
CH. Nam quæ hæc est anus exanimata, a fratre quæ egressa est meo?
SO. Quod ut facerem, me egestas impulit; cum scirem infirmas
Hasce esse nuptias; ut id consulerem, interea uita
Vt in tuto foret. CH. certe ædepol, nisi me animus fallit,
Aut parum oculi prospiciunt, meæ nutricem gnatæ

tæ uideo,

SO. Neque ille inuestigatur. CH. quid agam? SO. qui est eiu' pater. CH. adeon',

An maneo, dum ea, quæ loquitur, magis cognosco? SO. quòd si eum nunc

Reperire possim, nihil est, quod uerear. CH. ea ipsa est. colloquar.

SO. Quis hic loquitur? CH. Sophrona. S. & meum nomen nominat? CH. ad me respice.

SO. Dij obsecro uos: est ne hic Stilpho? CH. non. SO. negas?

CH. Concede hinc paullulum a foribus istorsum sodes Sophrona.

Ne me istoc posthac nomine appellassis. SO. quid? non is obsecro es,

Quem semper te esse dictitasti? CH. st. SO. quid has metuis fores?

CH. Conclusam hic habeo uxorem sæuam: uerum istoc de nomine

Eo perperam olim dixi, ne uos forte imprudẽtes foris

Effutiretis, atque id porro aliquà uxor mea rescisceret.

SO. Hem istoc pol nos te hic inuenire miseræ nunquam potuimus.

CH. Eho dic mihi, quid tibi rei est cum familia hac, unde exis? aut ubi

Illæ sunt? SO. miseram me. CH. hem quid est? uiuunt ne? SO. uiuit gnata.

Matrẽ ipsam ex ægritudine miserã mors cõsecuta est.

CH.

CH. *Male factum.* SO. *ego autem, quæ essem anus deserta, egens, ignota,*
Vt potui uirginem nuptum locaui huic adolescenti,
Harum qui est dominus ædium. CH. *Antiphoni ne?*
S. *hem isti ipsi.* CH. *quid?*
Duas ne is uxores habet? SO. *au obsecro, unam ille quidem hanc solam.*
CH. *Quid illa altera, quæ dicitur cognata?* SO. *hæc ergo est.* CH. *quid ais?*
SO. *Composito est factum, quo modo hanc amans habere posset*
Sine dote. C. *dij uostram fidé, quàm sæpe forte temere*
Eueniunt, quæ non audeas optare offendi adueniens,
Quicũ uolebam, atque ut uolebam, collocatam filiam.
Quod nos ambo opere maxumo dabamus operam, ut fieret,
Sine nostra cura maxuma, sua cura hæc sola fecit.
S. *Nunc quid facto est opus, uide. pater adolescẽtis uenit,*
Eumq. animo iniquo hoc oppido ferre aiunt. C. *nihil pericli est.*
Sed per deos atque homines, meam esse hanc, caue resciscat quisquam
S. *Nemo ex me scibit.* C. *sequere me: intus cetera audies.*

ACTVS QVINTI SCENA II.

DEMIPHO, GETA.

D. NOSTRAPTE *culpa facimus, ut malos expediat esse,*
Dum nimium dici nos bonos studemus &

benignos.

Ita fugias, ne præter casam, aiunt. nonne id satis erat,

Accipere ab illo iniuriam? etiam argentum est ultro obiectum ei,

Vt sit qui uiuat, dum aliquid aliud flagitij conficiat.

G. Planissume. D. his nunc præmium est, qui recta praua faciunt.

G. Verissime. D. ut stultissime quidem illi rem gesserimus.

G. Modo ut hoc consilio possiet discedi, ut istam ducat.

D. Etiam ne id dubium est? G. haud scio hercle, ut homo est, an mutet animum.

D. Hem, mutet autem? G. nescio: uerum, si forte, dico.

D. Ita faciam, ut frater censuit; uxorem huc eiu' adducam,

Cum ista ut loquatur. abi Geta: prænuntia hanc uenturam.

G. Argentum inuentum est Phædriæ: de iurgio siletur:

Prouisum est, ne in præsentia hæc hinc abeat: quid nunc porro?

Quid fiet? in eodem luto hæsitas: uorsuram soluis

Geta: præsens quod fuerat malum, in diem abijt: plagæ crescunt,

Nisi prospicis. nunc hinc domum ibo, ac Phanium edocebo,

Ne quid uereatur Phormionem, aut eiu' orationem.

ACTVS

ACTVS QVINTI SCENA III.

DEMIPHO, NAVSISTRATA, CHREMES.

DE. AGEDVM, ut soles Nausistrata, fac illa ut placetur nobis;
Vt sua uoluntate id, quod est faciundum, faciat. NA. faciam.
DE. Pariter nunc opera me adiuues, ac dudum re opitulata es.
NA. Factum uolo: ac pol queo minu' uiri culpa, quàm me dignum est.
DE. Quid autem? NA. quia pol mei patris bene parta indiligenter
Tutatur: nam ex is prædijs talenta argenti bina
Capiebat statim. hem, uir uiro quid præstat. DE. bina quæso?
NA. Ac rebus uilioribu' multo, tamẽ talẽta bina. D. hui.
NA. Quid hæc uidentur? DE. scilicet. NA. uirum me natam uellem:
Ego ostenderem. DE. certe scio. NA. quo pacto. DE. parce sodes,
Vt possis cum illa; ne te adolescens mulier defatiget.
NA. Faciam, ut iubes: sed meum uirum abs te exire uideo. CH. hem Demipho,
Iam illi datum est argentum? DE. curaui illico. CH. nollem datum.
Hei, uideo uxorem: pæne plus, quàm sat erat. DE.

cur nolles Chreme?

CH. Iam recte. D. quid tu? ecquid locutus cum ista es',
quamobrem hanc ducimus?

CH. Transegi. D. quid ait tandem? CH. adduci non potest. D. quid non potest?

CH. Quia uterque utrique est cordi. D. quid istuc nostra?
CH. magni. præter hæc,

Cognatam comperi esse nobis. DE. quid? deliras?
CH. sic erit:

Non temere dico: redi mecum in memoriam. DE. satis ne sanus es?

NA. Au, obsecro uide, ne in cognatam pecces. DE. non est. CH. ne nega:

Patri' nomen aliud dictum est: hoc tu errasti. D. non norat patrem?

CH. Norat. D. cur aliud dixit? CH. nunquam hodie concedes mihi, neque

Intelliges? D. si tu nil narres. CH. pergis? NA. miror quid hoc siet.

DE. Equidem hercle nescio. CH. uin' scire? at ita me seruet Iupiter,

Vt propior illi, quàm ego sum, ac tu, nemo est homo. D. dij uostram fidem:

Eamus ad ipsam una omnes nos: aut scire, aut nescire hoc uolo. CH. ah.

D. Quid est? CH. ita ne paruam mihi fidem esse apud te? D. uin' me credere?

Vin' satis quæsitum mihi istuc esse? age fiat. quid illa filia

Amici nostri, quid futurum est? CH. *recte.* D. *hanc igitur mittimus?*
CH. *Quid ni?* D. *illa maneat?* CH. *sic.* D. *ire igitur tibi licet Nausistrata.*
NA. *Sic pol commodius esse in omnes arbitror, quàm ut cœperas,*
Manere hanc: nam perliberalis uisa est, cũ uidi, mihi,
D. *Quid istuc negotij est?* CH. *iam ne operuit ostium?* D. *iam.* CH. *o Iupiter,*
Dij nos respiciunt: gnatam inueni nuptam cum tuo filio. D. *hem,*
Quo pacto id potuit? CH. *non satis tutus est ad narrandum hic locus.*
DE. *At tu intro abi.* CH. *heus, ne filij nostri quidem hoc resciscant, uolo.*

ACTVS QVINTI SCENA IIII.

ANTIPHO.

AN. LAETV' *sum, ut ut meæ res sese habent, fratri obtigisse quod uolt.*
Quàm scitum est, eiusmodi parare in animo cupiditates,
Quas, cum res aduorsæ sient, paullo mederi possis.
Hic simul argentum repperit, cura sese expediuit:
Ego nullo possum remedio me euoluere ex his turbis,
Quin, si hoc cæletur, ĩ metu; sin patefit, in probro sim.
Neque me domum nunc reciperem, ni mihi esset spes ostensa

Huiusce habendæ. sed ubinam Getam inuenire possum, ut
Rogē, quod tēpus cōueniēdi patris me capere iubeat?

ACTVS QVINTI SCENA V.

PHORMIO, ANTIPHO.

PH. ARGENTVM *accepi, tradidi lenoni: abduxi mulierem:*
Curaui, propria ea Phædria ut poteretur: nam emissa est manu:
Nunc una res mihi etiam restat, quæ est conficiunda, otium
A senibus ad potandum ut habeam: nam aliquot hos sumam dies.
AN. *Sed Phormio est: quid ais?* PH. *quid?* AN. *quidnam nunc facturus Phædria?*
Quo pacto satietatem amoris ait se uelle sumere?
PH. *Vicissim partes tuas acturus est.* AN. *quas?* PH. *ut fugitet patrem:*
Te suam rogauit rursum ut ageres caussam, ut pro se diceres:
Nā potaturus est apud me: ego me ire senibus Suniū
Dicam ad mercatum, ancillulam emptum, quam dudum dixit Geta;
Ne, cum hic non uideant me, conficere credant argentum suum.
Sed ostium concrepuit abs te. AN. *uide, quis egreditur.* PH. *Geta est.*

ACTVS QVINTI SCENA VI.

GETA, ANTIPHO, PHORMIO.

GE. O FORTVNA, o fors fortuna, quantis commoditatibus,
Quàm ſubito hero meo Antiphoni ope ueſtra hunc oneraſtis diem?
AN. Quidnam hic ſibi uolt? GE. nosq́. amicos eiu' exoneraſtis metu?
Sed ego nunc mihi ceſſo, qui non humerum hunc onero pallio;
Atque hominem propero inuenire, ut hæc, quæ contigerint, ſciat?
AN. Num tu intellegi', quid hic narret? PH. num tu? AN. nil. PH. tantundem ego.
GE. Ad lenonem hinc ire pergam: ibi nunc ſunt. AN. heus Geta. GE. hem tibi.
Num mirum, aut nouum eſt, reuocari, curſum cũ inſtitueris? AN. Geta.
GE. Pergit: hercle nunquam tu tuo odio uinces me. AN. non manes?
GE. Vapulabis. curialis uernula eſt, qui me uocat.
AN. Id tibi quidem iam fiet, niſi reſiſtis, uerbero.
GE. Familiariorẽ oportet eſſe hunc, qui minitat' malũ:
Sed is ne eſt, quem quæro, an non? ipſu' eſt. PH. congredere actutum. AN. quid eſt?
GE. O omnium, quantum eſt, qui uiuant, hominum ho

mo honoratissime:

Nam sine controuersia a dijs solus diligere Antipho.

AN. Ita uelim: sed qui istuc credam ita esse, mihi dici uelim.

GE. Satin' est? si te delibutū gaudio reddo? AN. enicas.

PH. Quin tu hinc pollicitationes aufer, &, quod fers, cedo. GE. oh,

Tu quoque hic aderas Phormio? PH. aderam: sed cessas? GE. accipe, hem.

Vt modo argentum dedimus tibi apud forum, recta domum

Sumu' profecti: interea mittit herus me ad uxorem tuam

AN. Quamobrem? GE. omitto proloqui: nam nihil ad hanc rem est Antipho.

Vbi in gynæceum ire occipio, puer ad me accurrit Mida:

Pone apprehendit pallio, resupinat: respicio: rogo,

Quamobrem retineat me: ait esse uetitum intro ad heram accedere:

Sophrona modo fratrem huc, inquit, senis introduxit Chremem,

Eumq. nunc esse intus cum illis. hoc ubi ego audiui, ad fores

Suspenso gradu placide ire perrexi: accessi: astiti:

Animam compressi: aurem admoui: ita animum cœpi attendere,

Hoc modo sermonem captans. AN. euge Geta. GE. hic pulcherrimum

Facinus

Facinus audiui:itaque pæne hercle exclamaui gaudio.
PH. *Quod?* GE. *quodnam arbitrare?* AN. *nescio.* GE. *atqui mirificissimum:*
Patruus tuus est pater inuentus Phanio uxori tuæ. AN. *hem,*
Quid ais? GE. *cum eiu' olim consueuit matre in Lemno clanculum.*
PH. *Somnium: utin' hæc ignoraret suum patrem?* GE. *aliquid credito*
Phormio esse caussæ: sed me censen' potuisse omnia
Intellegere extra ostium, intus quæ inter sese ipsi egerint?
PH. *Atque hercle ego quoque illam audiui fabulam.* GE. *immo etiam dabo,*
Quo magi' credas. patruus interea inde huc egreditur foras:
Haud multo post cum patre idẽ recipit se intro denuo:
Ait uterque tibi potestatem eius habendæ se dare:
Denique ego sum missus, te ut requirerem, atque adducerem.
AN. *Hem, quin ergo? rape me: cessas?* GE. *fecero.* AN. *o mi Phormio*
Vale. PH. *uale Antipho: bene, ita me dij ament, factum: & gaudeo.*
PH. *Tantam fortunam de improuiso esse is datam?*
Summa eludendi occasio est mihi nunc senes,
Et Phædriæ curam adimere argentariam,
Ne cuiquam suorum æqualium supplex siet:
Nam idem hoc argentum ita ut datum est ingratijs,
His

His datum erit: hoc qui cogam, re ipſa repperi.
Nunc geſtus mihi, uoltusq́. eſt capiundus nouus.
Sed hinc concedam in angiportum hunc proximum:
Inde hiſce oſtendam me, ubi erunt egreſſi foras:
Quò me aſſimularam ire ad mercatum, non eo.

ACTVS QVINTI SCENA VII.

DEMIPHO, PHORMIO, CHREMES.

DE. DIIS magnas merito gratias habeo, atque ago,
Quando euenere hæc nobis frater proſpere.
Quantum poteſt, nunc conueniendus Phormio eſt,
Priuſquam dilapidet noſtras triginta minas,
Vt auferamus. PH. Demiphonem, ſi domi eſt,
Viſam: ut quod. DE. at nos ad te ibamus Phormio.
PH. De eadem hac fortaſſe cauſſa? DE. ita hercle. PH. credidi.
Quid ad me ibatis? ridiculum: an ueremini,
Ne non id facerem, quod recepiſſem ſemel?
Heus, quanta quanta hæc mea paupertas eſt, tamẽ
Adhuc curaui unum hoc quidem, ut mi eſſet fides.
CH. Eſt ne ea ita, ut dixi, liberalis? DE. oppido.
PH. Itaque ad uos neuio nuntiatum Demipho,
Paratum me eſſe: ubi uoltis, uxorem date.
Nam omnes poſthabui mihi res, ita uti par fuit,
Poſtquam, tantopere id uos uelle, animũ aduorterã.
DE. At hic dehortatus eſt me, ne illam tibi darem:
Nam qui rumor erit populi, inquit, ſed id feceris?
Olim

Olim cum honeste potuit, tum non est data:
Nunc uiduam extrudi, turpe est: ferme eadẽ omnia:
Quæ tute dudum coram me incusaueras,
PH. *Satin' superbe illuditis me?* DE. *qui?* PH. *rogas?*
Quia ne alteram quidem illam potero ducere.
Nam quo redibo ore ad eam, quam contempserim?
CH. *Tum autem Antiphonem uideo ab sese amittere*
Inuitum eam, inque. DE. *tum autem uideo filium*
Inuitum sane mulierem ab se amittere.
Sed transi sedes ad forum, atque illud mihi
Argentum iube rursum rescribi Phormio.
PH. *Quod? næ ego perscripsi porro illis, quibu' debui.*
DE. *Quid igitur fiet?* PH. *si uis mihi uxorem dare,*
Quam despondisti, ducam: sin est, ut uelis
Manere apud te illam, hic dos maneat Demipho:
Nam non est æquom me propter uos decipi;
Cum ego uestri honoris caussa repudium alteri
Remiserim, quæ tantundem dotis dabat.
DE. *I hinc in malam rem cum istac magnificentia*
Fugitiue: etiam nunc credis te ignorarier,
Aut tua facta adeo? P. *iritor.* D. *tu ne hác duceres.*
Si tibi data esset? PH. *fac periclum.* DE. *ut filius*
Cum illa habitet apud te, hoc uestrum consiliũ fuit.
PH. *Quæso, quid narras?* D. *quin tu mihi argẽtũ cedo.*
PH. *Immo uero tu uxorem cedo.* DE. *in ius ambula.*
PH. *In ius? enimuero si porro esse odiosi pergitis.*
DE. *Quid facies?* PH. *ego ne? uos me indotatis modo*
Patrocinari fortasse arbitramini:
Etiam dotatis soleo. CH. *quid id nostra?* PH. *nihil.*

Hic

Hic quandam noram, cuius uir uxorem. CH. hem.
DE. quid est?
PH. Lẽni habuit aliã. CH. nullus sum. PH. ex qua filiã
Suscepit: & eam clam educat. CH. sepultu' sum.
PH. Hæc adeo ego illi iam denarrabo. CH. obsecro,
Ne facias. PH. oh, tun' is eras? DE. ut ludos facit.
CH. Missum te facimus. PH. fabulæ. CH. quid uis tibi?
Argentum quod habes, condonamus te. PH. audio:
Quid uos, malum, ergo me sic ludificamini
Inepti uostra puerili sententia?
Nolo, uolo: uolo, nolo rursum: cedo, cape:
Quod dictum, indictum est: quod modo erat ratum, irritum est.
CH. Quo pacto, aut unde hæc hic resciuit? DE. nescio,
Nisi, me dixisse nemini, id certo scio.
CH. Monstri, ita me dij ament, simile. PH. inieci scrupulum. DE. hem,
Hiccine ut a nobis hoc tantum argenti auferat,
Tam aperte irridens? emori hercle satius est:
Animo uirili præsentiq. ut sis, para.
Vides tuum peccatum esse elatum foras,
Neque iam id cælare posse te uxorem tuam:
Nunc quod ipsa ex alijs auditura sit Chreme,
Id nosmet indicare placabilius est.
Tum hunc impuratum poterimus nostro modo
Vlcisci. PH. at at, nisi mihi prospicio, hæreo:
Hi gladiatorio animo ad me affectant uiam.
CH. At uereor, ut placari possit. DE. bono animo es:
Ego redigam uos in gratiam, hoc fretus Chreme,

Cum e medio excessit, unde hæc suscepta est tibi.
PH. Ita ne mecum agitis? satis astute aggredimini:
Non hercle ex re istiu' me instigasti Demipho.
An tu, ubi peregre, tibi quod lubitum fuit, feceris,
Neque huius sis ueritus feminæ primariæ,
Nouo modo ei quin faceres contumelias;
Venias nunc precibus lautum peccatum tuum?
Hisce ego illam dictis ita tibi incensam dabo,
Vt ne restinguas, lacrumis si extillaueris.
DE. Malum, quod isti dij, deæq. omnes duint.
Tanta ne affectũ hominem quenquam esse audacia?
Non ne hoc publicitus scelns hinc deportarier
In solas terras? CH. in id redactus sum loci,
Vt nesciam prorsus, quid agam cum illo. DE. ego scio:
In ius eamus. PH. in ius? huc, si quid lubet.
DE. Assequere, ac retine, dum huc ego seruos euoco.
CH. Enim solu' nequeo: accurre huc. P. una iniuria est
Tecum. CH. lege agito ergo. PH. altera est tecum Chreme.
DE. Rape hunc. PH. ita ne agitis? enimuero uoce est opus.
Nausistrata exi. CH. os opprime. DE. impurum uide,
Quantum ualet. PH. Nausistrata inquam. CH. non taces.
PH. Taceam? DE. ni sequitur, pugnos in uentrẽ ingere.
PH. Vel oculum exculpe: est, ubi uos ulciscar probe.

ACTVS

ACTVS QVINTI SCENA VIII.

NAVSISTRATA, CHREMES, PHORMIO, DEMIPHO.

NA. QVI nominat me? CH. hem. NA. quid istuc turbæ est obsecro
Mi uir? PH. hem quid nunc obticuisti? NA. quis hic homo est?
Non mihi respondes? PH. hiccine ut respondeat?
Qui hercle, ubi sit, nescit. CH. caue isti quicquam creduas.
PH. Abi: tange: si non totus friget, me enica.
CH. Nihil est. NA. quid ergo est? quid istic narrat? PH. iam scies:
Ausculta. CH. pergin' credere? NA. quid ego obsecro
Huic credam, qui nil dixit? PH. delirat miser
Timore. NA. non pol temere est, quod tu tam times.
CH. Ego timeo? PH. recte sane: quando nihil times,
Et hoc nihil est, quod dico ego, tu narra. DE. scelus,
Tibi narret? PH. eho tu, factum est abs te sedulo
Pro fratre. NA. mi uir non mihi narras? CH. at. NA. quid at?
C. Non opus est dicto. P. tibi quidé: at scito huic opu'st.
In Lemno. CH. hem quid ais? DE. non taces? PH. clam te. CH. hei mihi.
PH. Vxorem duxit. NA. mi homo dij melius duint.
PH. Sic factum est. NA. perij misera. PH. et inde filiam
Suscepit iam unam, dú tu dormis. CH. quid agimus?

NA.

NA. Pro dij immortales, facinus indignum, & malum.
PH. Hoc actum est. NA. an quicquam hodie est factum indignius?
Qui mi, ubi ad uxores uentum est, tum fiunt senes.
Demipho, te appello: nam me cum hoc ipso distædet loqui.
Hæccine erant itiones crebræ, & mansiones diutinæ
Lemni? hæccine erat, quæ nostros fructus minuebat, uilitas?
DE. Ego Nausistrata esse in hac re culpam meritam non nego,
Sed eam, quæ sit ignoscenda. PH. uerba fiũt mortuo.
DE. Nam neque negligétia tua, neque odio id fecit tuo.
Vinolentus fere ab hinc annos quindecim mulierculá
Eam compressit unde hæc nata est, neque post illa unquam attigit.
Ea mortem obijt: e medio abijt: qui fit in re hac scrupulus?
Quam ob rem te oro, ut alia facta tua sunt, æquo animo hoc feras.
NA. Quid ego æquo animo? cupio misera in hac re iam defungier.
Sed quid sperem? ætate porro minu' peccaturũ puté?
Iam tum erat senex, senectus si uerecundos facit.
An mea forma, atque ætas nunc magis expetenda est Demipho?
Quid mihi affers, quam ob rem expectem, aut sperem porro non fore?
P. Exequias Chremeti, quibus commodum ire, hem tem-

tempus est.
Sic dabo: age age nunc, Phormionem, qui uolet, lacessito:
Faxo tali eum mactatum, atque hic est, infortunio.
Redeat sane in gratiam: iam supplicij satis est mihi.
Habet hæc, ei quod, dum uiuat, usque ad aurem obganniat.

NA. *At meo merito credo. quid ego nunc commemorem Demipho*
Singillatim, malis in istum fuerim? DE. *noui æque omnia*
Tecum. NA. *meriton' meo hoc uidetur factum?* DE. *minime gentium:*
Verũ, quando iam accusando fieri infectũ non potest,
Ignosce: orat, confitetur, purgat: quod uis amplius?

PH. *Enimuero, prius quàm hæc dat ueniam, mihi prospiciam, & Phædriæ.*
Heus Nausistrata, prius quàm huic respondes temere, audi. NA. *quid est?*

PH. *Ego minas triginta ab isto per fallaciam abstuli:*
Eas dedi tuo gnato. is pro sua amica lenoni dedit.

C. *Hem quid ais?* NA. *adeon' indignũ tibi uidetur, filius*
Homo adolescens unam si habet amicam? tu uxores duas.
Nil pudere? quo ore illũ obiurgabis? responde mihi.

DE. *Faciet, ut uoles.* NA. *immo, ut iam scias meam sententiam,*
Neque ego ignosco, neque promitto quicquam, neque respondeo,

Prius

Prius quàm gnatum uideo: eius iudicio permitto omnia: is
Quod iubebit, faciam. PH. mulier ſapiens es Nauſiſtrata.
NA. Satin' id eſt tibi? PH. immo uero pulchre diſcedo, & probe,
Et præter ſpem? NA. tu tuum nomen dic quod eſt. PH. min'? Phormio,
Veſtræ familiæ hercle amicus, & tuo ſummus Phædriæ.
NA. Phormio, at ego æcaſtor poſthac tibi, quod potero, & quæ uoles,
Faciamq., & dicam. PH. benigne dicis. NA. pol meritum eſt tuum.
PH. Vin' primum hodie facere, quod ego gaudeam Nauſiſtrata,
Et quod tuo uiro oculi doleant? NA. cupio. PH. me ad cenam uoca.
NA. Pol uero uoco. DE. eamus intro hinc. NA. fiat: ſed ubi eſt Phædria,
Iudex noſter? PH. iam hic faxo aderit. Vos ualete, & plaudite.

FABVLAE INTERLOCVTORES.

Philotis	*meretrix,*
Syra	*anus,*
Parmeno	*seruus,*
Laches	*senex,*
Sostrata	*mulier,*
Phidippus	*senex,*
Pamphilus	*adolescens,*
Myrrhina	*mulier,*
Sosia	*seruus,*
Bacchis	*meretrix.*

ACTA LVDIS ROMANIS SEX. IVLIO CAES. CN. CORNELIO DOLABELLA AEDIL. CVR. NON EST PERACTA TOTA. MODOS FECIT FLACCVS CLAVDII TIBIIS PARILIB. CN. OCTAVIO, T. MANLIO COS. RELATA EST ITERVM LVDIS FVNEBRIBVS. RELATA EST TERTIO Q. FVLVIO, L. MARCIO AEDILIBVS CVRVLIBVS.

C. SVLPICII APOLLINARIS PERIOCHA.

VXOREM *duxit Pamphilus Philumenã,*
Cui quondam ignorãs uirgini uitiũ obtulit:
Eiusq́. per uim quem detraxit annulum,
Dederat amicæ Bacchidi meretriculæ:
Dein profectus in Imbrum est: nuptam haud attigit.
Hanc mater utero grauidam, ne id sciat socrus
Vt ægram ad se transfert: reuertit Pamphilus:
Deprehendit partum: cælat: uxorem tamen
Recipere non uolt. pater incusat Bacchidis
Amorem. dum se purgat Bacchis, annulum
Mater uitiatæ forte agnoscit Myrrhina.
Vxorem recipit Pamphilus cum filio.

PROLOGVS.

HECYRA *est huic nomen fabulæ. hæc cum data*
Est noua, nouum interuenit uitium, & calamitas,

Vt neque ſpectari, neque cognoſci potuerit:
Ita populus ſtudio ſtupidus in funambulo
Animum occuparat. nunc hæc plane eſt pro noua:
Et is, qui ſcripſit hanc, ob eam rem noluit
Iterum referre, ut iterum poſſit uendere.
Alias cognoſtis eius: quæſo hanc noſcite.
Orator ad uos uenio ornatu prologi.
Sinite exorator ſim, eodem ut iure uti ſenem
Liceat, quo iure ſum uſus adoleſcentior,
Nouas qui exactas feci ut inueteraſcerent,
Ne cum poeta ſcriptura euaneſceret.
In his, quas primum Cæcilij didici nouas,
Partim ſum earum exactus, partim uix ſteti.
Quia ſcibam dubiam fortunam eſſe ſcenicam,
Spe incerta, certum mihi laborem ſuſtuli.
Eaſdem agere cœpi, ut ab eodem alias diſcerem
Nouas ſtudioſe, ne illum ab ſtudio abducerem.
Perfeci, ut ſpectarentur. ubi ſunt cognitæ,
Placitæ ſunt. ita poetam reſtitui in locum,
Prope iam remotum iniuria aduorſarium
Ab ſtudio, atque ab labore, atque ab arte muſica.
Quòd ſi ſcripturam ſpreuiſſem in præſentia, &
In deterrendo uoluiſſem operam ſumere,
Vt in otio eſſet, potius quàm in negotio:
Deterruiſſem facile, ne alias ſcriberet.
Nunc quid petam, mea cauſſa, æquo animo attẽdite.
Hecyram ad uos refero, quam mihi per ſilentium
Nunquam agere licitũ eſt, ita eá oppreſſit calamitas.
Eam calamitatem ueſtra intellegentia

Sedabit, si erit adiutrix nostræ industriæ.
Cum primum eam agere cœpi, pugilum gloria,
Funambuli eodem accessit expectatio:
Comitum conuentus, studium, clamor mulierum
Fecere, ut ante tempus exirem foras,
Vetere in noua cœpi uti consuetudine,
In experiundo ut essem: refero denuo;
Primo actu placeo: cum interea rumor uenit,
Datum iri gladiatores: populus conuolat:
Tumultuantur, clamant, pugnant de loco:
Interea ego meum non potui tutari locum.
Nunc turba nulla est: otium, & silentium est:
Agendi tempus mihi datum est: uobis datur
Potestas condecorandi ludos scenicos.
Nolite sinere per uos artem musicam
Recidere ad paucos: facite, ut uestra auctoritas
Meæ auctoritati fautrix, adiutrixq́. sit.
Si nunquam auare statui pretium arti meæ,
Et eum esse quæstum in animum induxi maxumum,
Quammaxume seruire uostris commodis:
Sinite impetrare me, qui in tutelam meam
Studium suum, & se in uostram commisit fidem,
Ne eum circumuentum inique iniqui irrideant.
Mea caussa caussam hanc accipite, & silentium
Date; ut lubeat scribere alijs, mihiq́. ut discere
Nouas expediat, posthac pretio emptas meo.

ACTVS PRIMI SCENA I.

PHILOTIS, SYRA.

PH. PER pol quàm paucos reperias meretricibus
Fideles euenire amatores Syra.
Vel hic Pamphilus iurabat quoties Bacchidi,
Quàm sancte, ut quiuis facile posset credere,
Nunquam illa uiua ducturum uxorem domum:
Hem duxit. SY. ergo propterea te sedulo
Et moneo, & hortor, ne cuiusquam misereat,
Quin spolies, mutiles, laceres, quénquem nacta sis.
PH. Vtin' eximium neminem habeam? SY. neminem:
Nam nemo illorum quisquam, scito, ad te uenit,
Quin ita paret sese, abs te ut blanditijs suis
Quamminimo pretio suam uoluptatem expleat.
Hiscine tu amabo non contra insidiabere?
PH. Tamen eandem pol esse omnibus, iniurium est.
SY. Iniurium est autem ulcisci aduorsarios?
Aut qua uia captent te illi, eadem ipsos capi?
Ehu me miseram, cur non aut istæc mihi
Aetas & forma est, aut tibi hæc sententia?

ACTVS PRIMI SCENA II.

PARMENO, PHILOTIS, SYRA.

PA. SENEX si quæret me, modo isse dicito
Ad portum percontatum aduentũ Pãphili.
Audin', quid dicã, Scirte? si quæret me, uti
Tum dicas: si non quæret, nullus dixeris;

Alias

Alias ut uti possim caussa hac integra.
Sed uideon' ego Philotium? unde hæc aduenit?
Philotis, salue multum. PH. o salue Parmeno.
SY. Salue mecastor Parmeno. PA. et tu ædepol Syra.
Dic mihi Philoti, ubi te oblectasti tam diu?
PH. Minime me equidem oblectaui, quæ cum milite
Corinthum hinc sum profecta inhumanissimo:
Biennium ibi perpetuum misera illum tuli.
PA. Aedepol te desiderium Athenarum arbitror
Philotium cepisse sæpe, & te tuum
Consilium contempsisse. PH. non dici potest,
Quàm cupida eram huc redeundi, abeundi a milite,
Vosq. hic uidendi, antiqua ut consuetudine
Agitarem inter uos libere conuiuium:
Nam illi haud licebat nisi præfinito loqui
Quæ illi placerent. PA. haud opinor commode
Finem statuisse orationi militem.
PH. Sed quid negoti hoc? modo quæ narrauit mihi
Hic intus Bacchis? quod ego nunquam credidi
Fore, ut ille hac uiua posset animum inducere
Vxorem habere. PA. habere autem? PH. eho tu, an
non habet?
PA. Habet, sed firmæ hæ uereor ut sint nuptiæ.
PH. Ita dij deæq. faxint, si in rem est Bacchidis.
Sed qui istuc credam ita esse? dic mihi Parmeno.
PA. Non est opus prolato: hoc percontarier
Desiste. PH. nempe ea caussa, ut ne id fiat palam.
Ita me dij bene ament haud propterea te rogo, ut
Hoc proferam, sed tacita ut mecum gaudeam.

PA. Nunquam dices tam commode, ut tergum meum
Tuam in fidem committam. PH. ah noli Parmeno:
Quasi non tu multo malis narrare hoc mihi,
Quàm ego, quæ perconter, scire. PA. uera hæc prædicat:
Et mi illud uitium maxumum est. si mihi fidem
Das te tacituram, dicam. PH. ad ingenium redis.
Fidem do, loquere. PA. ausculta. PH. istic sum. PA. hanc Bacchidem
Amabat, ut cum maxume, tum Pamphilus,
Cum pater, uxorem ut ducat, orare occipit:
Et hæc, communia omnium quæ sunt patrum,
Senem se dicere esse, illum autem esse unicum
Præsidium uelle se senectuti suæ.
Ille primo se negare: sed postquam acrius
Pater instat; fecit animi ut incertus foret,
Pudorin', an ne amori obsequeretur magis.
Tundendo, atque odio denique effecit senex:
Despondit gnatam ei huius uicini proxumi.
Vsque illud uisum est Pamphilo neutiquam graue,
Donec iam in ipsis nuptijs. postquam uidet
Paratas, nec moram ullam, quin ducat, dari:
Ibi demum ita ægre tulit, ut ipsam Bacchidem,
Si adesset, credo ibi eius commiseresceret.
Vbicunque datum erat spatium solitudinis,
Vt colloqui mecum una posset: Parmeno
Perij, quid ego egi? in quod me conieci malum?
Non potero hoc ferre Parmeno: perij miser.
PH. At te dij deæq. perduint cum isto odio Laches.

PA.

PA. Ad pauca ut redeam, uxorem deducit domum:
Nocte illa prima uirginem non attigit:
Quæ consecuta est nox, eam nihilo magis.
PH. Quid ais? cum uirgine una adolescens cubuerit,
Plus potus, illa se abstinere ut potuerit?
Non uerisimile dicis: nec uerum arbitror.
PA. Credo ita uideri tibi. nam nemo ad te uenit,
Nisi cupiens tui: ille inuitus illam duxerat.
PH. Quid deinde fit? PA. diebus sane pauculis
Post Pamphilus me solum seducit foras,
Narratq., ut uirgo a se integra etiam tum siet:
Seq. ante, eam quàm uxorem duxisset domum,
Sperasse eas tolerare posse nuptias.
Sed quam decrerim me non posse diutius
Habere, eam ludibri haberi Parmeno,
Quin integram itidem reddam, ut accepi a suis,
Neque honestum mihi, neque utile ipsi uirgini est.
PH. Pium, ac pudicum ingenium narras Pamphili.
PA. Hoc ego proferre, incommodum esse mihi arbitror:
Reddi patri autem, cui tu nihil dicas uiti,
Superbum est: sed illam spero, ubi hoc cognouerit,
Non posse se mecum esse, abituram denique.
PH. Quid interea? ibat ne ad Bacchidem? PA. quotidie:
Sed, ut fit, postquam hunc alienum ab sese uidet,
Maligna multo, & magis procax facta illico est.
PH. Non æpol mirum. PA. atqui ea res multo maxume
Disiunxit illum ab illa, postquam & ipse se,

Et illam, & hanc, quæ domi erat, cognouit ſatis,
Ad exemplum ambarum mores earum æſtimans.
Hæc, ita uti liberali eſſe ingenio decet,
Pudens, modeſta, incommoda, atque iniurias
Viri omnes ferre, & tegere contumelias.
Hic animus partim uxoris miſericordia
Deuictus, partim uictus huiu' iniuria,
Paullatim elapſuſt Bacchidi, atque huic tranſtulit
Amorem, poſtquam par ingenium nactus eſt.
Interea in Imbro moritur cognatus ſenex
Horunc, ea ad hos redibat lege hereditas.
Eò amantem inuitum Pamphilum extrudit pater.
Reliquit cum matre hic uxorem: nam ſenex
Rus abdidit ſe: huc raro in urbem commeat.
PH. Quid adhuc habent infirmitatis nuptiæ?
PA. Nunc audies. primum dies compluſculos
Bene conueniebat ſane inter eas: interim
Miris modis odiſſe cœpit Soſtratam,
Neque lites ullæ inter eas: poſtulatio
Nunquam. PH. quid igitur? PA. ſi quando ad eam acceſſerat
Confabulatum, fugere e conſpectu illico,
Videre nolle. denique, ubi non quit pati,
Simulat ſe a matre accerſi ad rem diuinam, abit.
Vbi ibi eſt dies complures, accerſi iubet.
Dixere cauſſam tunc neſcio quam: iterum iubet:
Nemo remiſit. poſtquam accerſunt ſæpius,
Aegram eſſe ſimulant mulierem. noſtra illico
It uiſere ad eam: admiſit nemo. hoc ubi ſenex

Re-

Resciuit, heri ea caussa rure aduenit huc,
Patrem continuo conuenit Philumenæ.
Quid egerint inter se, nondum etiam scio:
Nisi sane curæ est, quorsum euenturum hoc siet,
Habes omnem rem: pergam quò cœpi hoc iter.
PH. Et quidem ego: nam constitui cum quodam hospite
Me esse illum conuenturam. PA. dij uortant bene
Quod agas. PH. uale. PA. et tu bene uale Philotium.

ACTVS SECVNDI SCENA I.

LACHES, SOSTRATA.

LA. PRO deum atque hominum fidem, quod hoc genus est, quæ hæc coniuratio,
Vt omnes mulieres eadem æque studeant, nolintq. omnia?
Neque declinatam quicquam ab aliarum ingenio ullam reperias:
Itaque adeo uno animo omnes socrus oderunt nurus. uiris
Esse aduorsas, æque studium est, similis est pertinacia.
In eodem omnes mihi uidentur ludo doctæ ad malitiam: &
Ei ludo, si ullus est, magistrá hanc esse satis certo scio.
SO. Me miseram, quæ nunc, quamobrem accuser, nescio. LA. hem
Tu nescis? SO. non, ita me dij bene ament mi Laches,
Itaq. una inter nos agere ætatem liceat. LA. dij mala prohibeant.

SO. Meq́. abs te immerito esse accusatam, post modo resciſces. LA. ſcio.

Te immerito? an quicquam pro iſtis factis dignum te dici poteſt,

Quæ me, & te, & familiam dedecoras, filio luctum paras?

Tum autem, ex amicis inimici ut ſint nobis affines, facis;

Qui illum decrerunt dignum, ſuos cui liberos committerent.

Tu ſola exorere, quæ perturbas hæc tua impudentia.

SO. Ego ne? LA. tu inquam mulier, quæ me omnino lapidem, haud hominem, putas.

An, quia ruri eſſe crebro ſoleo, neſcire arbitramini,

Quo quiſque pacto hic uitam uoſtrorum exigat?

Multo melius, hic quæ fiunt, quàm illi, ubi ſum aſſidue, ſcio:

Ideo quia, uti uos mihi domi eritis, proinde ego ero foris.

Iampridem equidem audiui cepiſſe odium tui Philumenam:

Minimeq́. adeo mirum: &, ni id feciſſet, magi' mirum foret.

Sed non credidi adeo, ut etiam totam hanc odiſſet domum:

Quod ſi ſciſſem, illa hic maneret potius, tu hinc iſſes foras.

At uide, quàm immerito ægritudo hæc oritur mi abs te Soſtrata.

Rus

Rus habitatum abij, concedens uobis, & rei seruiens,
Sumptus uestros, otiumq. ut nostra res posset pati,
Meo labori haud parcens, præter æquom atque ætatem meam.
Non te pro his curasse rebus, ne quid ægre esset mihi?
SO. Non mea opera, neque pol culpa euenit. L. immo maxume.
Sola hic fuisti: in te omnis hæret culpa sola Sostrata.
Quæ hic erant, curares; cũ ego uos solui curis ceteris.
Cum puella anum suscepisse inimicitias non pudet;
Illiu' dices culpa factum. S. haud equidem dico mi Laches.
LA. Gaudeo (ita me dij ament) gnati caussa: nam de te quidem,
Sati' scio, peccando detrimenti nil fieri potest.
S. Qui scis, an ea caussa mi uir me odisse assimulauerit,
Vt cum matre una plus esset? LA. quid ais? non signi sat est,
Quòd heri nemo uoluit uisentem te ad eam intromittere?
S. Enim lassam oppido tum aiebant: eo ad eam non admissa sum.
L. Tuos esse illi mores morbum magi', quàm ullam aliã rem arbitror:
Et merito adeo: nam uostrarum nulla est, quin gnatum uelit
Ducere uxorẽ: et quæ uobis placita conditio est, datur:
Vbi duxere impulsu uostro, uostro impulsu easdem exigunt.

ACTVS

ACTVS SECVNDI SCENA II.

PHIDIPPVS, LACHES, SOSTRATA.

PH. ETSI scio Philumena meum ius esse, ut te cogam,
Quæ ego imperem, facere: ego tamen patrio animo uictus faciam
Vt tibi concedam, neque tuæ libidini aduorsabor.
L. Atque eccum Phidippum optume uideo: ex hoc iam scibo, quid sit.
Phidippe, esse ego meis omnibus scio me apprime obsequentem:
Sed non adeo, ut facilitas mea illorum corrumpat animos.
Quòd si tu idem faceres, magis in rem & nostram, & uostram id esset.
Nunc uideo in illarum potestate esse te. PH. eia uero.
L. Adij te heri de filia: ut ueni, itidem incertum amisti.
Haud ita decet, si perpetuam uis esse affinitatē hanc,
Cælare te iras. si quid est peccatum a nobis, profer:
Aut ea, refellendo, aut purgando uobis, corrigemus,
Te iudice ipso. sin ea est caussa retinendi apud uos,
Quia ægra est: te mi iniuriā facere arbitror Phidippe,
Si metuis, satis ut meæ domi curetur diligenter.
At, ita me dij ament, haud tibi hoc concedo, etsi illi pater es,
Vt tu illam saluam magis uelis, quàm ego: id adeo gnati caussa,

Quem ego intellexi illam haud minus, quàm se ipsum, magnificare,
Neque adeo me clam est, quàm esse eum grauiter laturum credam,
Hoc si rescierit. eò, domum studeo hæc prius, quàm ille huc redeat.
PH. *Laches, & diligentiam uestram, & benignitatem*
Noui: &, quæ dicis, omnia esse ut dicis, animum induco:
Et te hoc mihi cupio credere: illã ad uos redire studeo,
Si facere possim ullo modo. LA. *quæ res te facere id prohibet?*
Eho, nunquidnam accusat uirum? PH. *minime: nam postquam attendi*
Magis, & ui cœpi cogere ut rediret, sanctè adiurat
Non posse apud uos Pamphilo se absente perdurare.
Aliud fortasse alijs uitij est: leni ego animo sũ natus:
Non possum aduorsari meis. L. *hem Sostrata.* SO. *heu me miseram.*
L. *Certum ne est istuc?* PH. *nunc quidem, ut uidetur: sed nunquid uis?*
Nam est, quod me transire ad forum iam oportet.
L. *eo tecum una.*

ACTVS SECVNDI SCENA III.

SOSTRATA.

S. AEDEPOL *næ nos æque sumus omnes inuisæ uiris,*
Propter paucas; quæ omnes faciunt dignæ

ut

ut uideamur malo.

Nam, ita me ament di, quòd me accusat nunc uir, sum extra noxiam.

Sed non facile est expurgatu: ita animum induxerunt, socrus

Omnes esse iniquas. haud pol me equidem: nam nunquam secus

Habui illam, ac si ex me esset nata: nec, qui hoc mi eueniat, scio.

Nisi pol filium multimodis iam expecto ut redeat domum.

ACTVS TERTII SCENA I.

PAMPHILVS, PARMENO, MYRRHINA.

PAM. NEMINI ego plura acerba esse ex amore homini unquam oblata credo,

Quàm mi. heu me infelicem, hanccine ego uitam parsi perdere?

Haccine ego caussa eram tantopere cupidus redeundi domum?

Cui quanto fuerat præstabilius, ubiuis gentium ætatem agere,

Quàm huc redire? atque, hæc ita esse, miserum me rescíscere?

Nam nos omnes, quibus alicunde aliquis obiectus est labos,

Omne quod est interea tempus, prius quàm id rescitum est, lucro est.

PAR.

PAR. *At ſic, citius qui te expedias his ærumnis, reperies.*

Si non rediiſſes, hæ iræ factæ eſſent multo ampliores:
Sed nunc aduentum tuum ambas Pamphile ſcio reuerituras.
Rem cognoſces, iram expedies: reſtitues rurſum in gratiam.
Leuia ſunt hæc, quæ tu pergrauia eſſe in animum induxti tuum.

PAM. *Quid conſolare me? an quiſquam uſquam gentium eſt æque miſer?*

Prius quàm hanc uxorem duxi, habebam alibi animum amori deditum:
Iam in hac re ut taceam, cuiuis facile ſcitu quàm fuerim miſer:
Tamen nunquam auſus ſum recuſare eam, quam mi obtrudit pater.
Vix me illinc abſtraxi, atque impeditum in ea expediui animum meum:
Vixq. huc contuleram, hem noua res orta eſt, porro ab hac quæ me abſtrahat.
Tum matrem ex ea re me aut uxorem in culpa inuenturum arbitror:
Quod cum ita eſſe inuenero, quid reſtat, niſi porro ut fiam miſer?
Ná matris ferre iniurias me Parmeno pietas iubet:
Tum uxori obnoxius ſum: ita olim ſuo me ingenio pertulit,
Tot meas iniurias quæ nunquá in ullo patefecit loco.

Sed magnum nescio quid necesse est euenisse Parmeno,
Vnde ira inter eas intercessit, quæ tam permãsit diu.
PAR. Hoc quidem hercle paruum est: si uis uero ueram rationem exequi,
Non maxumas, quæ maxumæ sunt interdum iræ, iniurias
Faciunt: nam sæpe est, quibus in rebus alius ne iratus quid est,
Cum de eadem caussa est iracundus factus inimicissimus.
Pueri inter sese quàm pro leuibus noxijs iras gerunt?
Quapropter? quia enim qui eos gubernat animus, infirmum gerunt.
Itidem mulieres sunt ferme, ut pueri, leui sentẽtia:
Fortasse unum aliquod uerbum hanc inter eas iram conciuerit.
PAM. Abi Parmeno intro, ac me uenisse nuntia. PAR. hem quid hoc? PAM. tace.
Trepidari sentio, cursari rursum prorsum: agedum ad fores
Accede propius. PAR. hem, sensistin'? PAM. noli fabularier.
Pro Iupiter, audio clamorem. PAR. tute loqueris, me uetas?
M. Tace obsecro mea gnata. PAM. matris uox uisa est Philumenæ.
Nullus sum. PAR. qui dum? PAM. perij. PAR. quamobrem? PAM. nescio quod magnum malum
Profecto Parmeno me cælas. PAR. uxorẽ Philumenã
Pauitare

Pauitare nescio quid, dixerunt: id si forte est, nescio

PAM. Interij: cur mihi id non dixti? PAR. quia non poteram una omnia.

PAM. Quid morbi est? PAR. nescio. PAM. quid? nemo ne medicum adduxit? PAR. nescio.

PAM. Cesso hinc ire intro, ut hoc quamprimum, quicquid est, certum sciam?

Quonam modo Philumena mea nunc te offendam affectam?

Nam si periculum ullum in te est, perijsse me una haud dubium est.

PAR. Non usus facto est mihi nunc, hunc intro sequi.

Nam inuisos omnes nos esse illis sentio:

Here nemo uoluit Sostratam intro admittere.

Si forte morbus amplior factus siet,

Quod sane nolim, maxume heri caussa mei:

Seruom illico introijsse dicent Sostratæ,

Aliquid tulisse comminiscentnr mali.

Capiti, atque ætati illorum, morbus qui actu' sit:

Hera in crimen ueniet, ego in magnum malum.

ACTVS TERTII SCENA II.

SOSTRATA, PARMENO, PAMPHILVS.

SO. NESCIO quid iam dudum hic audio tumultuari misera:

Male metuo, ne Philumenæ magi' morbus aggrauescat:

Quod te Aesculapi, & te Salus, ne quid sit huius, oro.

Nunc ad eam uisam. PAR. heus Sostrata. S. ehem.
PAR. iterum istinc excludere.
SO. Ehem Parmeno, tu ne hic eras? perij, quid faciam misera?
Non uisam uxorem Pamphili, cum in proxumo hic sit ægra?
PAR. Non uisas, nec mittas quidem uisendi caussa quenquam.
Ná qui amat cui odio ipsus est, bis facere stulte duco:
Laborem inanem ipsus capit, et illi molestiam affert.
Tum autem filius tuus introijt uidere, ut uenit, quid agat.
SO. Quid ais? an uenit Pamphilus? PAR. uenit. SO. dijs gratiam habeo.
Hem, istoc uerbo animus mihi redijt, & cura ex corde excessit.
PAR. Iá ea te caussa maxume huc nunc introire nolo:
Nam si remittent quippiam Philumena dolores,
Omnem rem narrabit, scio, continuo sola soli,
Quæ inter uos interuenit, unde ortum est initium iræ.
Atque eccum uideo ipsum egredi: quàm tristi'st. SO. o mi gnate.
PAM. Mea mater, salue. SO. gaudeo uenisse saluom. saluan'
Philumena est? PAM. meliuscule est. SO. utinam istuc ita dij faxint.
Quid tu igitur lacrumas? aut quid es tam tristis? PAM. recte mater.
SO. Quid fuit tumulti? dic mihi: an dolor repéte inuasit?

PAM. *Ita factum est.* SO. *quid morbi est?* PAM. *febris.* SO. *quotidiana?* PAM. *ita aiunt.*
I sodes intro, consequar iam te mea mater. SO. *fiat.*
PAM. *Tu pueris curre Parmeno obuiam, atque his onera adiuta.*
PAR. *Quid? non sciunt ipsi uiam, domum qua redeant?* PAM. *cessas?*

ACTVS TERTII SCENA III.

PAMPHILVS.

PAM. NEQVEO *mearum rerum initium ullum inuenire idoneum,*
Vnde exordiar narrare, quæ nec opinanti accidunt,
Partim quæ perspexi his oculis, partim quæ accepi auribus:
Qua me propter exanimatum citius eduxi foras.
Nam modo me intro ut corripui timidus, alio suspicans
Morbo me uisurum affectam, ac sensi esse, uxorem: hei mihi,
Postquam me aspexere ancillæ aduenisse, ilico omnes simul
Lætæ exclamant, uenit, id quod me repẽte aspexerãt.
Sed continuo uoltum earum sensi immutari omnium,
Quia tam incommode illis fors obtulerat aduentum meum.
Forte una illarũ interea propere præcurrit, nũtians

Me uenisse: ego eiu' uidēdi cupidus recta consequor.
Posteaquam introij, exemplo eius morbum cognoui miser.
Nam neque, ut cælari posset, tempus spatium ullum dabat:
Neque uoce alia, ac res monebat, ipsa poterat conqueri.
Postquam aspexi, o facinus indignum inquam: & corripui illico
Me inde, lacrumans, incredibili re, atque atroci percitus.
Mater consequitur: iam ut limen exirem, ad genua accidit,
Lacrumans misera: miseritum est, profecto hoc sic est, ut puto.
Omnibu' nobis ut res dant sese, ita magni atque humiles sumus.
Hanc habere orationem mecum a principio institit:
O mi Pamphile, abs te quamobrem hæc abierit, caussam uides:
Nam uitium est oblatum uirgini olim ab nescio quo improbo:
Nunc huc confugit, te atque alios partum ut cælaret suum.
Sed cum orata eius reminiscor, nequeo quin lacrumem miser.
Quæq. fors fortuna est, inquit, nobis quæ te hodie obtulit,
Per eam te obsecramus ambæ, si ius, si fas est, uti

Aduorsa eius per te tecta tacitaq. apud omnes sient:
Si unquam erga te animo esse amico sensti eam, mi Pamphile,
Sine labore hanc gratiam, te uti sibi des pro illa nunc, rogat:
Ceterum de redducenda id fac, quod in rem sit tuá.
Parturire eam, neque grauidam esse ex te, solus conscius:
Nam aiunt tecum post duobus concubuisse eam mensibus:
Tum, postquam ad te uenit, mensis hic agitur iam septimus:
Quod te scire, ipsa indicat res. nunc si potis est Pamphile,
Maxume uolo, doq. operam, ut clam partus eueniat patrem,
Atque adeo omnes. sed si fieri id non potest, quin sentiant,
Dicam abortú esse. scio nemini aliter suspectum fore,
Quin, quod uerisimile est, ex te recte eum natum putent.
Continuo exponetur: hic tibi nihil est quicquam incommodi: &
Illi miseræ indigne factam iniuriam contexeris.
Pollicitus sum, & seruare in eo certum est, quod dixi, fidem.
Nam de redducenda, id uero neutiquam honestum esse arbitror.
Nec faciá: etsi amor me grauiter, cósuetudoq. tenet.

Lacrumo, quæ posthac futura est uita, cum in mentem uenit,
Solitudoq. o fortuna, ut nunquam perpetuo es bona.
Sed iam prior amor me ad hanc rem exercitatum reddidit.
Quem ego consilio missum feci, idem nunc operam huic dabo.
Adest Parmeno cum pueris: hunc minime est opus
In hac re adesse: nam olim soli credidi,
Ea me abstinuisse in principio, cum data est:
Vereor, si clamorem eiu' hic crebro exaudiat,
Ne parturire eam intellegat: aliquò mihi est
Hinc ablegandus, dum parit Philumena.

ACTVS TERTII SCENA IIII.

PARMENO, SOSIA, PAMPHILVS.

PAR. IN' tu tibi hoc incommodum euenisse iter?
SO. A Non hercle Parmeno uerbis dici potest
Tantum, quàm re ipsa nauigare incommodum est.
PAR. Ita ne est? SO. o fortunate, nescis quid mali
Præterieris, qui nunquam es ingressus mare.
Nam alias ut omittam miserias, unam hanc uide:
Dies triginta, aut plus, eo in naui fui,
Cum interea semper mortem expectabam miser:
Ita usque aduorsa tempestate usi sumus.
PAR. Odiosum. SO. haud clam me est: denique hercle aufugerim

Potius, quàm redeam, ſi eò mi redeundum ſciam.

PAR. Olim quidem te cauſſæ impellebant leues,
Quod nunc minitare facere, ut faceres Soſia.
Sed Pamphilum ipſum uideo ſtare ante oſtium:
Ite intro: ego hunc adibo, ſi quid me uelit.
Here, etiam tu hic ſtas? PAM. equidem te expecto.
PAR. quid eſt?

PAM. In arcem tranſcurſo opus eſt. PAR. cui homini?
PAM. tibi.

PAR. In arcem? quid eò. PAM. Callidemidem hoſpitẽ
Myconium, qui mecum una aduectuſt, conueni.

PAR. Perij: uouiſſe hunc dicam, ſi ſaluus domum
Rediſſet unquam, ut me ambulando rumperet.

PAM. Quid ceſſas? PAR. quid uis dicam? an conueniam modo?

PAM. Immo, quòd conſtitui me hodie conuenturum eũ,
Non poſſe, ne me fruſtra illi expectet: uola.

PAR. At non noui hominis faciem. PAM. at faciam, ut noueris:
Magnus, rubicundus, criſpus, craſſus, cæſius.

PAR. Cadauerosa facies. dij illum perduint.
Quid, ſi non ueniet? maneam ne uſque ad ueſperum?

PAM. Maneto: curre. PAR. non queo: ita defeſſu' ſum.

PAM. Ille abijt. quid agam infelix? prorſus neſcio
Quo pacto hoc cælem, quod me orauit Myrrhina,
Suæ gnatæ partum: nam me miſeret mulieris:
Quod potero faciam: tamen ut pietatem colam:
Nam me parenti potius, quàm amori, obſequi
Oportet. at at at eccum Phidippum, & patrem

Video

Video: horsum pergunt. quid dicam hisce, incertu' sum.

ACTVS TERTII SCENA V.

LACHES, PHIDIPPVS, PAMPHILVS.

LA. DIXTIN' dudum, dixisse illam se expectare filium?

PH. Factum. LA. uenisse aiunt: redeat. PAM. quam caussam dicam patri,

Quamobrem non reducam, nescio. LA. quem ego hic audiui loqui?

PAM. Certum obfirmare est uiam me, quam decreui persequi.

LA. Ipsus est, de quo hoc agebam tecum. PAM. salue mi pater.

LA. Gnate mi, salue. PH. bene factum te aduenisse Pamphile,

Atque adeo, quod maxumum est, saluum atque ualidum. PAM. creditur.

LA. Aduenis modo? PAM. admodum. LA. cedo, quid reliquit Phania

Consobrinus noster? PA. sane hercle homo uoluptati obsequens

Fuit, dum uixit: & qui sic sunt, haud multum heredem adiuuant.

Sibi uero hanc laudem reliquit: uixit, dum uixit, bene.

LA. Tum tu igitur nihil attulisti huc plus una sentētia?

PAM.

PAM. *Quicquid eſt id quod reliquit, profuit.* LA. *immo obfuit:*

Nam illum uiuom & ſaluom uellem. PH. *impune optare iſtuc licet.*

Ille reuiuiſcet iam nunquam: & tamen, utrum malis, ſcio.

LA. *Here Philumenam ad ſe accerſi hic iuſſit. dic iuſſiſſe te.*

PH. *Noli fodere. iuſſi.* LA. *ſed iam eam remittet.* PH. *ſcilicet.*

PAM. *Omnem rem ſcio, ut ſit geſta: adueniens audiui omnia.* LA. *at*

Iſtos inuidos dij perdant, qui hæc libenter nuntiant.

PAM. *Ego me ſcio cauiſſe, ne ulla merito contumelia*

Fieri a uobis poſſet: idq́. ſi nunc memorare hic uelim,

Quàm fideli animo & benigno in illam & clementi fui,

Vere poſſim; ni te ex ipſa id magi' uelim reſciſcere:

Nanque eo pacto maxume apud te meo erit ingenio fides,

Cum illa, quæ nunc in me iniqua eſt, æqua de me dixerit.

Neque culpa hoc mea eueniſſe diſſidiũ, id teſtor deos.

Sed quando ſeſe eſſe indignam deputat matri meæ,

Cui concedat, cuius mores toleret ſua modeſtia;

Neque alio pacto poteſt componi inter eas gratia:

Segreganda aut mater a me eſt Philippe, aut Philumena:

Nũc me pietas matris potius cõmodum ſuadet ſequi.

LA.

L. Pāphile, ad aures haud inuito sermo mihi accessit tuus,
Cum te post putasse omnes res præ parente intellego.
Verum uide, ne impulsus ira praue insistas Pāphile.
PAM. Quibus iris nunc in illam impulsus iniquu' sim?
Quæ nūquam quicquam erga me cōmerita est pater,
Quod nollem: & sæpe, quod uellem, meritam scio:
Amoq., & laudo, & uehementer desidero:
Nam fuisse erga me miro ingenio, expertu' sum:
Illiq. exopto, ut relliquam uitam exigat
Cum eo uiro, ne qui sit fortunatior:
Quandoquidem illam a me distrahit necessitas.
PH. Tibi id in manu est, ne fiat. LA. si sanus sies,
Iube illam redire. PAM. non est consilium pater:
Matris seruibo commodis. LA. quò abis? mane,
Mane inquā: quò uadis? PH. quæ hæc pertinacia est?
LA. Dixin' Phidippe hac rem ægre laturum esse eum?
Quamobrem te orabam, ut filiam remitteres:
PH. Non credidi ædepol adeo inhumanum fore:
Ita nunc is sibi me supplicaturum putat?
Si est, ut uelit reducere uxorem, licet:
Sin alio est animo, renumeret dotem huc, eat.
LA. Ecce autem, tu quoque proterue iracundus es.
PH. Percontumax redisti huc nobis Pamphile.
LA. Decedet iam ira hæc: etsi merito iratus est.
PH. Quia paullulum uobis accessit pecuniæ,
Sublati animi sunt. LA. etiam mecum litigas?
PH. Deliberet, renuntietq. hodie mihi,
Velit ne, an non; ut alij, si huic non sit, siet.
LA. Phidippe, ades, audi paucis. abijt: quid mea?

Postremo

Postremo inter se transigeant ipsi, ut lubet:
Quando nec gnatus, neque hic mihi quicquam obtemperant:
Quæ dico, paruipendunt. porto hoc iurgium ad
Vxorem: cuius fiunt consilio omnia hæc:
Atque in eam hoc omne, quod mihi ægre est, euomá.

ACTVS QVARTI SCENA I.

MYRRHINA, PHIDIPPVS.

MY. PERII, quid agam? quò me uortam? quid meo respondebo uiro
Misera? nam audisse uocem pueri uisu' est uagientis:
Ita corripuit derepente tacitus sese ad filiam:
Quòd si resciuerit peperisse, id qua caussa clam habuisse me
Dicam, non ædepol scio.
Sed ostium concrepuit: credo ipsum ad me exire: nulla sum.
PH. Vxor ubi me ad filiam ire sensit, se duxit foras.
Atque eccam uideo. quid agis Myrrhina? heus, tibi dico. M. mihi ne
Mi uir? PH. uir ego tuus? tu uirum me, aut hominem adeo esse deputas?
Nam si utrumuis horum mulier unquam tibi uisus forem,
Non sic ludibrio tuis factis habitus essem. M. quibus? PH. at rogas?

Peperit

Peperit filia? hem, taces? ex quo? M. istuc rogare
æquom est patrem?
Perij: ex quo censes, nisi ex illo, cui data est nuptum, obsecro?
P. Credo: neque adeo arbitrari patris est aliter. sed
demiror,
Quid sit, quamobrem tantopere hunc omnes nos cælare uolueris
Partum; præsertim cum & recte, & suo peperit tempore.
Adeo ne peruicaci esse animo, ut puerum præoptares perire,
Ex quo inter nos scires posthac amicitiam fore firmiorem,
Potius, quàm esset cum illo nupta aduorsus animi lubidinem
Tui? ego etiam illorum esse hanc culpam credidi, quæ
te est penes.
M. Misera sum. P. utinam sciam ita esse istuc. sed nunc
mihi in mentem uenit,
Ex hac re quod locuta es olim, cum illum generum cepimus:
Nam nuptam filiam negabas posse te pati tuam
Cũ eo, qui meretrices amaret, qui pernoctaret foris.
M. Quamuis caussam hunc suspicari, quàm ipsam ueram, mauolo.
P. Multo prius sciui, quàm tu, illum amicam habere Myrrhina:
Verũ id uitiũ ego nunquam decreui esse adolescentiæ:
Nam

Nam id omnibus innatum eſt. at pol iam aderit, cum ſe quoque oderit.
Sed ut olim te oſtendiſti eandem eſſe, nihil ceſſaſti uſque adhuc,
Vt filiam ab eo abduceres, neu, quod ego egiſſem, eſſet ratum.
Id nunc res indicium hæc facit, quo pacto factum uolueris.

M. Adeon' me eſſe peruicacem cenſes cui mater ſiem,
Vt eo eſſem animo, ſi ex uſu eſſet noſtro hoc matrimonium?

P. Tun' proſpicere, aut iudicare, noſtram in rem quod ſit, potes?
Audiſti ex aliquo fortaſſe, qui uidiſſe eum diceret
Exeuntem, aut introeuntem ad amicam. quid tum poſtea,
Si modeſte ac raro hoc fecit? nō ne ea diſſimulare nos
Magis humanum eſt, quàm dare operam id ſcire, qui nos oderit?
Nam ſi is poſſet ab ea ſeſe derepente auellere,
Qui cum tot conſueſſet annos; non eum hominem ducerem,
Nec uirum ſati' firmum gnatæ. M. mitte adoleſcentem obſecro,
Et quæ me peccaſſe ais: abi, ſolum ſolus conueni:
Roga, uelit ne, an non uxorem. ſi eſt, ut dicat uelle ſe,
Redde: ſin eſt autem, ut nolit, recte conſului meæ.

P. Siquidem ille ipſe non uolt, & tu ſenſti eſſe in eo Myrrhina

Pecca-

Peccatum: aderã, cuius consilio ea par fuerat prospici.
Quamobrem incendor ira, te esse ausam hæc facere iniussu meo.
Interdico, ne extulisse extra ædes puerum usquã uelis.
Sed ego stultior, meis dictis parere hanc qui postulẽ:
Ibo intro, atque edicam seruis, ne quoquam efferri sinant.
M. Nullam pol credo mulierem me miseriorem uiuere.
Nam ut hic laturus hoc sit, si ipsam rem, ut fiet, resciuerit,
Non æpol clam me est; cum hoc, quod leuiu' est, tam animo iracundo tulit:
Nec, qua uia sententia eius mutari possit, scio.
Hoc mi unum ex plurimis miserijs relliquom fuerat malum,
Si, puerum ut tollam, cogit, cuius qui sit nescimus pater:
Nam cum compressa est gnata, forma in tenebris nosci non quita est:
Neque detractum ei tum quicquam est, qui post possit nosci, qui fiet:
Ipse eripuit ui, in digito quem habuit, uirgini abiens annulum:
Simul uereor, Pamphilus ne orata nostra nequeat diutius
Cælare, cum sciet alienum puerum tolli pro suo.

ACTVS

ACTVS QVARTI SCENA II.

SOSTRATA, PAMPHILVS.

S. NON clam me est mi gnate, tibi me esse suspectam, uxorem tuam
Propter meos mores hinc abijsse: etsi ea dissimulas sedulo:
Verum ita me dij ament, itaq. obtingant ex te, quæ exopto mihi, ut
Nunquam sciens commerui, merito ut caperet odium illam mei:
Teq. ante quàm me amare rebar, ei rei firmasti fidé:
Nam mihi intus tuus pater narrauit modo, quo pacto me habueris
Præpositam amori tuo: nunc tibi me certum est contra gratiam
Referre, ut apud me præmiũ esse positũ pietati scias.
Mi Pamphile, hoc & uobis, & meæ commodum famæ arbitror:
Ego rus abituram hinc cum tuo me esse certo decreui patre,
Ne mea præsentia obstet, neu caussa ulla restet relliqua,
Quin tua Philumena ad te redeat. PAM. quæso quid istuc consili est?
Illiu' stultitia uicta, ex urbe tu rus habitatũ migres?
Haud facies: neque sinam, ut qui nobis mater maledictum uelit,

Mea pertinacia dicat esse factũ, haud tua modestia.
Tũ, tuas amicas te, et cognatas deserere, et festos dies
Mea caussa, nolo. S. nihil iam mi istæc res uoluptatis ferunt:
Dum ætatis tempus tulit, perfuncta satis sum: satias iam tenet
Studiorum istorum: hæc mihi nunc cura est maxuma, ut ne cui meæ
Longinquitas ætatis obstet, mortẽ ue exoptet meam.
Hic uideo me esse inuisam immerito: tempus est concedere:
Sic optume, ut ego opinor, omnes caussas præcidam omnibus,
Et me hac suspectione exoluam, & illis morẽ gessero.
Sine me obsecro effugere, uolgus quòd male audit mulierum.
P. Quàm fortunatus ceteris sum rebus, absque una hæc foret,
Hanc matrem habens talem, illam autem uxorem. S. obsecro mi Pamphile,
Non tute incommodam rem, ut quæque est, in animum inducas pati.
Si cetera sunt ita, ut tu uis, itaq. ut esse ego illam existumo,
Mi gnate, da ueniam hanc mihi, reduc illam. P. uæ misero mihi,
S. Et mihi quidem: nam hæc res non minus me male habet, quàm te gnate mi.

ACTVS QVARTI SCENA III.

LACHES, SOSTRATA, PAMPHILVS.

L. QVEM *cum istoc sermonem habueris, pro-*
cul hinc stans accepi uxor:
Istuc est sapere, qui, ubicunque opus sit,
animum possis flectere,
Quod faciundum fortasse sit postidea, hoc nunc si
feceris.
S. *Fors pol fuat.* L. *abi rus ergo hinc: ibi ego te, & tu*
me feres.
S. *Spero mecastor.* L. *i ergo intro, & compone, quæ*
simul tecum simul
Ferantur: dixi. S. *ita ut iubes, faciam.* PAM. *pater.*
L. *Quid uis Pamphile?* PAM. *abire hinc matrem? mi-*
nime. L. *quid ita istuc?* PAM. *quia*
De uxore incertus sum etiam quid facturus siem. L.
quid est?
Quid uis nisi reducere? PAM. *equidem cupio, & uix*
contineo: sed
Non minuam meum consilium: ex usu quod est, id
persequar.
Credo, si non reddducã, ea gratia concordes magi' fore.
L. *Nescias: uerũ id tua refert nihil, utrum illæ fecerint,*
Quando hæc abierit: odiosa hæc æta'st adolescentulis:
E medio æquom excedere est: postremo iá nos fabulæ
Sumu' Pamphile, senex, atque anus.
Sed uideo Phidippum per tempus egredi: accedamus.

ACTVS QVARTI SCENA IIII.

PHIDIPPVS, LACHES, PAMPHILVS.

P. TIBI quoque ædepol sum iratus, Philumena,
Grauiter quidem: nam hercle abs te factum est turpiter:
Etsi tibi caussa est de hac re. mater te impulit:
Huic uero nulla est. L. oportune te mihi
Phidippe in ipso tempore ostendis. PH. quid est?
P. Quid respondebo his? aut quo pacto hoc operiam?
L. Dic filiæ, rus concessuram hinc Sostratam:
Ne reuereatur, minus iam quo redeat domũ. PH. ah,
Nullam de his rebus culpam commeruit tua:
A Myrrhina hæc sunt mea uxore exorta omnia.
PAM. Mutatio fit. PH. ea nos perturbat Laches.
PAM. Dum ne reducam, turbent porro, quàm uelint.
PH. Ego Pamphile esse inter nos, si fieri potest,
Affinitatem hanc sane perpetuam uolo:
Sin est, ut aliter tua siet sententia,
Accipias puerum. PAM. sensit peperisse: occidi.
L. Puerum? quem puerum? PH. natus est nobis nepos:
Nam abducta à uobis prægnans fuerat filia,
Neque fuisse prægnantẽ unquam ante hunc sciui diẽ.
L. Bene, ita me dij ament, nuntias: & gaudeo
Natum illum, et tibi illam saluam: sed quid mulieris
Vxorem habes? aut quibus moratam moribus?
Nos ne hoc cælatos tam diu? nequeo satis,
Quàm hoc mihi uidetur factum praue, proloqui.

PH.

PH. Non tibi illud factum minus placet, quàm mihi Laches.

PAM. Etsi iam dudum fuerat ambiguum hoc mihi,
Nunc non est, cum eam consequitur alienus puer.

L. Nulla tibi Phamphile hic iam consultatio est.

PAM. Perij. L. hunc uidere sæpe optabamus diem,
Cum ex te esset aliquis, qui te appellaret patrem:
Euenit: habeo gratiam dijs. PAM. nullu' sum.

L. Reduc uxorem ac noli aduorsari mihi.

PAM. Pater, si illa ex me libros uellet sibi,
Aut se esse mecum nupeam, satis certo scio,
Non me clam haberet, quæ cælasse intellego.
Nunc, cum eius alienum esse a me animum sentiam,
Nec conuenturum inter nos posthac arbitrer,
Quamobrem reducam? L. mater quod suasit sua,
Adolescens mulier fecit: mirandum ne id est?
Censen' te posse reperire ullam mulierem,
Quæ careat culpa? an quia non delinquunt uiri?

PH. Vosmet uidete iam Lache, & tu Pamphile,
Remissam opu' sit uobis, an redductam domum:
Vxor quid faciat, in manu non est mea:
Neutra in re uobis difficultas a me erit.
Sed quid faciemus puero? L. ridicule rogas.
Quicquid futurum est, huic reddas, suum scilicet,
Vt alamus nostrum. PAM. quem ipsa neglexit, pater,
Ego alam? L. quid dixti? eho, an non alemus Pãphile?
Prodemus quæso potius? quæ hæc amentia est?
Enimuero prorsus iam tacere non queo.
Nam cogis ea, quæ nolo, ut præsente hoc loquar.

Ignarum censes tuarum lacrumarum esse me?
Aut, quid sit id, quod solicitere ad hunc modum?
Primum hanc ubi dixti caussam, te propter tuam
Matrem non posse habere hanc uxorem domi;
Pollicita est ea se concessuram ex ædibus.
Nunc, postquam ademptam hanc quoque tibi caussam uides;
Puer quia clam te est natus, nactus alteram es.
Erras, tui animi si me esse ignarum putas.
Aliquando tandem huc animum ut adiungas tuum,
Quàm longum spatium amandi amicam tibi dedi?
Sumptus, quos fecisti in eam, quàm animo æquo tuli?
Egi, atque oraui tecum, uxorem ut duceres:
Tempus dixi esse: impulsu duxisti meo.
Quæ tum obsecutus mihi fecisti ut decuerat.
Nunc animum rursum ad meretricẽ induxti tuum.
Cui tu obsecutus, facis huic adeo iniuriam.
Nam in eandem uitam te reuolutum denuo
Video esse. PAM. *me ne?* LA. *te ipsum: & facis iniuriam,*
Cum fingis falsas caussas ad discordiam,
Vt cum illa uiuas, testem hanc cum abs te amoueris:
Sensitq. adeo uxor: nam ei caussa alia quæ fuit,
Quamobrem abs te abiret? PH. *plane hic diuinat: nam id est.*
PAM. *Dabo iusiurandum nihil esse istorum tibi.* L. *ah,*
Reduc uxorem, aut, quamobrem non opu' sit, cedo.
PAM. *Non est nunc tempus.* L. *puerum accipias: nam is quidem*

In

In culpa non est. post de matre uidero.
PAM. Omnibus modis miser sum: nec, quid agam, scio:
Tot nunc me rebus miserum concludit pater.
Abibo hinc, præsens quando promoueo parum.
Nam puerum credo iniussu non tollent meo,
Præsertim in ea re cum sit mihi adiutrix socrus.
LA. Fugis? hem, nec quicquam certi respondes mihi?
Num tibi uidetur esse apud sese? sine:
Puerũ Phidippe mihi cedo, ego alam. PH. maxume.
Non mirum fecit uxor, si hoc ægre tulit:
Amaræ mulieres sunt, non facile hæc ferunt.
Propterea hæc ira est: nam ipsa narrauit mihi:
Id ego præsente hoc tibi nolebam dicere:
Neque ei credebam primo: nunc uero palam est.
Nã omnino abhorrere animum huic uideo a nuptijs.
LA. Quid ergo agam Phidippe? quid das consili?
PH. Quid agas? meretricem hanc primum adeundam censeo:
Oremus: accusemus grauius: denique
Minitemur, si cum illo habuerit rem postea,
L. Faciam ut mones. puer eho, curre ad Bacchidem hanc
Vicinam nostram: huc euoca uerbis meis.
Et te oro porro, in hac re adiutor sis mihi. PH. ah,
Iam dudum dixi, itidemq. nunc dico Lache,
Manere affinitatem hanc inter nos uolo,
Si ullo modo est ut possit, quod spero fore.
Sed uis ne adesse me una, dum istam conuenis?
LA. Immo uero abi, aliquam puero nutricem para.

ACTVS QVINTI SCENA I.

BACCHIS, LACHES.

BA. NON hoc de nihilo est, quòd Laches nunc me conuentam esse expetit:
Nec pol me multum fallit, quin, quod suspicor, sit quod uelit.
LA. Videndum est, ne minu' propter iram hanc impetrem, quàm possiem;
Aut ne quid faciam plus, quod me post minu' fecisse satiu' sit.
Aggrediar. Bacchis, salue. BA. salue Lache. LA. credo ædepol te
Non nihil mirari Bacchis, quid sit, quapropter te huc iussi
Foras puerum euocare.
BA. Ego pol quoque etiam timida sum, cum uenit mi in mentem, quæ sim,
Ne nomen mihi quæstus obstet apud te: nam mores facile tutor.
LA. Si uera dicis, nihil tibi pericli a me est mulier: nam
Iam ætate ea sum, ut non siet peccato mihi ignosci æquom:
Quo magis, omnes res cautius ne temere faciam, accuro.
Nam si id nunc facis, factura ue es, bonas quod par est facere:
Inscitũ offerre iniuriã tibi me immerẽti, iniquom est.

BA.

BA. *Est magna æcastor gratia, de hac re quam tibi habeam. nam qui*
Post factá iniuriam se expurget, mihi parũ prosit. sed
Quid istuc est? LA. *meum receptas filium ad te Pamphilum.* BA. *ah.*
LA. *Sine dicam uxorem hanc prius quàm duxit, nostrum amorem pertuli.*
Mane: nondum etiam dixi id, quod uolui. nunc hic uxorem habet,
Quære alium firmiorem tibi, dum consulendi tempus est.
Nam ille neque animo hoc erit ætatem, neque pol eadem ista ætate tu.
BA. *Quis id ait?* LA. *socrus.* BA. *me ne.* LA. *te ipsam: & filiam abduxit suam,*
Puerumq. ob eam rem clam uoluit, qui natus est, extinguere.
BA. *Aliud si scirem, qui firmare meam apud uos possem fidem,*
Sanctius quàm iusiurandũ, id pollicerer tibi Laches,
Me segregatum habuisse, uxorem ut duxit, a me Pamphilum.
LA. *Lepida es. sed scin', quid uolo potius sodes facias?* BA. *quid cedo?*
LA. *Eas ad mulieres huc intro, atque istuc iusiurandum idem*
Polliceare illis: exple animum his, teq. hoc crimine expedi.
BA. *Faciam. quod pol, si esset alia ex hoc quæstu, haud fa-*

faceret, ſcio,
Vt de tali cauſſa nuptæ mulieri ſe oſtenderet:
Sed falſa fama eſſe nolo gnatum ſuſpectum tuum,
Nec leuiorẽ uobis, quibus eſt minime æquom, uiderier
Immerito: nam meritus de me eſt, quod queam, illi ut commodem.
L. Facilem, beneuolumq́. lingua tua iam tibi me redidit:
Nam non ſunt ſolæ arbitratæ hæ: ego quoque hoc etiam credidi.
Nunc cum ego te eſſe præter noſtram opinionem comperi,
Fac eadem ut ſis porro: noſtra utere amicitia, ut uoles.
Aliter ſi faciꝰ. ſed reprimam me, ne ægre quicquam ex me audias.
Verum te hoc moneo unum, qualiꝰ ſim amicus, aut quid poſſiem:
Potius quàm inimicus, periclum facias. BA. faciam ſedulo.

ACTVS QVINTI SCENA II.

PHIDIPPVS, LACHES, BACCHIS.

PH. NIHIL apud me tibi defieri patiar, quin, quod opus ſit,
Benigne præbeatur.
Sed cum tu ſatura, atque ebria eris, puer ut ſatur ſit, facito.
L. Noſter ſocer, uideo, uenit. puero nutricem adduxit.

PH.

Phidippe, Bacchis deierat persancte. PH. *hæccine ea est?* LA. *hæc est.*

PH. *Nec pol istæ metuunt deos: neque has respicere deos opinor.*

BA. *Ancillas dedo: quolibet cruciatu per me exquire,*
Licet. hæc res hic agitur: me facere Pamphilo ut uxor redeat,
Oportet, quod si perficio, non pænitet me famæ,
Solam fecisse id, quod aliæ meretrices facere fugitãt.

LA. *Phidippe, nostras mulieres suspectas falso nobis*
In re ipsa inuenimus: porro hanc nunc experiamur. nam si
Compererit falso crimini tua se uxor credidisse,
Missam iram faciet: sin autem est ob eam rem iratus gnatus,
Quòd pepererit uxor clam, id leue est: cito ab eo hæc ira abscedet.
Profecto in hac re nihil mali est, quod sit dissidio dignum.

PH. *Velim quidem hercle.* LA. *exquire: adest: quod satis sit, faciet.* BA. *faciam.*

PH. *Quid istæc mihi narras? an quia non tute audisti dudum,*
De hac re animus meus ut sit Laches? illis exple modo animum.

LA. *Quæso ædepol Bacchis, quod mihi es pollicita tute, ut serues.*

BA. *Ob eam rem uis ergo intro eam?* LA. *i, atque exple animum his, ut credant.*

BA.

BA. *Eo: etsi scio pol his fore meum conspectum inuisum hodie:*
Nam nupta meretrici hostis, a uiro ubi segregata est.
LA. *At hæ amicæ erunt, ubi quamobrem adueneris, rescIscent.* PH. *atqui*
Easdem amicas fore tibi promitto, rem ubi cognorint:
Nam illas errore, & te simul suspectione exolues.
BA. *Perij, pudet Philumenæ: sequimini me intro huc ambæ.*
LA. *Quid mi est, quod malim, quàm quod huic intellego euenire, ut*
Gratiam ineat sine suo dispendio, et mihi una prosit?
Nam si est, ut hæc nunc Pamphilum uere ab se segregarit;
Scit sibi nobilitatem ex eo, & rem natam, & gloriam esse;
Referetq. gratiam ei, unaque opera nos sibi amicos iunget.

ACTVS QVINTI SCENA III.

PARMENO, BACCHIS.

PAR. AEDEPOL næ esse meam herus operam deputat parui preti,
Qui ob rem nullam misit: frustra ubi totum desedi diem,
Myconium hospitem dum expecto in arce Callidemidem.
Itaque ineptus hodie dũ illic sedeo, ut quisque uenerat,
Accede-

Accedebam: adolescens, dic dum quæso tun' es Myconius?
Non sum. Callidemides? non. hospitem ecquem Pamphilum
Hic habes? omnes negabant: neque enim quenquam esse arbitror.
Denique hercle iam pudebat: abij. sed quid Bacchidem
Ab nostro affine exeuntem uideo? quid huic hic rei est?
BA. *Parmeno, oportune te offers, propere curre ad Pamphilum.*
PAR. *Quid eò?* BA. *dic me orare, ut ueniat.* PAR. *ad te?* BA. *immo ad Philumenam.*
PAR. *Quid rei est?* BA. *tua quod nil refert, percontari desinas.*
PAR. *Nil aliud dicam?* BA. *etiam: cognosse annulum illum Myrrhinam*
Gnatæ suæ fuisse, quem mihi ipsu' olim dederat. PAR. *scio.*
Tantum ne est? BA. *tantum: aderit continuo, hæc ubi ex te audiuerit.*
Sed cessas? PAR. *minime equidem: nam hodie mihi potestas haud data est:*
Ita cursando atque ambulando totum hunc contriui diem.
BA. *Quantam obtuli aduentu meo lætitiam Pamphilo hodie?*
Quot commodas res attuli? quot autem ademi curas?

Gnatum

Gnatum ei restituo, qui pæne harum ipsiusq. opera periJt:
Vxorem, quam nunquam est ratus posthac se habiturum, reddo:
Qua re suspectus suo patri, & Phidippo fuit, exolui.
Hic adeo his rebus annulus fuit initium inueniundis.
Nam memini, abhinc menses decem fere ad me nocte prima
Confugere anhelantem domum, sine comite, uini plenum,
Cum hoc annulo. extimui illico: mi Pamphile inquam amabo,
Quid exanimatus es obsecro? aut unde annulum istum nactus?
Dic mihi. ille alias res agere se simulare. postquam id uideo;
Nescio quid suspicarier magi' cœpi; instare, ut dicat.
Homo se fatetur ui in uia nescio quam compressisse:
Dicitq. sese illi annulum, dum luctat, detraxisse:
Eum cognouit Myrrina in digito modo me habentem:
Rogat, unde sit: narro omnia hæc: inde est cognitio facta,
Philumenam esse compressam ab eo, & filium inde hunc natum.
Hæc tot propter me gaudia illi contigisse lætor:

Etsi

Etsi hoc meretrices aliæ nolunt: neque enim est in rem nostram,
Vt quisquam amator nuptijs lætetur. uerum ecastor
Nunquam animum quæsti gratia ad malas adducam partes.
Ego dum illo licitum est usa sum benigno, & lepido, & comi.
Incommode mihi nuptijs euenit: factum fateor:
At pol me fecisse arbitror, ne id merito mihi eueniret.
Multa ex quo fuerint commoda, eiu' incommoda æquom est ferre.

ACTVS QVINTI SCENA IIII.

PAMPHILVS, PARMENO.

BACCHIS.

PAM. VIDE *mi Parmeno etiam sodes, ut mi hæc certa & clara attuleris;*
Ne me in breue hoc conijcias tempus, gaudio hoc falso frui.
PAR. *Visum est.* PAM. *certo ne?* PAR. *certe.* PAM. *deus sum, si hoc ita est.* PAR. *uerum reperies.*
PAM. *Mane dum sodes? timeo ne aliud esse credam, atque aliud nunties.*
PAR. *Maneo.* PAM. *sic te dixisse opinor, inuenisse Myrrhinam,*

Suum

Suum annulum habere Bacchidem. PAR. factum.
PAM. eum, quem ego olim ei dedi:
Eaq́. hoc te nuntiare mihi iussit: ita ne factũ? PAR.
ita inquam.
PAM. Quis me est fortunatior, uenustatisq́. adeo ple
nior? egon'
Pro hoc nuntio quid te donem? quid? quid? nescio.
PAR. at ego scio. PAM. quid?
PAR. Nil: nam neque etiam in nuntio, neque in me
ipso quid sit boni,
Scio. PAM. ego ne, qui ab Orco mortuum me redu-
cem in lucem feceris,
Sinam sine munere a me abire? ah nimium me in-
gratum putas
Sed Bacchidem eccam uideo stare ante ostium:
Me expectat credo: adibo. BA. salue Pamphile.
PAM. O Bacchis, o mea Bacchis, seruatrix mea.
BA. Bene factum, & uolupe est. PAM. factis, ut cre
dam, facis:
Antiquamq́. adeo tuam uenustatem obtines,
Vt uoluptati obitus, sermo, aduentus tuus, quocun-
que adueneris,
Semper siet. BA. at tu æcastor morem antiquum,
atque ingenium obtines,
Vt unus hominum homo te uiuat nunquam quisquã
blandior.
PAM. Ha, ha, hæ, tu ne mihi istuc? BA. recte ama-
sti Pamphile uxorem tuam:
Nam nunquam ante hunc diem meis oculis eam,

quod nossem, uideram:
Perliberalis uisa est. PAM. dic uerum. BA. ita me dij ament Pamphile?
PAM. Dic mihi, harum rerum nunquid dixti iam patri? BA. nil. PAM. neque opus est
Adeo mutito: placet hoc non fieri itidem, ut in comœdijs,
Omnia ubi omnes resciscunt. hic, quos par fuerat resciscere,
Sciunt; quos non autem scire æquom est, neque resciscunt, neque scient.
BA. Immo etiam, hoc qui occultari posse facilius credas, dabo:
Myrrhina ita Phidippo dixit, iuriiuriando se meo
Fidem habuisse, & propterea te sibi purgatū. PAM. est optume:
Speroq. rem hanc esse euenturam nobis ex sententia.
PAR. Here, licet me scire ex te, hodie quid sit quod feci boni?
Aut quid istuc est, quod uos agitis? PAM. non. PAR. suspicor tamen.
Ego ne ab Orco hunc mortuum? quo pacto? PAM. nescis Parmeno,
Quantum hodie profueris mihi, & ex quanta ærumna extraxeris.
PAR. Immo uero scio, neque hoc imprudens feci. PAM. ego istuc sati' scio. PAR. an

Temere quicquam Parmenonem prætereat, quod quod facto usu' sit?

PAM. *Sequere me intro Parmeno.* PAR. *sequor. equidem plus hodie boni*

Feci imprudens, quàm sciens ante hunc diem unquam.

Vos ualete & plaudite.

FINIS.

M. ANTONII MVRETI ARGVMENTORVM, ET SCHOLIORVM IN TERENTIVM LIBER.

IN VITAM TERENTII.

VM AFRICANI uocem diuinam] *Antea legebatur, uoce diuina. ego hoc latini sermonis consuetudinem pati non puto: neque enim aliqua re, sed aliquam rē inhiare dicimus. Plautus,*

-- Inhiat aurum, ut deuoret. itaque ratus sum: sine periculo posse mutari. Sic paullo infra, cum in omnibus libris legeretur, -- Abijt in Græciam in terram ultimam: ausus sum prius illud, in, expungere: quod et uersum corrumpebat, & orationis, ut ego quidem arbitror, puritatē. terram enim Græciā, & terram Italiam, & similia ueteres sæpe dicebant.

Iussus ante Cæcilio recitare.] *pro Cerio, quod nomen nihili est, & tamen hoc loco in omnes libros irrepserat, Cæcilium reposui, fretus auctoritate Eusebij, qui hoc ipsum, quo de hic agitur, narrat in chronicis. Cæcilium autem poetam comicum accipio.*

Consularibus ludis] *consularium ludorum nulla alibi, quod sciam, mentio. Consualibus, non, consularibus, legendum forte sit. sunt autem Consuales ludi ijdem cum Circensibus, siue Romanis.*

Iliadem inſtar tragœdiæ, Odyſſeam ad imaginem comœdiæ] *Aliter ſentit Ariſtoteles; cuius auctoritate facile huius grãmatici opinio præponderatur. eius uerba ſunt,* ἐν τῷ περὶ ποιητικῆς. ὥσπερ δὲ καὶ τὰ σπουδαῖα μάλιστα ποιητικῆς ὅμηρος ἦν (μόνος γὰρ, οὐχ ὅτι εὖ, ἀλλ᾽ ὅτι καὶ μιμήσεις δραματικὰς ἐποίησεν) οὕτω καὶ τὰ τῆς κωμῳδίας σχήματα πρῶτος ὑπέδειξεν, οὐ ψόγον, ἀλλὰ τὸ γελοῖον δραματοποιήσας. ὁ γὰρ μαργείτης ἀνάλογον ἔχει, ὥσπερ ἰλιὰς καὶ ὀδυσσεία πρὸς τὰς τραγῳδίας, οὕτω καὶ οὗτος πρὸς τὰς κωμῳδίας.

Ne quiſquam in alterum carmẽ infame proponeret, lege lata, ſiluere.] *In alijs, lata lege ſanxerunt. inepte. hoc enim ſignificat, ſiluiſſe poetas, id eſt, deſiiſſe, ciues nominatim proſcindere, cum lex illa lata eſſet. atque hoc ipſum eſt, quod ait Flaccus,*

- lex eſt accepta, chorusq́ue.
Turpiter obticuit, ſublato iure nocendi.

Prorſæ orationis] *Proſam orationem qui dicunt, facere imperite puto. prorſum antiqui rectum uocabant: unde prorſi limites apud Feſtum eoq́. uocabulo in hunc ſenſum reperio uſum Senecam in his uerſibus ex Troade,*

Et qui renatum prorſus aſpiciens diem,
Tepidum rubenti Tigrin admiſcet freto.

Sed & Prorſam uocabant deam, quæ rectos fœtus educeret: de qua locum hunc A. Gellij lib. XVI. *ita ſcriptum in ueteribus libris uidere memini: Huius periculi deprecandi gratia aræ ſtatutæ ſunt Romæ duabus Carmentibus, quarum altera Poſtuerta nominata*

minata est, Prorsa altera: a recti, peruersiq. partus & potestate, & nomine. nunc autem ibi quoque corrupte legitur, Prosa. quia igitur, Prorsum, ut dixi, rectum est, iccirco solutam orationē prorsam, nominarunt; quòd essent in ea uoces recto fere ordine, &, ut naturæ ferret impetus, collocatæ. contraq. uersum dixerunt, in quo esset orationis genus, ut Cicero loquitur, uersum atque mutatum.

Latinæ fabulæ primo a Liuio Andronico scriptæ sunt ad cunctas res, etiam cum recentius idem poeta, & actor fabularum suarum fuisset] *in alijs libris, cum etiam tum recentius idē & poeta &c. locus aperte corruptus est: quem equidem ita legendum censeo: Latinæ fabulæ primo a Liuio Andronico scriptæ sunt; cum, etiam tum ad cuncta recentibus, idem & poeta, & actor fabularum suarum fuisset. ut hoc significet, ideo eundem et poetam, & actorem fuisse, quòd Romani etiam tum ad eiusmodi omnia rudes essent, uide Liuium lib.* VII.

Nam ludorum quattuor sunt species] *Difficile dictu est, hoc loco, non multis in uerbis quàm multa peccata sint. primum, quattuor tantum ludorum genera, siue, ut iste nescio quis loquitur, species. ubi igitur florales? ubi Romani? ne ceteros persequendo sim longior. deinde Apollinares ludos numerat inter eos, qui ad curam ædilium curulium pertinerent. falso. extant apud Liuium, & Macrobium carmina Marcij uatis, quæ eos ad prætoris urbani curam pertinuisse demonstrant. Apollini censeo uouendos*

ludos, qui quotannis communiter Apollini fiant. ijs ludis faciendis præsit is prætor, qui ius populo plebiq. dabit summum. idem confirmat M. Tullius oratione decima in Antonium; ubi de Bruto loquens, Qui, inquit, cum prætor urbanus esset, urbe caruit, ius non dixit, cum omne ius populi R. recuperasset. & paullo infra: Qui ne Apollinares quidem ludos, pro sua, populiq. R. dignitate apparatos, præsens fecit, ne quam uiam patefaceret sceleratorum hominum audaciæ. errat etiam in eo, quod Megalenses magnis dijs consecratos fuisse arbitratur. non enim Megalenses, sed Circenses, siue Romanos Conso & magnis dijs, ex Asconio; Megalenses autem magnæ deum matri sacros fuisse, ex Liuio & alijs cognoscitur. Nam quòd Antonius Goueanus a Megalensibus Megalesia distinguere, Megalēses autem eosdem cum Romanis facere uoluit; æque in utroque falsus est. Locus est Ciceronis ex oratione de respōsis haruspicum. Nam quid ego de illis ludis loquar, quos in Palatio nostri maiores ante templum in ipso Matris magnæ conspectu Megalensibus fieri celebrariq. uoluerunt, qui sunt more institutisq. maxime casti, solennes, religiosi: quibus ludis primum ante populi consessum senatui P. Africanus iterum consul ille Maior dedit, ut eos ludos hæc lues impura pollueret. quò si quis liber aut spectandi, aut etiam religionis caussa accesserat, manus afferebantur: eò matrona nulla adijt propter uim consessumq. seruorum. Ita ludos eos, quorum religio tanta est, ut ex ultimis ter-

ris

ris accersita, in hac urbe consederit, qui uni ludi ne uerbo quidem appellantur latino, ut uocabulo ipso & appetita religio externa, & Matris magnæ nomine suscepta declaretur, hos ludos serui fecerunt, serui spectauerunt, tota denique hoc ædili seruorum Megalesia fuerunt. hunc locum totidem uerbis citat Goueanus; & ex eo colligit, a Megalensibus alia esse Megalesia, quod Cicero Megalesia Megalensibus celebrari solita dicat. deinde tradit ludos Megalenses eosdem esse, qui Circenses, Romani, magni nominantur. quæ cum dicit, non animaduertit in quàm difficiles sese rerum absurdissimarum laqueos induat. non abutar pluribus argumentis, neque committam, ut mea oratio, hunc ueluti patentē alienæ reprehensionis nacta campum, iuueniliter in eo exultare uideatur. tota res uno uerbo confici potest. nam si ludi Megalenses committebantur prid. id. Apr. ut ex Liuio constat; ludi autem Romani pridie kal. Sept. ut e priore actione in Verrem cognoscitur, quis est usque eo hebes, qui non uideat, ut ijdem sint Megalenses & Romani, nullo modo fieri posse? Ego uero, ne dicam dolo, uocem illam, Megalensibus, e Ciceronis loco, quem paullo supra recitaui, & expungendam puto, & e glossemate aliquo in ordinem Ciceronis uerborū irrepsisse suspicor. Sunt igitur eadē Megalesia cum Megalensibus, neque dicta sunt ἀπὸ τῶν μεγάλων σιῶν, ut hic grammaticus nugatur, sed a Magna matre, cui dicata erant: cumq. initio Megalensia dicerentur, detrita, ut sæpe fit, littera, Megalesia no

minata ſunt. Itaque Feſtus, Megaleſia, inquit, ludos Matris magnæ appellabant.

Μεγάλους σιοὺς] antea legebatur coniunctè μεγαλεσίους, quam uocem nuſquam apud probatos auctores reperiri arbitror.

Diuerbiis & canticis] Ita emendaui, cõiectura tantum adductus, cum partim librorum, de authenticis, partim, Deuerbijs authenticis, haberent.

Adnotandum ſane puellarum &c.] falſum eſt, quod hoc loco admonet Donatus, puellas liberales nuſquam in palliata loqui. loquitur in Heauton timorumeno Antiphila, in Curculione Planeſium, in Epidico uirgo illa, Stratiphoclis ſoror. pluribus exemplis nihil opus eſt.

Nihil ergo ſecus factum eſt.] In alijs ſecus, in alijs ſecius: ego ſequius legendum puto. Valet autem ſequius, minus bene, aut minus bonum. neque eſt, cur dubitetur de integritate loci illius apud Liuiũ lib. II. Inuitus, inquit, quod ſequius ſit, de meis ciuibus loquor. Sic Afranius apud Soſipatrum. Sin, id quod non ſpero, ratio talis ſequius ceciderit.

ACTVS

M. ANTONII MVRETI
IN ANDRIAM TERENTII ARGVMENTVM.

HREMES, & Phania fratres Athenienses fuerunt. eorum, Chremes profecturus in Asiam, Pasibulam filiolam, quam tum unicam habebat, fratris fidei credidit. profecto eo, contingit, ut in Græcia magni bellorum motus excitarentur. quos fugiens Phania, cum imposita secum in nauim puella, ad fratrem iter cepisset, ui tempestatis fracta naui, apud Andrum insulam eiectus est. ibi applicat se ad Andrium quendam, hominem haud magna in re; a quo tamen benigne humaniterq. exceptus, non ita multo post moritur. Hospes Andrius relictæ apud se puellæ cõmutat nomen, & pro Pasibula Glycerium nominat: cumq. per aliquot annos eam cum filia Chryside, pari utranque studio, educasset, decedit ipse quoque de uita. Chrysis, quæ se & orbam, & inopem uideret, abrepta secum Glycerio, Athenas nauigat: ubi cum aliquandiu uitam lana telaq. tolerasset, ad postremum adolescentum blanditijs, & pollicitationibus uicta, quæstum corpore facere incepit. Ventitabat ad eam inter ceteros Pamphilus, Simonis filius, probus, & liberali præditus ingenio adolescens; qui non Chrysidis ille quidẽ, sed ipsius Glycerij mirifico quodam amore percussus, primus, solusq. corpus cum ea commiscuit,

fidemq.

fidemq. iam grauidæ dedit, eam ſibi uxorem fore. Suſceperat & poſtea Chremes aliam filiam, Philumenam nomine, eamq. (iam enim nubilis erat) Pamphilo, bona adoleſcentis impulſus fama, collocare cupiebat. Quid multa? ultro ad Simonem uenit, cum eo negotium conficit. inſcio Pamphilo, de communi ſenum ſententia, faciundis nuptijs conſtituitur dies. Adhuc hæc erant: cum Chryſis moritur. ibi primum Simo de filij amore cognouit. nam cum ambo una in funus prodijſſent; accidit, ut, poſita in ignem Chryſide, Glycerium ſe, præ doloris impatientia, eodem coniectura uideretur. Accurrit Pamphilus; eamq. mediam amplexus, ita conſolari cœpit, ut plurimas minimeq. dubias totius rei ſignificationes daret. itaque uenit ad Simonem poſtridie Chremes; conditionem renuntiat: comperiſſe ſe, Pamphilum peregrinam illam habere in uxoris loco. neſcius, ex ſe natam eſſe eam, quam ita contumeliæ cauſſa peregrinam nominaret. gaudere, ea re intellecta, Pamphilus: dolere contra, ac ringi Simo. aduenit interea dies, qui nuptijs initio fuerat præſtitutus. Simo, ueteratoria quadam calliditate, ſimulandas ſibi, ad pertentandum filij animum, nuptias ſtatuit: hoc cogitans, ſi abnueret filius, ueram ſibi obiurgandi illius cauſſam fore; quæ ad eum diem nulla ſatis iuſta fuerat: ſin annueret; facile ſe, quod uellet, a Chremete impetraturum; atque ita uero nuptias, dijs adiuuantibus, factum iri. præteriens igitur apud forum, ſecuro iam, & nihil tale metuenti filio, Pamphile, in-

inquit, abi domum, ac deos comprecare: uxor tibi du cenda hodie est. hoc dicto, uelut improuiso quodam iaculo, sauciatus adolescens, quid ageret, aut quid consilij caperet, nesciebat: cum ad eum Dauus, uafro admodum, ac uersuto ingenio seruus, animaduersa senis astutia, accurrit. Erat tum una cum Pamphilo Charinus, qui adolescens miro quodam amore Philumenæ incensus, frustra sæpe tentatis illius nuptijs, ad postremum audito eam eo die nupturam Pamphilo, in summam desperationem adductus, eum orabat, si se saluum uellet, ut uel eam ne duceret, uel saltem nuptijs dies aliquot produceret. Pamphilus eum sua quidem caussa bono esse animo, atque omnia ad impediendas nuptias moliri iubebat: se, quantum in se esset, effecturum, ea ut ne daretur sibi. adueniens, ut dixi, Dauus Charinum, iam spei plenum, abire ad ambiẽdos senis amicos iubet: deinde seorsum Pamphilo coniecturas suas aperit, persuadetq., ut patri dicat, se paratum esse uxorem ducere: nam eo pacto, inquit, & patri omnem iurgandi occasionem præcideris, & non erit tamen uerendum, ne nuptiæ fiant: nunquam enim Chremes tibi, semel repudiato, filiam suam iterum commissurus est. Hæc ita de serui consilio acta, longe aliter cecidere, ac putabantur. exorat enim Chremetem Simo. ita res in uerarum nuptiarum discrimen adducitur. Forte eo ipso die Glycerium, exactis temporibus, puerum peperit. eum puerum Dauus, cum aliter nuptias disturbare non posset, pro foribus ædium Simonis ab ancilla collocandũ curat.

curat. in eum cum incidisset Chremes, & e Pamphilo natum esse cognosset, rursum abducit animum a nuptijs. turbæ maximæ concitantur: donec aduenit Crito Andrius, qui, quòd Chrysidi genere proximus fuisset, ad cernendam illius hereditatem Athenas uenerat. eius interuentu Chremes filiam agnoscit. ita, summa omnium lætitia, Charino Philumena, Glycerium Pamphilo nubit.

SCHOLIA.

MODOS FECIT FLACCVS CLAVDII.] in alijs, quos quidem uiderim, omnibus, FLACCVS CLAVDII FILIVS, quod equidem concoquere nō possum. neque enim cum pater alicuius notandus erat, nomine eum, sed prænomine, aut certe cognomine notabant. uerbi caussa, non ita ut dicerent, M. TVLLIVS CICERO TVLLII F. certe enim, si Tullius est, Tullij filius sit, necesse est, aut iure naturæ, aut iure ciuili. Sed hoc modo, M. TVLLIVS, M. F. CICERO. quomodo igitur retineri potest scriptura hæc, FLACCVS CLAVDII FILIVS? nondum enim adduci possum, ut assentiar homini doctissimo, Antonio Augustino, qui Claudium ueteribus non nomen modo, sed prænomen quoque fuisse ait. deinde, ut in gente Valeria, & Horatia Flacci cognomē fuisse notissimum est: ita in Claudia fuisse non puto. postremo hunc Flaccum, quisquis est, ciuem Romanum natum fuisse, non est credibile, cum ignominio-

sa esset apud Romanos scenicorum artificiorum tota fere tractatio: sed aut seruum alicuius ciuis R. aut certe libertum: quorum utrouis posito, illud, CLAVDII FILIVS, *stare non potest. Deleui igitur uocem* FILIVS, *eo fidentius, quòd in ceterarum fabularum inscriptionibus, nullus omnino est, qui eam habeat, antiquus liber.*

ACTVS PRIMI SCENA PRIMA.] *Scena quid sit, notum est omnibus. quòd autem actus fabularũ partimur in scenas, aliamq. primam scenam, aliam secundam, & sic deinceps dicimus; quàm perite & intelligenter id fiat, quærendum puto. equidem, libere ut dicam, grammaticorum hanc, non poetarũ, esse partitionem arbitror: neque credo scenam pro parte actus, apud ullum probatum scriptorem, si grammaticos excipias, legi. itaque neque apud Plautum ulla scenarum mentio est; & in Terentij fabulis aliter ab alijs distinguuntur: & in ueteribus Terentij libris, etiam impressis, neque prima, neque secunda, neque ulla omnino scena nominatur.*

Sed iis quas semper, &c.] *Donatus adnotat, fidem & taciturnitatem artes uocari. recte; artes enim antiqui & uitia, & uirtutes uocabant. Terentius Adelphis: - Primarum artium magi' principem. Sallustius: Quæ utraque ijs artibus auxerat, quas supra memoraui. plures locos congerere me memini ad hãc rem, in scholijs, quas olim Luteciæ in hunc poetam edidi. animaduerto autem, Aristotelem quoque non nunquam* τῶν τεχνῶν *nomine uirtutes etiam ample-*

cti

cti, ut cum ait in ſecundo νικομαχείων. ταῦτα δὲ πρὸς μὲν τὸ τὰς ἄλλας τέχνας ἔχειν οὐ συναριθμεῖσαι, πλὴν αὐτὸ τὸ εἰδέναι.

Nam iſtæc commemoratio] *Demoſthenes* περὶ στεφάνου. τὸ δὲ τὰς ἰδίας εὐεργεσίας ἀναμιμνήσκειν, μικροῦ δεῖν ὅμοιόν ἐστι τὸ ὀνειδίζειν.

Liberius uiuendi fuit poteſtas. nam antea] *Fuit, in hoc uerſu monoſyllabum eſt: & in quarta ſede pes ille, qui creticus dicitur. Scio autem ſuper hoc pede, ecquid in iambicum carmen reciperetur, an minus, uarias eruditorum hominum & fuiſſe, & eſſe ſententias. ego, antequam hac de re ſtatuam, quid in quæſtione uerſetur, etiam atque etiam conſiderandum puto. Nam ſi hoc quæritur, data quibuſdam hominibus in Terentio, & Plauto addendi, detrahendi, inuertẽdi, mutandiq. licentia, poſſint ne omnes illorum poetarum iambici uerſus ita componi, ut nuſquam in eis creticus reperiatur: facilis & expedita res eſt. ipſe mehercules iambus, ſi hoc concedatur, ex eo ipſo, cui nomen dedit, uerſuum genere moueri queat. Sin hoc agitur, nulla importuna & temeraria mutatione conceſſa, multi ne ſint in utroque horum poetarum uerſus: quorum dimenſio explicari ſine cretico non queat: ego uero innumerabiles poſſe proferri arbitror. proferam paucos, ex quibus de ceteris coniectura capiatur.*

Ex Andria.

Futuras eſſe audiuit, ſed ipſe exit foras.

Goueanus particulam, ſed, delere auſus eſt. parum conſidera-

ſiderate. poterat aliò confugere, & dicere, pronomen, ipſe, interdum priore correpta enuntiari.

Ex eadem,

Nihil propter hanc rem: ſed eſt, quod ſuccenſet tibi.
Quidnam eſt? puerile eſt. quid eſt? nihil. quin dic, quid eſt.
Bonum ingenium narras adoleſcentis. optumum.
Eius morte ea ad me lege redierunt bona.
Adeon' impotenti eſſe animo, ut præter ciuium.

Piget plura, uel ex hac ipſa, uel ex aliјs fabulis colligere: ſunt autem innumera: nunc pauca ponam ex Plauto.

Non omnes poſſunt olere unguenta exotica.
Tu tibi iſtos habeas turtures, piſces, aues.
Qui ſcis, an tibi iſtuc eueniat prius, quàm mihi?
Quo modo occepiſtis, bibite, pergræcamini.
Tace, atque abi tu rus. ego ire in Piræeum uolo.

male autem in hoc uerſu uulgo legitur, abiturus. porro uerbum abi, poſteriore correpta enuntiatur, ut et aliјs apud eundem, & apud hunc quoque poetam ſat multis locis. atque hæc e principio Moſtellariæ deprópta ſunt omnia. quòd ſi quis ceteras fabulas excutiat, non dici poteſt, quàm multa ſit deprehenſurus, quæ ſine uiolentis, ut ita dixerim, mutationibus creticum effugere non poſſunt. uideo & Anacreontem hoc pede in uerſibus ſuis uſum: cuius illud eſt:

τέρπει με κ᾽ἀφροδίτη,
κᾳὶ πάλιν θέλω χορεύειν. *Et illud:*
τὰς δὲ φροντίδας μεθῶμεν.

Sed

Sed & multis alijs locis eundem pedem adhibuit.

Quod plerique omnes] *Prisc. lib.* XVIII. *admonet, hanc loquendi rationem manasse ab Atticis: eos enim ita loqui solitos,* πλείονες δὴ πάντες τοῦτο λέγουσιν ἄνθρωποι. *Sic & in Heauton timorumeno,*

- Dixi pleraque omnia.

Huc uiciniæ] *Sic in Phormione, hic uiciniæ. Nonius tamen, & Priscianus, & Charisius, huic uiciniæ, legunt: certeq. in quattuor manu scriptis libris, quibus usus sum, huic uiciniæ aperte legitur.*

Perduxere illuc secum.] *Perducuntur, ait Donatus, necessitate coacti. Confirmat hanc interpretationem Asconius, qui in locum illum ex primo accusationis, Lenonum, aleatorum, perductorum nulla mentio fiat: Lenones, inquit, sunt scortorum, perductores etiam inuitarum personarum. Perductorum nomine usus est & Tertullianus in apologetico, his uerbis. Nam si qui forte uere de sterilitate Christianorum conqueri possunt, primi erunt lenones, perductores, aquarioli, &c.*

2:

Quis heri Chrysidem habuit?] *honeste dictum, pro, quis cum Chryside rem habuit. Ita intelligendum est illud e nono epistolarum, Sed tamen ne Aristippus quidem ille Socraticus erubuit, cum esset obiectum, habere eum Laida: Habeo, inquit, Laida, non habeor a Laide. nam & Græcos ita non nunquam loqui constat.*

Nam qui cum ingeniis conflictatur eiusmodi]

consentiunt

consentiunt libri. non uideo tamen, quomodo uersus stare possit. Si haberem libros, qui me adiuuarent, libenter hoc modo legerem,

Nam qui conflictat cum ingenijs eiusmodi.

Si quidem uerbo, conflicto, usus est & in Phormione.

3:

Honesta oratio est.] *in quibusdam libris, honesta ratio est. sed hanc scripturam & ueteres libri, & ipsa carminis ratio, & latine loquentium consuetudo confirmat. Cicero enim, quem studiose fecisse constat, ut multas loquendi formulas ab hoc poeta desumptas in sua scripta transferret, hac ipsa sæpe usus est. unius nunc loci uenit in mentem, qui est in secundo de Officijs: Dictu quidem est procliue: itaq. uulgo loquuntur, sese in beneficijs collocandis, mores hominum, non fortunam sequi. honesta oratio est: sed quis est tandem &c.*

4:

Hoc quid sit? Si. omnes qui amant] *in dimetiendo uersu, qui, non eliditur: sed ita permanet, ut in illo Virgilij,*

Credimus, an qui amant, ipsi sibi somnia fingunt?

eius autē generis apud hunc poetam satis multa sunt.

5.

Neque tu hoc dicas tibi non prædictum] *ita est aperte in meo manu scripto, & in altero eorum, qui in Antoniana huius ciuitatis bibliotheca asseruantur: estq. hæc uera huius loci lectio, quicquid interpres de tribus negationibus comminiscatur.*

5:

Audiui Archillis iam dudum: Lesbiam adduci iubes.] *Goueanus de ſuo addit particulam, quòd: hoc modo, iam dudum quòd Lesbiam adduci iubes, uidelicet quia putauit hos omnes uerſus iambicos eſſe. ſed falſus eſt. ſunt enim omnes trochaici, quadrati catalectici, præter poſtremos duos, qui ſunt iambici quadrati acatalectici.*

6.

Vxorem decreuit dare ſeſe mi hodie] *in alijs, decrerat. ſed & meus manu ſcriptus habet, decreuit; & is, qui in hac urbe abhinc annos octuaginta duos impreſſus eſt: cuius ego poſthac teſtimonio cum utar, ueterem Venetum nominabo. qui quidē liber, etſi, ut illa erant tempora, mendis innumerabilibus ſcatet; tamen ita multa, ita præclara ueteris ſcripturæ ueſtigia retinet, incredibile ut mihi auxilium attulerit ad locos perplurimos corrigendos. Decreuit, autem, quin hoc loco melius ſit; dubitare non oportet: loquitur enim non de primo illo conſilio, quo nuptiæ in hunc diē conſtitutæ fuerant: (tunc enim non eſſet, cur diceret, – Non ne oportuit præſciſſe me ante? quippe qui id ſatis multo ante cognoſſet, ut e multis huius fabulæ locis colligitur) ſed de ſecundo, quod patrem ſubito, atque ex tempore cepiſſe arbitratur. cum hæc iam ſcripſiſſem, animaduerti in libro quoque manuſcripto Bernardini Lauretani, decreuit, non decreuerat, legi.*

Adeon' hominem inuenuſtum] *inuenuſtum, hoc loco accipere debemus, in rebus amatorijs infortunatum, & infelicem: quod Græci dicunt,* ἀναφρόδιτον.

Græcus

Græcus ille Samosathensis, ἐγὼ δὲ καὶ ἄλλως ἀναφρόδιτός εἰμι εἰς τὰ ἐρωτικά. καὶ δύο γοῦν, οὓς μάλιστα ὑπερηγάπησα, τὴν Δάφνην, καὶ τὸν Υάκινθον, ἣ μὲν ἀποδιδράσκει με καὶ μισεῖ, ὃ δὲ ὑπὸ τοῦ δίσκου ἀπώλετο. & uenustas interdum est ἡ ἐν τοῖς ἐρωτικοῖς εὐδαιμονία. Terentius, quis me est fortunatior, uenustatisq. adeo plenior? ubi tamẽ Nonius legit uetustatis: sed falso, ut puto.

Pro deum, atque hominum, nullon'ego] *Dimeter est iambicus, quales etiam duos paullo supra octonarijs admiscuit. in alijs legebatur, Pro Deum, atque hominum fidem, nullon' ego: quo modo si legas, uersus stare non potest. neque tamen ausus essem illud, fidẽ, expungere, nisi primum uidissem abesse a meo manuscripto; deinde meminissem, eodem modo locutum hũc ipsum poetam in Phormione, - Pro deũ immortaliũ,*

Negat Phaniũ hanc sibi cognatam esse Demipho?

ubi etiam consimilem e Ciceronis œconomico citat interpres locum, Quid igitur, pro deum immortalium, primum eam docebas, quæso?

7.

Hoc incertum quorsum accidat.] *Quorsum cadat. accidere enim uetere latina lingua est cadere. ut, cum dicimus, accidere ad genua. Ennius,*

Cæsa accidisset ad terram abiegna trabes.

7:

Quæso ædepol Charine, quoniã id fieri, quod uis, non potest: uelis id, quod posit.] *Fuit hæc sententia summi philosophi Aristotelis, de quo apud Stobæum hæc leguntur.* Ἀριστοτέλης εἶπεν, ἐπει-

δὴ μὴ γίνεται τὰ πράγματα, ὡς βουλόμεθα, δεῖ θέλεσθαι, ὡς γίνεται.

8.

Neque pol consilii locum habeo, neque auxilii copiam] *Hunc uersum, ut in omnibus libris repereram, ita reliqui, summa ipsorum consensione permotus: puto tamen ita legendum,*

Neque pol auxilij locum habeo, neque cõsilij copiã. nam & Charinus hoc ordine proposuerat, auxiliũ, consilium, expetens. & ipsa uersus ratio, ut ita legas, exigere uidetur.

9:

Egomet continuo ad Chremem] *Liber meus, Ego me continuo ad Chremem: quod mihi quidem multo uenustius uidetur.*

10:

Qui se sciret non deserturum] *Unum habeo librũ ueterẽ, in quo scriptum est, qui se sciret non desertuiri.*

12:

Num immemores discipuli?] *Alij emendant, Nũ immemores discipli? ego nihil mutandum censeo: in tertia enim huius carminis sede esse pedem, qui proceleumaticus dicitur: ut in illis,*

Cupio aliquos parare amicos beneficio meo.
Non fiet: hoc modo sine te exorem. scilicet.
Ita faciam. quid? quid aliud uolui dicere?

nam quod Ioachimus Camerarius & hunc pedem, et amphimacrum ab iambico excludit; mihi quidẽ multis de caussis non placet. eas caussas tunc explicabo,

cum Plautum a me emendatum in publicum emittā: quod, si uita suppeditabit, cito fore confido.

Adhuc Archillis quæ assolent, quæq́. oportet] *In ueteribus, oportent. Sunt autem hic aliquot uersus, quorum dimensionem explicare ex ueteribus libris non potui, ex ingenio nolui.*

13.

Tibi uideor esse, quem tam aperte] *In alijs, Tibi uideor, quem tam aperte. Goueanus intellexerat, deesse aliquid ad uersum; feceratq́., Tibi uideor ego, quem tam aperte, &c. quod ego reposui, in ueteribus libris summa consensione reperitur.*

14:

Amantium iræ, amoris integratio est] *Ita est in libris manuscriptis: in uetere tamen Veneto, reintegratio.apud Seruium in Eclogam* II *legitur, redintegratio.hanc autem sententiam ita expressit Plautus:*

Verum iræ, si quæ eueniunt forte huiusmodi
Inter eos, rursum si reuentum in gratiam est,
Bis tanto amici sunt inter se, quàm prius.

sed et apud Aelianum lib. II *de uaria historia legisse uideor quiddam ab hoc loco non nimis alienum. id est huiusmodi. Pausaniæ Agatho poeta in amoribus, ac delicijs fuit. uentitabat autem sæpe uterque eorum una ad Archelaum regem, qui & Musarum erat studio deditus, et a rebus amatorijs minime alienus. hic cum illos inter se crebro dissidentes uideret, contemptui esse amatorem amato autumabat. quodam igitur die, quæso, inquit, Agatho, quod ingenium tibi*

 est,

eſt, qui homini uni ex omnibus maxime te diligenti tam frequenter iraſceris? ego dicam tibi o rex, inquit ille. non enim iſta facio, uel quòd Pauſaniæ parum cupiam, uel quòd agreſti ſim, efferoq. ingenio. quin ſi mihi uel aliunde, uel ex ipſo poetices ſtudio aliqua affectuum, quibus hominum tentantur animi, cognitio eſt, eam ego demum ſummam eſſe uoluptatem amantibus duco, cum e diſſenſione in gratiam cum ijs, quos amant, redeunt: exploratumq. habeo, nihil ipſis accidere poſſe iucundius. hanc igitur uoluptatem ſæpe Pauſaniæ impertior, qui ei frequenter iraſcar: non modico enim gaudio perfunditur, cum me ſibi ſtatim conciliari uidet. id gaudium non perſentiſceret, ſi amor in eum meus uno quaſi tenore, et ſine ulla eiuſmodi offenſione procederet. Hæc Agatho; quæ rex non mediocriter laudaſſe perhibetur.

15:

Inſperante hoc, atque inuito Pamphilo] *Inſperante ſene, Pamphilo autem inuito. hoc uiſum eſt admonere, quoniam ſunt, qui utrunque ad Pamphilum referant: quo nihil fieri ineptius poteſt.*

16:

Hoccine credibile eſt, aut memorabile] *Horum primorum uerſuum rationem explicare difficile eſt. quidam, magna in mutando licentia uſi, fecere iambicos octonarios. ego ueterem ſcripturam cum fide proponere, ut erat, malui.*

Hic, ubi opus eſt, Non uerentur:] *Similis eſt ſententia Plauti in Epidico.*

Plerique homines ſunt, quos, cum nihil refert,
pudet ubi: pudendum eſt,
Ibi eos deſerit pudor.

17:

Quis homo iſtuc? Dauos. Dauos? Dauos omnia] *Diuine hunc uerſum iam pridem reſtituerat homo ingenioſiſſimus, Antonius Goueanus, qui, etiam ſi præterea aliud nihil præſtitiſſet, eſt tamen, cur ei Terentij amatores multum ſe debere fateantur.*

21.

Vt quimus, aiunt: quando, ut uolumus, non licet] *circumfertur apud Græcos ſenarius, ex quo hic expreſſus uidetur:*

Ζῶμεν γὰρ οὐχ ὡς θέλομεν, ἀλλ' ὡς δυνάμεθα.

Optume hoſpes] *Mirum eſt, quantulæ res quantum interdum eruditis hominibus negotium exhibeant. antea cum hic locus ita legeretur,*

Optume hoſpes pol Crito antiquum obtines:

Non nulli, qui uerſum non cōſtare animaduerterent, contra omnium librorū fidem, ex, optume, fecerunt, oportune; quo nihil minus oportunum cogitari poterat. Goueanus, & librorum ueterum, & Donati auctoritate neglecta, addidit, morem: hoc modo,

Morem optume hoſpes pol Crito antiquū obtines.

ego, unica litterula adiecta, (quæ quàm facile a librarijs omitti potuerit, nemo non uidet: ſæpe enim in hoc genere peccarunt, cum litteram, quæ geminanda erat, ſemel tantum ponerent) ea igitur adiecta, locum (uti mea fert opinio) emendaui.

Næ iſtam multimodis tuam inueniri gaudeo] *uocem antiquam, multimodis, quæ nuſquam in uulgatis libris apud hunc poetam legebatur, primus ego, ni fallor, in ueterem quaſi poſſeſſionem reſtitui. de qua & ſimilibus Cicero in Oratore: Sed quid ego uocales? ſine uocalibus ſæpe breuitatis cauſſa contrahebant, ut ita dicerent, multimodis, uaſargenteis, paſſicrinibus, tectifractis. et in tertio de Oratore citatur hic ueteris poetæ uerſus,*

Multimodis ſum circumuentus, morbo, exilio,
atque inopia.

Hac autem ipſa uoce ſæpe uſum Lucretium, notius eſt, quàm ut collectis exemplis patefieri neceſſe ſit.

M. ANTONII MVRETI
IN EVNVCHVM TERENTII ARGVMENTVM.

HIVIS *quidam Athenienſis filiam, cui Pamphilæ, & filium, cui Chremeti nomen erat, habuit. ex iis Pamphilam adhuc infantulam prædones rapuere e Sunio, & mercatori cuidam Rhodio uendidere: qui, Rhodum aduectam, meretrici, quam amabat, dono dedit. hæc acceptam puellam pari cura ac ſtudio, cum Thaide filia cœpit educere: nemo ut eſſet, qui non utranque ex ipſa genitam eſſe arbitraretur. Thais, quæ grandiuſcula erat, cum ad eam ætatem*

tem perueniſſet, ut uiris placere poſſet; maternam, ut fit, uiuendi rationem inſecuta, cum hoſpite quodā Athenas uenit, qui eam poſtea moriens heredem reliquit. interea miles Thraſo nomine, ad eam adiecit animum, cumq. cum ea per aliquod tempus conſueuiſſet, in Cariam profectus eſt. Thaidis mater per eos dies uitam cum morte commutauerat, fraterq. ipſius Pamphilam uenalem propoſuerat, ſperans eam, quòd & formoſa eſſet, & fidibus ſciret, præclare a ſe uenditum iri. forte accidit, ut eo ipſo tēpore Thaidis amator miles eſſet Rhodi: qui, harum omnium rerum inſcius, Pamphilam emit; ut eſſet, quod amicæ, Athenas reuerſus, dono daret. Thais, profecto milite, aliam conditionem quæſierat, adiunxeratq. ſibi Phædriam, adoleſcentem Athenienſem, Lachetis filium. inaudiuerat interim etiam aliquid de Pamphila; iamq. cum fratre ipſius Chremete aliquoties collocuta, eò peruenerat, ut non dubijs indicijs intelligeret, ſororem illius eſſe, quæ ſecum in maternis ædibus educata foret. Summopere cupiebat igitur occaſionem ſibi aliquam dari, qua Pamphilam ſuis reſtitueret, eodemq. facto & puellam ſummo afficeret beneficio, & propinquorum illius amicitia fortunas conſtabiliret ſuas. Redit miles: ſed cum cognoſſet de amore Phædriæ puellam ſe, niſi eo repulſo, daturum negat. Thais, quid ageret, neſcire: nam & Phædriam amabat ex animo, & Pamphilæ recipiendæ gratia quiduis ſibi faciundum putabat. tandem, cum ſperaret, ſe poſtea facile conſilium ſuum ei ipſi, cuius

cuius animum offenderet, probaturam, Phædriam, ut militi gratificaretur, excludit. postridie accersito ei, atque ægreferenti, tandem se purgat, multisq. precibus ab eo impetrat, ut, per biduum, priores partes habere Thrasonem sineret: ubi primum eripuisset puellam, nihil sibi cum illo amplius fore. Phædria, ut huius bidui molestiam æquiore animo ferret, rus sibi abeundum esse statuit: itaque abiens, mandat Parmenoni, ut eunuchum & Aethiopissam ad Thaidem, cui eos emerat, duceret. Pamphilam, cum ex ædibus Thrasonis ad Thaidem deduceretur, conspicatus in uia Phædriæ frater natu minor, Chærea ita eius amore flagrare cœpit, nihil ut pensi haberet, dum ea potiretur: neque prius conquieuit, quàm, eius rei caussa, ad Thaidem pro eunucho deductus est. quid plura? Thaide ad cenam cum milite profecta, uirgini a Chærea per uim uitium offertur. turbæ undique mirabiles, donec, tota re patefacta, Thais a Lachete in fidem & clientelam recipitur, Chærea agnitam Pamphilam duxit uxorem, Thraso diu illusus, tandem in amoris meretricij partem, Gnatonis parasiti opera, admittitur.

SCHOLIA.

27:

Si quisquam est, qui placere se studeat bonis Quàm plurimis.] *Iam pridem admonuit Aemilius Ferrettus, quàm plurimis, hoc loco duas esse dictiones: sensumq. esse; si quisquam est, qui suum studium*

dium

dium eò referat, ut bonis potius, quàm ut plurimis placeat, &c. deest igitur particula, potius; ut in illo Plauti ex Rudente.

- certum est moriri, quàm hunc pati lenonem in me
grassari:

sic etiam sæpe loquuntur Græci. Homerus,

Αυτὸν ἔχοντά σε βούλομ' ἐπαυρέμεν, ἢ τινὰ τῶνδε.

Idem, βούλομ' ἐγὼ λαὸν σόον ἔμμεναι, ἢ ἀπολέσθαι.

Alexander in epistola ad Aristotelem: ἐγὼ δὲ βουλοίμην ἂν ταῖς περὶ τὰ ἄριστα ἐμπειρίαις, ἢ ταῖς δυνάμεσι, διαφέρειν. contra quæ hic particula deest, ea sæpe alijs in sermone latino locis redundat. Cicero in Diuinatione: Tamen eos defendes, qui se ab omnibus desertos potius, quàm abs te defensos, esse malunt? Plautus Sticho:

Si manere hic sese malint potius, quàm aliò nubere.

Terentius Adelphis.

Quin, quicquid possem, mallem auferre potius in
præsentia.

Vlpianus: Si actor malit dominum potius conuenire. Palladius de insitione: Malo operam eius expectare potius, quàm timere.

Existimauit esse, sic existimet] Ex glossemate alicuius barbari, & inepti magistri irrepserat in hunc uersum uox, sciat: hoc modo, sic existimet, sciat. id collegi primum ex uetere libro Veneto, & quattuor manuscriptis, quibus usus sum. in quibus erat omnibus,

Existimauit esse, sic existimet, sciat, præsumat.

ut appareret, primum uerbum Terentij esse, reliqua

qua duo ex eodem fonte manasse. hoc tantum discriminis animaduerti, quòd in uetere Veneto, pro, existimauit, perperam legitur, existimat. sed & in libro uiri clarissimi, Petri Bembi, locus hic totus ita scriptus, uti eum nos emendauimus, legitur.

28:

Proin tu, dum est tempus, etiam atque etiam cogita Here] *Continuatam esse hanc Parmenonis orationem non dubito: ideoq́. interiecta personarum nomina sustuli. libet uersus apponere, quibus hunc locum expressit Horatius.*

Porrigis irato puero cum poma, recusat.
Sume catelle. negat. si non des, optat. amator
Exclusus qui distat? ait, ubi secum, eat, an non,
Quò rediturus erat non arcessitus, & hæret
Inuisis foribus: nec nunc, cum me uocet ultro,
Accedam? an potius mediter finire dolores?
Exclusit, reuocat. redeam? non, si obsecret. ecce
Seruus non paullo sapientior. O here, quæ res
Nec modū habet, neque consiliū, ratione modoq́.
Tractari non uult. in amore hæc sunt mala: bellū,
Pax, rursum. hæc si quis, tempestatis prope ritu
Mobilia, & cæca fluitantia sorte, laboret
Reddere certa; sibi nihilo plus explicet, ac si
Insanire paret certa ratione, modoque.

sed & Persius:

Quidnam igitur faciam? ne nunc, cum accersor, & ultro
Supplicet, accedam? &c.

Vtinam

-Vtinam esset mihi
Pars æqua amoris tecum.] *Simile est uotum illud Theocriti:*
Εἴθ᾽ ὁμαλοὶ πνεύσειαν ἐπ᾽ ἀμφοτέροισιν ἔρωτες
Νῶϊν.

33.

Viden', ossum, & cibus quid faciat alienus?] *Hic quoque secutus sum auctoritatem Petri Bembi, quam nemini docto, atque intelligenti aspernari fas puto. in libris tamen, quos uidi, omnibus erat, uel ocium, uel otium. uocem ossum, Charisius exponit.*

Sed Parmenonem ante ostium Thaidis tristem uideo] *Versum non constare, omnes, ut opinor, uident. ego uerebar, ne Terentius scripsisset, Sed Parmenonem ante ostium meretricis tristem uideo: posteaq. ad nomen, meretricis, apposita esset glossa, Thaidis: quæ deinde irrepsisset in uersum.*

33:

Qui mihi nunc uno digitulo fores aperis fortu natus] *Hic quoque uersus non constat. constabit autem, si legas hoc modo:*
Qui mihi nunc uno digitulo forem aperis fortunatus,
Næ tu istam faxo calcibus sæpe insultabis frustra.
idq. ego uerum esse arbitror. eodemq. modo corrigendum esse uersum ex Heauton timorumeno, qui cũ uulgo ita legatur,
Mane, mane. quid est, quod tam a nobis grauiter crepuere fores?
ita legendus uidetur:

Mane,

Mane, mane. quid est, quod tam a nobis grauiter crepuit foris?

omnino tamen ueteres libri cum uulgatis consentiũt.

34:

Cum in cellulam ad te patris penum omnem] *Hanc lectionem & libro quinto Priscianus agnoscit, & consentiens librorũ ueterum cõfirmat auctoritas.*

36:

P. iubes ne? C. iubeo, cogo, atque impero.
P. Nunquam defugiam auctoritatem. sequere.
C. di uortant bene] *Defugere auctoritatẽ, quid sit, uideo etiam ab eruditis hominibus ignorari. ualet autem, cum ipse rei alicuius faciundæ auctor fueris, eiusq. euentum in te receperis, id inficiari postea, & fateri nolle, eam auctore te factam. liquido constare hoc, propositis exemplis, potest. Plautus.*

Suspende, uinci, uerbera: auctor sum, sino.
M. *Si auctoritatem postea defugeris;*
Vbi dissolutus tu sies, ego pendeam.

hoc enim significat: si tu postea inficiari uolueris, te harum mihi rerũ auctorem fuisse. Cicero pro Sylla: Itaque attende iam Torquate, quàm ego non defugiam auctoritatem cõsulatus mei. id est, quàm non recusem, quo minus ea, quæ me consule, in opprimenda coniuratione gesta sunt, ea me auctore omnia gesta esse dicantur. hæc illius orationis cum sit uis, puto, hoc quoque loco, illud, Nunquam defugiam auctoritatem, non a Parmenone, sed a Chærea dici, personarumq. nomina ita distingui oportere.

P. Iubes

P. Iubes ne? C. iubeo, cogo, atque impero.
Nunquam defugiam auctoritatem. P. Sequere.
di uortant bene.

ut interroganti ſeruo, ita reſpondeat Chærea: Ego uero iubeo, cogo, atque impero: neque unquam recuſabo, quo minus tu, quicquid huius factum erit, auctore atque impulſore me factum eſſe dicas. tum ſeruus: ſequere, inquit, di uortant bene. nam hæc quoque poſtrema uerba non tam Chæreæ cupido ac confidenti conueniunt, quàm ſeruo dubio animi, & inceptionis tam periculoſæ euentum extimeſcenti.

37.

Labore alieno magno partam gloriam,
Verbis ſæpe in ſe tranſmouet, qui habet ſalem,
Qui in te eſt] *Antea, qui habet ſalem, Quod in te eſt. ſed fieri nullo modo poteſt, quin aut legendum ſit, ſalem qui, (quo modo & libri ueteres habent, & Priſcianus legit) aut certe, ſale quod. neutro enim genere ſale, recto caſu, apud ueteres dicebatur: cuius rei præter ceteros auctor eſt Chariſius.*

38:

-Fac periclum in litteris;
Fac in paleſtra, in muſicis: quæ liberum
Scire æquum eſt adoleſcentem, ſolertẽ dabo] *hinc ſciri poteſt, quibus olim ſtudijs liberi adoleſcentes inſtituerentur. hæc autem ipſa ponit; Ariſtoteles additq́. præterea pingendi artem. eius uerba ſunt ex* VIII πολιτικῶν. ἔστι δὲ τέτταρα σχεδὸν, ἃ παιδεύειν εἰώθασι, γράμματα, καὶ γυμναστικὴν, καὶ μουσικὴν, καὶ τέταρτον ἔνιοι γραφικήν.

Omnia

47 :

Omnia prius experiri uerbis, quàm armis, sapientem decet] *a libris impressis aberat uox, uerbis. qua tamen detracta, claudicat uersus. in meo manuscripto, & in duobus Antonianis erat, Omnia prius experiri consilio, quàm armis, sapientem decet. at illud uersus ratio non patiebatur. Verbis, est in uetere Veneto, & in manu scripto, cuius mihi copiam fecit honestissimus, & omni liberali doctrina politissimus adolescens, Bernardinus Lauretanus. Si cui tamen illud, consilio, magis arridet, poterit ita legere, ut & in quibusdam impressis,*

Consilio omnia prius experiri, quàm armis, sapientem decet.

49.

Aufugistin'? Ch. hera, factum. Th. satin' id tibi placet?

Ch. Non. Th. credin' te impune habiturum?] *In alijs, credin' te impune abiturum? ego cur hoc maluerim, in caussa est, quòd infra quoque Terentium ita locutum uideo, Siquidem istuc impune habueris.*

51.

Quæ, cum amatore suo cũ cenant, liguriunt] *Hic certe est creticus primo loco. sed eum ut effugeret Goueanus, legit hoc modo,*

Cum amatore suo quæ cum cenant, liguriunt. neque animaduertit, se eodem recidere. uerbum enim, ligurio, secundam syllabam producit. Horatius:

Semesos pisces, tepidumq. ligurierat ius.

neque desunt eruditi homines, qui r littera geminata

ta ſcribendum cenſeant.

Quæ futura exempla] *notum eſt ex Platone, tria eſſe pœnarum genera,* κόλασιν, τιμωρίαν, παράδειγμα: *de quibus eſt etiam aliquid apud Gellium. ex iis intelligi poteſt, quid hoc, & ſimilibus locis exempli nomen ualeat: itemq., quàm proprie inſcripta ſit illa altera fabula,* ἑαυτὸν τιμωρούμενος.

51:

-nunc minatur porro ſeſe, id quod mœchis ſolet] *Quid autem id eſt, quod deprehenſis mœchis fieri ſolebat? dixi equidem alibi: ſed hic quoque non omittendum uidetur. inſperſo cinere calido, nates eis depilabant: immittebantq. in ſedem raphanos. Ariſtophanes* νεφέλαις. τὶ δ', ἢν ῥαφανιδωθῇ γε πειθόμενός σοι, τέφρᾳ τε τιλθῇ, ἕξει τινὰ γνώμην λέγειν, τὸ μὴ εὐρύπρωκτος εἶναι; *ubi interpres:* οὕτω, *inquit,* τοὺς ἁλόντας μοίχους ᾐκίζοντο. ῥαφανίδας λαμβάνοντες, καθίεσαν εἰς τοὺς πρωκτοὺς τούτων. καὶ παρατίλλοντες αὐτοὺς, τέφραν θερμὴν ἐπέπασσον, βασάνους ἱκανὰς ἐργαζόμενοι. *Græcus ille Samoſathenſis.* ἐν Ἀρμενίᾳ μοιχεύων ἁλοὺς μάλα πολλὰς πληγὰς ἔλαβε, καὶ τέλος κατὰ τοῦ τέγους ἁλούμενος, διέφυγε, ῥαφανίδι τὴν πυγὴν βεβυσμένος.

52:

An in Aſtu uenit?] *Eadem uoce uſus eſt & M. Tullius in ſecundo de legibus. Veſtri Attici, prius quàm eos Theſeus demigrare ex agris, & in Aſtu, quod appellatur, omnes ſe conferre iuſſit, &c.*

54.

Satis credo. nihil eſt Thaide hac frater tua dignius]

gnius] *Hunc uersum quidam sine caussa mutare uoluerunt: quòd nescirent, uocem, nihil, etiam producta posteriore syllaba enuntiari. Exemplum autem est & apud Ouidium.*

Morte nihil opus est, nihil Icariotide tela.

55.

Si in platea hac te offendero post unquã; quòd dicas mihi] *Ex glossemate aliquo in ordiné uerborum Terentij defluxerant uoces duæ, nihil est: quas cum alijs de caussis, tum quia uersum manifesto corrumpebant, sustuli. est autem particula, quòd, ita posita, ut in illo Plauti:*

Quòd ile gallinam, aut columbam se sectari, aut simiã
Dicat; perijstis, nisi usque ad morté multa is male.

de quo, alijsq. similibus commemoraui quodam loco in Catullum. Sed & Terentius ipse supra ita locutus est:

Sane, quòd tibi nunc uideatur esse, hic nebulo magnus est.

& Cicero in Pisonem: Nam quòd uobis iste, tantummodo improbus, crudelis, olim furunculus; nũc uero etiam rapax, quòd sordidus, quòd contumax, quòd superbus, quòd fallax, quòd perfidiosus, quòd impudens, quòd audax esse uideatur. nihil scitote esse luxuriosius, nihil libidinosius, nihil posterius, nihil nequius.

55:

Hunc comedendum & deridendum uobis præbeo. Ch. placet] *Quia facile suspicor, fore permultos*

multos, qui me a peruulgata huius loci lectione receſſiſſe mirentur: iccirco hanc emendationem meam diligenter mihi conſtituendam, ac conſtabiliendam puto. ante me igitur ita in impreſſis pæne omnibus legebatur:

Hunc comedendũ, & deridendum uobis propino.

atque ego mirabar equidem, qua ratione dictum eſſet, propinare aliquem comedendum: cum in ipſo propinandi uerbo, bibendi ſit, non comedendi, ſignificatio. nam ſi ſolum illud alterum fuiſſet; poterat fortaſſe ita dictum uideri, propinare aliquem deridendũ, ut apud Demoſthenem, προπίνην τὴν ἑλλάδα. *& apud Euripidem in Rhœſo.*

Ελλησιν ἡμᾶς προύπιες, τὸ σὸν μέρος.

certe quidem, comedendum propinare, ſatis lepide dici non poſſe opinabar, uiderat hoc neſcio quis, qui libros Sebaſtiani Gryphij, anno MD XLIIII *impreſſos, correxerat: itaque in illis ſcriptũ reperias:*

Hunc comedendum, & bibendum uobis propino.

at eum oportet ualde imperitum dimetiendorum uerſuum fuiſſe: profecto enim, ſi aliquid in hoc genere ualuiſſet, poterat digitis, ut ille ait, & aure deprehendere, multum, ea mutatione facta, ad legitimã uerſus menſuram deſiderari. mouebat ipſa me quoque metri ratio: propino enim breuem habet primam ſyllabam, longam ſecundam. Martialis:

Quod nulli calicem tuum propinas,
Humane facis Herme, non ſuperbe.

ergo ſi quis id uerbum retineat, erit iambus in tro-

chaico uersu: quod ita absurdum est, ualde ut mirer, quid adducere potuerit insigniter eruditum hominem Camerarium, ut affirmaret, id interdum fieri posse. neque tamen quicquam hoc loco mouere ausus essem sine ueterum librorum testimonio. quattuor, cũ hæc scriberem, ad manum habebam calamo exaratos libros. in ijs omnibus scriptum erat:

Hunc comedendum, & deridendum uobis præbeo.

itaque sustinendam amplius sententiam non putaui: sed, omni dubitatione remota, reponendum id uerbum, quod & orationis concinnitas, & metri ratio, &, totum, librorum ueterum consentiens auctoritas comprobaret. ac fieri fortasse possit, ut quispiam, ne hanc emendationem recipiat, Donati interpretatione moueatur; qui hoc uerbum explicans, Facete, inquit, dixit, ut parasitus, & quasi de conuiuio loqueretur. ita enim legendum est. sed eam ipsam si quis accurate consideret, uidebit, ad præbendi nihilo minus, quàm ad propinandi, uerbum posse accommodari. præbere enim apte admodum in epulis cõuiuijsq. dicitur. Cicero ad Q. Fratrem: Sponsalia Crassipedi præbui. quin & eum qui præbet, pro epuli domino, dixisse Horatium, homines eruditissimi affirmant, qui ita legunt illud e primo sermonum:

E quibus unus auet quauis aspergere cunctos,
Præter eum qui præbet, aqua.

non, ut uulgo legitur,

Præter æum, qui præbet aquam.

M. ANTO-

M. ANTONII MVRETI IN HEAVTON TIMORV-MENON TERENTII ARGVMENTVM.

HREMES *Sostratæ uxori grauida præceperat, si puellam pareret, ut eam statim interficeret. fuit hæc immanitas in ueterũ moribus, ut, cum fera nulla sit, quæ fœtus suos non diligat, ipsi, quos alere nollent liberos, eos recens natos aut interficere, aut exponere fas putarent. Sostrata puellam enixa, (ut est maternus semper animus clementior) uitam ei adimere non sustinuit: sed pauperculæ cuidam anui Corinthiæ, Philteræ nomine, exponẽdã dedit: etiamq., muliebri quadam superstitione, annulum de digito detractum suo, iussit, ut una cum puella exponeret. id, quod tum stulte factum uideri poterat, postea puellæ saluti fuit. eius enim annuli ope tandem agnita est a suis. anus acceptam puellam, Antiphilam nominat, educatq. ut suam. eam, cum adoleuisset, anusq. illius filia putaretur, Menedemi filius, Clinia perdite amare cœpit; prope iam ut pro uxore haberet. quod ubi resciuit pater, ita uiolenter tulit, ut filiũ, assiduitate iurgandi, clã, militatum in Asiam abire coegerit. tum uero qui filij amorem iniquo animo tulerat, multo iniquiore eiusdem absentiam ferre cœpit. itaque ut de se supplicium absenti filio da-*

ret, qui eum sæuitia sua exegisset ex ædibus, ædes, supellectilem, familiam uendit, præter, qui serui ad opus ruri faciundum utiles erant: ingentemq. sibi agrum comparat, ubi a prima luce ad noctem non seruos modo exerceret, uerũ etiam, homo sexagenarius, senectutẽ miseris modis excruciaret suá. profecto Clinia, Philtere, quæ ut, dixi, Antiphilæ putabatur mater, extremum uitæ diem morte confecit. Clinia, cum iam mensis tres absfuisset, amicæ desiderio reuersus, non ausus est patri se in conspectum dare, antiquam illius asperitatem ueritus: sed ad Clitiphonem, Chremetis filium diuertit; quicum magna ipsi a puero familiaritas intercesserat. Clitipho, sodalis reditu lætus, Syrum & Dromonem seruos (iam autem aduesperascebat) in urbem, ad accersendam Antiphilam, mittit. exposuerat eo ipso die Menedemus Chremeti, quanto sibi desiderio esset filius: parum ut abfuerit, quin Chremes, cum primum de reditu Cliniæ accepit, mitteret, qui ei nuntiarent. continuit tamen se in diem posterum, quòd ita magis e re illius fore censeret. Syrus, summa seruus & audacia, & astutia, qui Antiphilam tantum accersere iussus esset, etiam Bacchidem adduxit. erat hæc meretrix procax, potens, sumptuosa, nobilis, cuius se amore haud ita pridem irretierat Clitipho. quo autem res Chremetem lateret, hoc consilium capiunt, ut Bacchidem quidem amicam Cliniæ, Antiphilam uero unam de illius ancillis esse simularent. postridie mane Chremes ad Menedemum diluculo proficiscitur,

tur; & rediisse Cliniam nuntiat. ille gaudio amens, filium iamiam uidere, iamiam amplecti, iamiam ei se suaq. omnia permittere cupiebat. at Chremes, caue, inquit, faxis: istoc enim modo & te, & eum, & rem una perdideris tuam. simul ei ostendit, quot incommoda capturus sit, si tam molli esse se, tamq. infracto animo ostenderit. Cliniæ amicam (eam enim Bacchidem existimabat) non iam pauperculam esse, aut paruo contentam, ut antea: sed sumptuosam, gemmis atque auro collucentem, cum familia numerosissima. una, inquit, mihi nox tantum non paupertatem attulit; nedum tu te censeas oneri ferundo fore, si te illi perpetuo sumptibus suppeditare oporteat. quin tu ita potius agito. humane quidem & comiter excipito filium: istud tamen tam impotens illius desiderium occultum habeto. tum si ille, quod amicæ det, ut habeat, machinam aduersum te aliquam struet, falli te sinito. ita et eum commodius retinebis apud te, & sumptum facies minus. hæc Chremes, nescius (ut sunt humana) oculatum foris esse se, cæcum domi. interea enim meditabatur Syrus, decem minas, quas Bacchidi pollicitus erat dare, eas quo modo illi a Chremete ipso conficeret. iamq. inibi erat, cum eum Chremes arreptum blande compellat, hortaturq., aliquam ad Menedemum fallaciam moliatur. iniecit in sermone Syrus mendacium a se pro tempore confictum; anum Corinthiam, Antiphilæ (ita enim putabatur) matrem, mille drachmarum mutuo accepisse a Bacchide: ea mortua, puellam

pro pecunia illa arrhaboni relictam. dum hæc aguntur, annulum suum agnouit Sostrata, eiusq. indicio, Antiphilam filiam suam esse cognouit. gaudio exiliens, omnẽ rem defert ad uirum; qui, ea leuiter obiurgata, repertam tamen filiam, ipse quoque gauisus est. iam omnia in tranquillo erant; absque Bacchide fuisset. sed & illi quoquo modo decem excudendæ erant argenti minæ; & periculum erat, ne aliqua eam Chremes filij amicam esse rescisceret. ibi Syrus audax consilium init, quo modo & utrique seni rem, ut erat, patefaceret, & commode se e tam impedito negotio expediret. primum igitur Chremeti, Reperi, inquit, quo modo argentum a Menedemo eripiam. dicemus ei, Bacchidem hanc tui Clitiphonis amicam esse: orabimusq., ut eam domi suæ dies aliquot esse patiatur, teq. id cælatum uelit. porro Clinia filiæ tuæ, quæ modo reperta est, formam sibi complacitam esse dicet, eamq. petet uxorem. Quid tum? pecuniam, inquit, petet a patre suo, qui nouæ nuptæ ornamenta coemat: eam pecuniam numeraturus est Bacchidi. iam autem ad Menedemum, Syri hortatu, trãsierat Bacchis; et eò pompam omnem suam traduxerat. Chremes primo non satis consilium illud probare. at illam certe, inquit Syrus, pecuniam, pro qua filia tua opposita erat pignori, quin dissoluas, facere honeste non potes. Ego uero, inquit Chremes, & libenter quidem. Immo uero, infit Syrus, dato eam Clitiphoni, qui ad Bacchidem deferat. ita enim facilius credet Menedemus,

eam

eam illius esse. Sit ita sane. numeratur a patre Clitiphoni pecunia, quam ad meretricem perferret. interea tota res detegitur. indignari Chremes, et fremere, & minitari se omnia atrocissima exempla editurum. tandem, cum prius Antiphilam Cliniæ collocasset, partim Menedemi, partim uxoris precibus delenitus, ignoscit. Clitipho se, relictis meretricijs amoribus, uxorem ducturum pollicetur. Cum autem ceterarum fabularum argumentum uno die contineri soleat; huius, non nisi biduo explicari potest.

SCHOLIA.

58.

Fodere, aut arare, aut aliquid ferre denique] *in alijs illud, denique, cum sequentibus coniungitur, hoc modo:*

Fodere, aut arare, aut aliquid ferre. denique
Nullum remittis tempus.

ego fidem habeo Ciceroni, qui in primo de Finibus citans hunc locum, facile ostendit, denique, finem periodi esse. & alioqui scio, alijs quoque locis hac uoce ita usum Terentium.

At enim me, quantum hic operis fiat, pænitet] *impressi, ut opinor, omnes, præter eos, quos, aliquot abhinc annos, ediderat Manutius:*

At enim, dices, ne quantũ hic operis fiat pænitet. miror autẽ, ne Goueanum quidem ipsum uidisse, detracto uerbo, dices, multis partibus uenustiorem orationem fieri: recepto autẽ, uersum constare non posse.

Si

Si quid laboris eſt, nollem: ſed iſtuc quid mali eſt?] *Neque conſtat uerſus, neque ſententia mihi quidem ſatis aperta eſt. cum aliud, hoc quidem tempore, nihil poſſem, quod in ueteribus libris erat, cum fide proponere, ſatis habui. Sunt qui putent legendū, Si cui labori eſt, nollem. hoc ſenſu. Si quem tibi laborem, ac moleſtiam affert huius rei explicatio, ac patefactio, nollem equidē urgere te, ac tibi moleſtus eſſe.*

59.

Aetate me putauit, & ſapientia,] *in alijs:*
Et ætate putauit me, & beneuolentia:
quæ lectio neque inconcinna eſt, & ueterum librorum teſtimonio adiuuatur: in quibus tamen perpetuo ſcribitur, beniuolentia. ego Petri Bembi auctoritatem, ac teſtimonium ſequi malui.

59:

Victum exercerent ſuum] *Dionyſius Lambinus, homo commemorabili doctrina, pariq. probitate præditus, cenſet hoc loco legendum, uictum exarcirent ſuum. Sed in libro Petri Bembi, non tantum, ut in alijs, exercerent, legitur, uerum etiam adſcripta eſt ad latus explicatio quædam huius uocis, quæ ſcripturæ illius integritatem confirmet. multum autem eius libri ualere debet auctoritas. eſt enim ita antiquus, ut Angelus Politianus, qui multos ueteres libros uiderat, teſtatus ſit, omnium cuiuſque generis librorum, quos ipſe unquam uidiſſet, eum ſibi antiquiſſimum uideri. quod ego ipſius Politiani manu ſcriptum legere memini.*

Quàm

Quàm iniqui ſunt patres] *Miror, quid ſibi uoluerint, qui actus principium hoc loco fecerunt. cum enim, Chremete ſolo ingreſſo domum, Clitipho in proſcenio remanſerit, nemo profecto non uidet, eorum duntaxat, quibus comica ratio non penitus ignota eſt, non modo nouum actum, ſed ne nouam quidem (ſi ita loquendum eſt) ſcenam hoc loco eſſe poſſe.*

61:

Aſtutus, næ ille haud ſcit, quàm mihi nunc ſurdo narret fabulam] *Contemptum hunc paternarum admonitionum mirifice expreſſit Theocritus; apud quem paſtor quidam, cum, æſtatem a ſe non metui, indicare uellet, ait tanti eam a ſe fieri, quanti a liberis patrum matrumq́. uerba fiunt. uerſus hi ſunt,*

Τῶ δὲ θέρεος φρύγοντος ἐγὼ τόσσον μελεδαίνω,
Ὅσσον ἐρῶντι πατρὸς μύθων, καὶ ματρὸς ἀκούειν.

Nam Clinia hic, etſi is ſuarum rerum ſatagit, attamen] *Neſcio quo modo factum eſt, ut hic uerſus meam diligentiam fugerit. ita enim emendandus fuerat, ut eſt in quibuſdam impreſſis, & in omnibus calamo notatis:*

Nam hic Clinia, etſi is quoque ſuarum rerum ſatagit, attamen
Habet, &c.

62:

- uerum interea, dum ſermones cædimus] *Genus hoc loquendi dictum eſſe a Græcis, admonet Priſcianus libro* XVIII, *eos enim ita dicere ſolitos,* κόπτειν λόγους, *aut* κόπτειν ῥήματα.

Non

Non oportuit relictas. portant quid rerum?] *Ita sæpe loquebantur ueteres, cum magnam rei alicuius uim, aut copiam indicare uellent. Sic in Andria: Di boni, boni quid porto? et in hac ipsa fabula,*

Modo pitissando quid uini absumpsit mihi?

Plautus in Epidico.

Tum captiuorum quid ducunt secum? pueros, uirgines,
Binos, ternos alius quisque: fit concursus per uias.

Cicero in Verrem: Quid lacrymarum putatis ipsum, profudisse Neronem?

64.

Nam disciplina est iisdem, numerarier Ancillas primum, ad dominas qui affectant uiam] *præceptum hoc ita cóplexus est Ouid. in arte:*

Sed prius ancillam captatæ nosse puellæ
Cura sit. accessus molliet illa tuos.
Hanc tu pollicitis, hanc tu corrumpe rogando:
Quod cupis, ex facili, si uolet illa, feres.

Enimuero reticere nequeo. multimodis iniurius] *Hic quoque, multimodis ut legas, ipsa uersus ratio cogit. quod neminem antea animaduertisse, mirum est.*

65.

CLIT. Quid ago nunc? CLIN. tu ne? quod boni] *In alijs omnibus, tu ne? quod boni est. mirumq́., quàm suo more, id est, quàm inepte, quamq́. ridicule locum hunc interpretentur litteratores. illius igitur nobis sententia, quam ante nos nemo tradidit, aperienda*

perienda eſt. dicturus erat Clinia continuata oratione: tu ne? quod boni datur modo, fruere, dum licet. nam neſcias, Eius ſit poteſtas poſthac, an nunquam, tibi. Sed cum, eo loqui exorſo, pergeret abire Syrus, interrupit illius orationem Clitipho, & Syrum inclamauit: deinde ad Cliniam conuerſus, dic modo uerũ, inquit. at Syrus indignabundus, age, inquit, modo: hodie ſero, ac nequicquam uoles. tum demum Clinia interruptam orationem perſecutus eſt.

Tibi erunt parata uerba, huic homini uerbera] *uenuſte, huic homini, dixit, cum ſeipſum deſignaret, ſic apud Plautum in Epidico.*

Quid uerba facimus? homini huic opuſt quadraginta minis. *Sic Demea Adelphis:*

Vin' tu huic ſeni auſcultare?

& apud Sophoclem Vlyſſes:

Ἐχθρός γε τῷ δε τ' ἀνδρὶ καὶ τανῦν ἔτι.

& apud Euripidem Admeti pater:

Μὴ θνῆσχ' ὑπὲρ τοῦ δ' ἀνδρὸς, οὐδ' ἐγὼ πρὸ σοῦ.

66:

Luciſcit hoc iam: ceſſo pultare oſtium] *In omnibus libris, præter Manutianis, locus hic inepte & ſcriptus, & interpunctus erat, hoc modo: Luceſcit: hoc iam ceſſo pultare oſtium &c.*

quæ ſit autem uis huius orationis, Luciſcit hoc iam, dixi quodam loco in commentario in Catullum.

67:

Quàm ea nunc inſtructa pulchre ad perniciem ſiet,] *loquendi ratio a Plauto, ut uidetur, accepta;*

pta; cuius eſt uerſus ille, Bacchidibus:

Omnium ad perniciem inſtructa domus opime, atque opipare.

68.

Conſilia adoleſcentes: & tibi perdere] *Verſus conſtare non uidetur. ſuſpicor legendum, adoleſcenteis: & ita ſcripſiſſe ueteres, cum uellent ſecundam huius nominis ſyllabam producere.*

68.

Somnum hercle ego hac nocte oculis non uidi meis] *ſuſpicor, fuiſſe in græco Menandri,* ὕπνον οὐχ ἑώρακα. *ſiquidem* ὕπνον ὁρᾷν, *eodem ſenſu, pure admodum ac proprie dicitur. Ariſtophanes ueſpis:*

Ὕπνου δ' ὁρᾷ τῆς νυκτὸς οὐδὲ παπάλην.

68:

Ne nos inter nos congruere ſentiant.] *Claudeo, pro, claudo, dictum a ueteribus legimus. ſed & uiueo, pro, uiuo; &, diceo, pro, dico, uſitata aliquando fuiſſe, conſtat ex Nonio, apud quem citatur illud ex Næuio:*

tibi, dum uiuebo, fidelis ero.

ubi tamen uulgo male legitur, uidebo. & item illud ex eodem: Primum quod dicebo, recte: ſecundum quod dicebo, eo melius. ita neceſſe eſt, congrueo, hoc loco, non, congruo, dictum fuiſſe a Terentio, intelligamus. nam, niſi congruere legas, ſyllaba, quæ proxime ultimam eſt, producta, ut uerſus conſtet, non aſſequeris.

Diſſolui me otioſus operam ut tibi darem] *in aliis,*

alijs, Dissolui me ocyus, operam ut darem tibi. sed, quin ea uera scriptura sit, quam nos ei, quæ uulgo recepta est, anteposuimus, cur dubitetur, caussa non est. primum Io. Pierius, spectatæ eruditionis, acerrimiq. iudicij senex, affirmat, eam esse in optimo illo Romano libro. est & in altero eorum, qui olim Dominici Grimani Cardinalis fuere; nunc in hac urbe, in cœnobio sodalium Antonianorum asseruantur. sed & Bernardini Lauretani antiquus eam confirmat liber: & Terentius ipse alibi eodem modo locutus est:

Nos ociosi operam dabamus Phædriæ:

Hoc autem loco potissimum libet pusillum quiddam, neque tamen contemnendum, cum studiosis communicare. id est super ratione scribendæ uocis, ocium; quam uideo ab alijs per t, ab alijs per c litteram scribi. ac iam pridem Pierius, quo nemo unquam subtilius, nemo accuratius istius generis minima maxima perscrutatus est, in optimis illis, bonæq. frugis plenissimis annotationibus in Virgilium suis, quid hac de re sentiret, aperuit. nam cum in Romano libro uersum illum ita scriptum esse dicat.

Parthenope studijs florentem ignobilis oci,

alijs tamen locis omnibus eo ipso in libro ocium affirmat legi. profert etiã inscriptiones antiquas, librosq. ueteres aliquot, in quibus ea uox per t litteram legatur. ego tantum Pierio tribuo, ut cum antea ocium & negocium scribere consueuissem, idq. uerius putarem; postea, sola ipsius auctoritate motus, a mea consuetudine discesserim. neque tamen, quid sentiam, dissi-

dissimulandum puto. marmora, numismata ue anti qua, quæ hanc, aut illam scripturam confirmarent, mihi quidem inspicere adhuc non contigit. libros ueteres non nullos uidi, in quibus otium; multis partibus plures, in quibus ocium, scriberetur. adeoq. nunc ipsum, de quattuor manuscriptis Terentij libris, quos habeo, in duobus otium, in alijs duobus ocium perpetuo scribitur. habeo & Sallustium satis antiquũ, in quo nunquam aliter, quàm ocium, & negocium legas. Ciceronis autem quotquot uidi ueteres libros, in eis eodem modo scriptum animaduerti. Paullus quidem Magnolus, magna homo doctrina, diligentia etiam admirabili cum Ciceronis libros de Officijs accuratissime cum antiquis exemplaribus contulisset, testatum reliquit, se in antiquis omnibus ocium & negocium per c litteram reperisse. mouet me quoque uehementer Donati auctoritas, qui in locum illum ex Eunucho,

Suspectiones, inimicitiæ, induciæ:

Induciæ, inquit, sunt pax in paucos dies: uel quòd in diem dentur, uel quòd in dies ocium præbeant. quæ si posterior notatio uera est, dubitationem res amplius nullam habet. quinetiam si uera non sit, credibile tamen est, Donatum aliquam probabilitatem secutum: quæ nulla fuisset, si ipsius temporibus, inducias per c, ocium autem per t, scribere eruditi consuessent. piget super re tam tenui plura uerba facere: neque sane magnopere laboro, utra opinio recipiatur. non enim in eo positas esse, ut ille dicebat, Græciæ fortunas,

nas, ſatis intelligo. cum tamen eruditiſſimi olim homines de ſingulis litteris ſingulos libros ſcripſiſſe memorentur; non eſt cur ego, qui præclare mecum agi duco, ſi per illorum ueſtigia repere liceat, has diſputationes mihi parum decoras putem.

69.

S.Garris. C.hæc facta ab illo oportebant Syre] *antique dictum, ut in Andria, - quæ aſſolent, quæq. oportent.*

69:

Nec cum malefacere crederem mi impunius Licere] *In alijs, malefacerem. nemo autem non uidet, una a nobis detracta litterula, quàm commodum, quamq. apertum ſenſum effecerit, qui obſcurus antea, & perturbatus fuerat.*

Quid iſtuc quæſo? qui iſtic mos eſt Clytipho? ita ne fieri] *Qui hunc uerſum temere immutarũt, neſciebant uidelicet, fieri, prima producta, ſæpe apud ueteres poſitum eſſe. id ergo exemplis confirmandum eſt. Terentius,*

Credebam. minime. ſcite poterat fieri.
Iniurium eſt: nam ſi eſſet, unde fieret.

quem in locum etiam a Donato hoc ipſum notatur.

Argento opus eſſe, & id quo pacto fieret.

plura ponerem, niſi hæc ſatis eſſe ad rem docendam arbitrarer. apud Plautum autem quàm multa eiuſmodi exempla ſint, ſciunt, qui poetam illum accurate legerunt.

70.

Atque eius amicam subagitare, uel here in uino quàm immodestus] *Ne quis hoc me loco quicquam mutasse parum considerate putet; testificor in quattuor libris calamo exaratis ita scriptum reperisse me, ut excudendum curaui. quo modo autem antea legebatur, in conuiuio, ita qui leget, magnum faciet, si uersus rationem explicare poterit. quo modo nos legimus, quadratus est hypercatalecticus. in uino autem ita dictum est, ut apud Catullum,*

Marrucine Asini, manu sinistra
Non belle uteris in ioco, atque uino.

71.

- immo, si scias.

Hoc uide, quod inceptet facinus] *In alijs, Vah uide. sed ita, ut ego emendaui, legitur in libro Lauretani, in duobus Antonianis, & in uetere Veneto. hoc autem genere loquendi usus est & supra, in hac ipsa comœdia:*

Hoc uide: in mea uita tu tibi laudem is quæsitum scelus.

71:

Mane, mane. quid est, quòd tam a nobis grauiter crepuere fores?] *De hoc loco quid suspicer, iam ante dixi: legendum uidelicet, crepuit foris. alioqui enim uersus iusto longius excurrit. ueteres tamen libri ita habent, ut ipsi edidimus.*

Nisi me animus fallit, hic profecto est annulus, quem ego suspicor.] *Cum Chremes & Syrus*

in

in proſcenio remanſerint; non ſane uideo, quo modo hic principium actus eſſe poſſit.

72.

Suſtuliſti. Sy. ſi ſic factum eſt domina, ergo he ru' damno auctus eſt.] *In alijs omnibus hoc modo:*

Suſtuliſti. SO. *ſic eſt factum.* SY. *domina, ergo herus damno auctus eſt.*

quæ quidem mihi ſcriptura ſeipſam refellere uidetur. nam ſi dicenti uiro. Suſtuliſti, reſpondeat Soſtrata, ſic eſſe factum; primum inutili ſe mendacio obligabit: neque enim filiam ſuſtulerat ipſa, ſed exponendam dederat. deinde quo modo illa conuenient, quæ ab eadem poſtea dicuntur:

Minime. ſed erat hic anus Corinthia haud impura: ei dedi

Exponendá. ſed nolo in re certa argumentis abuti. etenim intelligentes admonere ſatis eſt: de ceteris non laboro. illud modo teneatur, quo modo nos edidimus, ita in omnibus ad unum, quos quidem ipſi uidimus, calamo notatis libris legi.

73.

Niſi fallit me animus, haud multum a me aberit infortunium] *Hæc, cum in alijs ſeparentur, in meo manu ſcripto continuantur cum ſuperioribus: neque cauſſa eſt, cur ſeparari debeant.*

Nihil eſt: triumpho, ſi licet me latere tecto abſcedere] *Hoc loco, utrum, neque ſatis ſcio, neque, ſi ſciam, dicere auſim; alterutrum quidem ſine dubio neceſſe eſt: ut aut ſolus ex ijs, qui uerſum hunc ha*

ctenus interpretati sunt, recte sentiam, aut solus errem. nam ceteri omnes, latere, ut uerbum accipiũt: ego nomen esse statuo. ac illi quidem quam sententiá efficiant, non est obscurum. ego uero ita intelligo: ut hanc suam Syrus emungendi pecunia Chremetis inceptionem cuidam gladiatorio certamini comparet, in quo se cum illo depugnare oporteat. sicut autem primum illud est gladiatori, ut antagonistam feriat: quod si non possit, proximum est, ut saltem bene tegat latus suum, nullaq́. plaga accepta, abscedat e pugna: ita Syrus primum sibi illud fuisse dicit, ut senem argento circumduceret, sed cum rem in eum locum deductam uideat, magnum ut periculum sit, ne omnia fiant palam, nihil esse ait, quòd iam senem quasi ferire pecunia illa cogitet: triumphare se, ac putare secum præclare actum iri, si ex hac pugna, latere tecto, possit abscedere: id est, si ita possit euadere, nihil ut ex eo, quod iam factum est, nanciscatur mali.

74:

Tu fortasse, quid me fiat, parui curas] *In alijs, paruipendis. ego omnium ueterum librorum consensum secutus sum.*

76:

- ius summum sæpe summa malitia est.

in meo manu scripto, summa iniuria est.

77.

Sed pater egreditur. caue, quicquam admiratu' sis,

Qua caussa id fiat, obsecundato in loco;

Quod

Quod imperabit, facito: loquitor paucula.] *Antea præpostero ordine legebantur hi uersus, in hunc modum:*

Qua caussa id fiat, obsecundato in loco.
Sed pater egreditur. caue, quicquam admiratu'sis:
Quod imperabit, facito: loquitor paucula.

nullus autem sensus illo modo extorqueri poterat: qui nunc & optimus est, & uel pueris perspicuus. ita memini olim, cum in Academia Parrisiensi libros de Diuinatione publice interpretarer, emendatum a me esse locum quendam ex primo eorum librorum, qui, ut est in impressis libris, nullo modo intelligi potest. uersus sunt Accij, quos ibi Cicero citat:

Cum iam quieti corpus nocturno impetu
Dedi, sopore placans artus languidos:
Visum est in somnis, pastorem ad me appellere,
Duos consanguineos arietes inde eligi,
Pecus lanigerum eximia pulchritudine,
Præclarioremq. alterum immolare me.

sunt autem legendi hoc ordine:

Visum est in somnis, pastorem ad me appellere
Pecus lanigerum eximia pulchritudine:
Duos consanguineos arietes inde eligi,
Præclarioremq. alterum immolare me.

77:

Mihi nunc, relictis rebus, inueniendus est] *In alijs, relictis omnibus; non male. Sed, in omnibus manu scriptis quod repereram, id repræsentandum curaui. est autem ita locutus & in Andria:*

Herus me, relictis rebus, iussit Pamphilum &c.

78:

Nam te scientem faciam, quicquid egero.] *Ita est in meo manu scripto, & in uetere Veneto. est autem dictum, te scientem faciam, pro, te consulam, te certiorem faciam.*

In illum nil potest: nam exuperat eius stultitia omnia hæc] *Nihil muto. uolo tamen indicare, quid in ueteribus libris repererim. in meo manu scripto aperte legitur:*

- nam exuperat eius astutia omnia hæc.

in libro Lauretani legitur quidem, stultitia; sed aut eadem, aut certe alia non minus antiqua manu emendatum, astutia. in uno etiam Antonianorum eadem uarietas ad marginem libri annotatur. uidebunt alij, ecquid ironia illa uenustatis habeat.

79.

Sponsæ uestem, aurum, atque ancillas opus esse: argentum ut dares] *Ita emendaui e meo manu scripto: cum ab alijs abesset particula, atque; uersusq. iccirco claudicaret.*

79:

Quenquam ne animo tam comi esse, aut leni putas] *Ita plane est in uetere Veneto. a manu scriptis abest particula, ne. ne quid tamen dissimulem, & in uetere Veneto, & in manu scriptis ita legitur: cōi: quod utrum ualeat, comi, an, ut in alijs, communi, satis liquido affirmare non possum.*

80.

Quot incommoda tibi in hac re capies, nisi caues?] *Ita emendaui ex omnibus antiquis libris: cũ antea contra rationem uersus legeretur:*

Quot incõmoditates in hac re accipies, nisi caues?

Quid hoc, quod uolo] *In alijs, quod rogo. sed, uolo, est in omnibus ueteribus. ualet autem, cupio; ut non uoluntatem modo, sed desiderium etiam declaret. sic in Andria:*

- sin eueniat, quod uolo,

In Pamphilo ut nil sit moræ, restat Chremes:

83.

Quàm pudet: neque, quod principium incipiam ad placandum, scio] *In impressis omnibus, quod principium inueniam; sed in omnibus antiquis, quod principium incipiam. idq. lepidius uidetur.*

84.

Quam uolo. S. nunc laudo te gnate. Cl. Archonidis filiam] *In alijs, nunc laudo Gnate. Goueanus senserat, abesse aliquid a uersu. itaque addiderat ad finem, uolo. hoc modo: Archonidis filiam uolo. sed repugnant ueteres libri. hoc, quod ego posui, scriptum est in libro Lauretani, et in uetere Veneto. Archonidis autem legendum est, producta syllaba, ni: ut tale sit, quale illud apud Sidonium:*

Orchestram quatit alter Euripidis.

M. ANTONII MVRETI
IN ADELPHOS TERENTII
ARGVMENTVM.

ITIO, & Demea, duo dissimillimo fratres ingenio fuere. ille urbanam uitam secutus est; hic rusticam: ille cælebs uixit; hic uxorem duxit: ille ingenio lenissimo; hic asperrimo: ille mitis etiã in alienos; hic sæuus etiam in suos: ille etiam in ira placidus; hic etiam citra iram ferox. Erant Demeæ filij duo: ex quibus natu maiorem Aeschinum sibi adoptauit Mitio, eumq. secum in urbe liberalissime, indulgentissimeq. educauit: minorem Ctesiphonem ruri secum seuere imprimis, ac restricte habuit pater. Aeschinus multas meretrices, patre ad omnia conniuente, adamauit; multa conuiuia celebrauit; quæ denique iuuẽtus fert, ea omnia non libere modo, sed etiam licẽter exercuit. postremo usque eò progressus est. in uirginẽ pauperculam quidem, sed bonam, bonis prognatam, Pamphilam nomine, quam mater Sostrata uidua sancte secum, & pudice, ut poterat, educabat, noctu temulentus cum incidisset, uim ei attulit, grauidamq. fecit. uenit postea ad matrem illius, ueniam petens, pollicensq. se puellam uxorẽ ducturum. ea fide data, et ignotum est, et tacitum. Ctesipho, cum in urbem interdum uentitaret, ipse quoque citharistriæ cuiusdam amore correptus. totam eius rei famam, ne quã ema-

emanaret, ac perueniret ad Demeam, in ſeſe Aeſchinus transferebat. tandem, cum leno, puellæ dominus, aut pecuniam ſibi, quanti ea erat, uellet in manum dari, aut ſe eam alij uenditurum minitaretur; adductus in ſummam deſperationem Cteſipho, iam de relinquenda patria cogitabat. cum Aeſchinus, re intellecta, qui nullo neque pudore teneretur, neque metu, domum lenonis per uim ingreſſus eſt, & ipſum, & familiam contudit pugnis, puellamq. per uim abreptam tradidit fratri. Spargitur tota urbe rumor. uenit Demea, Mitionem obiurgat, inclamat, teſtatur deos atque homines, quòd diſſolutus, quòd intemperans, quòd uinoſus, quòd ſcortator, quòd nullius bonæ rei Aeſchinus foret, omnem in Mitione uno hærere culpam: dijs gratias agere, quòd ille ſaltem, quem ipſe ruri haberet, frugi, ac temperans eſſet; rei ſtuderet, & famæ, illarum rerum nihil ne cogitaret quidem: tátum uidelicet intereſſe inter ſuam & fratris diſciplinam. placat hominem, quantum in ſe eſt, Mitio: iamq. ſe ab eo expediuerat, cum ſuperuenit aliud, quod maiores etiam tumultus excitaret. raptam ab Aeſchino cithariſtriã, perfertur ad matrem Pamphilæ, quæ quidem Pamphila ita erat ad pariendum uicina, ut iam e dolore laboraret. quid faceret miſera? mutatum Aeſchini animum, ſe uero, filiamq. ſuã proditas per ſummam perfidiam, ac deſertas putabat. Getam ſeruulum, qui pauperem familiam ſolus, ut poterat, alebat, mittit ad Hegioné, puellæ cognatum, iubetq. ei

ei rem, ut erat, exponere. interea audierat Demea, ſuum quoque Cteſiphonem in raptione affuiſſe.iamq. totus in fermento, ut aiunt, erat; cũ ei Syrus, ſeruus uaferrimus, mendaciolum aſpergit: ueniſſe quidem rure Cteſiphonem, ſed ueniſſe obiurgatum Aeſchinum; multa ei medio foro mala dixiſſe, deinde rediſſe rus in præfecturam ſuam. lacrumare gaudio Demea, & gratulari ſibi, quòd unum ſaltem haberet, in quo extaret paternæ ſeueritatis exemplum. dum rus redit, incidit in Hegionem, a quo de conſtuprata per uim ab Aeſchino Pamphila intelligit. denuo commotus, dum fratrem, ut in eum iram euomeret, quærit, obuium habuit mercenarium a uilla, ex quo ſciſcitatus de filio, accipit, non eſſe ruri. redit ad Syrum; a quo ei rurſus nouum mendacium, uelut offa in os, ne latraret, obijcitur. quærit, ubi fratrem reperire poſſet. id uero ita indicauit Syrus, ut infelix ſenex, dum illius uerbis fidem habet, nequicquam omne oppidum perreptauerit. interea Mitio omnium ab Hegione certior factus, ipſemet ad mulieres profectus, iacentes iam & afflictas erexerat, labantes & dubias confirmauerat, triſtitia ac mærore confectas recreauerat, pollicitus, ſe Aeſchino Pamphilam uxorem daturum. uenit Demea. clamor, iurgium, conuicia. etiam eo præſente, ſeruulus quidam Cteſiphonem per imprudẽtiam nominat. ille cum ſubito per uim in ædes irrupiſſet; quẽ iampridem putabat ruri Fodere, aut arare, aut aliquid ferre denique, eum accubantem cum amica, et ſua-

uiter

uiter potitantem deprehendit. ibi uero tanta iracundia incitatus est, ut arderet. satis diu uociferatus cũ esset, tandem placida & composita Mitionis oratione eò perducitur, ut deposita uetere sæuitia, benignus, affabilis, lepidus esse meditetur. itaque ipso non permittente tantum, sed etiam iubente, puerpera domum traducitur: fiunt nuptiæ; lenoni numeratur argentum; Mitio ipse Sophronam ducit uxorem; Hegioni datur, unde uiuat, Syrus una cũ Phrygia uxore manumittitur. cum Mitio, ceteriq. omnes, sed tamen præcipue Mitio illam tantam, tam insperatam, tam subitam mutationem admiraretur; graui & cordata oratione claudit fabulam Demea; si omnia profundere, si in omni libidine ac nequitia uiuere, si totam rem belluationibus, scortationibus, largitionibus consumere libeat, nihilo id sua magis, aliquanto etiam minus, quo sibi minus ætatis supersit, quàm aliorum interesse: sin corrigi se in loco, & modice coerceri, atque admoneri uelint, eum esse se, qui id præstare possit. permittuntur ei omnia. ita fabula concluditur.

SCHOLIA.

ADELPHI TERENTII] *In omnibus antiquis libris non* ADELPHI, *sed* ADELPHOE *legitur. idq́. ego, ne quid dissimulem, uerius puto.*

ACTA LVDIS FVNEBRIBVS L. AIMILII PAVLLI.] *Ita est summo consensu*

sensu in antiquis libris: ut ualde mirer, qua stultitia quidam alij ex FVNEBRIBVS *fecerint,* FVNERALIBVS, *& L. Paulli nomen sustulerint.*

Q. FABIO MAXIMO, P. CORNELIO AFRICANO] *Horum uterque L. Aimilij filius fuit: sed ille a Q. Fabio Maximo, hic ab Africani superioris filio adoptatus.*

AEDILIBVS CVRVLIBVS.] *Hoc perspicue falsum est: quod ante me an quisquam animaduerterit, nescio; nemo quidem certe tradidit. falsum autem esse, ita doceo. primum, quòd nusquam reperietur, ludos funebres pertinuisse ad ædilium curam: præterquam apud grammaticum illum, quisquis est, cuius ante Terentium, sub Donati nomine, quisquiliæ quædam haud magni pretij leguntur. is autem eadem uidelicet eruditione, eodemq. iudicio illud tradere potuit, quo, quattuor esse ludorum species, & Megalenses fuisse magnis dijs consecratos; & Apollinares pertinuisse ad curam ædilium: quæ quàm uera sint, suo loco diximus. deinde si hi duo fratres simul ædilitatem illam maiorē gessissent, aliqua profecto tam inusitatæ rei ab historicis facta mentio esset, præcipue a Paterculo, qui huius generis aliquot exempla subtiliter, & accurate annotauit. Sed quid argumentis opus est? unicum satis est ad præcidendum omnem dubitandi occasionem. P. Cornelius Aimilianus, quo de hic manifesto agitur, nunquam ædilis fuit: immo uero annum agens* XXXVI, *cum ædilitatē peteret, consul creatus est. auctor is, quem*

modo

modo nominaui, Paterculus. corruptum esse locum, ostendi; ideoq. asterisci notam apposui. nunc quo modo ei medicina facienda sit, si potero, ostendam. in uno Antonianorum reperio: Q. FABIO MAXIMO, P. CORNELIO AFRICANO AEDILIBVS CVRVLIBVS, QVOS FECERE. *inde suspicor, expungendas esse uoces illas,* AEDILIBVS CVRVLIBVS, *legendumq. hoc modo:* ACTA LVDIS FVNEBRIBVS L. AIMILII PAVLLI, QVOS FECERE Q. FABIVS MAXIMVS, P. CORNELIVS AFRICANVS. *ita confirmat hanc opinionem Donatus, ut uix ulla dubitatio relinquatur. is enim in* προλεγομένοις *in Hecyram, de Hecyra ipsa loquens: Postremo, inquit, data est ludis funebribus L. Aemilij Paulli, quos fecerunt Q. Fabius Maximus, & P. Cornelius Africanus. quanquam autem non id mihi consilium est, hoc quidem tempore, ut ea, in quibus grãmatici errauerint, persequar; tamen iniecta me Donati mentio facit, ut quiddam, quod ille in ijs, quæ præfatus est in hanc fabulam, dixit, prætermittere silentio non queam. eius igitur uerba sunt. Hanc dicunt ex Terentianis secundo loco actam, etiam tum rudi nomine poetæ: itaque sic pronuntiatam, Adelphæ Terentij, non, Terentij Adelphæ: quòd adhuc magis de fabulæ nomine poeta, quàm de poetæ nomine fabula, commendaretur. Hæc Donatus: quæ si uera sunt; omnes propemodum, quas hodie habemus,*

mus, Terentij fabularum inſcriptiones falſas eſſe oportet. Siquidem heauton timorumenos acta inſcribitur Ti. Sempronio, M. Iuuentio cos. Eunuchus, M. Valerio Meſſalla, C. Fannio Strabone cos. eodemq́. anno, ſed non iiſdem ludis, Phormio: Adelphæ uero L. Anicio Gallo, M. Cornelio Cethego cos. ut, ſi ordinem temporum ſeruare libeat, non ſecunda, ſed quinta potius collocanda ſit. aut igitur errat Donatus, aut ſunt, ut ſupra dixi, omnes illæ inſcriptiones repudiandæ.

85.

Eam Commorientes Plautus fecit fabulam.] *Varro tamē Commorientes Plauti eſſe non putabat. eius e primo de comœdijs Plautinis hæc uerba referuntur. Nam nec Gemini, nec Lenones, nec Condalium, nec Anus Plauti, nec Bis compreſſa, nec Bœotia unquam fuit: neque adeo ἄγροικος, neque Commorientes: ſed M. Acutici.*

91.

Ego illam facile uero omitto] *Ita emendaui e manu ſcriptis libris; cum antea legeretur, Ego illam hercle uero omitto. uerſus autem quo modo conſtet, non uideo, niſi legas, - qui te fratrem habeam quidem.*

93:

Hera, lacrumas mitte, ac potius, quod ad hanc rem opu' porro eſt, proſpice] *Ita eſt in ueteribus libris; non, ut in alijs, conſule.*

Quapropter quoquo pacto tacito eſt opus] *In alijs, cælato eſt opus: ſed uerſus non cōſtabat. hoc quoque*

quoque ex ueteribus libris emendatum eſt.

95.

-ſinerem illum? aut non ſex totis menſibus
Prius olfeciſſem, quàm ille quicquã cœperet?] *Ita perſpicue legitur in meo manuſcripto, & alioqui ſcripturam hanc agnoſcit, & approbat Priſcianus.*

-tuum ne filium?
(Abigam hunc rus) iam dudum aliquid ruri agere arbitror.] *Alij illud, Abigam hunc rus, faciebant dici a Demea. inepte. id enim ſecum de Demea ipſo muſſitat ſeruus. porro præterquam quòd in meo manuſcripto ita plane legitur, idem etiam ex Donati interpretatione non obſcure colligi poteſt.*

99:

ACTVS QVARTI SCENA III.

Ego hanc actus quinti ſcenam primam eſſe duco. abijt enim Demea quæſitum fratrem, Syrus ſorbillatum cyathos: itaque ſcena uacua remanſit. infra autem, ubi dicitur eſſe principium actus quinti, id uerum eſſe non poteſt, cum Aeſchinus in ſcena maneat.

100.

Propter ſuam impotentiam ſe ſemper credunt negligi] *Donatus admonet, in quibuſdam libris legi, ſe ſemper credunt caluier. Valet autem id uerbum idem, quod, falli ac circumueniri.*

101.

Perii, horreſco ſemper, ubi pultare haſce occipio fores miſer] *Vltima dictio huius uerſus,*

quæ

quæ in alijs deerat, in omnibus ueteribus legitur. qui autẽ tollunt, fores, et contra ueteres libros faciunt, et corrũpunt uersum, qui quadratus iãbicus esse debet.

103.

Non clamas? non insanis? M. non. malim quidem] *Alij illud, malim quidem, faciebant dici a Demea, aut nullo sensu, aut inepto. Dicitur a Mitione: & habet hunc sensum: Malim quidem, si fieri possit, aliter esse: sed quando quod factum est, infectum fieri non potest, æquo animo fero. tale aliquid cum dicere pararet, impeditur a Demea.*

103:

Ita uita est hominum] *Comparatio Platonica.* κυβείᾳ γὰρ ὁ Πλάτων τὸν βίον ἀπείκασεν, ἐν ᾧ καὶ βαλεῖν δεῖ τὰ πρόσφορα, καὶ βαλόντα χρῆσθαι καλῶς τοῖς πεσοῦσι. *Plutarchus* ἐν τῷ περὶ εὐθυμίας.

Hei mihi, quid faciam? quid agam? quid clamem, aut querar?] *Alij omittebant illud, quid agam? quod tamen & est in antiquis libris, & agnoscitur a Donato, & ad uersum necessarium est.*

M. ANTO-

M. ANTONII MVRETI IN PHORMIONEM TERENTII ARGVMENTVM.

HREMES & Demipho fratres Athenienses erát. Chremes Athenis uxorem diuitem, ac bene dotatam duxerat Nausistratam: & ex ea susceperat filium Phædriam. habebat Nausistrata, præter ceteras opes, opima prædia in Lemno. eò igitur Chremes quotannis, ad ea locanda, capiendosq. fructus, commeabat. dum illic residet, pauperculæ cuiusdam mulieris amore correptus, eam quoque ducit uxorem, & ex ea suscipit filiam Phanium: ac, ne res emanaret; commutato nomine, Stilphonem se Lemni uocari iubet. detrahebat autem e fructibus prædiorum uxoris Atheniensis, quantum satis esset ad illam alteram una cum filia nutriendam: deinde Athenas reuersus, aut calamitatem, aut utilitatem, aut tale aliquid caussabatur. Erat Demiphoni filius Antipho. Cum igitur Phanium quindecim iam haberet annos; conueniunt inter se Chremes & Demipho, ut Chremes quidem et Lemniam uxorem, & Phanium Athenas clanculum adduceret; Demipho uero Phanium filio suo uxorem daret. eius rei caussa proficiscitur in Lemnum Chremes. eodem tempore accidit, ut Demiphoni quoque iter esset in Ciliciam. abeuntes ambo, Getæ (is Demiphonis seruus erat) filios

committunt suos. profectis senibus, Phædria se statim citharistriæ cuiusdam amore implicat. Sed hoc erat incommodi, quòd, qui a lenone amaret, quod daret, nihil habebat. interea uxor e Lemno, quæ, propter paupertatem, uiri diutius forte, quàm solebat, morantis aduentum expectare non posset, conscensa naui, Athenas una cum filia, & nutrice ipsius uenit. quærunt Stilphonem. frustra. Athenis, qui quenquam eo nomine nosset, reperiebatur nemo. ibi mater (tanta eam ægritudo ceperat) moritur. ei funus una cum nutrice procurantem Phanium cum aspexisset Antipho, subito amore illius exarsit. uenit ad nutricem postridie, ut eius sibi copiam faceret, obsecrans. illa se, nisi puellam uxorem duceret, facturam negat. illi, cum & quiduis facere cuperet, & patrem absentem uereretur, parasitus Phormio hoc consilium dedit. lex erat Athenis, ut orbas puellas, qui eis genere proximi essent, ducere; aut, si id nollent, dotem eis dare cogerentur. ego, inquit parasitus, simulabo, me patri uirginis amicum fuisse, ideoq. caussam illius suscipere: uocabo te in iudicium, tanquam illius cognatum, tecumq. lege agam, ut eam ducas. tu ita te defendes, ut mihi facilem uictoriam præbeas: ita condemnabere. sic fiet, ut & tu potiaris tua, & patre reuerso, paratam excusationem habeas. ita fiunt omnia, ut parasitus suaserat. confectis iam nuptijs, eodem die ambo redeunt senes. turbari uterque: ille, quòd filius indotatam uxorem se absente duxisset: hic, quòd uereretur, ne, erepta sibi

bi hac collocandæ filiæ occaſione, tota res fieret palam. eo ipſo die, leno, citbariſtriæ, quam Phædria amabat, dominus, niſi ſibi pro ea triginta minæ darentur, uenditurum ſe eam, minitabatur. ad eas conficiendas hanc fallaciam Geta confingit: ait ſenibus, ſe cum Phormione collocutum: Phormionem uero, ſi ſibi dotis triginta minæ darentur, paratum eam uxorem accipere, quam duxiſſet Antipho. eam pecuniam Demipho a Chremete ſumptam numerat Phormioni. is eam Phædriæ; Phædria lenoni pro amica tradit. cum hæc iam confecta eſſent, agnoſcitur Phanium. ibi uero ſenes gaudere, quòd, quas nuptias ipſi facere moliebantur, eæ ipſis abſentibus, atque inſcientibus factæ eſſent. ſed dolebant, ſibi periiſſe triginta minas. eas dum a Phormione, primo blanditiis, poſtea etiam per uim eripere conantur: Phormio, qui iam de duabus Chremetis uxoribus, deq. tota re intellexerat, inclamat Nauſiſtratam, eiq. aperit omnia. Illa, cum aliquandiu de uiro conqueſta eſſet, tandem placatur, filiiq. ipſius iudicio omnia ſe permiſſuram pollicetur.

SCHOLIA.

III.

Minu' multo audaciter, quàm lædit, læderet.] *Primum ab imperitis factum erat, ex audaciter, audacter: deinde interiecta particula, nunc, ad fulciendum uerſum. ego, quod in meo manu ſcripto libro perſpicue ſcriptum erat, id repoſui. aduerbium au-*

tem, audaciter, etiam a Cicerone usurpatum fuisse, alibi docui ex Prisciano.

114.

Et si tibi res sit cum eo lenone.] *Ita quidem aperte legit Donatus: sed in omnibus tamen libris ueteribus, Quòd si tibi res sit: quæ lectio nihilo, ut ego quidem arbitror, deterior est.*

116.

Ita ne tandem uxorem duxit Antipho iniussu meo?] *Alij omnes hic faciebant principium actus secundi. quàm inepte, nemo non uidet. neque enim scena remanet uacua. neque dubitandum, quin ibi sit principium secundi actus, ubi a nobis constitutũ est.*

119.

Nam, ni ita eum existimassem, nunquam tam graues
Ob hãc inimicitias caperẽ in uostram familiã,
Quam is aspernatur nunc tam illiberaliter.] *In horum uersuum secundo, particula, ob, ut uidetur, est extra uersum. in eodem autem, nostram, pro, uostram, alij scripserant, putantes, id, quod sequitur, Quam is aspernatur, ad familiam referri. falso. ad ipsam enim puellam refertur. neque uero se Phormio cognatum puellæ esse fingebat. uostram familiam, aperte legitur in antiquis.*

120:

\- nam tua
Præterierat iam ducendi ætas] *Ita emendaui ex ueteribus libris; cum in alijs esset, ad ducendum.*

Hei

Hei, metuo lenonem, ne quid ſuat ſuo capiti]

Profecto nunquam quiſquam ſatis attẽte ueteres inſpexit libros. hoc adeo ea ex re uenit in mentem mihi. ego aliquot abhinc annis, cum primum hæc ſcholia diuulgare meditarer, Terentij fabulas cum plurimis calamo exaratis uoluminibus, quàm potui, diligentiſſime contuli. præcipue autem unum, quod adhuc habeo, quia ceteris emendatius uidebatur, ita diligenter inſpexi, liquido ut me iurare poſſe arbitrarer, nihil in eo, quod quidem alicuius momenti eſſet, non accuratiſſime excuſſum. ſed cum poſtea eundem librum euoluerem, ualde equidem opinione falſum eſſe me comperi. nam cum alia multa minime negligenda deprehendi: tum hunc locum, quem nunquam antea intellexeram, illius ope percepi. cum enim in alijs omnibus eodem modo ſcriptum ſit,

Hei metuo lenonem ne quid ſuo ſuat capiti: ſolus hic meus, quem dico, ita habet:

Hei metuo lenonem, ne quid ſuat ſuo capiti. qua e ſcriptura horum uerborum ſententia, quæ antea latuerat, facile comprehendi poteſt. Suere enim apud Latinos, ut & apud Grecos ῥάπτειν *interdum ualet idem, quod, aliquid, quod alteri damnoſum ſit, ſtruere ac machinari. cum igitur dixiſſet Antipho, ſe metuere, ne quid leno ſueret, id eſt, ne quid doloſe moliretur, addit, ſuo capiti: quorum uerborum ea uis eſt. quæ quidem res ipſi lenoni uortat male, atque in ipſius caput recidat. Ita autem loqui ſolitos ueteres, exempla indicabunt. Demoſthenes in Aeſchinem:*

ſchinem : ἃ σοὶ καὶ τοῖς σοῖς οἱ θεοὶ τρέψειαν εἰς κεφαλήν.
Terentius Hecyra.

Aliquid tuliſſe comminiſcentur mali.

Capiti atque ætati illorum morbus qui auctu' ſit.

Cœlius ad Ciceronem. Te ad IX. *kal. Iun. ſubroſtrani, quod illorum capiti ſit, diſſiparant periiſſe. Cicero ipſe, libro* VIII. *ad Atticum. Multa, inquam, mala cum dixiſſet: ſuo capiti, ut aiunt. quo quidem loco, quin ad hunc Terentianum Cicero reſpexerit, mihi dubium non eſt.*

123.

Do. Neque ego, neque tu.] *In eodem illo libro, hoc non a Dorione, ſed a Phædria dicitur: ut ſit ſenſus. Neque ego quicquam efficere potui, neque tu poteris.*

123:

Fieri miſerum, qui me duddum, ut dixti, adiurit comiter?] *Qui legebant, adiuuerit, non animaduertebant, uerſum* ὑπερκοίλιον *fieri. ut autem hic adiurit, pro adiuuerit, dictum eſt, ſic apud Ennium, adiuro, pro, adiuuero.*

O Tite, ſi quid ego adiuro, curam ue leuaſſo.

ubi uulgo perperam legitur, adiuto.

124:

Nam hanc conditionẽ ſi cui tulero extraneo.] *Ita eſt in antiquis omnibus. at alij fecerant, extrario, quam uocem ego quidem latinam non puto.*

127.

Huic mandes, qui te ad ſcopulum e tranquillo inferat.] *Nihil addidi, nihil detraxi, nihil immutaui:*

mutaui: ſed, quod in meo uetere libro erat, quia ſine ulla dubitatione uerum putabam, quàm potui, fideliſſime expreſſi.

Interea amici, quod polliciti ſunt, dabunt.] *Hunc quoque locum e meo illo libro emendaui: cum in alios omnes, e gloſſemate aliquo, irrepſiſſet uox, argentum: quæ ita deformabat uerſum, ut ualde mirer, ne Goueanum quidem eam ſuſtuliſſe.*

132.

- curialis uernula eſt, qui me uocat.] *Hic mihi auxilio fuit uetus Venetus: nam in ceteris omnibus hæ omnes uoces deſiderabantur.*

133:

Sed hinc concedam in angiportum hunc proximum.] *Ita legendum eſſe, admonet Priſcianus. & ita legitur in meo manu ſcripto, & in uno Antonianorum.*

Heus, quanta quanta hæc mea paupertas eſt, tamen] *Ita legendus eſt hic locus ex libro Petri Bembi, & ex libro Bernardini Lauretani.*

134:

In ius? enimuero ſi porro eſſe odioſi pergitis,] *Quid de illo, in ius, faciam, neſcio. nam & uerſum pede uno, quam par eſt, longiorem facit: & tamen neque repetitio illa inuenuſta eſt, & legitur in omnibus antiquis libris.*

135.

Vel oculum exculpe. eſt, ubi uos ulciſcar probe] *Ita emendat Bembus. in omnibus tamen anti-*

quis reperio, ut in impressis,

-est, ubi uos ulciscar, locus.

135:

Qui nominat me?] *Ita est in libro Luaretani, & in duobus Antonianis, melius, & magis ad antiquorum consuetudinem, quàm, ut in alijs, Quis.*

-quid nunc obticuisti?] *In meo, & in uno Antonianorum, pro, obticuisti, legitur, obstupuisti.*

136.

Exequias Chremeti, quibus est commodum ire, hem tempus est.] *Ita erat in duobus Antonianis. in alijs, iam tempus est: sed hoc uersus ratio repudiat.*

136:

Singillatim, qualis in istum fuerim?] *Ita correxi e meo libro, et ex illo Lauretani. nam in alijs erat, qualis in hunc fuerim: neque ita lepide, & contra rationem metri. Sigillatim, autem pro, singillatim, qui dicunt, errant.*

M. ANTO-

M. ANTONII MVRETI IN HECYRAM TERENTII ARGVMENTVM.

AMPHILVS, *Phidippi e Sostrata uxore filius, Bacchidem meretricem deperibat. is cum aliquando noctu ad eam temulentus iret, in Philumenam, Lachetis, et Myrrhinæ filiam, incidit, eamq. in uia per compressit. atque ita effugit, ut neque ipse eá, neque puella ipsum cognoscere potuerit. in illa autem lucta etiam annulum ei detraxit, eumq. Bacchidi dono dedit. paullo post pater eum, tum ut a meretricio amore auerteret, tum ut præsidium suæ senectuti pararet, ad uxorem ducendam perpulit. contigit, ut ea ipsa uxor ei daretur, quam ipse constuprauerat: gaudente admodum puellæ matre, quæ, quia sola conscia erat filiam e stupro grauidam esse, quamprimum eam collocare properabat: ut, si forte post aliquot menses pareret, nuptijs, quemadmodum sæpe fit, obtegeretur stuprum. cecidit res longe aliter, ac putabatur. etenim Pamphilus, qui inuitissimus adiecisset animum ad rem uxoriam, quiq. auellere se derepente a Bacchidis amore nó posset, ita dormijt cum uxore, ut eam ne attigerit quidem. Bacchis, quòd, ea uiua nunquam se uxorem ducturum, sæpe ei promiserat Pamphilus, non nullam sibi ab eo factam iniuriam putans, multo ei minus, quàm solebat, placida*

cida & obsequens esse cœpit. eo factum est, ut Pamphilus ei se paullatim subduxerit, quamq. prius spernebat uxorem, eius mirificum quendam amorem animo conceperit. interea quiddam accidit, ut iter Pamphilo in Imbrum esset. profecto eo, Philumena, quæ intumescere sibi uterum sentiret, cum aliorum, tum socrus in primis suæ conspectum refugiebat: tandem cum in eo esset, ut cælare uix posse amplius uideretur, sumpta occasione, per sacrificandi speciem, ad matrem se, unam omnium rerum consciam, confert. post dies complusculos mittit Sostrata, qui eam accerserent. respondetnr, ægrotam esse. it, ut eam saltem uiseret. non admittitur. Phidippus accusare uxorem, & dicere, hæc omnia illius culpa contingere. illa contra excusare se, & culpam deprecari: nullius se rei consciam esse, cur sua consuetudo nurui odiosa esse debeat. interea redit Pamphilus. atque ita sors tulit, ut quo die ipse Athenas appulit, eo ipso, Philumena partu leuaretur. cum igitur, uidendi cupidus, (ægrotare enim acceperat, & ita amabat, ut qui uehementissime) subito ad eam ingressus esset, peperisse deprehendit. ibi eum Myrrhina exeuntem prosecuta, lacrumans, obtestari cœpit, quando ea res nihil ipsi nocitura esset; ne reciperet quidem uxorem, si ita uideretur: sed tamen ne famam illius proderet. ita se facturum recipit. cum igitur neque uellet uxorem recipere, neque rursum ueram afferret caussam: suspicati sunt senes, eum, Bacchidis adhuc amore impeditum, ea

de

de caussa ab uxore abhorrere. accersitam itaque Bacchidem obiurgat Phidippus. ea, cum se illi purgasset, iubetur ad mulieres ingredi, & eis quoque illam suspicionem adimere. ingreditur, annulum habens in digito, quem olim Philumenæ ereptum, sibi dederat Pamphilus. is annulus effecit, ut, uitiatam esse ab ipso Pamphilo Philumenam, cognosceretur. Lætus Pamphilus & uxorem, & filium recipit.

SCHOLIA.

140.

Ita me di bene ament, haud propterea te rogo, ut] *Ita reperio in omnibus antiquis libris. Donatus tamen legit, amabunt: quod si recipias, aut delenda erit uox, te, aut non constabit uersus.*

140:

Ah noli Parmeno] *Consuetudinem hanc ineptorum hominum, qui flammam ardentem, ut dicitur, in ore potius, quàm quicquam secreti, continerent, & tamen simulant, nolle ea, quæ sciunt, detegere, atque orari uolunt, festiuissime expressit Lucianus in conuiuio: cuius uerba, quoniam & leporis plena sunt, & huic Terentij loco plane gemina, ascribere non grauabor. Colloquuntur autem inter se Lucinus, et Philo: e quibus cũ Lucinus dixisset:* ἐγὼ δὲ, ἄπαγε, οὐκ ἄν τι τοιοῦτον εἴποιμι. *Ita excipit Philo.* Θρύπτῃ ταῦτα ὦ Λυκῖνε. ἀλλ᾽ οὔτι γε πρὸς ἐμὲ οὕτω

οὕτω ποιεῖν ἐχρῆν. ἀκριβῶς γιγνώσκων, πολὺ πλέον ἐπιθυμοῦντά σε εἰπεῖν, ἢ ἐμὲ ἀκοῦσαι. καί μοι δοκεῖς, εἰ ἀπορήσειας τῶν ἀκουσομένων, κἂν πρὸς κίονά τινα, ἢ πρὸς ἀνδριάντα ἡδέως ἂν προσελθὼν ἐκχέαι πάντα συνείρων ἀμυστί. εἰ γοῦν ἐθελήσω ἀπαλλάττεσθαι νῦν, οὐκ ἐάσεις με ἀνήκοον ἀπελθεῖν, ἀλλὰ ἥξεις καὶ παρακολουθήσεις, καὶ δεήσῃ. κἀγὼ τρύψομαι πρὸς σὲ ἐν τῷ μέρει. καὶ, εἴγε δοκεῖ, ἀπίωμεν, ἄλλου αὐτὰ πευσόμενοι. σὺ δὲ μὴ λέγε. Λυ. μηδὲν πρὸς ὀργὴν, διηγήσομαι γὰρ, ἐπείπερ οὕτω προθυμῇ. ἀλλ᾽ ὅπως μὴ πρὸς πολλοὺς ἐρεῖς. Φι. εἰ μὴ παντάπασιν ἐγὼ ἐπιλέλησμαι Λυκίνου, αὐτὸς σὺ ἄμεινον ποιήσεις αὐτὸ, καὶ φθάσεις εἰπὼν ἅπασιν, ὥστε οὐδὲν ἐμοῦ δεήσῃ.

144.

Aedepol næ nos æqe ſumus omnes inuiſæ uiris.] *Duas uoces, inique, &, omnino, quæ in alijs erant, eo ſuſtuli, quòd neque erant in ullo uetere libro, & corrumpebant uerſum. huic autem querelæ, qua utitur Soſtrata, affinis eſt illa Creuſæ apud Euripidem Ione:*

Τὰ γὰρ γυναικῶν δυσχερῆ πρὸς ἄρσενας,
Κἂν ταῖς κακαῖσιν αἱ 'γαθαὶ μεμιγμέναι,
Μισούμεθ᾽. οὕτω δυσχερεῖς πεφύκαμεν.

146:

Quid ais? an uenit Pamphilus? uenit. diis gratiam habeo.] *Ita emendaui ex uno Antonianorum. nam, quo modo erat in ceteris, dijs habeo gratias, uerſus efficiebatur acatalecticus, quem catalecticum eſſe, ut ceteros, multo uериſimilius eſt.*

Omnibu'

147:

Omnibu' nobis ut res dant ſeſe, ita magni atque humiles ſumus.] *Eandem nimirum habent ſententiam uerſus illi, quos pronuntiat Vlyſſes.* Ὀδυσ. σ. *etſi eos, qui philoſophantur, aliò trahunt.*

Τοῖος γὰρ νόος ἐστὶν ἐπιχθονίων ἀνθρώπων,
Οἷον ἐπ' ἦμαρ ἄγῃσι πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε.

154.

Quod faciũdum fortaſſe ſit poſtidea, hoc nunc ſi feceris.] *Ita eſt in quibuſdam ueterum. alij, ignoratione antiquæ uocis, fecere, poſt, idem.*

156:

Iam ætate ea ſum, ut non ſiet peccato mihi ignoſci æquom.] *Mihi peccato, id eſt, mihi ſi quid peccauerim. nam ut iuratus eſt, qui iurauit, ita peccatus, hoc quidem loco, qui peccauit, id eſt,* ὁ ἡμαρτηκώς. *ſimiliter locutus eſt Quinctilianus libro* VI. *Qui uero iudicem rapere, & in quem uellet habitum animi poſſet perducere, quo dicto, flendum, & iraſcendum eſſet, rarius fuit. ibi enim, quo dicto, ualet,* τοῦ λέξαντος.

161:

\- equidem plus hodie boni
Feci imprudens, quàm ſciens ante hunc diem
nunquam] *Sententia Plautina ex Captiuis:*
- ſæpe iam in multis locis
Plus inſciens quis fecit, quàm ſciens, boni.

TERENTII *uerſus duorum generum ſunt; iambici, & trochaici. neque autem iambus in trochaicum, neque trochæus in iambicum admittitur. Iambicus initio fiebat e ſolis iambis, ut,*

Quid hoc noui eſt? quid ira nuntiat Deum?

& apud Terentium; ſi modo ita legendum eſt,

Amantium iræ, amoris integratio eſt.

Terentianus ait, eos in tragœdijs, propter nimiam ipſorum leuitatem culpari. ego tamen Græcos poetas ſæpe admodum uſos reperio. ut Sophoclem,

πάλαι κυνηγετοῦντα, καὶ μετροῦμενον.
ἔτ' ἔργον ἐστὶν, ἐννέπειν δ' ὅτου χάριν.
ὅτ' ἄλλοτ' ἄλλον, ἐμπιτνῶν, στρατηλατῶν.

& Aeſchylum:

ἐγὼ δ' ἄτολμός εἰμι συγγενῆ θεόν.
ἅπας δὲ τραχὺς, ὅς τις ἂν νέον κρατῇ.

& Euripidem:

ἐκεῖθέν εἰμι. παῖς ἔτ' οὖσ' ἀπωλόμην.
ὄλωλεν, ὥς ὄλωλε τοῖσιν εἰδόσιν.

Poſtea admiſſus eſt alternis ſpondeus, & omnes pedes, qui illi temporibus ſunt æquales: in quibus eſt & proceleumaticus. tribrachys etiam, quòd iambo temporibus par eſt, recipitur. creticus, quamuis uno tempore longior, tamen ipſe quoque receptus eſt.

Iambici integri, id eſt, ἀκαταληκτικοῦ, ſemper ultimus pes eſt iambus. nam claudi uerſus, id eſt σκάζοντες, an in Plauto ſint, alio loco uiderimus: in Terentio quidem non ſunt. ne in Græcis quidem aut comicis, aut tragicis uſquam: itaque qui locum illum ex Aeſchylo ita ſcripſerunt,

ἵν' οὔτε φωνὴν, οὔτέ του βροτῶν μορφὴν,

& illum, & alios plurimos, dum corrigere uolunt, deprauarunt. recte enim erat in Aldinis:

ἵν' οὔτε φωνὴν, οὔτέ του μορφὴν βροτῶν.

Vltimus igitur ſemper iambus eſt. ceteris locis magna libertas. non tantum enim iambus, & tribrachys, uerum & ſpondeus, & omnes ſpondeo temporibus pares quolibet alio loco, a latinis quidem comicis, tragicisq. ueteribus, ſine ullo diſcrimine ponuntur. creticum & proceleumaticum raro quidem, ſed non nunquam tamen inuenias. iambicorum autem hæc fere diſcrimina ſunt. dimeter catalecticus:

Date. mox ego huc reuertar.

dimeter acatalecticus:

Verebar, quorſum euaderet.

trimeter acatalecticus:

Poeta cum primũ animum ad ſcribendũ appulit.

tetrameter, ſiue quadratus catalecticus:

Sati' pol proterue me Syri promiſſa huc induxerũt.

tetrameter, ſiue quadratus acatalecticus:

Nihil eſt. triũpho, ſi licet me latere tecto abſcedere.

tetrameter, ſiue quadratus hypercatalecticus:

Atque eius amicam ſubagitare: uel here in uino

quàm

quàm immodestus. qui pentametros iambicos faciunt, nugantur. itaque hic quoque locus in Aeschylo deprauatus:

θνητοῖσι κλέψας ὤπασεν, τοῖασδ'

erat enim recte in Aldinis:

θνητοῖσι κλέψας ὤπασεν, τοῖας δέ τοι.

Trochaicorum apud Terentium hæc fere ratio. trocheus quolibet loco ponitur: ut in iambico iambus. præter iambum, proceleumaticum, creticum admittuntur ijdem omnes pedes, qui in iambicũ trochaicis autẽ utitur fere octonarijs, siue quadratis catalecticis:

Quicquid ego huius feci, tibi prospexi, & stultitiæ tuæ.

Vbi te uidi animo esse omisso, & suauia in præsentia

Quæ essent, prima habere, neque prospicere in longitudinem.

Cepi rationem, ut neque egeres, neque ut hæc posses perdere.

interdum autem apud hunc poetam ultima præcedentis uersus syllaba principium est insequẽtis. atque ita de Terentij uersibus breuiter à nobis disputatum sit.

FINIS.

